TESLİM TÖRE

KAPİTALİZM SOSYALİZM ÖRGÜT

PERSPEKTİF

KAPİTALİZM
SOSYALİZM
ÖRGÜT

TESLİM TÖRE

KAPİTALİZM
SOSYALİZM
ÖRGÜT

PERSPEKTİF

Perspektif Yayınları: 1
Birinci Baskı: Temmuz 1994

Baskı: Yön Matbaacılık Tesisleri
522 44 97

Perspektif Yayıncılık
Piyer Loti Cd. Şatır Sk. 9/1 Ç. Taş/İst.
518 28 80

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
ÖNSÖZ 14
I. STRATEJİNİN EVRENSEL BOYUTLARI
Dünya Devrim Güçleri Bileşenleri 27
Dünya Konjonktürü ve Baş Çelişki 31

II. EŞİTSİZ GELİŞİMİN YARATTIĞI YENİ DURUM
ABD 46
Japonya 49
Avrupa Topluluğu 51
Eşitsiz Gelişim ve Geri Kalmış Ülkeler 56
Taşıma, Özelleştirme ve Türkiye 75
Ne Yapılmalıdır? 92
Kooperatif Fabrikaları Perspektifi 96
Ortaklaşa Üretime Geçişte Diğer Bir Biçim: Hisseli Şirketler 102
Borsalar 112
Kapitalizmin Global Bunalımı Yapısaldır 120
III. İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE EKLEMLENME
İşçi Sınıfının Bileşiminde Değişim 133
Teknolojik Gelişmeler:

Sermaye ve Emek Açısından Sonuçları 148
Emeğin Niteliğinde Yükseliş ve Genel Emek Gücü 158
Emeğin Kurtuluşunun Zemini Güçleniyor 167
IV. ENTERNASYONALİZM VE DÜNYA EMEK CEPHESİ
Enternasyonalin Kısa Tarihçesi 175
Enternasyonalizmin Temelleri Bugün Daha Güçlü 179
Dünya Emek Cephesi Yeni Bir Başlangıç Olabilir 183
V. KİMİ SONUÇLAR
Dünyada Durum 189
Dünya ve Bölge Konjonktürünün Türkiye'ye Etkisi 195
Türkiye'de Devrimin Nesnel Yönü Olgunlaşıyor 199
Devrimin Karakteri 205
Nasıl Bir Devlet ve Sosyalizm? 207
Ulusal Sorun ve Görevler 214
Yeni Tip Bolşevik Parti Yaratmak Gerekmektedir 216
VI. ÇAĞIN BOLŞEVİK YAPISINI YARATMAK
İşçi Sınıfı Partisi Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi 229
Bolşevizmin Doğuşu 233
Hangi Konularda Sosyal-Demokrasi Aşıldı? 234
Eski Bolşevik Yapılanma Hangi Bakımlardan Aşılmalı? 238
Mevcut Yapılar Aşınmıştır 250
Meşruiyet Yeniden Kazanılmalıdır 254
Örgütsel Yeniden Yapılanmada Prensiplerimiz Neler Olmalı?.... 263

SUNUŞ

Mayıs 1993'te aldığımız polis darbesinden önce, bir kuramsal çalışma planı hazırlamıştık. Bu plana göre, günümüz kapitalizmini tarihi köklerinden başlayarak irdeleyen ve bütünlüklü bir eleştirisini içeren kapsamlı bir kitap çalışması yapacak, yapılacak tartışmaları da gözönünde bulundurarak çağımızın bolşevik parti teorisi ve programına baz teşkil edecek bir broşürle de nasıl bir parti, nasıl bir program ve nasıl bir sosyalizm sorularına cevap arayacaktım.

Kitabın bir bölümünü yazmaya başlamıştım ki, polis operasyonuyla karşılaştık. Polis, kitap için hazırlamış olduğum tüm dökümanlarla birlikte henüz elyazmamla duran yazılmış bölümlere de el koydu. Bütün bunları "eli mahsulü olduğu ekspertiz raporuyla tespit edilmiştir" diyerek "suç" dosyama ilave etti.

Cezaevine konulduktan sonra, eski çalışma planını olduğu gibi uygulamanın koşulları kalmamıştı. Ancak, önceden düşündüğümüz kapsamda olmasa da, kuramsal ve programatik yaklaşıma baz olarak kullanılabilecek bir kitap çalışmasının gerekliliği ortadan kalkmamıştı. Hatta böyle bir gereksinmenin ivediliği, görüş ve önerileri topluca birarada sunma isteği, yeni bir çalışma planı yapmamı gerekli kıldı. Ayrıca gerek dünyada gerekse Türkiye'de olaylar öylesine hızlı bir tempoyla gelişiyor ki, önce geniş zamana yayılmış teorik inceleme-araştırma çalışmaları, sonra ideolojik-politik ve örgütsel sorunla-

ra dönük broşür çalışmaları biçiminde bölümlemeye fırsat tanımıyor. Ya da ben, bu sorunları bütünlüklü bir şekilde ele almanın gerekli olduğu görüşündeyim. Bundan hareketle, önemli bir gereksinme olduğuna inandığım teorik incelemeler, ideolojik ve örgütsel perspektif ile ilgili önermelerin tümünü bu kitapta toplamaya çalıştım.

Kuşkusuz, bundan önceki kitap ve yazılarda olduğu gibi, bu kitapta da Marx'tan uzun alıntılar yaptım. Ama şimdiye kadarkilerden farklı olarak, Marx'ı günümüzün olgularının tanığı yapmaya kalkışmadım. Marksizmin aydınlatıcı ışığını olguların üzerine tutarak günümüz olgularına kendim tanıklık yapmaya özen gösterdim. Aynı zamanda, "Marksizm bitti" diyenlerin tersine, Marx'ın yaklaşık birbuçuk asır önceki öngörülerinin bugün hayatta nasıl vücut bulduğuna da tanıklık etmeyi amaçladım.

Olguları önce parçalara ayırma ve yeniden bütünleştirerek sentezlere varma yöntemini Marksizmin klavuzluğunda uygulamayı prensip edindim. Örgütlenme ve mücadele stratejisine temel oluşturan stratejinin evrensel boyutları, dünya konjonktürü ve çelişki sorunu, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının bugünkü boyutları, eşitsiz gelişimin geri kalmış ülkeler ve Türkiye üzerine etkileri, özelliştirme sorunu, borsalar, ortaklaşa üretime geçişte göz önünde bulundurulacak biçimler, toplumsal üretimde emeğin eklemlenme olgusu, enternasyonalizm, kimi politik sonuçlar ve bolşevik örgütlenme gibi konuları birbiriyle varolan içsel bağlarını koruyarak irdelemeye çalıştım. Bu konular, ilk bakışta birbirinden ayrı gibi görünse de, okunduğunda da görüleceği gibi, birbirine bağlı olarak gelişti.

İçinde bulunduğum ortamın kitaba yansıdığını da belirtmeden geçemeyeceğim. İnsanın sosyal yaşamının bilincini belirlediği gerçekliği, düşüncenin şekillenmesi ve ifade edilmesine de etkide bulunuyor. Her kitap, yazıldığı ortamın etkisini şu ya da bu oranda yansıtır.

Bu güne kadar yazdığım, kitap, broşür ve makalelerin yazıldığı ortamlara dönüp baktığımda, sanki dört ayrı dünyada yazmış gibiyim, bir kısmını yurtdışında, bir kısmını ülkemde fakat yeraltı mahzenlerinde, bir kısmını şehirlerde, kiralanan mütevazi bir dairede, bu kitabı da cezaevinde yazdım. Kuşkusuz, kitap veya makale yazarken, ele alı-

nan konu ya da konularla ilgili bol materyalin bulunması çok önemli. Ancak ne denli bol materyal olursa olsun, yazıldığı mekanın, ortamın da etkisi oluyor. Tabir uygunsa kokusu yazıya mutlaka siniyor.

Örneğin, bu güne kadar oluşturmuş olduğum kütüphanelerin en zenginini, her türden kitap ve yayının birarada bulunduğu materyal bolluğunu yeraltı mahzenimde oluşturmuştum. Ama bugüne kadar yazdığım kitap, broşür ya da makalelerin en iyisini yeraltı mahzenlerinde yazdığımı söyleyemem. Bazen, baskın durumu sezinlediğimiz o nedenle de yer değiştirmemiz gerektiği anlarda, elimdeki konuyla ilgili dökümanları sırtçantama doldurur açık havada diz üstünde ya da bir başka mahzende yazmaya devam ederdim. Bu durumların dışında kütüphane mahzenimde çalışırdım. Buna rağmen, orada yazdığım yazılardan birini okurken bir arkadaşım "bu yazıda mağara kokuyor" demişti. Demek ki, yazılara mağara kokusu siniyordu...

Yurtdışında yazdığım kitap ve makaleler ise, Goethe'nin "teori gridir, hayat ağacı ise daima yeşil" ünlü deyişinden esinlenen eşimin, "bu yazı gri olmuş" eleştirisine uğrardı. Birlikte uğraşırdık ama bir türlü "gri"likten kurtaramazdık.

1988'de ülkeme döndükten sonra bitirdiğimiz her makale ve kitaptan sonra, birer kadeh şarap da alarak, çalışmalarımızı kendimize ufak bir ziyafet çekerek kutlardık. Kitap ya da yazı yayınlandıktan sonra tekrar okuduğumuzda "bu yazı biraz çalakalem olmuş," "şu bölüm çok aceleye gelmiş," "daha iyi olmalıydı" diye eleştirirdik. Ama, yazıların bitimi ve yayınlanmasında duyduğumuz sevinci kutlamanın nedenini anlayamazdık. Kendi kendimize, "galiba Arap dostlarımızın 'haydi bunu kutlayalım' geleneğinden etkilenmişiz" der geçerdik.

Ancak, bu kitabın yazılmasına cezaevinde başladıktan sonra anladık ki, önceki aceleciliğimizin ve kutlamalarımızın derinde yatan nedeni, "bunu da herhangi bir kazaya-belaya uğramadan bitirdik" şeklindeki küçük zaferimizmiş...

Cezaevinde, elinizdeki kitap üzerinde çalışırken, bazı bölümleri iki kere yazdım. Hatta üç kere yazdığım konular bile oldu. Elyazmamla yazıp daktilo etmesi için gönderdiğimde, Fatma'nın bir-

çok bölüme "burası aceleye getirilmiş, yeterince açık olmamış, üzerinde yeniden durmak gerekir" şeklinde itirazları oldu. O nedenle birçok bölümü yeniden yazmak zorunda kaldım. Bunun yanında, konularla ilgili yeni bir kitabın çıktığını öğrendiğimizde, "şu kitabı da getirtip okuyalım, aceleye getirmeyelim" gibi rahat bir davranış içersindeydik.

Bütün bunlar gösteriyor ki, dışardayken yazmış olduğumuz kitap broşür ya da makalelere başlarken, şuur altında "başladık ama bitirmeden yakalanabiliriz" duyguları yatıyor, acele etmek, bitirdikten sonra sevinip kutlamak bu şuur altındaki endişeden kaynaklanıyormuş. Nitekim, şuur altına yer etmiş olan "başladık ama....." endişesinin yersiz olmadığı da ortaya çıktı. Başlamış olduğum kitap çalışmasının henüz bir bölümü bitmemişti ki, polis darbesi aldık.

Cezaevindeki rahat davranışımız ise, sanırım henüz ürkütücü olumsuzluklarla karşılaşmamış, başladık ama bitiremeyiz kaygısına henüz kapılmamış olmamızdan kaynaklanıyor. Belki ilerde değişebilir....

Cezaevi benim için yeni bir dünya gibi. Çeyrek asra yakın yasadığı mücadele hayatımda üçüncü, tüm yaşamımı ele aldığımda dördüncü yaşam biçimi. Otuz yaşıma kadar geleneksel aile ferdi olarak yaşadım. Bu çok ayrı, farklı bir dünyaydı. Çeyrek asra yaklaşan bir ömrü ise normal yaşamdan farklı bir yaşam biçimi olan illegalite koşullarında geçirdim. Yedi aydır "legal"im. Ve bu "legal" süreyi de cezaevinde yaşıyorum. Bunların her biri ayrı bir dünya gibi. Her bir yaşam biçimi insanın düşünme sürecinde ayrı etkileri oluyor, ayrı izler bırakıyor.

Bu etkileri yazı faaliyetlerime yansımaları açısından ele alacak olursam, bu kitap, ne yeraltı mahzenlerinde yazdıklarım gibi "mağara kokacak", ne yurtdışındakiler gibi salt "gri" tonda, ne de dışarda yazmış olduklarım gibi aceleye getirilmiş olacak. Elbette teorik bölümlerde, teorinin gri karakteri gereği yine grimsi renkler olacak. Ama bunları, hayat ağacının ürünü yeşillikler, somut önermeler sarmalayacak...

Cezaevinde çok farklı görüşlerden insanlarla tanıştım. İllegal yaşamdaki tek boyutlu ilişkilere göre bu, benim için büyük bir zenginlik demek. Bu görüşme ve sohbetlerde yararlı, olumlu, geliştirici ve tutucu , yanlış birçok anlayışı, davranışı doğrudan ve yakından öğrenip gözlemleyebildim. Her ziyaret günü, tanıdığım-tanımadığım birçok insanla görüşüyor, çok çeşitli sorulara muhatap oluyor, kalın-kirli camların arkasından görüşlerimi, cevaplarımı aktarmaya çalışıyorum. Bazen, sohbetler ve tartışmalar bile yapıyoruz. Bunların hepsi benim için yeni şeyler ve her birinin öğrettikleri var...

Ayrıca, şimdiye kadar düşünsel üretim ve yazım çalışmalarında yararlandığım kolektivite, mensubu olduğum yapının dar kolektivitesiydi. Burada yararlandığım kolektivite daha geniş. Murat Toprak, Hüseyin Bakır, Kenan Kalyon, Mustafa Çubuk, M. Ali Ayhan, Hüseyin Karakaş, Osman Güneş ve çeyrek asırlık yoldaşım Ergun Adaklı ile konuşmalarımız, sohbetlerimiz, tartışmalarımız yanısıra, Yaşathak Aslan, Ahmet Geçkin, Esral Karagöz, Alaaddin Badır, bazen çiçek sohbetleriyle başlayıp örgütlenme sorunlarına kadar uzandığımız Nizam Doğan, hukuk sohbetlerinden başlayıp, yerel yönetimler, genel örgütlenme ve felsefi sorunlara kadar sohbeti koyulaştırdığımız Erbay Yucak, (ben adlarını yazmak isterdim, ancak kendilerinin bazı nedenlerle yazılmasını istemedikleri bazı arkadaşlar) gibi arkadaşlarımla, bazen özel, bazen ikili-üçlü, bazen genel sohbetler ve tartışmalarla geniş bir kolektivite oluştu benim açımdan. Bu, kendiliğinden oluşmuş olan kolektiviteden çok yararlandım. Aslında 12. Koğuşun tüm "sakinleri" ve karşı komşumuz 11. koğuşun sıcak komşuluk ve dostluk ilişkileri bu geniş kolektivitenin değerleri oldular.

Böylesine geniş bir kolektivite ve çok boyutlu ilişki yelpazesi içinde çalışmanın ürünü tümüyle gri olamazdı. Eşim Fatma, bu kitabın bitimine kadar adeta aşamadığım bir baraj setiydi. Benden kaynaklanan bütün aceleci zorlamaları engelledi. Yeterli bulmadığı noktalarda kendisi çabaladı, geri gönderdi, yeniden yazmamı sağladı. Dökümanter çalışmada önemli katkılarda bulundu. Bazı bölümlerin daha derinlemesine işlenmesi, bazılarının gereksiz ağırlıklar ve tek-

rarlardan arındırılması için benimle saatlerce tartıştı. Bazen tartışmaları elimde olmadan sertleştirmeme rağmen, daha iyisinin yazılması için direndi. Büyük yardımcım ve acımasız eleştirmenim olan sevgili eşim Fatma İrier Töre'ye bu emeklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

FKBDC toplantılarında tanışıp görüştüğüm, araya giren uzun yıllardan sonra cezaevinde buluştuğum ve şimdi aynı koğuşu paylaştığım Yaşathak Aslan arkadaşıma, kitabı okumasını, eleştirilerini, önerilerini bildirmesini ve bir önsöz yazmasını önerdim. Sağolsun. Beni kırmayıp kabul ettiği için teşekkür ediyorum.

12. Koğuşun özgür ama kardeşçe yaşayan bir aile topluluğu oluşturduğumuz "sakinleri"ni, 11. koğuştaki dostları hiç unutmayacağım. Her birinin bende ayrı bir yeri ve değeri olan bu "komünarlar"ı sevgiyle anacağım...

Kitabın redaksiyonundan kapak düzenine ve basımına kadar olan süreçteki çalışmaları üstlenen, bütün bunları büyük bir titizlik ve enerjiyle yapan sevgili Ahmet Fethi'ye teşekkür ediyorum.

Son olarak teşekkür etmek istediğim iki güzel insan daha var: Dostum can kardeşim Mehmet Aslan'ın oğlu, dolaysıyla yeğenim ve şimdi de avukatım Sevgili Tonguç Aslan, hukuk danışmanımız olması yanında, yeni çıkan ve okumamız gereken kitapları, çeşitli istatistiki kaynakları temin ederek değerli katkılarda bulundu. Sevgili Tonguç'a, böyle bir evlat yetiştirmiş olduğu için Mehmet Aslan'a teşekkür ediyorum.

Evet. Burası Türkiye. Eğer, düzeni değiştirmek için mücadele eden düzen karşıtı bir partinin mensubuysanız, bazı kitaplarınızı yeraltı mahzenlerinde, bazılarını "sürgün" de, bazılarını "yakalandımyakalanacağım" acelesiyle illegal mekanlarda, bazılarını da dışarda başlayıp idamla yargılanarak konulduğunuz cezaevinde bitirirsiniz. Ve kitabın "kısa özgeçmişi"ni yazmak zorunda kalırsınız. Türkiye'de bu çürümüş düzeni yıkıp, emekçilerin özgürlüğüne, eşitliğine, kardeşliğine dayanan bir toplumsal düzen için mücadele vermeyenlerin, güçleri, yetenekleri, becerileri ölçüsünde katkı yapmayanların bir insanlık ayıbı işlediklerini özel olarak belirtmeye gerek var mı? Bence

gerek yok. "Bence de yok" diyen herkesin ilgi duyup okuyacağı, yararlanacağı umuduyla yazdığım bu kitap, bu yolda yürüyenlere katkı sağlarsa ne mutlu bana...

Ayrıca, başta belirttiğim gereksinmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış olan bu kitabın sözü edilen gereksinmelere hangi ölçüde yanıt verdiği tabiki okuyucunun takdirine bağlı bir şey. Kuşkusuz ki, benim gereksinmelerimle bütün okuyucuların gereksinmelerinin aynı olması mümkün değildir. Ama gereksinmeleri, benim gereksindiğim konularla çakışan okuyuculara görüşlerimi olanca açıklığıyla sunmaya çalıştım. Yenilenmeye ihtiyaç duyan, mevcut dünyaya aynı ya da benzer sorularla yaklaşan, kısacası gereksinmelerimiz çakışan tüm okuyuculara, Simavnalı Bedreddin'in dediği gibi "saygıdeğer amaçlara" uygun "saygı değer araçlar" yaratmak çabasıyla buluşalım diyorum.

Teslim Töre

Sağmalcılar Cezaevi, Ocak 1994

ÖNSÖZ

1993 Mayıs başları, Bayrampaşa cezaevindeyiz. Gazeteler Teslim Töre ve arkadaşlarının yakalandığını yazıyor. Biz Devrimci Yol'cular, her olumsuz durumu mizahla izah etmenin bir yolunu buluruz. Yakalanma olayı TV haberlerinde de geçince, ben espriyi patlatıyorum: "Teslim Töre'yi ne tutuklayabilirler ne de asabilirler, çünkü onun boyuna uygun cezaevi ranzası ya da darağacı bulamazlar" diyorum. Ama ranza bulunabiliyor cezaevinde; ayakları demirlerden taşarak yatsa da. Teslim Töre ve TKEP davasından yargılanan diğer arkadaşlar artık hem cezaevi hem de koğuş arkadaşlarımız. 1993 Mayıs'ının 19'unda cezaevine getiriliyorlar. 19 Mayıs'ta her zaman "Samsun'a çıkılmıyor, arada cezaevine, voltaya da çıkılıyor!"

Teslim abi biraz yaşlanmış. Yaklaşık on yıldır görüşmemişiz. Biz cephe arkadaşıyız. Kucaklaşıyoruz ve hemen anıları tazelemeye, şakalaşmaya başlıyoruz. Sosyalist hareketin son otuz yıllık tarihi, sohbetlerimizin ekseni oluyor. Teslim abi de bu tarihin canlı tanıklarından biri.

Teslim Töre, sosyalizme, Marksizme, devrimci mücadeleye küfrederek Türkiye'ye gelenlerden, neoliberallerle içli-dışlı olanlardan değil. Bu yüzden de devlet onu Sağmalcılar (Bayrampaşa) cezaevine misafir ediyor.

Artık geceyarısı sohbetlerimiz daha renkli. Yalnız, düzensiz uykularımla, elimden eksik etmediğim çay ve sigaramla onu rahatsız ettiği-

mi söylemeliyim. Sık sık "Yaşat yeter artık, kendine bakmalısın" uyarısını duymak zorunda kalıyorum.

1960'lı yılların köylü eylemlerinden, DEV-GENÇ'ten, THKO'dan, yeraltı sığınaklarından, Filistin'den Sağmalcılar cezaevine uzanan, yıpratıcı, yorucu ama o ölçüde de onurlu ve zevkli bir yaşam. Bu yaşam şimdi, sosyalizmin, devrimci mücadelenin sorunlarıyla ilgili tartışmalarıyla devam ediyor. Bu kitabın hazırlanışının ben de tanığıyım. Kitabı hazırlayanın sahip olduğu heyecan 55 yaşındaki bir insanın heyecanı değil, yirmilerindeki bir gencin heyecanıydı. En ufak bir bıkkınlık izine rastlamıyorsunuz.

Yoğun politik ve örgütsel çalışma içinde olduğum yıllarda çok yakınımda olan bir arkadaşım bana her yeni arkadaşı getirirken "mükemmel bir arkadaştır" diye tanıtırdı. Ben de, mükemmel (!) insanlardan oldum olası korkmuşumdur. Arkadaşıma bir keresinde "bize mükemmel insan yaramaz. Bu çalışmanın ihtiyacı mükemmel insan değil, zaaflı, zayıflıkları, eksiklikleri olan, yeterli deney, tecrübe ve birikime sahip olmayan insandır. Çünkü kendisini aşar, geliştirirken devrimci hareketi de geliştirir. Bize mükemmel insanın verebileceği hiçbir şey yoktur" demiştim. Arkadaş önce beni anlamadı. Yanımdan düşünceli ayrıldı. İki-üç gün sonra tekrar görüştüğümüzde "çok düşündüm, sen haklısın. Mükemmel kavramı dinamik değil statik bir kavram, değişime karşı. İnsanı tanımlamayan bir kavram" diyordu. Arkadaşım ne demek istediğimi büyük ölçüde anlamıştı. Benzer bir tartışma da "hesap adamı" üzerine olmuştu. Elbette çok geniş çerçevede ölçülü olmayı, hesaplı olmayı gerekli görmek gerekir. Ama bu hesaplılık, hesapçılıkla asla karıştırılmamalı. Mualesef sol hareket içinde "kasaba politikacısı" da diyebileceğimiz hesapçı tip sayısı ve bu kültür hiç de küçümsenemez.

Teslim Töre'yi eleştirebilirsiniz. Birçok davranışını ve düşüncesini doğru bulmayabilirsiniz. O, mükemmel insan değil, ama hesapçı insan da değil. Dinamik bir insan. THKO'dan, Emeğin Birliği'nden bu güne son yayınlara kadar değişen, soran, sorgulayan bir Teslim Töre görürsünüz. Ona saldırıp küfredenlerin büyük çoğunluğu ya ticarete kapağı atmış, ya da 11. yüzyıl İslam tarikatlarından hiç farkı ol-

mayan kendi küçük tekkelerine sığınmışlar. Teslim Töre, gerçek dünyada yaşamaya çalışıyor, sorguluyor, araştırıyor. Temel hareket noktalarından, "yolda yürüyenlere katkı sağlamaya" çalışıyor.

Teslim abi kitaplarını yazarken, yazılarına içinde bulunduğu koşulların sindiğini söylüyor. Her yazıda insanın kendisi de vardır. Ben de böyle bir önsöz yazarken acı ve üzüntülerimin yerine, canlı güler yüzlü, deli-dolu yanımı yazıya sindirmeye çalışıyorum. Katkılarıma gelince; galiba Teslim abi abartıyor; ama sorularımla, O'nun deyimiyle gazeteci sorguculuğumla, vezinsiz, ölçüsüz tartışmalarımla katkıda bulunmuşsam kendimi mutlu sayarım.

Kitabın yayınlandığı koşullardaki anlamına gelince: Kitabın içeriği yerine, sosyalist hareketin günümüzde karşı karşıya olduğu sorunlar üzerine birkaç söz söylemek istiyorum.

İçinde yaşadığımız tarihsel dönemde sosyalizme bulanmış birkaç ulusal ve köylü hareketini, mücadelesini saymazsak; emekçi sınıflar mücadelesinde ve sosyalist harekette ciddi bir düşüş, gerileme yaşanmıştır. Bizler açısından krizin boyutları bundan öncekileriyle kıyaslanamayacak ölçüdedir.

Bu, sosyalist hareketin 150 yıllık tarihinde yaşadığı en kapsamlı, sonuçları açısından en etkili krizdir. Sosyalist hareketin her krizden çıkış dönemi, yükseliş ve devrimler dönemi olmuştur. O yüzden krizden çıkışın yollarının bulunmasıyla insanlık bundan öncekilerle kıyaslanamayacak ölçüde büyük bir tarihsel devinim içine girecektir.

Bugün krizden çıkışın yollarını bulmak ve bunun eylemini yaratmak yerine, kapitalist emperyalist sistemin kriziyle, olumsuzluğuyla avunmak ancak bize zaman kaybettirir.

Sosyalizm, kapitalizmin reaksiyonu ya da anti-tezi değildir. Sosyalizm kapitalizmin alternatifidir. Bugüne dek sosyalistler ağırlıkla karşı oldukları sistemi eleştirdiler. Kendi teorilerini ağırlıkla bu karşı oluş temeli üzerine geliştirdiler. Bir şeyin, bir sistemin reaksiyonu olmak, tersinden bir ölçüde onun kendisi de olmaktır. 1910'ların, 1920'lerin sosyalistlerine bir noktaya kadar hak verebiliriz. Çünkü onlar daha çok neyi yıkacaklarını biliyorlar, ama yerine ne-

yi koyacaklarını bilmiyorlardı. Bu çelişki de sosyalizmin ilk örgütleniş yıllarında bütün çıplaklığıyla yaşandı. Öyle ki, sosyalizm neredeyse mülkiyet ilişkisindeki değişime indirgendi. Toplumsal mülkiyetin temeli olan toplumsal üretim, sanayileşme, fabrikasyon, ekonomik alt yapının inşası herşey olarak göründü. Bunun için de, bürokrasiye, devlete, otoriteye aşırı gereksinim duyuldu. Çünkü en hızlı şekilde disiplinli bir toplumla sanayileşme sağlanabilirdi. Nasıl olsa gerisi kendiliğinden olacaktı. Sosyalizmin, eski sistemin reddi olduğu gibi, salt ekonomik yapıda değil bütün sosyal, politik, kültürel, etik alanlarda alternatif olduğu, sosyalizmin emekçi insanların doğrudan yönetimi veya egemen hale gelmiş iradesi olduğu gerçeği fiili bir hal almadı. Bu sorun yetmişbeş yıllık sosyalist inşanın temel sorunu olmuştur.

Sorunu böyle ele almak, Bolşevik Devriminin, tüm insanlık açısından tarihsel önemini küçümsemek anlamına mı gelir? Elbette hayır! Bolşevik Devriminde partinin örgütleyiciliğinin, yol göstericiliğinin önemi yadsınamaz. Ama Ekim Devriminin asıl belirleyeni Tüm Rusya emekçi halklarının kendi adlarına tarih sahnesine çıkışı, doğrudan kendilerinin tarih yapmaya başlamalarıdır. Böylesine büyük bir tarihsel adımı atan toplumsal iradenin, sosyalizmin örgütlenişi sürecinde aynı etkiyi gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Bu yüzden, bugün başarısızlığın nedenleri ortaya konmaya, sosyalizm yeniden umut haline getirilmeye çalışılırken komplekssiz olmak gerekir.

Yine tarihsel devrimlerde, değişim ve dönüşümlerde, nesnel koşulların ötesinde, artık bu koşulları bilinciyle etkileyen insanın giderek öne çıktığı, sosyalist devrim ve sosyalist inşanın, insan bilincini ve iradesini kendisinden önceki tarihsel devrimlerde gerektirmediği ölçüde gerektirdiği, bunun insan eylemi açısından nitel bir değişim olduğu gerçeği hep eksik kaldı.

Bugüne dek sosyalizmin zaferi ağırlıkla kapitalizmin felaketi ve çöküntüsü üzerinden tartışıldı. Bu yüzden, bugün bile hala bazı sol çizgilerin, "kapitalizm çöktü çöküyor, dünya devrimi yükseliyor" tekerlemeleri zımmen sosyalizmin yetmezliğini kabullenmeleri anlamına gelir. Evet, doğru. Kapitalizmin insanlığa vereceği artık kalmadı.

Kapitalizm benzer tarzda Roma İmparatorluğu'nun çürümüşlüğünü yaşıyor. Bu sistemi ortadan kaldırmanın maddi koşulları olgunlaşıyor. Ama bunun için alternatifi, çok daha ileri bir toplumsal projeyi yakalamış, yaratmış insanın tarihsel eylemine, böyle bir eylemliliği organize edecek sosyalist harekete gereksinim vardır. Sosyalizmi geleceğin sorunu olarak kavrayan değil, bugünün sorunu olarak kavrayan yaklaşıma, bu yaklaşımı perspektif haline getirmiş devrimci harekete gereksinim vardır. Aksi halde sistem kendi içinde deforme olsa bile yeni gelişim alanları bularak, insanlık için daha büyük felaketlere yol açarak ayakta durmaya çalışacaktır.

Sosyalist hareketin bugün temel önemde bir sorunu da "değişim"in gizeminde, bilinmemezliğinde yok olmamak olduğu gibi, ülkemize özgü mistik, islami öğelerle güçlenmiş dogmatizmin esiri olmamaktır. Sosyalistler ya kimliklerinden koparak değişim adına "değişecekler", ya da ömrünü tamamlamış klasik çizginin, "reel sosyalizmin" esiri olacaklar!. Hayır! Çıkış bunların dışındadır. Klasik, iflas etmiş çizgiyi güne uydurmak, reforme etmek de çözüm değildir.

Öncelikle, değişeniyle değişmeyeniyle dünyayı yeniden tanıyıp tanımlayacağız. Kuşkusuz, 1994'lerin dünyası bizim 40-50 yıl öncesine ait kavramlarımıza bütünüyle sığmamaktadır. Toplumların ihtiyaçları giderek farklılaşmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişme, üretim sürecinde, sınıfların yapılanmasında ciddi değişimlere yol açmaktadır. Ayrıca başarısızlıkla sonuçlanmış yetmişbeş yıllık bir deney var. İtiraf etmeliyiz ki, Sovyet deneyinde (diğer ülkelerde de nüans farkları olsa da aynı çizgi egemen olmuştur) demokrasi-özgürlük, bilimsel ve teknolojik gelişme, iktidarların, devletlerin toplum ve birey üzerindeki etkisinin giderek azalması noktasında eski aşılamamış, tam da bu noktada emekçi sınıflar iktidara öylesine uzaklaşmışlar, yabancılaşma öylesine ciddi boyutlara ulaşmıştır ki, çoğu ülkede proletarya iktidarının yıkılışından proletaryanın haberi bile olmamıştır!!.

Bugünü de, tarihi de ameliyat masasına yatıracağız. Her sorunu, konuyu tartışma masasına taşıyacağız. Elbette iddialı olacağız. Ama asla tek tek olgulardan yola çıkıp tarihsel sonuçlara varmayacağız.

Bugün ihtiyacımız olan şey Marx'ın ve Lenin'in bize tanıklığı değildir. Marksizmin, Leninizmin yöntemidir, teoriyi devrimci tarzda ele alış tarzlarıdır. Belki her birimiz gerçeği farklı yönden görüp yakalayabileceğiz. Düşüncelerimizi hiçbir şekilde köşelerin arasına, eskimeye başlayan kavramların içine sıkıştırmayacağız. Suçlanacağımızı biliyoruz. Galile'nin de Marx'ın da nasıl aforoz edildiğini bildiğimiz gibi... Ama sorgulamaktan, eleştirmekten, tüm bilgilerimizin ışığında yaşananları, değişen ve değişmeyenleri kavramaktan ve bunları devrimci teori içinde sistematize edip eyleme dönüştürmekten geri durmayacağız.

Bugün sosyalist hareket dünya çapında geri çekilme sürecini tamamlamış, yeniden yapılanma, mayalanma sürecine girmiştir. Elimizde reçeteler yok. Öncelikle duruş ve kalkış noktalarımızı iyi tespit etmek zorundayız. Sosyalist hareketteki düşüş, gerileme aşılacaktır. İnsanlık kapitalizme mahkum değildir. Ama nasıl? Bütün bu tarihsel süreçler sorgulandığı, kimliksizlik ve dogmatizmin esiri olunmadığı, 1990'ların, 2000'lerin dünyasında, insanın değişen ihtiyaçlarını kavrandığı, her düzeyde alternatifler üretilip eyleme dönüştürüldüğü zaman yeni bir tarih başlayacaktır!...

Tüm bunları demir parmaklıklar, taş duvarlar dışında tartışmak üzere...

Yaşathak ASLAN

Ocak 1994

I

STRATEJİNİN EVRENSEL BOYUTLARI

Bir kez daha devrimin temel sorunlarına eğilirken, teorik soyutlamaları, içinden geçmekte olduğumuz tarihsel, toplumsal evrenin somut tahliline dayandırmanın tartışılmaz gerekliliğiyle karşı karşıyayız. D oğru bir toplumsal-politik pratiğin ancak böyle bir teorik temel üzerinde yol alabileceği gerçeği bir yana, marksist hareket olarak devrime dogmatik yaklaşımımızın eleştirisi de , ancak böyle bir teorik temel üzerinde anlam kazanabilir.

Marksist kuramın yaratıcılarının söylediklerini, tespitlerini kendi tarihsel-sosyal bağlamından koparıp değişmez kalıplara dökerek, tarihin her evresine uyarlamaya kalkışmamızın yanlışlığı acı sonuçlarıyla ortaya çıkmıştır. Böyle bir dogmatikliği aşmamızın temelini; içinde bulunduğumuz tarihsel-toplumsal kesitin bilimsel bir analizi oluşturmalıdır.

Böyle bir bakış, devrim stratejisinin evrensel boyutlarıyla, özgül ülkesel boyutlarının diyalektiğini tam bir açıklıkla gözlemleyebilmeli; kavramların, tanımlamaların sınırlanmış atmosferi içinde sıkışıp kalmadan, daha geniş bir perspektifi, gerektiğinde yeni tanımlamaları ortaya koyabilmelidir.

Geniş perspektifli bir bakışa ise, herşeyden önce, devrimci olmanın, "dünyayı dönüştürme" eyleminin evrensel boyutlu bir nosyon, bir eylem olduğunu kavrayarak adım atabiliriz.

Her toplumsal devrimin, esas olarak belli bir sınıfın temel çıkarlarından kalkış yaptığı doğrudur. Proletaryanın toplumsal devriminin de,

proletaryanın temel çıkarları konumundan hareket ettiği tartışmasızdır. Proletarya, hem insana aykırı yaşam koşullarının kendi yaşamında somutlaştığı bir sınıf, hem de insanlığın kurtuluşunun düğümlendiği ana halka olarak evrensel karakter taşır. Ve ancak onun toplumsal devrimi boydan boya evrenseldir. Çünkü, proletaryanın sosyalist devrimi, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayan bir devrim olarak, bir tek ülke sınırları içerisinde gerçekleşse de, insanlığa aykırı koşullara karşı insanlık adına bir başkaldırıyı, bir dönüştürme eylemini ifade eder. Sadece işçi sınıfının değil, genel olarak insanlığın çıkarlarına yanıt verir.

Bunun için, kapitalizmle insanın ilişkisini ve proletaryanın toplumsal konumunu çözümleyen K. Marx, "toplumsal devrimin evrensel yanı vardır, çünkü yalnızca bir imalat bölgesinde de olsa insanlığa aykırı bir yaşama karşı insanlık adına bir itirazdır" [1] demiştir. İşte, bu özlü deyişin anlamını kavrayabilirsek, kendi küçük dünyamızın, dar çıkarlarımızın ve gözümüzde aşılmaz duvarlara döndürdüğümüz sınıf, grup, "ben" hesaplarımızın, savaşımın büyük evrensel boyutları içinde nasıl da küçüldüğünü görürürüz. Fetişleştirdiğimiz kavramlar etrafında bağlanıp kalmakla, canlı hayatı donmuş "ilkelere" uydurmaya kalkmakla, enerjimizin büyük bölümünü nasıl da boşa sarfetmekte olduğumuzu görürüz.

Böyle bir perspektiften hareketle, yeni kalıplar, yeni kesin tanımlamalar oluşturmamaya özen göstererek (yani söylenen herşeyin tartışılabilirliğini gözönünde bulundurarak) devrim stratejisinin temel alt yapısı olarak düşündüğüm mevcut tarihsel-toplumsal koşulların irdelenmesine geçeceğim.

Tarihsel olarak baktığımızda da, işçi sınıfının devrim stratejisinin tarihin her döneminde evrensel bir boyutu olmuştur. Bu savaşımın içeriğinin insani boyutu yanında, savaşıma öncülük eden sınıfın enternasyonalist karakteri, her kesitte damgasını vurmuştur. Uluslararası bir sömürü sistemi olan kapitalizme karşı, işçi sınıfı ve emekçilerin bir dünya sistemi olan sosyalizm uğruna mücadelesi, onun stratejik yoluna da evrensel boyut katmaktadır. Bu bağlamda, proletaryanın önderlik ettiği her devrimin bir genel-evrensel, bir de özgün yanları vardır. Kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayan toplumsal devrimlerin özgün yanı (taşıdığı i-

1. K. Marx, Toplum Kuramı, s. 221

sim ve biçim) ne olursa olsun, bu devrimlerin genel karakteri, doğrudan doğruya sosyalisttir.

Hangi biçimde gelişirse gelişsin, devrim üretim araçlarının özel mülkiyetini ortadan kaldırıp ortak mülkiyete geçişi sağlıyorsa, eski üretim biçimi ve ilişkilerini değiştirerek yeni bir üretim ve bölüşüm tarzını egemen kılıyorsa, o devrimin karakteri sosyalisttir. Demek ki, bir devrimde temel sorun; üretim ve bölüşüm ilişkilerinde eskiyi tasfiye edip, yeni toplumsal sistemin inşası için gerekli zeminleri oluşturması, üretken güçleri özgür kılmasıdır. Değilse, adına sosyalist de dense, hatta burjuva devleti yıkıp iktidarı kendisine sosyalist diyen güçlerin eline de verse, eski üretim ve bölüşüm ilişkilerinde köklü bir dönüşüm gerçekleşmemişse, o devrim kavramın gerçek anlamıyla bir sosyalist devrim olamaz.

Kuşkusuz, bu, devrimimizin özünü —evrensel yasallığını— belirleyen boyutudur ve bu evrensel strateji, kendisini ifade edeceği özgün yolalımını içermiyorsa henüz bir savaşım stratejisi değildir. Onu, yığınların somut bir savaşım stratejisine dönüştüren şey, her ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik güçlerin farklılığının somut analizine dayanan bir devrim ve mücadele programıdır. Çoğu kere işte böyle bir savaşım hattının ve programının oluşturulmasında kavramlara takılıp kalınmakta, "sosyalist devrim mi?", "demokratik devrim mi?" biçiminde, ya da "aşamalı devrim mi?", "kesintisiz geçiş mi?", "doğrudan proletarya diktatörlüğü mü, önce demokrasi, sonra proletarya diktatörlüğü" mü biçiminde soyut ikilemler, anlamsız tartışmalar üretilmektedir. Oysa, bunlar devrime hazır formüllerle yaklaşmaktan, Marksizm-Leninizmi günümüze dogmatik tarzda uyarlamaya çalışmaktan kaynaklanan zaaflı yaklaşımlarımızın ürünleridir. Üstelik, bu kavramlar öylesine fetişleştirilmiştir ki, sosyalist hareket içerisinde kimimizin temel varlık nedeni, kimimizin temel "ilkesel ayrılık" nedeni haline dönüştürülmüştür.

Lenin'in, Rusya'nın otokrasi koşulları için belirlemiş olduğu "önce demokratik devrim" sonra sosyalist devrim biçiminde formüle edilen "iki taktik" adlı eserindeki devrim yaklaşımı bile hala günümüzde bazı yoğunlukların devrim stratejisi durumundadır. Ya da, yine Lenin'in 1917 Şubat devriminden sonra formüle ettiği "sosyalizme kesintisiz geçiş"

perspektifi, kendi tarihsel-sosyal bağlamından (Rusya'nın yarı feodal yapısı, kapitalizmin gelişmişlik-gelişmemişlik- düzeyi, otokrasinin despotik yapısı, sosyal-siyasal güçlerin durumu ve mevzilenmesi vb. yeterince gözönüne alınmadan) kopartılarak günümüzün devrim perspektifi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Şu ya da bu isim altında, sosyalizme geçiş stratejisinin içine bir "demokratik aşama" ya da "evre" yerleştirmeye çalışma yaklaşımı, illa da Lenin'in formülünü günümüze taşıma arzumuzdan kaynaklanmaktadır. Formüllere ne kadar sıkı bağlı kalırsak o ölçüde Marksist-Leninist olur, Marksist-Leninizmi o ölçüde egemen kılmış oluruz yanılsamasını artık aşmalıyız. Bir çoklarını, Lenin'in kendisinin aştığı, değiştirdiği formüllerle tartışmak, ya da bu formüllerle yol almaya çalışmak yerine, materyalist bakışı esas alarak, devrim stratejimizin evrensel (genel) yönünü, tarihsel-toplumsal ve konjonktürel sürecin getirdiği özgünlüklerini diyalektik ilişki içinde yeniden üretebilmeliyiz. O taktirde, soyut kavramların yarattığı zorlama "ilkesel ayrılıklar", bir ölçüde eski önemini yitirecektir.

Türkiye'de proletaryanın önderliğinde gerçekleşmesini öngördüğümüz devrimin adına ister "demokratik devrim" ister "demokratik halk devrimi" densin, bu bağlamda onunbiçimi nasıl tanımlanırsa tanımlansın, bu devrimin özü sosyalisttir. Çünkü bu devrim, kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerine son verecek, sosyalist toplumsal düzenin kurulmasının maddi zeminlerini oluşturacaktır.

Türkiye'de, üretimde olduğu gibi giderek sermayede de oluşmaya başlayan toplumsallaşmanın düzeyi, kapitalizmden sosyalizme geçişte herhangi bir ara aşamaya zemin bırakmamaktadır. Ekonomik yapının, tekelleşmenin düzeyi, borsaların ve hisseli işletmeler sisteminin iktisadi hayatta giderek artan rolü, farklı tarihsel koşulların ve iki ayrı toplumsal çelişkinin birarada yaşandığı ülkelerin özgünlüğünün ürünü olan aşamalı devrim tezlerinin Türkiye'de geçerli olamayacağının altını çizmektedir. Dünya kapitalist sistemine eklemlenmiş olan Türkiye'de ekonomik sistemin verileri, tek süreçli devrimi yani kapitalizmden sosyalizme geçişte, dolaysız sosyalist hedefli bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır.

Toplumsal devrim stratejisinin evrensel boyutunu, dünyanın tek egemen sistemi haline gelmiş olan kapitalist-emperyalist sistemi doğrudan

hedefliyor olması oluştururken, enternasyonal boyutunu uluslararası proletaryanın dünya çapındaki sınıf mücadelesinin bir parçası olması oluşturacak, özgün yanını ise, Türkiye işbirlikçi kapitalist sistemini genel emekçi sınıfının önderliğinde tasfiye ederek sosyalizme geçişin halk devrimi yoluyla gerçekleştirilmesi oluşturacaktır. Mevcut tarihsel-dünyasal boyutta kapitalist dünya bir devrime gebeyse (ki öyledir) çağımızın, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayacak devrimler çağı olduğu bugün çok daha yalın bir gerçekliktir. Türkiye toplumsal devrimi de evrensel boyutta bu devrim sürecinin Türkiye'deki özgün parçası olacaktır.

Mevcut koşullarda (ve bu koşullar devam ettiği sürece) devrimimizin mücadele stratejisi, emekçi yığınların zoruna dayanan bir halk ayaklanması biçiminde yol almalıdır. Böyle bir mücadele stratejisinin temel öğeleri; devrimin "yıkma" ve "kurma" işlevini yerine getirecek olan ve bugünden geleceğin sürgünleri olarak doğan komiteler, konseyler, birlikler biçimindeki yığınsal-toplumsal örgütlenmelerdir. Dar bir eylemci grubun emekçi halk yığınlarından kopuk ama onlar adına iktidara el koyması biçimindeki mücadele stratejilerinin günümüz koşullarında hiç bir başarı şansı yoktur. İşçi sınıfı ve emekçi halkın kurtuluşu kendiliklerindeyse, hem "kurtarılan" hem de "kurtaran" emekçi halk yığınlarının bizzat kendisi olmalıdır. Bu perspektifteki mücadele, emekçi halk yığınlarının kendi yığınsal-toplumsal örgütlenmeleri ve ayaklanmaları temelindeki bir stratejiyle zafere yürüyebilir. Bu toplumsal örgütler sadece devrimci mücadeleyi sürdürmenin ve gerçekleştirmenin değil, devrimden sonra kurulacak demokrasinin de temel öğeleri olacaklardır. Devrimden sonra, proletaryanın nihai hedefi olan her türlü sınıfları ve sınıf egemenliklerini ortadan kaldırmak, "devlet olmayan bir devlet" eliyle bu geçişi tamamlamak, ancak, yığınların bağımsız inisiyatifine ve örgütlülüğüne dayanan bu kendi öz toplumsal örgütlerinin etkinliği oranında olanaklı olur. Geleceğin toplumsal sosyalizmi modeli de bu toplumsal örgütler üzerinde şekillenecektir.

Öte yandan, bugün kapitalist ekonomilerin küreselleşme boyutuna uygun olarak Türkiye'de devrim stratejimiz, uluslararası işçi sınıfının devrimci kavgasıyla sıkı bir bağ ve etkileşim içinde olmak durumdadır.

Emperyalist tekellerin, artı-değer sömürüsünü dünya çapında tek üretim sürecine yayma eğilimi; dünya emek gücünü aynı sürecin sömürü çarkı içine çekiyor, kaderini birbirine daha fazla kenetliyor. Bu durum, hangi ülkede olursa olursun, sosyalizm uğruna mücadele eden emek ordusunun birbiriyle çakışan devrim stratejilerine sahip olmalarını zorunlu kılıyor. Özellikle de sanayii taşıma hareketinin sürdüğü, emperyalist tekellerin "ucuz yerde üret, pahalı yerde sat" stratejilerinin kapitalist sömürü sürecini dünyanın her yanına bir ağ gibi uzattığı dünya ve ülke koşullarında, dünya devrim güçlerinin birbirini içeren birbirini bütünleyen, birbirini etkileyen devrim stratejileriyle eşgüdümlü bir yürüyüş içinde olması çok daha gereklidir. Artık, genel olanı sadece içerik olarak kapsamak değil, pratik, eylemsel olarak da içinde taşımak kurtuluşun zorunlu kıldığı bir olgudur. Sosyalizm için mücadele demek olan dünya devrim sürecinde bu genelden yalıtık tümüyle özgün stratejilerle kurtuluşu sağlamak mümkün değildir. Öyle ki, bugün özellikle de taşıma hareketinin gerçekleştiği ülkelerde, değil, devrim stratejileri bağlamında birbirini içermeyi, taktik planda bile birlikte hareket etmek zorunluluğunu gözetmek gerekmektedir. Yani güncel mücadele taktikleri planında bile birbirini gözetme, eşgüdüm halinde bir mücadele geliştirme, ortak taktikler belirlemek yakıcı bir gereksinmedir.

Günümüz dünyasında, sosyalizm uğruna mücadele ve devrim stratejilerinde uluslararası boyutun önemi artmıştır. Hatta, stratejinin evrensel boyutu, uluslararası devrim hareketiyle birlikteliği, düne göre daha etkin hale gelmiştir. O nedenle, sosyalizm uğruna mücadele stratejileri belirleyen örgüt ya da partiler, stratejinin evrensel boyutunu mutlak bir şekilde gözönünde bulundurmak, devrimci savaşımın uluslararası görevlerini hiçbir biçimde ihmal etmemek durumundadır.

Kısaca vurgulamaya çalıştığımız bu sonuçlara nereden ve nasıl vardığımızı ortaya koyabilmek için içinde bulunduğumuz tarihsel-toplumsal sürecin, dünyada başgösteren değişiklikler ve yeni gelişmelerin, kapitalizmin geldiği düzeyin, sınıfsal ve konjonktürel dengelerin ve sınıf mücadelesinin enternasyonal niteliğinin vb. genel bir panoramasını ve bize gerekli olan savaşım araçlarının bugün nasıl yeniden organize edilmesi gerektiğin açıklamaya çalışacağım.

Dünya Devrim Güçleri Bileşenleri

Hatırlanacağı üzere, 1990'lı yılların başında reel sosyalizmin çöküşüyle ortaya çıkan yeni duruma kadar, dünya devrim güçleri ve dünya devrim sürecine ilişkin genel formülasyon şu şekilde ifade ediliyordu:

"Sosyalist ülkeler, uluslararası işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketlerinden oluşan dünya devrim güçlerinin üçlü bileşiminde yürüyen dünya devrim süreci, uluslararası ve özgül çelişkilerin -baş ve temel çelişkilerin- odaklaştığı, keskinleştiği zayıf halkalarda devrimci kopuşlarla ilerliyor."

Doğu Avrupa'da Alman faşizminin çökertilmesinden sonra kurulan sosyalist ülkelerle Sovyetler Birliği'nin başçektiği bir sosyalist topluluğun oluşmasının ardından Marksist literatürün dünyaya bakışı, dünya devrim güçleri ve dünya devrim sürecini ele alışı yukardaki formülden kalkış yapıyordu.

Dünden bugüne dünyada birçok şey gibi, bu formülün üzerine kurulduğu temel de tümüyle değişti. Herşeyden önce "iki kutuplu dünya" diye tanımlanan ve kutuplardan birisi olarak kastedilen sosyalist dünya ve ona başçeken bir süper ülke artık mevçut değil. Dolaysıyla, dünya devrim güçlerinin merkezi olarak görülen bir merkez de yok. İkincisi; dünya devrim güçlerini meydana getiren bileşenler olarak sıralanan, sosyalist ülkeler, kapitalist ülkeler işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri biçimindeki "üçlü bileşen"den artık bahsedilemez. Bu bileşenlerden birisi (sosyalist ülkeler topluluğu) dağılmıştır. Ulusal kurtuluş hareketleri hem nicel hem de nitel olarak zayıflamış, bağımsızlıklarını ve anti-emperyalist temellerini korumak için yaslandıkları uluslararası işçi sınıfı ve sosyalist ülkeler desteğinden yoksun kalarak yalnızlaşmışlar ya da tek kutuplu dünyanın egemen güçleriyle uzlaşma arayışı içinie girmişlerdir. Uluslararası işçi sınıfı kapitalist sistemle çok yoğun ve derin çelişkiler, yer yer kabaran çatışmalar yaşamakla birlikte, uluslararası birlik ve dayanışma gücünden, uluslararası düzeyde yeni bir atılımı başlatma noktasından henüz uzaktır. Uluslararası düzeyde anti-kapitalist mücadeleyle iç içe geçmişanti-emperyalist mücadele potansiyeli her zamankinden daha güçlü olmasına rağmen, genel olarak işçi sınıfı hareketinin ve onun politik içeriği olan Marksizmin yaşadığı sorunlar böyle bir

kalkışmayı geciktiren en önemli öznel faktörlerden biridir.

Bugün artık bu formülü (eskinin dogmatik bir tekran biçiminde) yineleyip savunmakla ya da kayıtsızlıkla yaklaşıp yok saymakla, dünyayı, yeni gelişmeleri yorumlamak, dünyayı dönüştürmenin yeni dinamiklerini yakalamak mümkün değildir.

Dünya devrim sürecinin neyi ifade ettiğinin ve nasıl ilerleyeceğinin yeniden tahlil edilmesi gerekiyor. Bu bağlamda, eski formüldeki devrim güçleri bileşenini hangi nesnel nedenlerin yarattığına, bugün bu nesnel temellerin hangi durumda bulunduğuna, dünya devrim sürecinin hangi dinamikler ve hangi somut güçler üzerinde yükseleceğine ve yeniden nasıl bir bileşen yaratacağına bilimsel irdeleme yöntemiyle bakmak gerekiyor.

Birçok siyasi grup, "biz zaten eskiden de sosyalist ülkeleri dünya devriminin bir bileşeni olarak tanımıyorduk" deyip sorunu geçiştirebilir. Ama sorunu bu şekilde geçiştirmek, bugün, dünya devrim stratejisinin evrensel boyutlarını, bunun içersinde özgülün niteliklerini yerli yerine oturtmak yolunda hiçbir şey dememek anlamına geleceği için onlar açısından da güçbir sorun çözümlenmiş olmaz. Çünkü, geçmişte, dünya devrim sürecinin üçlü bileşenini kabul etmeyenler de dünya konjonktöründeki temel çelişkinin keskinleşip başka çelişkilerle kesiştiği tek tek ülkelerde (ya da "zayıf halka ülkelerinde) tek tek kopma biçiminde devrimin gerçekleşeceği, dünya devriminin bu şekilde ilerleyeceği sentezine varıyorlardı. Bu dünya devrim stratejisi bugün hala geçerli midir? Kopuşun olacağı varsayılan "zayıf halka" konumunu bugün hangi kıstıslarla ele almak, nasıl tanımlamak gerekir? Kapitalizmin eşitsiz gelişim yasası, bugün hangi biçimde işlemekte dünya ölçeğinde nasıl bir durum yaratmaktadır? vb. birçok soru ve sorun vardır.

Bugün ortaya çıkmış olan birçok olgu, dünya devrim sürecini tanımlayan bu stratejinin geçerli olulp olmadığını tartışmayı gerektirmektedir. "Zayıf halka"veya uluslararası çelişkilerin kesiştiği kendi özgül çelişkileri ve bunalımının da derinleştiği bir ülkedeya da ülkelerde tek tek kurtuluşun sağlanması biçimindeki dünya devrim teorisinin işlevsiz hale geldiği görülmekte. Bunun temel nedenlerinin başında kapitalist-emperyalist sistemin, ulusal ekonomilerin kaderini birbirine bağlayan ekonomik eklem-

lenmesi ve bu süreçte uluslararası tekellerin sanayii taşıma hareketinin yarattığı yeni olgular gelmektedir.

Yine bilineceği gibi, emperyalizmin "zayıf halkalarında tek tek kopuş" teorisi, Sovyetler Birliği ve sosyalist sistemin ayrı bir dünya kutbu olarak ortaya çıkmasıyla başlamadı. Bu tez, Sovyetler Birliği ve sosyalist sistem yokken, Lenin tarafından, kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz gelişme yasasının yarattığı konjonktüre temellendirilerek savunuluyordu. Bugün kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası o dönemdekinden farklı bir konjonktür yaratmıştır. Bu konjonktürde reel sosyalizmin bir dünya kutbu olarak bulunmaması, tek tek kopuşların gerçekleşmesinde öznel faktörün gücünü ya da güçsüzlüğünü belirleyen bir olgudur. Bu tezin yeniden irdelenmesinde üzerinde durmamız gereken esas noktalar ise, kapitalizmin kendi iç evriminin ulaştığı düzey ve dünya kapitalist sisteminin kaderini birbirine entegre eden olgulardır. Günümüz dünyasının devrim stratejisinin bu yeni konjonktüre göre yeniden belirlenmesi gerekiyor.

Genel sürece bağlı olmadan, genel dünya devrim stratejisiyle uyumluluğu gözetilmeden ve genelin oluşturulmasına etkin bir özne olarak katılmadan, sadece kendi özgül durumuna ve güçlerine dayalı stratejiler yetersiz kalacaktır. Dahası, dünyadan kopuk, konjonktürel olgulardan arınık böyle bir parçanın kendi iç bütünlüğünü sağlaması da mümkün gözükmemektedir.

Bundan, tek tek ülkelerin genelin ilerlemesini edilgen bir bekleyiş içinde izlemesi sonucunu çıkarmak son derece yüzeysel bir bakış olur. Hayır. Özgül, geneli ne kadar içeriyorsa, genelin içersinde ne kadar varsa o oranda etkili, ne oranda aktif ve etkiliyse o oranda geneli oluşturup ilerletendir. Çünkü burada sözü edilen genel onu oluşturan parçalardan soyut bir üst belirleyen değildir. O nedenle, dünya devrim stratejisinin evrensel boyutuyla özgül boyutunun bütünleştirilmesi için kapitalsit eşitsiz gelişim yasasının yarattığı yeni konjonktürü, çelişkileri duyarlı bir gözle netleştirmek gerekiyor.

Dünya devrim sürecinin bileşenlerinde meydana gelen değişiklik, dünya devriminin, zayıflayan halkalarda tek tek kopuş biçiminde ilerlemesi perspektifini doğrudan etkileyen bir değişikliktir. Çünkü, tek tek kopuşu, dünya devrimi perspektifine bağlamak ve dünya devrimini iler-

leten halkalara dönüştürmek bakımından, dünya güçler dengesi ve devrimci sürecin "üçlü bileşeni" önemli bir faktördü. Merkezi rol üstlenmiş Sovyetler Birliği ve terazinin bir gözünü dolduran sosyalist sistem, bugün mevcut değildir. Uluslararası işçi sınıfının enternasyonal dayanışması ve birliği eski gücünü yitirmiştir. Özellikle 1960'lı yıllarda dünya gündeminde öne çıkmış olan anti-emperyalist ulusal kurtuluş hareketleri hem birçok ülkenin görece siyasal bağımsızlığını elde etmesiyle, hem de anti-emperyalist içeriğinin giderek kaybolmasıyla aktif bir devrim bileşeni olmaktan geriye düşmüştür. Ayrıca nicel olarak da marjinelleşmiştir. Bu hareketlerin içersinde anti-emperyalist özün tümüyle yittiği söylenmese de, emperyalist-kapitalist sistemi zorlayacak düzeyde bir derinliğe ve yaygınlığa sahip değildir. Konjonktür zorlamalarının da etkisiyle, varolan ulusal kurtuluş hareketleri, kendilerini giderek daha fazlasıyla siyasal bağımsızlıkla sınırlamakta, uzlaşma yaklaşımını öne çıkarmaktadır.

Ancak, diyalektik gelişim boşluk tanımaz. Tarihsel olarak kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı olma özelliğini koruyan çağımızın, yeni devrim güçleri, dünya çapında öne çıkan ve dış çevreleyenlerden önemli ölçüde özgürleşerek daha net ve yalın bir görünüm alan temel çelişki etrafında yeni bileşenler oluşturacaktır. İki kutuplu dünyanın varlığına dayanan soğuk savaşın ideolojik ve politik açıdan sona ermesiyle, kapitalist toplumun kendi iç çelişkileri, dünkü iki ayrı sisteme bölünmüş dünya konjonktürünün dış etkilemelerinden kurtulmuş olarak daha keskinleşecektir.

Burjuva dünyası bunun farkındadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle, toplumun ve dünyanın gözünün, sistemin sorunlarına ve kendi iç çelişkilerinedöndüğünü görmektedir. Sınıf çelişkilerinin etrafını yeniden dış belirleyenlerle kuşatmak için, bir yandan bölgesel-yerel sıcak savaşlar ve işgal savaşlarını tırmandırmakta, öte yandan yeni soğuk savaş konuları oluşturmaktadır. Dünya çapında dinsel uyanışı körüklemesi ve dünyayı geleneksel güçler olarak iki kutba ayırma çabaları bunun ürünüdür.

Dünya Konjonktürü ve Baş Çelişki

Çağımızın temel çelişkisi olan ve kendi etrafında birçok türev çelişkiye kaynaklık eden emek-sermaye çelişkisi, toplumsal sistemler bazında

kendisini kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişki biçiminde ifade etmekteydi. Geride bıraktığımız konjonktürde, bu çelişkinin tarihsel öznelerı, kapitalist-emperyalist sistemle sosyalist sistem (reel sosyalizm) olarak biçimleniyordu. Dünyada "baş çelişki" ya da öne çıkan çelişki dendiğinde, kapitalist dünya ile sosyalist dünya arasındaki çelişki ve karşıt konumlanış kastediliyordu.

Bugün, bu baş çelişkinin öznelerinden (ya da taraflarından) birisi olan dünya sosyalist sistemi dağılmıştır. Diğer deyişle, uluslararası düzlemde tarihsel özne olma konumunu yitirmiştir.

Kuşkusuz ki, dünya sosyalist sistemiyle kapitalist-emperyalist sistemin, baş çelişkinin karşıt tarafları olarak konumlanışının sona ermesi, kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişkinin de sona ermesi anlamına gelmiyor. Çünkü, kapitalizmle sosyalizm arasındaki çelişki bu olguların varlığında içkindir. Tarihsel toplumsal öznelerinin bileşenleri ve konumlanışı degişse de, çelişkiyi yaratan kaynaklar devam ettiği sürece kendiliğinden son bulmaz. Kapitalizmin varlığı, sosyalizme -yani kendi karşıtına- karşı saldırıyı ifade eder. Aynı şekilde, sosyalizm de, kapitalizmin alternatifi olarak eskiye saldırıyı, yeni bir toplum projesi olarak eskiyi yıkma mücadelesini ifade eder. Bundandır ki, emek-sermaye temel çelişkisinden kaynaklanan ve olguların varlığında içkin olan bu çelişki, onu yaratan olgular ortadan kaldırılmadan son bulmaz. Yani, kapitalizm, kapitalizm olmaktan, sosyalizm de sosyalizm olmaktan çıkmadığı ya da proletarya ve burjuvazi ortadan kalkmadığı müddetçe, bu çelişkiyi ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Ancak, bu temel çelişkinin tarihsel öznelerinin gücü, konumlanışı ve konjonktürel faktörler, bu çelişkinin bazen keskinleşip öne çıkması bazen bu temel etrafında oluşan türev çelişkilerin öne çıkıp temel çelişkiyi gölgelemesi gibi durumlara yol açabilmektedir. Nitekim, geçtiğimiz dönemde toplumsal sistemler arası çelişki temelinde öne çıkan ve Soğuk Savaş ikilemiyle savaş-barış ikilemine dayandırılan baş çelişki, uzun dönem uluslararası sermayeye karşı uluslararası işçi sınıfının mücadelesinde de belirleyici oldu. "Dünya barışını korumak", Sovyetler Birliği ve sosyalist sistemin belirleyici etkisiyle sınıf mücadelesinin merkezi konusu haline getirildi.

Soğuk savaşın bölümlediği dünya koşullarının son bulmasıyla girilen süreç ise, uluslararası planda öne çıkan çelişkiyle, ülkesel planda derinleşen sınıf çelişkilerinin örtüşmesi ve hatta bütünleşip dünya çapında kendisini baş çelişki olarak ortaya koyması bakımından yeni olanaklar sunmaktadır.

Emek-sermaye çelişkisi, şimdi hem ulusal planda derinleşen ve öne çıkan temel çelişki olarak hem de uluslararası planda baş çelişki olarak daha net ve daha yalın bir biçimde kendisini gösterecektir.

Diğer bir ifadeyle, sosyalist sistemle, kapitalist-emperyalist sistem arasında (somut ülkesel gruplar planında) süren baş çelişkinin geriye düşmesinden sonra, kapitalizmle sosyalizm arasındaki temel çelişki aynı zamanda baş çelişki, yani öne çıkan çelişki görevini de üstlenmiştir. Sosyalizm uğruna mücadele eden tüm toplumsal güçler, devrim hareketleri,hatta daha genelde "çevreci", "sivil toplumcu," "feminist" vb. gibi yeni sosyal akımlar (kapitalizmle yüz yüze geldikçe artan çelişkileri oranında) dünya çapında öne çıkan bu çelişkinin tarihsel-toplumsal özneleri olarak birlikte hareket edebileceklerdir.

Soğuk savaş döneminin yaratığı dış basınçlardan bir ölçüde kurtulmuş olan, kapitalizmin kendi iç çelişkilerinin hem kendi boyutunda derinleşerek öne çıkması, hem de yeni sosyal hareketleri bu çelişki etrafında yeniden kümeleştirmesinin kaçınılmaz olduğu bugünden bellidir. Kapitalizm yığınların karşısına şimdi daha doğrudan ve bütün açmazlarıyla birlikte çıkmaktadır.

Kapitalist dünyanın "şahinler"i, sistemin derin toplumsal çelişkilerini, "Sovyet tehdidi", "komünizm tehlikesi", "nükleer savaş" kampanyalarıyla nötralize etme olanaklarını yitirmiştir. Hızla bloklaşmaya koşan Avrupa kıtasında, "Doğu" "Batı" ayrımının, diğer ifadeyle "doğu-batı" çelişkisinin son bulması, Avrupa'yı yeniden sarsacak toplumsal çelişkilerin yüzeye vurmasını sağlıyor. Birleşmiş Avrupa'nın temel çelişkisi olarak öne çıkan emek-sermaye çelişkisi daha da keskinleşecektir. Reel sosyalizmin Doğu Avrupa halklarının tarihine kazdığı derin izler ve toplumsal değerlerinin de katılımıyla, Birleşmiş Avrupa'da sosyalizm uğruna mücadele ile kapitalist-emperyalist sistem arasında yeni boyutta bir kapışmanın nesnel koşulları hızla olgunlaşmaktadır.

Kuşkusuz, bu temel çelişki etrafında, çevre sorunlarından, işsizlikten, üç emperyalist merkez arasındaki rekabetten, kapitalist devletin (dün sosyalist dünya karşısında kuşanmak zorunda olduğu) sosyal niteliklerini hızla yitirmesinden, özelleştirme adı altında istihdam açmazının derinleşmesinden doğan bir dizi başka çelişki ve mücadele vardır. Ancak bütün bunlar, derinleşen temel çelişkiyle dünden daha sıkı ilişkilidir. Yeni sosyal hareketlerin hızla politikleşmek ihtiyacı duyması, "sınıflar üstü politika"nın yerini sisteme karşı politik muhalefet yaklaşımının alması bunun ürünüdür. Bu anlamda, bugün Avrupa'da barış, çevre, feminist hareketler gibi yeni sosyal çevre ve akımlar eski yaygınlığını ve sınıf mücadelesini bir ölçüde gölgeleyen etkinliğini yitirmişlerdir, fakat bu; sınıf mücadelesiyle eklemlenme, sınıf çelişkisinin öne çıkması lehine bir yitiriliştir. Maden işçilerinin, çelik işçilerinin Avrupa'yı sallayan grevleri, yürüyüşleri sözkonusu sosyal hareketlerin etkinliğini de içine çekmiştir.

Sürecin bu şekilde gelişmesi, emek-sermaye çelişkisinin derinleşerek sistemi sarsıcı boyutlarda kavgalara yol vermesini, Avrupa'da "toptan" ya da ardışık devrimlerin Marx'tan yüz yıl sonra gerçekleşmesini mümkün kılabilir. Bugün Avrupa'da "toptan devrimin" nesnel koşulları, Marx'ın öngördüğü dönemden daha güçlüdür. İlerleyen bölümlerde, dünya devrim sürecinin nesnel zeminlerini güçlendiren olguları açıklamayı sürdüreceğim.

Kapitalist-emperyalist dünyanın "çeper" durumundaki geri bıraktırılmış bağımlı ülkeleriyle, yönetici "çekirdek" durumundaki emperyalist metropoller arasındaki çelişki de uluslararası düzlemde belirleyici çelişkiler yumağı içindedir. Ancak, bugün bu olguyu da, somut öznelerinin yeralımı değişen başçelişkiyle ilişkili olarak yeniden ele almak, genel bir söylemle anti-emperyalist kavga kuşağını oluşturan bu ülkelerin hem kendi sınırları içinde hem de dünya çapında anti-kapitalist savaşım boyutunu önemle gözlemek zorundayız.

Kuşkusuz, kapitalizm ne yaparsa yapsın, kendini yaşatmak için hangi kaynaklara sarılırsa sarılsın, yakasını taplumsal devrimlerin elinden kurtaramayacakur. Tarihsel olarak böyledir. Organik dünyanın diyalektik işleyişi gereği böyledir. İnsanlığın en son toplumsal sistemi olarak kal-

mayı hiçbir zaman başaramayacaktır. Ancak, bunu söyleyip geçmekle hiçbir şey çözümlenmiyor. Öte yandan, birşeyler söylemiş olmak için, ya da kapitalizmin mutlak sonunu göstermek için uyduruk çelişkiler, uyduruk devrim alanları belirlemeye kalkmak da doğru değil.

Öyleyse, kapitalizmi bütün boyutlarıyla ele almak, kapitalist dünyanın güç merkezlerinde, diğer deyişle "çekirdek"de uzun erimli daralmalar ile büyük bir hızla gelişen teknolojik değişim arasındaki ilişkiyi kavramak, "çekirdek"le "çeper" arasındaki çelişkileri, kendi içlerindeki yapısal çelişki ve çatışmaları bilince çıkarmak gerekmektedir. Bu, toplumsal devrim yolunda doğacak fırsatları yakalayabilmek, yeni dinamikleri görebilmek için zorunludur.

II

EŞİTSİZ GELİŞİMİN YARATTIĞI YENİ DURUM

Marx'ın ekonomik doktrini, belirli bir toplumun üretim ilişkilerini tarihin belirli bir döneminde kaçınılmaz olan doğuşları, gelişmeleri ve çöküşleri bütünlüğünde incelemeye dayanır. Marx'ın bir ömür sarfettiği *Kapital*, önsözünde belirttiği gibi; "modern toplumun hareketinin ekonomik yasasını keşfetmeyi"gaye edinmişti. Çünkü, Marx-öncesi tarih teorileri, toplumsal ilişkiler sisteminin gelişmesini koşullayan objektif yasaları kavrayamıyor, toplumsal ilişkilerin maddi üretimin gelişme düzeyi üzerinde şekillendiğini farketmiyorlardı. Öte yandan, yığınların bu ilişkiler sistemi içindeki eylemini gözönünde bulundurmuyor, tarihi insanların bilinci ve eyleminden bağımsız yuvarlanıp giden bir "kaya parçası" gibi algılıyorlardı.

Tarihe materyalist bakışın tutarlı bir uygulayıcısı olan Marx, toplumun çeşitli sınıflarını, çelişik eğilimlerini ve çatışmalarını maddi üretim koşullarıyla ilişkilendirerek, toplumsal sistemlerin doğuş, gelişim ve çöküş sürecini evrensel planda ve doğa bilimlerinin kesin yöntemleriyle inceledi. Egemen sınıflar tarafından "yönlendirici" fikirlerin etkisindeki subjektif ve keyfi seçimlere dayanan çağının tarih yorumlarını, Marksizm-öncesi tarih anlayışları olarak geçmişe bıraktı. İnsanların kendi tarihlerinin hem "yazarı", hem de "oyuncusu"olduklarını, tarihi yaratırken, tarih tarafından da yeniden yaratıldıklarını keşfetti.

Bu bakıştan hareketle, bir fizikçi titizliğiyle ama bilimsel soyutla-

ma yöntemiyle kapitalist toplumu atomlarına ayırarak inceledi. Bugün bir çoklarına "gereksiz" gibi görünen ayrıntılara inerek meta üretiminin tahlilini yapmasaydı, kapitalist toplumun doğuşunu, gelişimini ve kaçınılmaz çöküşünü bir bütünsellik içinde kavramak mümkün olmayacaktı.

Yine Marx, bugün bizi fazlasıyla ilgilendiren bir konuda şöyle bir çıkarsamada bulunmuştu:

"Konu, kapitalist üretimin doğal yasalarının sonucu olan toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkların şu ya da bu derecede gelişmiş olmaları değildir. Burada sözkonusu olan bu yasaların kendileridir. Kaçınılmaz sonuçlara doğru katı bir zorunlulukla işleyen bu eğilimleridir. *Sanayi yönünden daha çok gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş olana ancak kendi geleceğinin imgesini gösterir*"[2]

Kapital'in önsözünden yapılan bu aktarmadan anlaşılacağı üzere, Marx, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının işleyişinde, sanayi yönünden gelişmiş bir ülkenin, daha az gelişmiş olana, onu, nelerin, nasıl bir geleceğin beklediğinin imgelerini gösterdiğini belirtiyor; bu anlamda az gelişmiş ülkelerin önünde de bir gelişme perspektifi görüyordu. Büyük ve yaygın kolonilere sahip İngiltere İmparatorluğu'nun kolonilerden elde ettiği büyük kaynak sömürüsüne dayanarak kapitalist gelişmenin "beşiği" ya da klasik yurdu olması, sanayi bakımından diğerlerinden daha gelişkin olması, kapitalist üretim ilişkilerinin doğal yasalarının bir sonucuydu. Marx'a göre, daha az gelişmiş olan bir ülke, İngiltere örneğinde kendi geleceğinin "imgelerini" görüyordu. Kısaca, dengesiz ve eşitsiz biçimde de olsa genel olarak kapitalist yola koyulmuş ülkelerde ya da aynı ülkenin çeşitli bölgeleri arasında, kendi sonlarına götüren yasalar doğrultusunda dinamik ve süreklilik içinde bir gelişme perspektifi vardı.

Marx'ın ekonomik doktrini ve tarihe bakış metodunun iyi bir izleyicisi olan Lenin, kapitalist gelişmenin ulaştığı emperyalist aşamayı, bu aşamanın ortaya çıkardığı olguları inceledi. Kapitalizmin eşitsiz gelişim yasası, sanayi bakımından gelişmiş ülkelerin emperyalistleş-

2. K. Marx, Kapital C. I, Sol Yay. s. 14.

mesine yol vermiş, kapitalist dünyanın emperyalist imparatorlukları doğmuştu.

Az gelişmiş ülkeler, emperyalist aşamada, ekonomik gelişme perspektiflerini, sanayi bakımından gelişmiş ülkelerde kendi geleceklerinin imgelerini görme olanaklarını büyük ölçüde yitirdiler. Emperyalist sömürgecilik ve bağımlılık ilişkileri, az gelişmiş ülkelerin kendi dinamikleri üzerinde gelişme perspektiflerini kararttı. Emperyalist aşamada eşitsiz gelişim yasası, kapitalist ülkeler arası dengesizlikleri, gelişim farklılıklarını daha da derinleştirdi. Eskinin koloyalist feodal imparatorlukları, kapitalist dünyanın emperyalist imparatorluklarına dönüşmüştü. Geri kalmış ülkeler emperyalizmin yeni sömürgecilik ilişkilerinin bağımlılık ağlarıyla kuşatıldı. Gelişme perspektifleri daraltılmış, yoğun bir emperyalist sömürü ve talan altında bunaltılmışlardı. Hem kapitalizmin, hem de kapitalizm öncesi ilişkilerin "kötülükleri" ile çağdışı politik-toplumsal baskıları bir arada yaşayan bu ülkeler, sosyal huzursuzluk ve patlamaların hızla biriktiği ülkeler durumuna geldiler.

Bu olguları irdeleyen Lenin, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının emperyalizm döneminde farklı tarzda işlediğini, kıta Avrupasında bir toptan devrim, ya da kapitalizmin daha çok gelişmiş olduğu ülkelerde ardışık devrimler yerine, tek tek ülkelerde toplumsal devrimlerin gerçekleşip başarıya ulaşmasına zeminler yarattığını tespit etti. Toplumsal devrimlerin patlama noktalarının emperyalizmin "zayıf halkaları" denebilecek görece az gelişmiş kapitalist ülkelere kaydığı sonucuna ulaşmıştı. Çünkü toplumsal çelişkiler buralarda hızla keskinleşiyor, hatta Rusya'da olduğu gibi, iki toplumsal çelişki bir arada bulunuyor (kapitalizm-öncesi ilişkilerin çelişkileri ve kapitalizmin iç çelişkileri), yığınları devindiriyordu.

Kapitalist gelişme bakımından daha çok/daha az gelişmiş ülkeler, ya da kapitalist sanayinin daha ileri/daha geri olduğu bölgeler sorununa Marx da işaret etmişti; ama Lenin döneminde bu emperyalizmin geri kalmış ülkeler açısından bir anlamda kader kıldığı karaktere dönüştü. Lenin'in, emperyalizm döneminde kapitalist eşitsiz gelişimin işleyişi üzerine tespitleri büyük ölçüde bugün de geçerlidir. Hatta, bu

eşitsizlik, tek tek ülkeler, aynı ülke içinde kapitalist sektörler ve bölgeler arası eşitsizlik ve dengesizlik boyutundan, grup —kuşak— ülkeler boyutuna çıktı. Bununla birlikte, bugün, eşitsiz gelişim yasasının, madalyonun öteki yüzünde, yani kapitalist-emperyalist merkezler arasında, yarattığı farklı dengeler ya da dengesizlikleri de ele alıp değerlendirmek gerekiyor.

Eşitsiz gelişim, kapitalist sistemi imparatorsuz yaşayamayan bir sistem haline getirmiştir. Birinci ve İkinci dünya savaşları, kapitalist dünyanın imparatoru olan ve imparatorluğa soyunan devletler arasında, dünyayı paylaşım kavgası olarak çıkmıştı.

Bilindiği gibi, birinci dünya savaşı, geniş bir sömürgeler ağına sahip olan İngiliz emperyalizminin sömürgelerine el koymak isteyen genç Alman emperyalizminin saldırısıyla başlamıştı. Bu savaş Alman emperyalizminin başarısızlığıyla sonuçlandı. İngiliz emperyalizmi tepedeki yerini korumaya devam etti. Ancak, emperyalizm bu paylaşım savaşında hesapta olmayan büyük bir kayıp vermişti: Toplumsal çelişkilerin keskinleştiği, savaşın yorup bunalttığı Rusya'da patlak veren devrim, emperyalist halkada büyük bir kopuşu gerçekleştirip yeni bir çağ, sosyalist devrimler çağı başlatmıştı. İngiliz emperyalizmi tepedeki yerini korudu ama, bu zaferine fazla sevinemedi. Emperyalistlerin kendi aralarında başlattıkları dünyayı paylaşım kavgası pahalıya mal olmuştu. Rusya'da gerçekleşen sosyalist devrimi boğmak için, (kendi aralarındaki rekabet sürmekle birlikte) kümeleştiler. Gerek Avrupa işçi sınıfının, gerekse ezilen halkların desteğini, sempatisini kazanan Ekim Sosyalist Devrimi yaşamayı başardı.

Ne var ki, sermayenin karakterinde yatan rekabet ve daha fazla sömürü alanlarına sahip olma dürtüsü, emperyalist-kapitalist dünyadan ilk halkanın kopuşuyla yaşanan şokun kısa sürede yerini yeniden rekabet kavgalarına bırakmasına yol verdi.

1930'lu yıllara kadar kendisini toparlayan Alman emperyalizmi, imparatorluğu İngiliz emperyalizminden almak için yeni bir dünya savaşı başlattı. Bu savaşta Rusya'yı da geriye döndürmeyi amaçlıyordu. Onun için, Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Onun "işini bitirdikten"

sonra, kapitalist dünyanın "tek egemeni" olarak kocamış İngiliz emperyalizminin elinden imparatorluğu almak kolaylaşacaktı. Sıranın kendisine geleceğini bildiği halde, İngiltere de Rusya'nın geri döndürülmesinden yanaydı ve bu anlamda Alman faşizminin Sovyetler Birliği'ne saldırısının zımni destekçisiydi. Alman faşizminin güçten düşmeye başladığını görünceye kadar da faşizme karşı savaşa etkin biçimde katılmadı.

Aynı dönemde Japonya'da başka bir koldan, egemen emperyalist devlet olmak amacıyla savaşa girmişve faşist ittifakı oluşturan devletlerden biri olmuştu. Ama, planlar tutmadı. Sovyetler Birliği Alman faşizmini büyük bir hezimete uğrattı. II. Dünya Savaşında da Almanlar ve Japonlar yenik düştüler.

ABD emperyalizmi ise, II. Dünya savaşına daha planlı girmişti. O da, Hitler paktının Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırmasını istiyordu; ama aynı zamanda, kapitalist dünyanın tek patronu olmak için Hitler'in de yenilgiye uğraması gerektiğini düşünüyordu. Bu plan gereği, bir yandan Hitler'i Sovyetler Birliği üzerine kışkırttı, öte yandan savaşın ilerleyen yıllarında anti-Hitler paktın oluşturulmasına katıldı. Faşist pakta karşı Japonya cephesini hedefleyen savaşı başlattı. Japonya'yı atom bombalarıyla vurarak (Hiroşima ve Nagazaki) yıkıma uğrattı. Böylece, bir yandan korkulu rüyası olmaya başlayan Japonya'yı büyük bir yıkımla yüzyüze getirmiş, öte yandan da elindeki bu kitlesel kırım silahıyla, rakiplerini tehdit altına almıştı. Yenilginin Hitler paktı açısından kaçınılmaz olduğu görüldüğü ve atom silahı kullanmaya gerek olmadığı halde, Japon halkının tepesine yağdırdığı bu korkunç kırım silahını çıkarları için gerektiğinde kullanmaktan çekinmeyeceği tehditini savurmuş, böylece hem emperyalizme karşı boyverecek halk hareketlerini, hem de rakiplerini dize getireceğini düşündüğü silah tekeline sahip olmanın avantajını yakalamıştı.

II. savaşta Almanya ve Japonya tümüyle yıkılırken, İngiltere büyük kayıplar verirken, ABD çok fazla bir kayıp vermeden aradan sıyrılıp çıktı. Kapitalist dünyanın jandarmalığı ve imparatorluğu konumuna oturdu.

Sovyetler Birliği de atom silahları üreterek, ABD'nın atom silahı tekelini kırdı. Ama bu ABD'nin kapitalist dünyanın jandarması ve patronu olmasına engel oluşturmuyordu. Olamadı da...

Çünkü, bu savaşta, madalyonun öte yüzünde, Kızıl Ordu'nun etkin desteğiyle faşist işgalden kurtularak, demokratik halk iktidarlarının kurulduğu bir Doğu Avrupa haritası doğmuştu. Avrupa bölünmüş, Batı kesiminden sanayii gelişimi bakımından nispeten geri olan Doğu bölgeleri, Sovyetler Birliği'nin başçekiciliğinde sosyalist kalkınma yoluna girmişti. II. savaştan da Avrupa'nın bir bölümünü kaybederek çıkan emperyalist-kapitalist dünya, hem kayıplarını geri kazanmak, hem de yeni kayıplara uğramamak için bir jandarmaya ihtiyaç duymaya başlamıştı.

ABD emperyalizmi, "Marshall Planı"yla ve gelişkin silahları ve anti-sosyalist Kuzey Atlantik Paktı'nın (NATO) bir numaralı kurucusu olma gibi avantajlarını kullanarak, dünya ölçeğinde İngiltere'yi, Avrupa'da Almanya'yı, Asya-Pasifik'te Japonya'yı kendisine ticaret ve yatırım alanları haline getirmek ve kapitalist dünyanın tek egemeni olmak çabasına girdi. Başlatmış olduğu anti-Sovyet, anti-komünist kampanyalarla soğuk savaşı kızıştırarak plan hedeflerine ulaşmaya çalıştı. ABD emperyalizmi bu plan hedeflerinde önemli başarılar kaydetti. Kapitalist dünyanın hem ekonomik olarak en büyük gücü, hem de silah sanayii bakımından jandarması konumuna geldi. Diğer emperyalist merkezler, gönülsüz de olsa bu konumu onaylamak zorunda kalmıştı.

Artık, dünya ölçeğinde İngiltere, Avrupa'da Almanya, Asya ve Pasifik'te Japonya geri planda kalmış, ABD piramidin üst noktasına yerleşmişti. Savaştan sonra oluşan dünya güç dengeleri üzerinde kurduğu hegemonyaya dayanarak, Japonya ve Almanya gibi savaştan yenik çıkmış ülkeleri ABD sermayesine dayalı olarak gelişebilecek ve dolayısıyla ABD'ye mali açıdan da bağlı ülkeler konumunda tutma planları yapmıştı. Ancak, işlemeye devam eden eşitsiz gelişim yasası, bu planları bozdu.

Almanya ve Japonya II. Dünya Savaşından birer harabe olarak çıkmışlardı. Fakat bu ülkelerin ağır sanayi potansiyelleri varlığını

sürdürüyordu. Bu potansiyelleri harekete geçirmek ve savaşın yıktığı ülkeyi yeniden kurmak için, yıkımın yükü, işçi sınıfına ve emekçi halka yüklendi. Burjuvazi, yenilginin yarattığı ezikliği kullanarak, işçi ve emekçileri hummalı bir çalışma seferberliğine sevketti. Askeri harcamalar düşük düzeyde tutulmuştu. Çünkü, savaştan sonra yapılan anlaşmalarda, Japonya ve Almanya'nın büyük ordular kurması, askersel sanayiyi yeniden tesis etmesi yasaklanmıştı. Almanya ve Japonya, kapitalist dünya patronu olmak peşinde koşan ABD'den aldıkları yardım ve kredileri ülkenin yeniden ayağa kalkmasını sağlayacak sanayinin geliştirilmesinde kullandılar. Ve kısa sürede, hızlı bir gelişim temposuyla kapitalist dünyada boy göstermeye başladılar.

ABD, kapitalist dünya jandarmalığını pekiştirme yolunda yürüyordu. Askeri harcamalarını sürekli artırıyor, giderek ülke ekonomisinin omurgası halini almaya başlayan dev bir askersel sanayi kuruluyordu. ABD, bir çok ülkeye silah satan büyük silah taciri bir ülke haline gelmişti. ABD'de silah tekellerinin egemenliği arttıkça, silah ticaretinden sağlanan tatlı karlar büyüdükçe, ABD daha çok savaş peşinde koşmaya başlamıştı. Kore savaşından beklediği başarıyı elde edememişti. Ama bu, yeni savaşlar peşinde koşmasına, antiemperyalist kurtuluş hareketlerini boğmak için işgal savaşları çıkartmasına engel olmadı.

Fransızların hezimeti görmeye başlayarak geri çekilmek zorunda kaldığı Vietnam'a bu defa ABD savaş açmıştı. Vietnam halkı, ABD'yi böyük bir yenilgiye uğrattı. ABD'nin tattığı bu yenilginin boyutları askeri başarısızlıkla sınırlı değildi. ABD'yi dünya çapında büyük bir prestij kaybına uğratmış ve toplumda yarattığı "yenilmez güç" güvenini yerle bir etmişti. Bu arada ABD ekonomisi de önemli çıkmazlarla yüzyüze gelmişti.

Askeri sanayi alanında faaliyet gösteren tekeller Amerikan ekonomisini egemenliklerine alıp, karlarını devasa boyutlara ulaştırırken, diğer sanayi tekelleri, işgücünün ucuz olduğu, emeğin yeterince örgütlü olmadığı "çeper" ülkelere "taşınmaya" başladılar. Giderek ABD sanayiinin içi boşalıyordu. Öyle ki, dünya çelik üretiminde her zaman birinci sırayı alan ABD, Almanya karşısında gerilemeye baş-

lamıştı. Bütün parçaları ABD'de üretilen tek bir otomobil markası bile kalmamıştı.

ABD, 1970'li yıllarda içine girdiği bunalımdan çıkmak ve iç ticareti canlandırıp ekonomik gelişmenin itici gücü haline getirmek için borca dayalı tüketim artışı politikasını uyguladı. Bu politikayla hem krizi aşmayı, hem de ileriye dönük bir hamle yapmayı planlıyordu. Ancak, bu politikası da tutmadı. İthalat hacmi, ihracat hacmini aştı. ABD, ithalatını ülke dışına "taşınmış" çokuluslu ABD tekellerinden yapıyordu ama bu ABD'nin dış ticaret açığının büyümesini engelleyemedi. Sonuçta, ABD dünyanın en borçlu ülkelerinden biri olmaya başladı. Bu süre içinde ABD alacaklı ülke konumundan daha fazlasıyla borç ödeme konumunda olan bir ülke haline geldi.

ABD'nin dış ticaret açıklarının büyümesi, bütçe açıklarının kapatılamaması, dünya para piyasalarında dolaşan ve kur marjlarının ayarlanmasında kullanılan doların sürekli dalgalanmasına yol veriyor ve doların dalgalanması ise sermaye piyasasının alt-üst olmasına, büyük borsa krizlerinin doğmasına neden oluyordu. Kapitalist dünyanın artık belirleyici güç merkezleri haline gelmiş borsaların krizi ise, kapitalist-emperyalist ülkeleri sık sık mali bunalımlar içine itiyor.

Son dönemlerde sık sık yaşanan mali krizler dünya ekonomisindeki dengesizliği ve eşitsiz gelişim sürecini öyle boyutlara çıkartıyor ki, artık siyasal denetim mekanizmalarının (devletler, zirveler, anlaşmalar vb.) bu dengesizliği önlemek için aldıkları kararların belirleyici bir fonksiyonu olmuyor.

Günümüzde, ABD'nin kapitalist dünyanın patronluğu kürsüsünden aşağıya doğru inmeye başladığı, ABD'nin ekonomik alanda giderek güç kaybettiği ve üç emperyalist güç merkezi arasındaki rekabette, Almanya'nın öncülüğünde AT'ın ve Japonya'nın tırmanma yarışı sürdürdüğü açıkça görülmektedir.

Görüleceği gibi, kapitalist eşitsiz gelişme yasası ve dengesizlik, sermaye dünyasında iniş-çıkışları, yer değiştirmeleri kaçınılmaz olgular haline getiriyor. İnsanlar, tarihte yaşanmış olayların bir benzerini sık sık yaşamak durumunda kalıyorlar. 1930'larda yaşanan dünya

krizine bakıldığı zaman, İngiltere, Fransa, ABD, gelişmiş kapitalist ülkelerin zenginleri, Almanya, Japonya, İtalya "fakirleri" durumundaydılar. II. Dünya Savaşı'nın öngünleride bu ikinci gruptakiler saldırı konumundayken, birinci gruptakiler savunma konumuna geçmişlerdi. Bugün film şeridi tersine döner gibi; Almanya, Japonya, zenginlerin zenginleri düzeyine yükseldi. ABD, İngiltere ve Fransa ise düşüş eğrisine geçtiler. Bugün, Almanya, Japonya savunma konumunda, ABD ve bir ölçüde İngiltere saldırganlık peşinde koşuyor.

Şimdi, kapitalist dünyada baş göstermiş olan bu denge değişiminin, emperyalist güç merkezleri arasındaki rekabetin dünyayı ne gibi çalkantılar içine sürükleyeceği sorusu gündemdedir. II. Dünya Savaşındaki gibi emperyalistler arası yeniden bir paylaşım savaşı mı, ekonomik savaşın şiddetlenmesinin yol vereceği bir sosyal çöküş ve yıkım içinden yükselecek iç savaşlar mı, yoksa geri kalmış "çeper" ülkelerde kışkırtılacak yerel savaşlar mı? Bu sorular, kapitalizmin geleceğinin grafik çizgisinin olası yönünü belirlemek açısından önem taşıyor.

Şurası açıkça görülüyor ki, eşitsiz gelişimin ekonomik yapıda yaratığı ve siyasal mekanizmaların çözüm üretmekte giderek aciz kaldığı dengesizlikler, ülkesel ve uluslararası planda ekonomik savaşlara eşlik edecek siyasal savaşlara zemin oluşturuyor. Kapitalizm, yerel, ulusal veya uluslararası (ekonomik veya politik) savaşsız düşünülemez hale geliyor. Bu durumdan hareketle sorulabilir: gidişat II. Dünya Savaşı gibi bir savaşın çıkmasıyla sonuçlanır mı? Buna kesin bir "evet" demek zor. Ama, aynı kesinlikle "hayır" demek de mümkün değil. Evet demek zor; çünkü atom silahlarının kullanılacağı bir savaşın kazananının da kaybedeninin de olmayacağını emperyalistler de biliyorlar. Bu silahlar varolduğu sürece bir dünya savaşını göze almaları kolay değil. Hayır demek de zor, çünkü, kapitalizmin tarihine bir göz atıldığında, burjuvazinin kâr amacıyla yapamayacağı şey yoktur. Kâr hırsıyla gözü dönüp intiharı göze aldığında, her türlü çılgınlığa başvurabileceğini belgeleyen yığınla örnek vardır. Nükleer silahların caydırıcılığı, emperyalistleri konvansiyonel silahlarla sınırlı

kalacak savaşlara sevkedebilir. Zorunlu kaldıklarında tıkanıklıkları sınırlı savaşlarla aşma stratejilerini hazırda bekletmektedirler. Dünyadaki nesnel ortam, buna potansiyel olarak hazır durumda tutuluyor. Son yıllarda, Japonya ve Almanya'nın da askeri harcamaları yükseltmeleri, bugün askersel açıdan halen belirleyici güç olma özelliğini koruyan ABD'nin, (olası bir dünya savaşında) ekonomik dengesizliği askeri güçle aşma yaklaşımına karşı duyulan tedirginlikten kaynaklanıyor.

Soğuk savaş döneminin, emperyalistler arası bütün iç rekabet ve çelişkilere rağmen, iki süper gücün belli bir ölçüde dengede tuttuğu dünya koşulları bugün tümüyle değişmiştir. Soğuk savaş döneminde ABD'nin süpergüç olarak kapitalist dünya üzerinde kurduğu hegemonya belirleyiciliğini yitirmiş, buna paralel olarak dünya piyasalarında ABD'nin payı azalmaya başlamıştır.

Dünya ölçeğinde ABD'nin etkinliğini belirleyen askersel gücü değişmemiş olmakla birlikte, böyle bir askeri güç olmanın getirdiği maliyetler ile, dünya pazarlarında AT ve Japonya ile rekabet etme zorunluğunun getirdiği sorunlar, ABD ekonomisini sarsmaktadır. Bu çıkmazı aşmak için, bir yandan doların Alman ve Japon sermayesinin tehditi altından kurtarılması için faiz oranlarının düşürülmesi konusunda Bonn ve Tokyo'yu ikna etmeye çalışmakta, bir yandan da, dünyanın en büyük ordusunu beslemekte olmasının ve dev askeri bütçesinin faturasının bir kısmını Almanya ve Japonya gibi ülkelere yüklemek için BM'i kararlar almaya zorlamaktadır. ABD emperyalizmi, "yeni dünya düzeni"nin bekçiliğini paralı hale getirmek istemektedir. Körfez savaşında, Somali'nin işgal edilmesinde bu mekanizmaları önemli ölçüde zorlamıştır.

Ne var ki, kapitalist dünyanın hegemonya basamaklarından inişe geçmiş olan ABD, askeri açıdan tek kutup olma özelliğini korumakla birlikte ekonomik açıdan kutuplaşmaları önleyememekte, ekonomisini durgunluktan kurtaracak tedbirler konusunda AT'yi ve Japonya'yı ikna edememektedir. Ekonomik açıdan üç kutup giderek netleşmektedir: Almanya merkezli AT, Japonya merkezli Asya ve Pasifik, ABD merkezli Latin Amerika ve Ortadoğu. Merkez ve çeper ülkelerden olu-

şan ticari bloklara bölünmüş bir dünya ekonomisinde, ABD'nin soğuk savaş döneminin biçimlendirdiği askersel sanayi ağırlıklı ekonomisinin rekabet şansı daha da azalmaktadır.

Öte yandan, ABD, dünya piyasasındaki payının azalması bir yana, Japonya'nın bizzat ABD pazarlarını kapmasından, ABD'nin önemli şirketlerini satın almasından da rahatsızdır. Avrupa ve özellikle üst basamağa tırmanan Almanya ile, Asya ve Pasifik'in patronu Japonya'nın makaraları her gün sararak kalınlaşırken, ABD'nin ticaret makaralarının incelmesi, devlet arasındaki çelişki ve çatışmaları kızıştırmaktadır. Bu durum, dünyamızı dünkünden çok daha belirsiz tehlikelerle kuşatıyor. Olayların hangi yönde, nasıl, nerede patlak vereceği bilinmeyen çatışma potansiyeli, dünyayı kararsız yıllara sürüklüyor.

Emperyalist devler arasındaki bu çatışma ve rekabet çelişkilerinden dolayı metropollerin birinde veya birden fazla ülkede çıkması muhtemel bir sosyal yıkım ve bunun yol vereceği iç savaş ihtimali, kapitalist eşitsiz gelişim yasasının yaratacağı en önemli olaylardan birisi olacaktır. Bu devlerden birinin ayağının kaymasıyla dünya kapitalizminin nasıl alabora olacağını şimdiden kestirmek zor. Ama, bu amansız rekabette, devlerden birinin öteki lehine güç kaybedeceği ve bu güç kaybının da öyle sarsıntısız, sessiz geçmeyeceği açıktır.

Tarihi örneklerle kısaca özetlediğimiz gibi, sermayenin eşitsiz gelişim yasası, metropollerde de zenginler-fakirler farkı yarattığı gibi, farklı dönemlerde ve çeşitli nedenlerle bunların birbirinin yerini almasını da sağlıyor. Yani, zenginlik olsun, fakirlik olsun, başka bir ifadeyle bugün durumu daha iyi olanlar veya daha kötü olanlar olsun, göreceli olgular durumundadır. Bir dönemde geri durumda bulunan metropol ülkenin diğerlerini geçerek geride bırakması, eşitsiz gelişimin sonucudur. Bu kaçınılmaz yarış, kapitalizmle birlikte sürüp gitmektedir.

Birbiriyle kıyısıya bir yarış içinde olan bu emmperyalist güç merkezleri de herbiri kendi içinde ve farklı sebeblerle sorunlu ve bunalımlıdır. Bugün kapitalist dünya, burjuva ekonomistlerinin de açıkça itiraf ettikleri gibi, global bir bunalım yaşamaktadır. Kaynaklarını yeni-

leyememek, pazarlarını genişletememek borçlarını (hem ödeme güçlüğü hem de tahsil etme güçlüğü bakımından) kapatamamak, siyasal denetim mekanizmalarının dışına çıkmış sermaye piyasasını üretken yatırımlara yönlendirememek ve istihdam açmazını çözümleyememek gibi somut olgular sonucu bir daralma ve global bunalım sürecinde bulunmaktadır.

ABD

Soğuk savaşın sona ermesi sadece silah tekellerini etkilemekte kalmamıştır. Silah satış trafiğini yeniden canlandırmak için bölgesel savaşların kışkırtılmasına, Körfez savaşında olduğu gibi doğrudan işgale başvurulmasına rağmen, ABD silah tekelleri silah satışlarındaki düşüşü önleyememektedirler. Ağırlıklı olarak askersel sanayiye yönelmiş bir ekonominin bütün dallarının bundan etkilenmemesi düşünülemez.

Bunun yanında, yine soğuk savaşın sona ermesiyle, Japonya ve AT'ın ABD'ye duyduğu ihtiyaç ve uluslararası ekonomik zirvelerde ABD ekonomisini gözeten kararlara gösterilen titizlik süratle azalmıştır. Bu, bir ölçüde ABD'nin jandarmalık konumuna duyulan ihtiyacın getirdiği bağlılığın yerini kıyasıya bir pazar rekabetinin almasından kaynaklanmıştır. Çözülen Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın ardından, ABD'nin uluslararası dikte ettirici kararlarına ilk kafa tutan Almanya önderliğindeki Avrupa, uluslararası ekonomik ve siyasi kararlarda ABD'den hızla bağımsızlaşmak yolunu tutmuştur.

Düne kadar, ABD'nin dış ticaret açıkları, Japonya ve Almanya'nın dış ticaret fazlalarıyla finanse ediliyordu. Japonya, ABD ile ihracat ve ithalat dengesini, bölgede kendi güvenliği için ABD'ye duyduğu ihtiyaçtan dolayı, bir ölçüde dengede tutmaya özen gösteriyor, doların değerinin korunmsı için her sallantıda özel alımlarda bulunuyordu.

Bugün, Almanya, dış ticaret fazlasından oluşan birikimi, Doğu Almanya'yla bütünleştirme sorunlarına yöneltmiş durumda. ABD, artık eskisi gibi, Almanya'dan, kendi açıklarına karşı mücadelede kay-

nak yardımı alma olanaklarına sahip değil. Zira Doğu'yla bütünleşme sorunlarının içersinde Almanya da kendi başının derdine düşmüştür.

Japonya, Pasifik, Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya ülkelerini, kendi hegemonyasında toplayacak bir ticari birlik oluşturma çabasında. Uluslarötesi Japon sermayesi bu alanlarda toplanıyor. Ticaret fazlasını, bu bölgedeki etkinliğini artırmakta kullanıyor. Nitekim, 1989'da, Japonya'nın ABD'ye ihracatının payı toplam ihracatı içinde %37.2 iken, 1992'de %28,2'ye düşmüştür. ABD'ye yaptığı yatırımların toplam dış yatırımlar içindeki payı %50.3'ten %43.3'e inmiştir. Buna karşın, Doğu Asya'ya ihracatın payı ise %16.4'ten %28,5'e, dış yatırımların payı %11.7'den %16.7'ye çıkmıştır. Bu durum, Japonya'nın ABD ekonomosiyle olan sıkı ilişkilerine bağımlılığı azaltmaktadır.[3] Japonya'nın, sermayesini Pasifik'te toplaması, ABD ekonomisi açısından son derece olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır. IMF, bu durumu, sadece ABD ekonomisi için değil, dünya ekonomisine yönelik büyük bir tehdit olarak gördüğünü açıklıyor.

Çünkü, IMF pazar ve yatırım alanları böylesine bloklaştırılmış bir dünya ekonomisinin, askeri önemini halen koruyan ABD ekonomisinin çökmesi durumunda, ayakta duramayacağı korkusunu çekmektedir. Almanya merkezli Avrupa'nın "tek ülke" çatısı altında birleşmesi, Orta ve Doğu Avrupa'nın AT etrafında kümelenerek, doğal kaynakları, potansiyel pazarı ve uzmanlaşmış emeğinin AT bünyesinde toparlanmasıyla dev bir güç haline gelmesi durumunda, ABD en büyük darbeyi AT'den yiyecektir. Uluslararası piyasa mekanizmalarının işleyişinde ve ekonomik kararların alınmasında AT'ın hem oy gücü, hem ekonomik etkinliği öne geçecektir.

Daha bugünden, ABD'nin dünya pazarlarındaki payı azalmış, Avrupa ve Japonya ile pazar rekabetinde geriye düşmüştür. Brezilya, Çin, Hong Kong, Meksika, Malezya, Singapur, Tayland, Tayvan, Mısır gibi ülkelere akan yatırım ve sermayenin büyük bölümü Japon kökenlidir. ABD'nin de bir çok büyük şirket ve bankasını satın alan Japon kökenli uluslarötesi tekeller —Toyota, Mitshibushi, Sony, Sharp, Tokyo Bank vb— hem ABD pazarlarını, hem de Asya ve

3. *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1993

Pasifik'i "genç kaplanlar" diye de bilinen Asya ülkelerinde ürettikleri mallarla doldurmaktadırlar.

Dünya Ekonomik Forumu ile Uluslararası İş Yönetim Okulu'nun hazırladığı rapora göre, 1992 yılında, rekabet gücü açısından yapılan sıralamada, birinci sırayı Japonya, ikinci sırayı Almanya alırken, ABD, İsviçre ve Danimarka'dan sonra beşinci sırada bulunmaktadır.[4]

ABD kökenli bankaların, eski yıllara göre, hem sayı hem de özvarlıkları bakımından büyük bir düşme eğilimi göstermeleri, ABD'nin kredi itibarını da sarsmaktadır. ABD, 1982 yılında 250 milyar dolar kredi verebilecek bir potansiyele sahipken, 1990 yılında 800 milyar dolar borcu olan bir ülke haline gelmiştir.[5]

Sürekli artan dev ticaret ve bütçe açıklarını kapatmak için, Clinton hükümeti, Japonya'ya uyarı ve öneri paketleri sunup durmaktadır.

Clinton, "Japonya'nın ABD ile ticaretindeki fazlalığı önemli ölçüde ve kalıcı olarak indirmesini ve buna karşılık Washington'dan yaptığı ithalatı büyük tutarlarda artırmasını" istemektedir. Clinton, Japonya'nın ABD ile ticaretinde yılda 50 milyar dolara varan "fazlalığın" dünya ticaretini de olumsuz etkilediğine dikkat çekmekte, Japonya'yı uyarmaktadır. Japonya ise, ticaret fazlasını, 20 milyar 400 milyon dolarlık ek bütçe halinde, tüketiklik içersinde olan kendi ekonomisini canlandırmak için kullanmayı hedeflemektedir. Japonya ve ABD arasındaki bu ticaret savaşı, 38 yıllık liberal parti iktidarının "ABD'nin dümen suyunda gitmek"le eleştirilerek yoğun şimşekleri üzerine çekmesine, sarsılmasına neden oldu ve bu sarsıntıdan kurtulamayan Liberal Parti, sonunda 38 yıllık iktidar koltuğuna veda etti.[6]

Öte yandan, ABD'nin son yıllardaki büyüme hızı devamlı düşüş gösteriyor. Her yıl, büyüme hızı tahminlerin ve hedeflerin altında gerçekleşiyor. Büyüme hızındaki bu düşüşler, her yıl toplanan G-7 zirvelerinin temel konusu durumunda. Tavsiye bildirileri yayınlamakla yetinmek zorunda kalan ve çözümleyici hiç bir sonuca ulaşamayan bu zirveler de kapitalist dünyadaki global krizi aşamayacaktır.

4. *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1992
5. *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, s. 242
6. *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1993

ABD'nin önemli sorunlarından biri de işsizlik oranının sürekli tırmanmasıdır. 1992'de %6,8'e çıktığı belirtilen resmi işsizlik oranının, bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi, resmi istatistiklere yansımayan boyutu çok daha yüksektir. İşsizlikle mücadele için özel programlar, "istihdam yaratma zirvesi" adı altında toplanarak işsizliğe çözüm yolu bulma önerileri, kapitalizmin yapısal sorunlarına çarpıp boşa çıkmaktadır. Son G-7 (Tokyo) zirvesinde, 7 zenginler de bu sorunun arızi olmadığını, yapısal nedenleri bulunduğunu kabul etmişlerdir. G-7 bildirisinde: "İşsizlik oranı kabul edilmez düzeydedir ve sadece ekonomik durgunluktan değil, yapısal sorunlardan da ileri gelmektedir" deniliyor.[7] Artan yoksulluk ve sayıları on milyonu bulan evsizler ve açlar ordusu, ABD'nin durgunluk ve kriz içindeki ekonomisinin artık başa çıkacağı sorunlar olmaktan çıktı.

Kapitalizm, işsizlik sorununa da çözüm bulamayacaktır (İstihdam çıkmazı bölümünde üzerinde daha geniş duracağım). Bir cümleyle belirtecek olursam; istihdam çıkmazı, sermayenin karakterinin yarattığı yapısal bir sorundur ve kapitalizmin kangrenleşmiş toplumsal yarası olarak ancak onunla birlikte ortadan kaldırılabilir.

Bazı göstergelerine işaret ettiğimiz ABD'nin, kapitalist dünyanın imparatoru olarak hegemonyacı konumda olurması, kendi hegemonyasında bir "yeni dünya düzeni" kurarak kapitalist dünyanın jandarmalığı görevini sürdürmesi artık mümkün gözükmemektedir.

Japonya

ABD, yukarıda kimi göstergeleriyle ortaya koymaya çalıştığımız durumdayken, Japonya da sorunsuz ve bunalımsız değildir. Dünya pazar rekabetinde ABD'dan önde olması, onun temel sorunlarını aşmış olduğu anlamına gelmiyor.

Bir kere, ekonomik olarak dünya piyasalarında elde ettiği yere ve etkinliğine, Asya ve Pasifik'te oluşturmaya çalıştığı ticari bloğa ramen, Japonya'nın hegemonya kurabilecek güçte olma potansiyeli yoktur. ABD ile, amansız bir hegemonya yarışı içerisindedir; ama hem

7. *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1993

hegemonya kurabilecek askeri güce sahip değildir, hem de stratejik hammaddeler bakımından dışraya bağımlıdır. Elektronik ve mikrobilgisayar teknolojilerinde ileri bir düzey tutturmuştur; ama temel, stratejik hammaddelerde başta ABD olmak üzere dışarısıyla ekonomik ilişkilere ve anlaşmalara ihtiyacı vardır.

Dünyanın önemli para-kent merkezlerinden biri olan Tokyo borsasının, uluslarötesi sermaye merkezleri ve bankalarla kurduğu ağla, devletin kredi ve para politikaları üzerindeki denetimini işlevsiz kılması, üretken sermayenin yatırım alanlarından hızla çekilerek, borsalarda "başı boş dolaşan bir kitleye" dönüşmesi, Japon ekonomisini de sık sık mali krizlerin içine itmektedir. 1990'da gayrimenkul piyasasında başlayan çöküş, ekonominin gerilemesine neden olmuş, üretimin reel olarak %12 düşmesi, 38 yıldır Japonya'yı yöneten Liberal Parti'ye yığınların duyduğu güveni tümüyle sarsmıştır. Peşpeşe patlak veren mali skandallar, büyük vurgunlar, Japonya'yı hızla siyasi istikrarsızlığa sürüklemektedir.

1992'de büyüme hızı %1,3 olan Japonya, 1993 için büyüme hızı tahminini (en iyi oranda) %1,0 olarak beklemektedir. "Japon mucizesi"nin işsizliği çözmüş olduğu balonu, %2,5 olarak tesbit edilen resmi işsizlik oranıyla delinmiştir. Ekonomik durgunluk, para-kent merkezlerindeki sermaye trafiğine, dış pazarlarda ticaret ve yatırın akışına rağmen, Japonya'yı da vurmaktadır. Japon kökenli uluslarötesi bankaların ve şirketlerin dışarıya "taşınma" hareketleri, "özerk ulusal ekonomi" için gerekli olan üretken sermaye kaynaklarının denetim dışına çıkmasına yol vermekte, içteki durgunluğu aşmak için devlet sürekli "ek bütçe"ler yapma ihtiyacı duymaktadır.

Avrupa Topluluğu

Almanya merkezli Avrupa Topluluğu'nun yaşadığı sorunları ise, hem Doğu Avrupa ülkelerinin potansiyellerini emme, hem çokbaşlılığı önleme, hem diğer iki rakibiyle (ABD ve Japonya) rekabet etme ve hem de kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanan bir dizi olguyu içeriyor.

AT, kapsadığı nüfusla orantılandığında, toplam GSMH (Gayrı Safi Milli Hasıla)da hem Japonya, hem de ABD'nin önünde bulunuyor. Ne var ki, bu, halkın alımgücüne oranlayarak hesaplandığında, ABD daha iyi durumda görülüyor. AT, dünyanın en büyük ihracatçısı durumunda. Ancak, henüz tek ülke çatısı altında bütünleşmeyi gerçekleştirememeleri, Avrupa para birliği sorununu çözememeleri, bütünleşmeye yönelik her bir Avrupa ülkesinin kendi cephesinden pürüzleri ve sorunları AT'ın bunalımını arturan sorunlar durumunda.

Almanya, AT içerisinde belirleyici gücünü ortaya koymuş durumda; ama bu durumdan rahatsız olan İngiltere, "tek çatı altında birleşme" konusunda sürekli engellerler çıkartıyor. Öte yandan, Almanya'nın kendi içindeki sorunları da büyümektedir. Özellikle tek ülke haline geldikten (Doğu Almanya'yı yuttuktan) sonra çığ gibi büyüyen işsizlik, Almanya'yı tehdit eder boyutlara yükseliyor.

Serbest sermaye akışının gerçekleştiği para-kent merkezlerinin oluşmasında (yani uluslararası borsa kentleri olan Londra, Frankfurt, Zürih, Paris, Milan, New York, Tokyo gibi) bizzat girişimci olan AT, şimdi bu merkezlerde toplanan sermayenin denetim güçlüğünden rahatsızdır. Artık bilgisayar tuşlarıyla anında ve istenilen yere akışı gerçekleştirilen bu paranın topluluk dışına kaçması endişesi içindedir. Bunun için, şimdi bu uluslarötesi sermaye merkezlerinin faaliyetlerini kısıtlama, hatta durdurma yollarını aramaktadır.

Kendi içinde bütünselliği bulunmayan, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip çok başlı dev (ya da başsız dev) Almanya'nın merkezi rolüne hem karşıdır, hem de mecburdur. Özellikle, İngiltere ve Fransa, şimdiden eski Doğu Avrupa ülkelerini de etki alanına almış olan Almanya'nın ekonomik ve siyasal gücünün Avrupa'yı hegemonya altına almasını istememektedirler. Almanya'nın büyüyen gücüne karşı korku doludurlar. Ama öte yandan, Birleşik Avrupa, ekonomik bakımdan güçlü bir ülkenin katalizörlüğüne ihtiyaç duymaktadır. 1990 yılında, AT'ın en büyük 100 şirketinden 25'inin merkezi Almanya'da bulunmaktadır. Almanya merkezli bu şirketler, ileri teknoloji kulla-

nan, hızlı büyüme potansiyeli taşıyan alanlarda yoğunlaşmışlardır.[8] Tek başına bu rakam bile, AT'nu uluslarötesi Avrupa tekellerinin faaliyet merkezi olarak seçtiği Almanya'yı merkez olarak kabullenmek mecburiyetinde bırakmaktadır. Öte yandan AT ülkelerindeki doğrudan Alman kökenli sermaye yatırımları, Alman şirketlerinin ülke dışına doğrudan yatırımlarının %43'ünü oluşturuyor. Toplamı 79,7 milyar mark tutan bu miktarın 15,3 milyarı Fransa'ya, 14,2 milyarı Hollanda'ya, 11,9 milyarı ise İngiltere'ye yatırılmıştır.[9] Görüleceği gibi, bugün 12 ülkeden oluşan AT içinde Almanya, hem AT'nun önemli şirketlerinin faaliyet ve yatırım merkezi olarak, hem de AT'na Almanya'dan yayılan sermaye yatırımları olarak, fiilen en etkin güç durumundadır. Kuşkusuz, bu durum, hem AT ülkeleri arasındaki ulusal çelişkilerle, hem de AT'nun büyük tekelleri arasındaki rekabetle iç içe devam etmektedir. Uluslarötesi tekeller artık, bölgesel ekonomik bloklara dayanmadan dünya çapında etkin varlık göstermenin mümkün olmadığını görüyorlar, bu, onları bölgesel bütünleşmeleri aramaya zorluyor. Büyük Avrupa tekellerinin Avrupa Birliğini bir an önce sağlama istekleri buradan kaynaklanıyor. Öte yandan Avrupa ülkeleri arasındaki ulusal farklılıklar, eşitsizlikler, dengesiz gelişme düzeyleri, tarihi korkular ve husumetler, büyüyen işsizlik, birliğin önüne bir dizi ekonomik, politik sorunlar yığıyor. Avrupa'da hızla güçlenmekte olan ırkçılığın, faşist, muhafazakar partilerin kitleleri tek çatıda birliğe karşı "güçlü ulus birliği" ve "yabancı düşmanlığı" gibi başlıca iki noktada motive etmeye çalışmaları, yığınların Avrupa'nın kararsız yılları ve geleceğine ilişkin korkuları ve hoşnutsuzluğunu kullanmak istemelerinden kaynaklanıyor.

Avrupa'nın eski Doğu Avrupa'yla entegrasyonu (özellikle Almanya'da) işsizliği çığ gibi büyüttü. Resmi istatistiklere göre, Almanya'da işsizlik oranı 1992'de %9,5'e çıktı. Fransa'da %10,6, İtalya'da %10,4, İngiltere'de %11,4 oranında resmi işsizlik var. İşsizler ordusu bu şekilde büyürken, devletler de sosyal harcamaları,

8. *Toplumsal Dayanışma*, 12 Temmuz 1993, E. Erkiner.
9. A.g.y.

işsizlere sosyal yardımları o oranda kısıtlamakta, azaltmaktalar. Avrupalı tekellerin, işçi maliyetleri düşük ülkelere "özelleştirme" furyasıyla satılığa çıkarılan karlı şirketleri satın almak yoluyla taşınması, sanayide hızla artan ileri teknoloji kullanımı ve kapasite daraltma olguları yaygın işçi çıkarmayla el ele yürümektedir. Toplu tensikatlar, işçi sınıfının, özellikle bazı temel sanayi kollarında şiddetli kavga ve direnişleriyle karşılaşmasına rağmen, sürmektedir. Kapitalizmin işsizlik sorununa köklü bir çözüm bulamayacağı, geniş kitlelerin açık bilinci haline geliyor.

Temel konulardan biri olarak adeta "işsizlikle mücadele" zirvesi olarak gerçekleşen Tokyo G-7 zirvesinin, (o kararları alanlar tarafından bile inandırıcı bulunmayan) hükümetlere "işsizlikle mücadele edilmeli" tavsiyesinden öteye gitmeyen reform önerileri, bir kez daha G-7 ülkelerinin halkları nezdinde de bu sorunun çözümsüzlüğünü ortaya koydu.

Artan bütçe açıkları, büyüme hızında sıfır oranlarına inen düşüşler ve Avrupa ülkelerinin kendi içindeki ekonomik bakımdan bölgesel gelişim çarpıklıkları, AT'ın diğer önemli sıkıntılarını oluşturuyor.

Almanya'nın 1992'de %2 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 1993'te %1,9 olarak tahmin ediliyor. Fransa'nın %1,3 olan büyüme hızının 1993'te %0,7 oranına, İtalya'nın %0,3'ten %0,2'ye düşeceği hesaplanıyor. İngiltere 1992'de %0,6 olarak gerçekleşen büyüme hızının, 1993'te %1,8'e çıkacağı tahmininde bulunmaktadır. Ancak, yedi büyükler içinde işsizlik oranının en yüksek olduğu ülkelerden biri olan İngiltere'nin, 50 milyar sterline ulaşan bütçe açıkları ve sosyal harcamaların sürekli kısılması ve artan vergi oranlarına bakılırsa, Major'un iyimser "büyüme" ve "canlanma" tahminlerinin reel büyüme olarak gerçekleşmeyeceği açıktır. Yani, %1,8 oranındaki 93 büyüme tahmini bile İngiltere hükümetini "durgunluktan çıkış ve canlanma" olarak sevindirmektedir.[10]

Yaygın olarak tarım ürünleri ihracatına dayanan ve tarımı sübvan-

10. *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1993

iyonlarla destekleyen Fransa'nın (çiftçilerin artan protesto ve yürüyüşlerinden de anlaşılıcağı gibi) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde alınan kararlarda, tarıma sübvansiyonun büyük oranlarda indirimine karşı çıkmak zorunda kalması, topluluğun aşmak için çalıştığı bir başka engel durumundadır.

Eşitsiz gelişim farklılıkları, AT içerisinde de "Zengin-yoksul bölgeler" ayrımını, topluluğun önüne önemli bir sorun olarak çıkarıyor. Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorununa benzer, bölgesel ekonomik üretim farklılıkları; geri bölgeleri geliştirmek için hükümetleri ek bütçeler oluşturma, ek kaynaklar yaratma sıkıntısına sokuyor.

Avrupa Topluluğu çapında yapılan bir araştırmada, ekonomik üretim bazı 100 olarak alınıp, bölgeler tek tek puanlandığında, bölgesel gelişme çarpıklığı bakımından birleşik Almanya'nın başta geldiği görülüyor. Almanya'nın Hamburg kenti yüz üzerinden 189 puanlık üretim rakamına ulaşırken, eski Doğu Almanya sınırlarındaki Türingen'de bu puan 28 düzeyinde kalıyor. Bölgesel gelişim farklılıklarının rakamsal olarak birbirine yakın olduğu Danimarka hariç, AT'nun diğer tüm ülkelerinde bölgesel üretim çarpıklıkları büyük bir sorun oluşturuyor. Örneğin, İngiltere'nin Londra ve çevresi puanlamada yüz üzerinden 159'a ulaşırken, K. İrlanda'da bu rakam 77 düzeyinde kalıyor. Portekiz'de Lizbon bölgesi 78, Alentejo 36; Yunanistan'da Sterea Hellada bölgesi 60, Kuzey Ege 35 puanlarıyla büyük farklılıklar oluşturuyor.[11]

Bu tablo, bir yandan, AT ülkelerinin her birinin kendi içindeki bölgesel gelişim farklılıklarını ortaya koyarken, öte yandan AT ülkeleri arasındaki ekonomik üretim puanı farklılıklarını da gösteriyor. Her birinin en gelişmiş ekonomik bölgeleri bazında ele alındığında, Almanya/Hamburg yüz üzerinden 189'la en gelişmiş düzeyi oluştururken, Fransa 172 puanla ikinci sıraya oturuyor. Belçika/Hainaut 171 puanla Fransa'yı bir puan farkla takip ediyor. Yüz üzerinden 101 puanla İspanya, 78 puanla Portekiz ve 60 puanla Yunanistan ise zenginler içindeki yoksulları oluşturuyor. AT genelinde 50 milyonla ifade e-

11. *Hürriyet*, 7 Ağustos 1993

dilen aç-yoksul sayısının sorunlarına, "Üçüncü Dünya" ülkelerinden ve şu sıralarda da eski Doğu Avrupa ülkelerinden yoğun göçlerin oluşturduğu göçmenler nüfusu da eklenince, AT'nun da sorunlarının çığ gibi büyüdüğü, bunalımını körükleyen nedenlerin çoğaldığı kolayca görülür.

Bütün bunlar, kapitalist eşitsiz gelişimin, ulus, bölge, devlet, farkı gözetmeksizin işleyen yasallığının yarattığı konjonktürel olgulardır. Eşitsiz gelişimin, sadece gelişmiş kapitalist metropollerle, geri bıraktırılmış üçüncü dünya ülkeleri arasında işlediği ya da sadece bunlar arasında bir uçurum yarattığı biçiminde bir yasallık olduğu sanılmamalıdır. Çünkü, sözkonusu olan, emperyalist metropoller de dahil, dünya kapitalist sistemini etkileyen, belirleyen bir yasallıktır. Bu yasallığın, emperyalist devler arasında amansız rekabeti belirleyen yönü, günümüzde ekonomik savaşın keskin boyutlar kazanmasına yol vermektedir. Kuşkusuz, sermayenin eşitsiz gelişim yasallığı, ilk önce ekonomik yapıda köndini gösterir. Ancak bununla sınırlı kalmaz; ekonomik yapının politik üst yapıyı ve sosyal politikaların oluşturulmasındaki etkisine paralel olarak, ekonomik bakımdan egemenlik basamağına tırmanan ülkeler, siyasal-parasal karar mekanizmaları bakımında da uluslararası egemenlik isterler. Bu, ekonomik savaşın boyutlarını genclleştirir, politik krizlere hatta politik savaşlara yol verir. Böylesi durumlarda, üç emperyalist güç merkezinden birinin, ya da herhangi bir AT ülkesinin, diğerleri "lehine" düşüşe geçip irtifa kaybetmesi sonucu, ayağı kayan merkezde önemli sosyal yıkımların ve şiddetli bir iç çatışmanın yaşanması kaçınılmazdır.

Metropollerin herhangi birisinde yaşanacak şiddetli bir iç çatışma ve çöküşün, diğer metropolleri de etkisine alacağı, ekonomik açıdan çeşitli ağlarla birbirine örülmüş kapitalist dünyayı derinden sarsacağı kuvvetli ihtimaller arasındadır. Bu bakımdan, daha bugünden, ekonomik silahlarla sürdürülen pay kapma, pay büyütme ve genişleme savaşının bazı metropol güçlerin altını oyacağını, bunun bir sosyal ve siyasal çöküşü beraberinde getireceğini söylemek pekala mümkündür. Kimi göstergeleriyle açıkladığımız gelişmeler, gidişatın bu yönde olduğuna işaret etmektedir.

Eşitsiz gelişimin yarattığı dengesizlikler ve çelişkilerden doğan çatışmalar, belki de kapitalizmin sınırlarını aşacak bir sonuca ulaşmayabilir. Temel emek-sermaye çelişkisi etrafındaki mücadeleyi güçlendirmekle birlikte, işçi sınıfının gelişmeler üzerinde etkinlik kurarak çelişkilerin çözümünü kapitalizmin sınırlarını parçalayan bir toplumsal devrim momentine ulaştırması mümkün olamayabilir. Ne var ki, böyle olmasa bile, o kapitalizm artık eski kapitalizm olarak kalmayacaktır.

Kapitalizmin birden çok iç çelişkilerini iyi gözlemlemek, bu çelişkilerin yol vereceği muhtemel çatışmaları sistemin sınırlarını aşan boyutlara çıkarmak, o nedenle çok önemlidir.

Eşitsiz gelişimin yol vereceği olası sosyal patlamaların bir toplumsal devrimle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı konusunda bugünden kesin belirlemeler yapılamaz. Ama, eşitsiz gelişimin metropollerde de sosyal patlamaların zeminlerini olgunlaştırmakta olduğu, hiç bir biçimde gözden ırak tutulmamalıdır.

Eşitsiz Gelişim ve Geri Kalmış Ülkeler

Kapitalist eşitsiz gelişme, gelişmiş merkez ülkelerle "çeper" ülkeler (ya da çevre) arasında büyük dengesizlikler ve uçurumlar yaratmakla kalmıyor, çevre ülkeleri de kendi aralarında yeni düzeylere bölüyor.

Eşitsiz gelişimin, toplumsal devrimlerin patlama noktalarını emperyalizmin zayıf halkaları durumundaki geri kalmış ülkelere kaydırması olgusu, tekelci kapitalizmin son on yılda gösterdiği değişim ve yeni gelişmeler sonucu, yeni boyutlar kazandı.

Herşeyden önce, "geri kalmış ülkeler" genellemesi, kategorik olarak eskisi kadar objektif bir sıralamaya tabi tutulamıyor. Gelişmiş kapitalist ülkeler kuşağı yanında, "üçüncü dünya" ülkeleri arasında da farklı kuşaklar doğmaya başladı. Bunlar arasında, orta gelişmiş (ya da diğer ifadeyle "yarı-çevre" denen) ülkeler ve az gelişmiş ("çevre") ülkeler biçiminde ekonomik kategoriler oluştu.

Bu kuşak ülkelerin ortaya çıkmasında, uluslararası tekellerin, özellikle 1980'lerle birlikte yaygın olarak uygulamaya koyduğu yeni uluslararasılaşma stratejisi önemli rol oynamıştır.

Teknolojik gelişmelere dayalı olarak, uluslararası tekellerin sürdürdüğü amansız rekabet, 1970'li yıllara kadar, çeşitli anlaşmalar, sınırlamalar ve kotalara bağlanarak uygulanan uluslararası ticari ilişkiler sistemini zorlamaya başlamıştı. Çünkü, artık bunlar kendilerini ülke sınırları, gümrük tarifeleri, kotalar, vb. anlaşmalarıyla değil, uluslararası rekabet güçleri ve teknoloji silahıyla koruma altına almak istiyorlardı.

Böyle bir uluslararasılaşma ve tekellerin rekabette daha fazla dış pazar kapma, dışarda üretim ve satışını artırma yarışı, çeşitli anlaşmalar, kotalar, tarifelerle koruma altına alınmış ulusal sınırları parçalamayı gerektiriyordu. Ve son yıllarda, dünya ekonomi ve politika literatürüne iyice yerleşen "küreselleşme", uluslarüstü tekellerin hiçbir sınır tanımama stretejisinden doğdu. Küreselleşme; ulusal ekonomilerin, dev uluslarüstü tekellerin politika ve stratejilerine göre biçimlenmesi, birbirine bağımlılıklarının artması ve global ekonomik sistemin bileşenleri olarak varolmaları anlamına geliyor.

Bu stratejiye uygun olarak uluslarüstü tekeller, dışa açılma, dış yatırım akışını hızlandırma politikasını 1970'lerden bu yana, 1980'lerde ileri teknolojinin üretimde artan kullanımıyla birlikte daha da yoğunlaştırarak uygulamaktadırlar.

Dışa taşınma hareketi uluslararası tekellerin çıkarlarına cevap verecek potansiyelin varolduğu bölgelerin seçilmesini, buralarda kurulacak bölgesel ekonomik bloklarla küreselleşme içinde yer almayı yönlendirdi.

İşte, gelişmiş kapitalist ülkelerin kendi aralarındaki ekonomik bloklaşmalarına paralel olarak, çevre ülkeleri de kendilerine bağlı ekonomik bölgesel bloklara bölmeleri ve az gelişmiş ülkeler içinde farklı gelişim düzeyleri yaratmalarını ortaya çıkaran gereksinmelerden birisi buydu.

Ulusal sınırlamaları kaldırarak dışa açılmanın bir de arka planı

vardı. 1970'li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde başlayarak kapitalist dünyayı etkisine alan kriz, uluslararası sermayeyi yeniden yapılanma ihtiyacıyla yüzyüze getirmişti. Uluslararası yeni işbölümü ve yeni pazar alanları açmak, krizden çıkış için zorunlu görülüyordu.

Bu ülkelerde, nesnelleşmiş emeğin (makinaların) üretimde ağırlıklı yer edinmesi, dolaysız emeği nicel bakımdan devamlı alt düzeylere düşürmüş; mekanik yasalar ile elektronik sistemler asıl hüneri gösteren devindirici güç haline gelmeye başlamıştı. Bu sistem, bir yandan emeğin üretkenliğinin sınırlarına ulaşılmasını, öte yandan aşırı üretimin üst boyutlara çıkartılmasını sağlıyordu. Bunun sonucu, gelişmiş kapitalist ülkelerde bir meta bolluğu ve "pazar doyumu" yaşanmaktaydı. Aşırı birikim krizi de denen bu kriz, sermayenin değerlenmesi ve yeni sermaye yatırımlarının yüksek maliyetlere mal olmasını getirmişti. Yüksek maliyetler kar oranlarında düşüş eğilimine yol açıyordu. İşçilik maliyeti sermayenin gözünde büyümeye başlamıştı. Sınıf mücadelesinin örgütlü ve gelişkin olduğu bu ülkelerde, yüksek maliyetlerin faturasının doğrudan ücretlerden yapılacak büyük oranlı indirimlerle ya da ücretlerin dondurulması ile telafi edilmesi zordu.

Bu ekonomik kriz, sermayeyi emeğn daha ucuz ve örgütsüz bulunduğu alanlara ve metaları yerinde pazarlama arayışına yöneltti. Ayrıca, ulaşım maliyetlerini ve çeşitli sektörlerde ihtiyaç duyduğu hammadde kaynaklarını yerinde değerlendirerek maliyetleri en aza indirmek istiyordu.

Öte yandan, bu süreçte yeni teknolojilerin bulunuşu ve sanayiye uyarlanması, tekellerarası rekabette ve yeni uluslararasılaşmada anahtar rol oymamaya başlamıştı.

Enformasyon (bilgi-iletişim) teknolojisi, üretimin uluslararası yönetimini olanaklı kılıyordu. Bu teknoloji sayesinde, şirket merkezi, bulunduğu yerden, kilometrelerce uzakta hatta denizaşırı alanlardaki sermayesini, yatırımlarını denetleme, yönetme olanaklarına sahip olmuştu.

Otomasyon ve modülasyon (standart parça üretimini farklı mekan-

larda olanaklı kılan sistemler) teknolojisi ise, üretim sürecinin parçalara ayrılabilmesini, hem mekânsal olarak hem de coğrafi olarak desantralize edilmesini sağlıyordu.

Böylece, uluslararası sermaye, Fordist üretim örgütlenmesi sisteminin tekyanlı ve kitlesel üretim, işgücünün katı ve merkezi olarak üretim sürecinde yer alması yöntemine bağımlılığı aşmaya başladı. Mikroelektronikler ve bilişim teknolojisi, aynı süreçte çok yanlı ve çeşitlendirilmiş üretim örgütlenmesine geçişte belirleyici rol oynadı.

Bu gelişmeler, uluslararası sermayeye, üretimin emek-yoğun bölümlerini, teknolojik kirlenmeye en çok yol açan sektörlerini ve standartlaşmış parça üretimini, emeğin bol, ucuz ve örgütsüz (ya da yeterince örgütlü olmadığı) ülkelere taşıma stratejisini uygulama alanı açtı.

Ve özellikle 1970'lerden sonra, uluslararası tekellerin yatırım akışı, gelişmiş kapitalist ülkelerden (başta Avrupa'dan) hızla, gelişmekte olan ülkelere yöneltildi.

Sanayiyi taşıma hareketi, uluslararası pazarı genişletmeyi, emek ve diğer üretim maliyetini düşürerek kâr oranlarını yükseltmeyi, işçi sınıfının örgütlü direnişleri karşısında riski dağıtarak artı-değer sömürüsünün sürekliliğini garantiye almayı ve krizleri aşmayı hedefliyordu.

Taşıma hareketinin yöneldiği ve emperyalist metropollerin coğrafik olarak yakınında bulunan az gelişmiş ülkelerin işbirlikçi kukla yönetimleri, yabancı sermayeye ucuz ve "itaatkar" işgücünü pazarlamak için birbiriyle yarış halindeydiler. Uluslarötesi tekellerin yatırım ve faaliyetlerini kolaylaştırmak, onlara gereken garantileri sağlamak için, hükümet programlarını, ekonomi-politikalarını, uluslararası finans oligarşisinin temsilcisi olan IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı reçetelere göre hazırlıyorlardı. Emperyalizmin, sermaye ihracı stratejisinin yerine, yerinde üretim ve pazarlama, üretim çeşidinde esneklik ve en geniş dağıtım ağına sahip olma amacını taşıyan sanayiyi taşıma stratejisine geçişi kolaylaştıracak uygun politik zeminler oluşturulmuştu.

Emperyalizme bağımlı, ithal ikameli montaj sanayine dayanan az gelişmiş ülkelere, sanayiyi taşıma harekatı; ortak yatırımlar, satın almalar biçiminde başlatıldı. Ne var ki, uluslarötesi tekellerin emek-yoğun ünitelerinin ve standart parça üretiminin, bu ülkelerin sadece ucuz emek potansiyeline dayanarak konumlandırılması yeterli değildi. Bu ülkelerin sanayi potansiyelleri de belli düzeyde gelişmeli ve yatırım malları ürünlerinin pazar alanları haline de gelmeliydiler. Yani, gelişmiş kapitalist ülkeler, geri kalmış olan ülkelere üretim araçları (makinalar) da ihraç edebilmeliydiler. Bu amaçla, geri kalmış ülkelerde, uluslararası finans oligarşisinin borçlandırma kredilerine dayanılarak birer "borç ekonomisi" kuruldu. Uluslarötesi tekeller, bu ülkeleri hem ucuz emek satın alma yoluyla, hem de ağır borçlandırma yoluyla yoğun bir sömürü kaynağı haline getireceklerdi.

Böylece, uluslararası tekellerin dışa açılma, dışarıya taşınma stratejisi, dış yatırımlar patlamasına ve rekabetine yol açtı. Öyle ki, OECD kaynaklarına göre, 1984'ten sonra, ABD'de, yatırım yapan tekellerin %75'i dış ülkelerde işyerine sahip duruma geldiler. Dış yatırım akışı 70'ler ve hatta 1980'lere kadar daha ziyadesiyle, ABD, Avrupa, Japonya gibi metropollerin kendi aralarında sürerken, 80'lerle birlikte, Asya Pasifik, Latin ve Orta Amerika gibi bölgelere kaydı. Tek çatı altında birleşme çabası içinde olan Avrupa, ABD ve Japon kökenli tekeller açısından, Avrupa tek pazarında yer kapmak için hala önemli yatırım alanlarından biri durumunda. Ancak, dünyanın en büyük dış yatırımcısı haline gelen Japonya'nın dış yatırım akışı, çoğunlukla, G. Kore'ye, Malezya'ya, Singapur'a, Tayvan ve Tayland'a yönelmiş durumdadır. Latin ve Orta Amerika'daki bazı ülkelere ABD kökenli tekellerin yatırımları ise, Japonya'dan daha geridir.

ABD'nin, 1984 sonu itibariyle, yatırım stokunun %23,3'ü, Japonya'nın ise, 1983 itibarıyle %54,2'si gelişmekte olan ülkelerdedir.[12] Yatırım akışı ise, ABD için 1988 sonu itibariyle %23'te kalmış, Japonya'nın azalarak %39,1'e inmiştir. 1980'lerin sonuna doğru, gelişmekte olan ülkeler içinde Kore ve Singapur gibi ülkelerin dışında kalanlara dış yatırımlar eski hızını yitirmiştir. (Bunun nedenle-

12. Petrol-İş Yıllığı, s. 503

rine biraz ilerde değineceğiz). Afrika ise, yatırımlardan en az pay alan bölge durumundadır.

OECD raporlarında verilen rakamlarla, uluslarötesi tekellerin geri kalmış bağımlı ülkeleri, yatırım alanları ve gelişme düzeyleri olarak nasıl gruplandırdığına bakacak olursak, başlıca üç grup, gelişme dengesizlikleri olarak da iki grubun doğduğunu görürüz: Gelişmiş kapitalist ülkelerin doğrudan yatırım yaptığı geri kalmış ülkeler kategorisinde, (1984-88 yılları itibariyle) Latin Amerika (Meksika, Arjantin, Brezilya ve Bahama, Barbaros, Bermuda gibi kıyıdan uzak ülkeler) %50,1 oranla, yatırım akışında ilk sırayı almaktadır. Asya (Hong-Kong, Endonezya, Kore, Malezya, Singapur, Tayvan, Tayland, Filipinler) %32,2 oranında yatırım alan ikinci önemli grubu oluşturmaktadır. Afrika (Kuzey Sahra, Güney Sahra) ya ise, sadece %3,9 oranında yatırım yapılmıştır.[13] Kuşkusuz, bu yatırımlarda, yukarda da belirttiğimiz gibi, "kirli teknolojiler" adı verilen ve çevreyi en çok kirleten sektörler ağırlıkta olmakla birlikte, son yıllarda, hizmetler alanında da yatırımlar gerçekleştirilmektedir.

Japonya'nın gelişmekte olan ülkelere doğrudan yatırımlarında favori bölge Doğu Asya'dır. Japonya, gelişmekte olan ülkelere toplam dış yatırımlarının %82,6'sını Doğu Asya'ya yöneltmiştir. Merkez ve Güney Amerika, Karaipler %8,2, Güney Amerika %6,3, Meksika %0,7, Karayipler ve Merkez Amerika %1,2, Ortadoğu %1,6, Güney Asya %0,4, Afrika ise %6,1 oranlarında yatırım alan bölgelerdir. Bundan da anlaşılacağı gibi, Japonya, Afrika'ya da yatırımlarını artırmakta, buralarda da yatırım arayışını sürdürmektedir.

ABD'nin doğrudan yatırımlarının (gelişmekte olan ülkelere) coğrafi dağılımı ise şöyle: Doğu Asya %41,6. Güney ve Merkez Amerika, Karayipler %53,8. Güney Amerika %24,2. Meksika %19,4. Karayipler ve Merkez Amerika %9,6. Ortadoğu %0,8. Güney Asya %1,5. Afrika %0,6 (Rakamlar 1988-1989 yıllarını kapsıyor).

Bu yatırım akışı veya diğer adıyla, uluslararası tekellerin taşınma hareketi, dünya üretimini ve paylaşımını, aralarında büyük dengesiz-

13. A.g.e. s.509

likler ve uçurumlar bulunan ülke gruplarına bölmüştür. Dünya Bankasının 1991-92 yıllarını içeren ve 95 ülke üzerinden hesaplanan raporuna göre ülkeler şöyle gruplandırılmaktadır (Hesaba alınmayan 30 ülkenin, tablodaki oranları önemli ölçüde değiştirecek büyüklükte olmadıkları kabul edilmektedir):[14]

Ülke Grupları*	Ülke Sayısı	Dünya Üretimini Paylaşım
Merkez Ülkeler	7	%71,4
Orta-çevre Ülkeler	29	%20,0
Çevre Ülkeler	59	%8,6

Yukardaki tablodan da görüleceği, gibi, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasallığının dünya üretimi toplamına katılımı ve aldığı pay itibariyle yarattığı büyük dengesizlik, grup ülkeler arasında birer uçuruma dönüşmüştür. Bu grup ülkelerin GSMH değerleri ve dünya üretimi toplamı içindeki mal ve hizmet üretim değerleri karşılaştırıldığında; 7 gelişmiş ülkenin (metropollerin) dünya nüfusunun %14,2'sini oluşturdukları halde dünya üretiminin %70'lerden fazlasına sahip olması

14. Petrol-İş Yıllığı 91, s.495

* Dünya Bankası Raporunda grupları oluşturan tek tek ülkeler şunlardır:

Merkez Ülkeler: ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa, Kanada

Orta-Çevre Ülkeler: Meksika, Güney Afrika, Venezuella, Uruguay, Brezilya, Yugoslavya, Gabon, İsrail, İspanya, Singapur, Hong-Kong, Kore, Portekiz, Yunanistan, Suudi Arabistan, Umman, İrlanda, Trinidad ve Tobogo, Kuveyt, Yeni Zelenda, İsveç, İsviçre.

Çevre Ülkeler: Tanzanya, Etyopya, Somali, Nepal, Çad, Malavi, Bangladeş, Burundi, Zaire, Uganda, Madagaskar, Sierra-leoni, Mali, Nijerya, Nijer, Ruanda, Burkina Faso, Hindistan, Benin, Çin, Haiti, Kenya, Pakistan, Gana, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Toğo, Zambiya, Srilanka, Moritanya, Lesotha, Endonezya, Honduras, Mısır, Bolivya, Zimbabwe, Senegal, Filipinler, Kote d'Ivoir, Dominik, Papua Yeni Gine, Guatemela, Fas, Kamerun, Ekvator, Suriye, Kongo, El Salvador, Paraguay, Peru, Kolombiya, Tayland, Tunus, Jamaika, Türkiye, Panama, Kostarika, Şili, Malezya, Arjantin.

bu uçurumu çok çarpıcı biçimde göstermektedir. Üretim düzeyi düşük, geri kalmış 59 ülkenin (1990'da) toplam %74,6 olan nüfusunun payına düşen, mal ve hizmetler değeri ise, %8,6 gibi korkunç derecede düşük bir orandır. Dünya nüfusu içindeki oranı %11,3 olan 29 "orta-çevre" ya da orta gelişmiş ülkeler ise, 1990'da paylarını %20'ye çıkarmışlardır. Kuşkusuz, bu pay artışında, Güney Kore, Hong-Kong, Singapur ve Tayvan gibi, Japon ve ABD kökenli uluslarüstü tekellerin yoğun olarak taşındığı ülkelerin payı önemli rol oynamaktadır. Bir de, GSMH değerleri bakımından Petrol üreten ülkelerin bu pay artışında katkısı vardır.

Değilse, gelir ve üretim değerleri açısından, geri kalmış ülkelerin (ya da diğer adıyla gelişmekte olan ülkelerin) kendi aralarında da uçurum denecek farklılıklar oluşmuştur.

Bu farklılaşma, aynı zamanda, dünyanın bölgesel ekonomik gruplara bölünmesi, uluslarötesi tekellerin patronluğunda, bu bölgesel bloklar eliyle ülkelerin ekonomik küreselleşmeye bağlanması gibi olgularla iç içe yürümektedir.

ABD, her ne kadar bölgesel ekonomik blokların kurulmasına başlangıçta karşı çıkmışsa da, devletler veya devlet toplulukları tarafından değil, uluslarötesi tekeller tarafından bölgesel ve global egemenlik doğrultusunda koşullandırılan bu bloklaşmanın dışında kalamamıştır.

AT'nun artık belli bir sisteme kavuşmuş ve plan hedefleri belli ölçüde netleşmiş ekonomik bloklaşmasının ardından, Japonya, bir yandan AT içinde pay kapmak için, AT'na yatırımlarda bulunurken, bir yandan da kendi liderliğinde Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinden bir bölgesel blok oluşturmaktadır. Yatırım stoku, süren yatırım akışı ve hızlanan ticaret trafiği bakımından, G. Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Endonezya, Tayland, Filipinler arasında fiilen varolan bölgesel birliğin adının da konması yakındır. Japonya'nın bu ülkelerdeki yatırımları, banka ve şirketlerin satın alınması ve hizmet sektörüne yatırım yapılması biçiminde sürmektedir. Japon kökenli uluslarötesi bankalar ve şirketlerin bu bölgede sahip oldukları özvarlıklar ve denetledikleri kaynaklara bakıldığında, Japon kökenli uluslarötesi

sermayenin büyük oranda Pasifik'te toplandığı görülmektedir.

Bu gelişmelerin dışında kalamayan ABD'de çeşitli girişimler içine girmiştir. ABD-Kanada Serbest Ticaret anlaşması, ABD-Meksika Serbest Ticaret Anlaşması ve Karayip havzası ekonomik işbirliği girişimleri, ABD'nin de, uluslarötesi tekellerinin yatırım akışını yoğunlaştırdığı bölgede bir ekonomik bölgesel blok oluşturma çabasından kaynaklanmaktadır.

Böylece, dünya, ekonomik globalleşmede liderlik yarışında olan ülkelerin etrafında başlıca üç kutuba ayrılmaktadır. Almanya'nın liderliğinde AT ve eski Doğu Avrupa ve eski Sovyet cumhuriyetlerinin de katılması düşünülen "Büyük Avrupa". ABD liderliğinde Latin Amerika-Karayipler. Ve Japonya liderliğinde Doğu Asya ve Pasifik.

Bu şekilde bloklaşma, rekabeti ortadan kaldırmadığı gibi, aksine daha da dev boyutlarda kızıştıracaktır. Çünkü, bu defa, tek tek ülkelerin koruma duvarlarının yerine, bölgesel blokların koruma duvarları geçecek ve kapitalist imparatorlaşmanın kendi eliyle koyduğu bu duvarları parçalama savaşı daha da sertleşecektir. Her bölgesel blokun patronu, hem kendi alanını diğerine kaptırmamaya çalışacak, hem de diğerinin alanına girmek için sınırları zorlayacaktır. Bu rekabet kavgasının, tek tek ülke pazarlarını ele geçirmek ve dış piyasasını genişletmek kavgasından daha çetin olacağı açıktır.

Bütün bu olgular, kapitalist dünya sistemini, bir benzetme yapacak olursak, çekirdek, yarı-çeper ve dış-çeperden oluşan dev bir kozalağa dönüştürüyor. Yedi gelişmiş metropol merkez, etrafını, orta-çevre ya da yarı-çeper denen yeni sanayileşmekte olan ülkeler kuşağıyla, yarı-çeper ülkelerin etrafını da az gelişmiş çevre ülkeler kuşağıyla sararak dev bir ekonomik yumak oluşturuyor.

Ancak, bu dev kozalağın içi kendini yiyecek kurtlarla dolu. Kaynakların aşırı sömürüsüyle iyice kurutulmuş dış kabuk, çatlaklarla dolu. Bu çeperde aşırı yoksullaşma yıldan yıla büyüyor. Orta-çeperdeki, (çepere göre) göreceli büyüme, toplumsal refahı sağlayan bir büyüme olmadığı için, rakamsal büyümelerle reel büyüme arasında paradokslar var.

Konunun başında kullandığımız kavrama tekrar dönecek olursak,

kapitalist dünya ülkelerinin ekonomik küreselleşmesi kendi içindeki dengesizlik ve eşitsizliklerin daha açık görüldüğü, emperyalizmin ekonomik hegemonyasının tek tek ülkelerin bütün yaşamına yansıdığı, görünüşte sıkı bir şekilde iç içe geçme, ama gerçekte birbirinden derin uçurumlarla kopuk bir dünya ekonomisi yaratıyor. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslarötesi tekellerin finans kuruluşları ve piyasa düzenleme mekazinzmalarının koruyuculuk yaptığı bu dünya ekonomisi sallantılar ve yığınla çelişkilerle dolu. Uluslarötesi tekellerin sanayiyi taşıma hareketi, bu sorunlar yumağına yeni çelişkiler, yeni sorunlar ekliyor.

Taşıma stratejisi, herşeyden önce, komple bir olgu. Üretim sürecinin bütünlüğünü (üretim, yönetim, piyasanın düzenlenmesi, tüketim ve pazarlama, üretim sürecinin karakterinin belirlenmesi gibi) kapsıyor. O nedenle, ithal ikameli ekonomilerin kurulduğu dönemden çok farklı bir konjonktür oluşturuyor.

Bilindiği gibi, klasik sömürgecilik döneminin ana faktörü meta ihracıydı ve sömürge ülkelerin doğal kaynaklarının metropollere çekilip alınmasını içeriyordu.

Yeni sömürgecilik ilişkileri, sermaye ihracına, geri kalmış ülkelerde ithal ikameli, montaj sanayinin (diğer adıyla paketleme sanayinin) kurulmasına (borçlandırma yoluyla) emperyalizme bağımlılık ilişkilerinin kukla işbirlikçiler eliyle yürütülmesine dayanıyordu. Emperyalist ülkelerden borçlanmayla alınan makinalarla, yine emperyalist ülkelerden alınan parçaların montajının yapılıp, kendi iç pazarına ve bulabilirse dış pazarlara sunmayı, emperyalist tekellere patent, lisans royalti ödemeyi, kredi faizi ödemeyi vb. içeriyordu.

Taşıma hareketi, ise, hem gelişmiş ülkeler arasında sürüyor, hem de "üçüncü dünya" ülkelerinin bir bölümünü kapsıyor.

Taşıma hareketi, taşımanın gerçekleştiği geri kalmış ülkeleri, sermaye ihracı ilişkilerinden daha ileri düzeyde ve daha sıkı şekilde emperyalizme bağımlı hale getiriyor. Üretim, denetleme ve pazarlamayı doğrudan kendi görevlendirdiği temsilcileri ya da kurduğu ortaklıkların başına atadığı yöneticilerin eliyle sürdüren uluslarötesi tekel-

ler, böylece merkez ve çeper ülkelerin dünya ekonomik üretiminden aldığı payı sürekli küçülterek, bu kuşakta yoksullaşmayı derinleştiriyor.

Örneğin, biraz önce verdiğimiz çizelgede, çevre ülkeler kategorisinde, (içinde Türkiye'nin de bulunduğu) 59 ülke, dünya toplam üretiminin dağılımında, 1965'te %15,0 gibi bir paya sahipken, bu pay 1990'da %8,6'ya düşmüştür. Orta-çevre ülkelerin payı ise bu yıllarda çevre ülkelerin aleyhine artmış, 1965'de %14,2 iken, 1990'da %20'ye çıkmıştır. Merkez ülkelerin "aslan payı" ise bu yıllarda fazla değişmemiş, 1965'de %70,8'ken, 1990'da %71,4'e çıkmıştır.

Bu tablo da gösteriyor ki, dünyanın yoksul bölgelerinin yoksullaşması durmaksızın devam etmiştir. Emperyalizmin sermaye ihracı dönemindeki bağımlılık ilişkilerinden çok daha ağır bağımlılık ilişkileri yaratan taşıma harekatı, geri kalmış ülkeleri daha da yoksullaştırmış dünya üretiminden paylarına düşen oranı daha da küçültmüş, üçüncü dünya ülkeleri içersinde yarattığı orta-çevre kuşağın payını, yoksul ülkelerin aleyhine artırmış ve üçüncü dünya ülkeleri arasında da grupsal uçurumlar yaratmıştır.

Somut olarak, Türkiye'de iktidarların "çağ atladık", "sanayi ürünleri ihraç eden ülke olduk" gibi propagandalarına, medyanın ve demagojik propagandaların gücüyle yarattıkları "gelişiyoruz, kalkınıyoruz" gibi içi boş "büyüme" psikolojilerine rağmen, bizzat Dünya Bankası'nın yayınladığ raporların gerçek dili, durumun hiç de öyle olmadığını ortaya koyuyor. Çevre ülkeler içinde değerlendirilen Türkiye'nin dünya toplam üretiminden aldığı pay, 59 ülkenin paylaştığı %8,6'nın içindedir. IMF ve Dünya Bankası gibi emperyalist finans kuruluşlarının plan dayatmalarıyla oluşturulan hükümet programları, ülkenin tüm kâr eden işletmelerinin "özelleştirme" adı altında uluslarötesi tekellere blok satışını içeriyor. Özelliştirme adı altında, bugün dünyanın 80 ülkesinde uygulanan ve ulusal ekonomilerin ulusal kırıntılarını da ortadan kaldıran yabancılaştırma politikaları, bu ülkelerdeki yoksulluğu daha da artıracaktır. Çünkü yabancı şirketlere satılmış işletmelerin kârları, (literatürde ya da görüntüde o ülkenin adıyla anılsa da) gerçekte, o ülke ulusal ekonomisinin büyüme

göstergesi değil, uluslarötesi şirketlerin dünya üzerindeki ekonomik hegemonyasının göstergeleridir. Bu "özelleştirme"lerden elde edilen kaynakların ulusal ekonomiye "yeni kaynak"lar olarak döneceğini ileri süren politik propagandalar ise tümüyle yalandır.

Nitekim, geçmişte geleneksel hammadde ve gıda ürünleri ihraç eden bazı üçüncü dünya ülkelerinin bir bölümünün (diğer adıyla orta-çevre ülkelerin) sanayi ürünleri de ihraç etmeye başlamaları, onların ulusal sanayilerini geliştirdikleri ve dünya sanayi ürünleri ticaretine kendi ulusal sanayi ürünleriyle katıldıkları anlamına gelmemektedir. Bugün, G. Kore, Tayvan, Hong Kong gibi, Japon kökenli uluslarötesi tekellerin sermaye yatırımlarını artırdığı "genç kaplanlar" denen ülkelerin, gelişmiş kapitalist-emperyalist ülkelere bile sanayi ürünleri (genellikle imalat sanayi açısından, tekstil, hazır giyim ve ev aletleri) ihraç eden ülkeler konumuna gelmeleri ulusal ekonomilerinin reel büyümesinin sonucu değildir. Bunlar, uluslarötesi tekellerin, bu ekonomiler üzerindeki doğrudan egemenliğinin ürünüdür. Bundan dolayı da, orta-çevre ülkelerin birçoğu açısından, dünya toplam üretiminden aldıkları %20'lik pay, doğrudan topluma daha yüksek bir yaşam düzeyi ya da refah biçiminde yansımamakta, bu kuşakta da işsizlik, emekçi sınıfın yoksulluğu, gelir dağılımındaki dengesizlik artmaktadır.

O nedenle, bu türden ülkelerin bir bölümünün, ya da çoğunluğunun ihracatını artırması, sanayi ürünleri ihraç eder konuma gelmesi, o ülkelerde refah düzeyinin yükselmesiyle orantılı doğrusal bir gelişim izlemiyor. Gelişme görüntülerine ve sadece rakamların diline bakarak, bu ülkelerin gelişme, "emperyalistleşme" trenini yakaladığını ve hatta "alt-emperyalist" konuma geldiğini vb. ileri süren tespitlerin gerçek durumu yansıtmadığı açıktır. Hükümetlerin "zenginlik", "çağ atlamak" vb. gibi propagandalarının arkasında, toplumun gerçek yaşamında devamlı yüzyüze bulunduğu çelişkiler yumağı büyümektedir. Emekçi halk kitleleri "büyüyen pasta"daki paylarının sürekli küçüldüğünü, her yılın bir öncekini aratır duruma geldiğini yaşayarak görüyorlar. "Zenginlik", "gelişme" teorileri üzerine gerçeklikle illüzyon arasındaki paradoks, giderek herkes tarafından daha açıkça görülür ha-

le gelecektir. Toplum, kulağına çınlayan zenginlikten pay istedikçe, daha iyi, daha yüksek yaşam talebiyle sesini yükselttikçe, karşısına gerçekle hayallerin paradoksu çıkacaktır. Bu durum çelişkileri keskinleştirecek, toplumsal huzursuzluk ve patlamaların zeminlerini olgunlaştıracaktır.

Öte yandan, emperyalist tekeller, taşındığı ülkede, sadece satın aldığı işletmelerin kârından o ülke ekonomisini faydalandırmamakla kalmıyor, sömürüyü daha da katmerleştiriyor; o ülkedeki devlet işletmelerini de "özelleştirme" programlarıyla, kimi ortaklıklarla satın alarak, devletin sosyal fonksiyonlarını da önemli ölçüde bitiriyor. O ülkenin, ekonomisi, politikası, iç ve dış ticareti, uluslarötesi tekellerin çıkarları doğrultusunda yönlendiriliyor.

Bu durumda, taşıma hareketinin olduğu ülkede, işbirlikçi kapitalizmle emperyalizm arasındaki çizgi tamamen siliniyor. Mücadele açısından artık ikisi tek bir hedef haline geliyor. Kapitalizme karşı her mücadele, kalkışma, dolaylı değil, doğrudan emperyalizme karşı da bir mücadele oluyor. Çünkü, taşıma harekatı, emperyalizmin tam bir yeni paylaşım ve işgal yöntemi haline gelmiştir. Eskiden, bu ülkelerde yabancı sermayeye karşı gösterilen tepkiler, "kalkınma," "çağı yakalama", "dış yardım ve yeni kaynaklar sağlama" vb. gibi yoğun propagandalarla önemli ölçüde törpülendi. Ayrıca, uluslarötesi tekeller de karşı tepki oluşmasını önlemek için, kendilerini cazip hale getirmeye, "Kore mucizesi" benzeri yarattıkları "mucize" örnekleri göstererek, kamuoyunun da kendilerine kapı açmasını sağlamaya çaba gösteriyorlar. Böylece, emperyalist ve işbirlikçi kukla hükümetlerin ortaklaşa propagandalarıyla, bu ekonomik, siyasi işgal eylemi sessizce gerçekleştiriliyor. Toplum, her alanda emperyalizmle iç içe geçme yaklaşımına, hükümet politikaları ve hükümet başkanlarının emperyalist merkezlerde belirlenmesine alıştırılıyor. Emperyalizm, işbirlikçileri eliyle uygulamaya sokulan bir dış-belirleyen olmaktan çıkıp, iç-belirleyen olarak ülke yaşamında yer alıyor.

Bu nesnel gelişmeler, emperyalizme karşı mücadeleyi, dolaysız bir şekilde, fabrikalarda, tarlalarda, işletmelerde, siyasi iktidara yönelik alanlarda somutlaşan bir mücadeleye dönüştürüyor. O nedenle, bu-

gün artık, sınıf mücadelesinden ayrı ya da daha farklı bir mecrada sürdürülen bir anti-emperyalist mücadele yerine, toplumsal, siyasal, ekonomik yaşamın her alanında anti-kapitalizmle tümüyle iç içe geçmiş bir anti-emperyalist mücadele boyverecektir.

Sanayi taşıma hareketi, kapitalist-emperyalist ülkelerin bütün hastalıklarını da beraberinde getirmektedir. Aşırı üretim ve ticarette aşırı spekülasyon gibi manivelalarla, emperyalist tekellerin ve borsaların dinamize ettiği ekonomiler, sözkonusu bu ülkelerde belli bir gelişme ve canlanma yaratmaktadır. Ancak, bu büyüme reel bir büyüme, yatay genişleme değil, dikey artış ve borsa spekülasyonlarına dayandığı için, canlanmanın kapısını her zaman yeni bunalımlar beklemektedir. Tam boy kumar ve spekülatif karlara dayanan bir sahtekarlık sistemi olan borsalar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde de belirleyici olmuşlardır. İstihdam çıkmazı, kitlelerin alım gücünün sürekli düşmesiyle doğan talep yetersizliği, bu gibi ülkelerin de temel sorunları durumunda.

Böylece, gerek dünya üretim ve tüketim dengeleri ve gerekse mali yönden birbirine eklemlenerek küreselleşen kapitalist dünya ekonomisinin bütün hastalıkları, açmazları kendini bir dünya krizi boyutunda ortaya koymaktadır. Kuşkusuz, bu küreselleşme içinde, kapitalist ülkeler arasındaki eşitsizlikler, büyük dengesizlikler bütün derinliğiyle sürmektedir. Yani, bugün dünya toplam üretiminin %75'lerine sahip olanlarla, %8 gibi bir oranla ancak kırıntıları toplayanlar aynı geminin yolcularıdır. Ama, birbirine tutunarak ayakta duran, kendi içinde çelişkili, uçurumlu, dengesizliklerle dolu dünya ekonomisinin hastalıkları aynılaşmış, sorunların nicel boyutları farklı olmakla birlikte, nesnel nedenleri tekleşmiştir. Kriz, dönemsel veya yöntemsel nedenlerden değil, derin, yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Artık tek tek ülkelerin bu genel krizi kendi özgün yollarıyla aşmaları veya bundan kurtulmaları mümkün gözükmemektedir.

Kapitalist dünya ekonomisinin birbirine eklemlenen bu düzeyi, onun ölüm süreçlerini de birbirine yakın ve bağlı hale getirmektedir. Sistemin üzerine oturduğu ayaklardan birinin kayması, öbürünün tutunmasını zorlaştıracak hatta olanaksızlaştıracaktır. "Taşınma" ve

"küreselleşme" stratejisinin kapitalist dünya ekonomisinin geleceği açısından ortaya çıkaracağı sonuçların bir boyutu budur.

Bir başka açıdan, kapitalist dünya ekonomisinin kuşak ülkelere, ya da bölgesel ekonomik bloklara bölünmesi, dünyanın emperyalist merkezler dışında kalan ülkeleri arasında büyük dengesizlikler ve uçurumlar yaratılması, "üçüncü dünya" ülkelerine yönelik "böl yönet" politikasının bir devamı niteliğindedir.

Üçüncü dünya ülkelerinin ortak sorunları bir hayli yoğunlaşmış ve ağır borç yükü, yaygın açlık tehlikesi, devleşen işsizlik global sorunlar düzeyine çıkmıştı. Çoğu, askeri diktatörlüklerin cenderesi altındaki bu ülkelerde yer yer toplumsal patlamalar biçiminde ortaya çıkan halk hareketleri, hem diktatörlükleri sarsmaya başlamış, hem de emperyalizmi, bu ülkelerin geleceği konusunda endişeye düşürmüştü. Çünkü, üçüncü dünya ülkelerinin her birinin yaşamakta olduğu derin sosyal sorunlar, bu kuşağın ortak sorunları haline gelmiş, bu sorunlar etrafında doğan mücadeleler de birbirini etkiler olmuştu. Bu kuşakta boy verecek bir kalkışma, kapitalist dünyanın çöküşüne kadar uzanacak bir zincir oluşturabilirdi.

Emperyalizmin askeri faşist diktatörlüklerden açık desteğini geri çekerek, taşıma ve bölgesel ekonomik birlikler oluşturma stratejisi, bu kuşak ülkeleri kendi içinde farklı gelir gruplarına bölerek, sorunlarını belli ölçüde farklılaştırdı. Kendisi için tehlikeli boyutlar kazanmaya başlayan üçüncü dünya ülkelerinin "kader birliği"ni bir bakıma bozdu.

Ama, zıtların birliği yasası burada da kendisini göstermekte geçikmedi. Dün, üçüncü dünya ülkeleri açısından "kader birliği" olulşturan sorunlar kendisini bir başka boyutta yeniden üreterek bugün bir bütün olarak kapitalist dünya sisteminin "kader birliği" olarak gündeme giriyor.

Örneğin, bugün hala IMF reçeteleriyle, "özelleştirme" simidiyle kalkınacağını, enflasyonu yeneceğini, ülkeyi düzlüğe çıkaracağını propaganda eden IMF patentli hükümetlere günlük basının köşe yazarları bile şöyle soruyorlar: "Artık IMF programlarıyla düzlüğe çıkı-

lır mı çıkılmaz mı sorusu yerine, şimdiye kadar bu politikalarla düzlüğe kim çıktı sorusunu sormak gerekir" (Tahsin Öztin) diyorlar.

İşte "Arjantin mucizesi", "işte Brezilya mucizesi", işte "Kore mucizesi".... Bugün hemen hemen tümü de bir yandan üçlü dörtlü rakamlara ulaşan enflasyonla boğuşuyor, bir yandan derin bir sosyal yara olan işsizlikle başı dertte, öte yandan büyük vurgunlar yolsuzluklar ve spekülatif karların talanıyla çalkalanıyorlar. Yani, "taşıma hareketi" de "üçüncü dünya" ülkelerinin birikmiş ve çoğu çözümsüz hal almış sorunlarını çözemeyecektir. Tersine, gelir gruplarına bölünen ve aralarındaki ekonomik gelişme uçurumu büyüyen bu ülkelerin derin toplumsal sorunları keskinleşen çelişkileri kendilerini dünya ekonomisinin krizini kalıcılaştıran nesnel faktörler boyutunda üretmektedir. Taşıma ve ekonomik küreselleşme stratejisinin ortaya koyduğu bir boyut da budur.

Peki bu taşıma hareketinin bu kuşak ülkelerin toplumsal devrimleri üzerindeki rolü ne olacaktır? Bu küreselleşme tek tek ülkelerde devrimin gerçekleşmesini önler mi? Hayır. Ama zorlaştırır. Belki ablukaya alıp yenilgiye uğratır, ama tümüyle önleyemez; tümüyle gündemden çıkartamaz. Bu ülkelerde boy verecek devrimci kalkışmalara dünkünden daha acımasızca saldırabilir. Çünkü bu ülkelerde gerçekleşecek bir toplumsal devrim dünkünden farklı olarak dolaylı değil doğrudan doğruya metropolü de etkileyecektir. Yani, emperyalizm sadece sömürü pazarlarından birini kaybetmekle kalmayacaktır. Bu nedenle gerektiğinde kendi güvenliği için sözkonusu ülkelerdeki ekonomik darboğaz ve siyasal krizi özel avantajlar ve özel kredi paketleri oluşturarak aşmak yolunu kullanmayı deneyecektir. Örneğin, Güney Kore'nin 1979-1980'de yaşadığı ekonomik darboğaz ve siyasal kriz ekonomiye ağır bir darbe indirip büyümeyi eksi yüzde altıya düşürdüğünde, Reagan yönetimi hemen harekete geçerek borç indirimi ve ertelem avantajlarıyla, Japonya ise dört milyar dolarlık bir kredi paketiyle G. Kore'nin krizi aşmasını sağlamışlardı.

Böylece yükselen toplumsal hareketler karşısında G. Kore'nin güvenliğini sağlama almakla doğrudan kendi güvenliklerini de sağlama almış oluyorlardı. Bugün de yaşanan krizlerin ve toplumsal muhale-

fetin boyutlarına bakarak çeşitli "kurtarma operasyonları"na başvurabilirler. Ancak, toplumsal patlamalar bu kuşak ülkeleri saran bir yaygınlığa ulaştığında, bu tip ekonomik kurtarma operasyonlarının aynı boyutta genişletilemeyeceği, dolayısıyla pek etkili olamayacağı açıktır. Bu noktada "askeri kurtarma operasyonlarının" devreye girmesi ya da artık önü alınamaz noktaya gelmiş devrimin, ekomomik-siyasal-askeri ablukaya alınması, emperyalizmin saldırgan karakterinin yapmaktan çekinmeyeceği bir olgudur.

Bu durumda toplumsal devrim de metropolün devrim karşısındaki tutumundan derinden etkilenecektir. Çünkü, ülkenin sanayisi doğrudan metropole bağlıdır. Devrimden sonra metropolle bütün ekonomik bağlar kesilmeye ya da metropol merkezleri onu tahrip etmeye kalkıştığında, ülkenin sanayisi dolaysıyla tüm ekonomisi çöküşle karşılaşabilir. Sonuçta, eğer zincirleme devrimlerin birbirini izleyeceği ya da güçlü bir uluslararası işçi sınıfı desteğinin sağlanacağı koşullar sözkonusu değilse, tek ülkede devrimi yenilgi dahil büyük zorluklar bekliyor olacaktır.

O bakımdan bu ülkelerdeki devrimlerin metropol ülkelerin proletaryası başta olmak üzere dünya işçi sınıfının, emekçi halkların ve ilerici aydınların desteğine ihtiyacı her zamankinden daha çok olacaktır. Bunlardan yeterli destek ve güç alamayan devrimlerin başarı şansı çok azdır.

Devrimin karşısında duran bu büyük sorunlar, madalyonun öte yüzünde kapitalist-emperyalizmin bu olayı sorunsuz ve sarsıntısız savuşturacağı anlamına gelmiyor. Taşıma alanı içinde olan ülkelerden birinde gerçekleşecek toplumsal devrim metropolü doğrudan sarsacaktır. Örneğin, bütün eşitsizlikleri, çelişkileri artarak süren metropol merkezlerin liderliğindeki bölgesel ekonomik birliklerden herhangi birisinde, diyelim Asya-pasifik'te ya da Latin Amerika'da herhangi bir ülkenin toplumsal devrimi, ABD'yi, Japonya'yı, Avrupa'yı derinden etkileyecektir. Dayanakları hassaslaşmış, dedikodularla bile bütün borsaları alt üst olarak sık sık mali krizlere giren günümüz kapitalizminin devrim gibi köklü bir depremle sallanmaması mümkün değildir. Emperyalizm açısından böyle bir sarsıntı içinde zincirin halkalarını

yeniden birbirine bağlamak artık kolay olmayacaktır.

Bu yeni olguların "üçücü dünya ülkelerinin emperyalist metropolleri anti-emperyalist mücadelelerle kuşatma olgusundan farklıdır. Çünkü kuşatma değil doğrudan etkileme sözkonusudur. Çünkü sanayinin bir bölümünü taşımış ya da var olanı satın almış metropol kökenli uluslarötesi şirketler çıkarlarının sacayağından birini buralarda konumlandırmıştır. Bunun yarattığı ekonomik eklemlenme ithal ikameli montaj ekonomilerinin eklemlenmesinden farklıdır. Doğal olarak karşılıklı birbirini etkileme de farklı düzeyde olacaktır.

Son olarak taşıma hareketinin, emperyalizm hiç de istememesine rağmen, yaratmaya başladığı bir başka olguya da dikkat çekmek gerekiyor. O da, borçlandırmayla kamçılanan emperyalist sermayenin taşıma hakeketiyle sanayii potansiyelleri (eğitim, uzmanlık, teknolojiye adaptasyon vb. gibi) önemli ölçüde gelişen ve bugün "genç kaplanlar" diye adlandırılan G. Kore, Tayvan, Hong-Kong, Singapur gibi Uzak Doğu ve Meksika, Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerinin emperyalist ülkelerin pazarlarına girmeye başlamalarıdır. Emperyalizm bir yandan bu gelişmeyi kamçılarken, öte yandan da denetimi kaybetmekten korkmaktadır. Bu anlamda, bölgesel ekonomik birlikler kurma stratejisi aynı zamanda emperyalist kontrol mekanizmaları oluşturma ihtiyacına cevap vermeyi amaçlamaktadır.

"Yeni sanayileşmekte olan ülkeler" denen G. Kore, Hong-Kong, Singapur, Tayvan gibi ülkelerde taşıma hareketiyle ortaya çıkan gelişmeler son yıllarda bu ülkelerin imalat sanayi ürünleri ihracaatında bir artış olduğunu göstermektedir. Örneğin, ABD'nin Japonya ve Uzak Asya ülkelerinden yaptığı ithalat son yıllarda adeta bir patlama göstermiştir. 1955'de Japonya'dan %4 olan ithalatı 1988'de %21,5'e, Uzak Asya ülkelerinden yaptığı ithalatı ise %9,7'den, %20,2'ye yükselmiştir. ABD'nin pazar alanlarını ve iç pazarını hızla dolduran Asya kökenli mallar ABD'yi endişelendirecek boyutlardadır. Üstelik (Japon kökenli tekellerin bu ülkelerdeki sermaye yatırımı dolayısıyla) Araştırma-Geliştirmeye (AR-GE) dayalı mühendislik ürünleri ve özellikle bilgisayar yongalarının üretiminde ve pazarlamasında boy göstermeye başlaması, yıllarca bu alanları tek başına denetlemekte o-

lan IBM gibi dev bir tekeli bile zor durumlara sokmuş ve IBM, teknolojik yenilenme ve onbinleri bulan işçilerini sokağa bırakma önlemine başvurmuştur.

Geçmişte daha çok hammadde ve bazı gıda ürünleri ihraç eden bu ülkelerin (genç kaplanların) şimdi gelişmiş kapitalist ülkelere bile sanayi ürünleri ihraç etmeye başlamaları ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilir. Ancak, başta da belirttiğimiz gibi bu durum sözkonusu ülkelerin kendi özerk sanayilerini geliştirdikleri, ekonomik olarak "emperyalistleşme aşamasına" girdikleri ve topluma yüksek bir yaşam düzeyi sağlamış olduklarından kaynaklanmıyor. Tersine bu ülkelerin hem alt yapıda hem de üst yapıda, emperyalist tekelllere daha bağımlı hale geldiklerini gösteriyor. İhracatta patlamalar yaratan imalat sanayi ürünleri, kendi özerk ulusal ekonomilerinin ürünü ve kendi ulusal gelirlerini artıran ürünler değil, Japon, ABD kökenli uluslarötesi tekellerin o ülkelere taşımış oldukları tekelci işletmelerinin (ya da ortaklıklarının) ürünüdür. Ve "ucuz emek" potansiyeli olarak değerlendirilen bu ülkelerin işçi sınıfları üzerinde uygulanan ağır sömürü ve baskıyla elde edilmiş bir gelişmedir. Bundan dolayıdır ki, bu ülkelerin dünya ticaretinde ihracat oranlarının artması ya da ihracatın önemli bir bölümünü sanayi ürünlerinin oluşturmaya başlaması o ülkelerde toplumun refah düzeyinin yükselmesine yol açmıyor. Ama buna rağmen bu gelişme, bu ülkelerin yarın özerk ulusal ekonomilerinin kuruluşunda (tekellere bağımlılığa son verecek) bir toplumsal kalkışmada ve toplumsal devrimde değerlendirilebilecek, kendisi için devreye sokulabilecek sanayi potansiyellerini geliştiriyor; araştırma-geliştirme mekanizmaları, çalışma temposu ve uzmanlık düzeyini yükseltiyor. Emperyalizmin korku duyduğu bir son olmasına rağmen, bugün kendi yüksek çıkarları için kamçılamaktan geri durmayacağı gelişmelerden biri de budur.

Taşıma-Özelleştirme ve Türkiye

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde Türkiye, Dünya Bankası'nın 1991-92 rakamlarıyla, dünya toplam üretiminden payına %8,6 düşen 59 "çevre" ülkeden biri durumunda. Diğer deyişle, Türkiye, reel gelişme bakımından henüz "orta-çevre" ülkeler kuşağı-

na bile yetişebilmiş değil. Bu yönüyle, eğer karşılaştırma yapılacak olursa, uluslarötesi tekellerin yatırım akışı ya da taşıma stratejisini kendine çekme bakımından Kore'yi on yıl mesafeyle takip ediyor. Kore'de 1970'li yılların başında, ithal ikameli sanayileşme modeli terkedilerek ihracata dayalı ekonomi uygulamaya konulmuştu. Türkiye bunu 1980'lerin ortalarında, faşist 12 Eylül diktatörlüğünün ekonomik-toplumsal yapıya verdiği "çekidüzen" üzerine oturttu. Ekonomide yapısal değişimlere uygun iktidar değişiklikleri bakımından da birbirine benzer süreçleri, (sert-baskıcı diktatörlük rejimi ve hemen arkasından kısmi gevşetmelerle buhar delikleri açmaya dayanan, liberalleşme gibi) yine on yıl mesafeyle yaşıyorlar.

Bu bakımdan, Türkiye, yabancı sermayeyi ülkeye çekme bakımından sayısız kolaylıklar sağlamış olmasına rağmen, henüz uluslarüstü tekellerin sermaye yatırım stoku ve sermaye akışı itibariyle seçtiği hedef ülkeler içerisinde üst sıralarda yer almıyor. Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımlarını yeterli bulmayan YASED (Yabancı Sermaye Derneği) Genel Sekreteri A. Arıman'ın verdiği rakamlar da bunu gösteriyor.

"Dünyada her yıl 200 milyar dolar kapsamında bir sermaye hareketi gerçekleşiyor. Bunun %80'ni gelişmiş ülkelerin kendi aralarında, %20'si gelişmekte olan ülkeler çerçevesinde gerçekleşiyor. Türkiye'nin payına bu yoğun yabancı sermaye trafiğinin ancak %1'i düşüyor. Oysa Meksika, Çin, Singapur ve Malezya gibi yılda 5-10 milyar dolar yatırım yapılan ülkeler gözönüne alındığında.... Türkiye potansiyeline erişmiş değil"[15] Bu "yetersizliğin" sebeplerini, "yabancı sermayeye hazır olmayan bir mantalite"nin "varlığı"na ve "şirket yöneticilerinin darbeleri sevmeleri"ne, "istikrar aramak"ta oluşlarına bağlayan Arıman, "Türkiye'nin yabancı sermayeyi daha fazla teşvik etmesi" ve "yabancı şirketlerin belli taahütlerine uymak" zorunda olması gerektiğini söylüyor. Her ne kadar Özal iktidarları döneminde yabancı sermaye akışının hızlanmasıyla 1983-87 döneminde 200 milyon dolardan 1988'de 500 milyon dolara, 1992'de ise 1 milyar 242 milyon dolara ulaşan bir tırmanış kaydedilse de, bu rakamların

15. *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1993

Türkiye'nin çekeceği yabancı sermaye potansiyelinin çok gerisinde olduğu ileri sürülüyor. Yabancı sermayenin konumlanışı ise, bankacılık, finans hizmetleri ile turizm ve ticaret alanında yoğunlaşmış durumda.

Bu durum da gösteriyor ki, uluslararası tekeller (özellikle Japon ve ABD kökenli), ucuz işgücü, hammadde potansiyeli, jeopolitik konumu ve yabancı sermayeye varını-yoğunu satmaya hazır bir işbirlikçi-merkezden-atama-yönetim gibi "elverişli" konumuna rağmen, Türkiye'ye taşıma hareketini yeni yeni başlatmış durumdalar. Türkiye'nin göz dikdiği ülkelerden Japonya, A. Arıman'ın deyişiyle "Türk pazarını Toyota ile sınamaktadır." "Eğer Toyota başarılı olursa, Japon sermayesi Türkiye'ye akacak" diyorlarmış.

Kapitalist dünyanın ekonomik küreselleşmesi içinde yerini arayan Türkiye, özellikle soğuk savaşın sona erip, ekonomik rekabet savaşının kızıştığı koşullarda, bunun sıkıntısını daha fazla duyar olmuştur. Soğuk savaş döneminin askeri bloklaşmalarına göre biçimlenen dünya konjonktüründe, askeri-stratejik önemi nedeniyle Batı tarafından değer biçilen Türkiye, soğuk savaşın sona erdiği koşullarda da bu "stratejik" öneminin altını çizerek Avrupa'yla bütünleşme peşinde koştu. Ekonomik küreselleşmenin, kendi içinde hızla bölgesel ekonomik bloklaşmalar yarattığı 80'li ve 90'lı yıllarda, artık Batı açısından eski askeri-stratejik önemi kalmamış olan Türkiye, bir anlamda kendisini ortada kalmış hissetmeye başladı. Dünyanın emperyalist merkezlerinin liderliğinde oluşan bölgesel ekonomik bloklardan coğrafi yakınlığı ve ilişkileri nedeniyle AT ile bütünleşmesi "yılan hikayesi"ne döndü. "İslam Ülkeleri Ekonomik Topluluğu", "Karadeniz Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Bölgesi" vb. gibi girişimlerden de istediği sonuçları alamaması, gerek burjuva devleti, gerekese işbirlikçi burjuva sınıfı adeta telaşa düşürmüş durumdaydı.

Uluslarötesi tekellerin yönlendirdiği ekonomik küreselleşmenin ve bunun gerekli kıldığı ekonomik siyasal düzenlemelerin dışında kalması düşünülemeyen Türkiye burjuvazisi, bir zaman AT'la birlik sorununu gündeminin yakıcı maddesi haline getirdi. Türkiye'de yabancı sermaye payının en büyüğünü hala AT ülkeleri oluşturuyor ol-

masına rağmen, Türkiye'nin AT'yla bütünleşmesinde gönülsüz olan ve türlü zorluklar ve gerekçeler çıkarmayı sürdüren AT, bu aşamada kendi içindeki sorunlara bir deTürkiye sorununu eklemeyi düşünmüyor. O nedenle, bütünleşme meselelerini sürekli erteliyor; "gümrük birliği"nden başlayarak, Türkiye'nin tekstil başta olmak üzere bir-iki dalda varolan rekabet gücünü de iyice sıfırladıktan sonra bir "uyuma" tabi tutmayı planlıyor.

Japon kökenli uluslarüstü tekeller Asya-Pasifik'te, ABD Latin Amerika ve Karayipler'de "taşıma"yı yoğunlaştırdığı için, AT'ın kapısını gözleyen Türkiye, uluslararası ekonomik globalleşme içinde herhangi bir bölgesel blok içinde etkinlik gösterememenin sıkıntısını yaşıyor.

Bu durumun yakıcılığına işaret ederek Türkiye'ye dünya ekonomisiyle "yeni uyum" stratejileri çizen TÜSİAD, umudunu yabancı sermaye akışına ve KİT'lerin haraç-mezat satılmasına bağlamış durumdadır. Bugün, taşıma ve özelleştirme ilişkisinin Türkiye burjuvazisi cephesinden anlamı budur. Ve bu anlama uygun olarak, uluslararası tekellerin sermaye akışı ve taşınmak için öngördüğü ülke tabanını oluşturmak amacıyla gereken değişimleri gerçekleştirmiş Türkiye'yi buna hazır hale getirmişlerdir.

IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası tekellerin finans kuruluşları tarafından dikte ettirilen ve dünyanın hemen hemen 80 ülkesinde birden ve aynı gerekçelerle sürdürülen özelleştirme kampanyası, Türkiye gibi ülkelerde kendisine şöyle bir veri tabanı oluşturmaktadır:

1. Kaderini, varlığını uluslaraötesi tekellere bağlamış, kar marjını artan ölçüde rantiye üzerine (faiz, hisse satışı, döviz vb.) kurmuş bir işbirlikçi burjuva taban.

2. Uluslararası tekellerin ekonomik-politikasına tabi kılınmış; iktisadi politika uzmanları ve hükümet başkanları ABD üniversitelerinden yetiştirilme, uluslararası finans kuruluşlarında hizmet deneyimi olanlardan seçilmiş, zor ve "ikna" kurumlarını öne çıkaran otoriter-baskıcı bir rejim. Zaman zaman, gevşetme-sıkma politikalarıyla ılımlı

burjuva muhalefete kanallar açıp, grev, basın vb. üzerindeki (boğazlarına kement atılmış) serbestliklerle toplumsal muhalefeti dizginlemeezme, yani "havuç-kırbaç" taktiklerini doğrudan emperyalist merkezlerin denetiminde uygulayan bir hükümet.

3. Demokratik kurumların ve örgütlerin, özellikle işçi sınıfının toplumsal yaşama örgütlü katılım kanallarının hızla tasfiye edildiği, sendikaların işlevsizleştirildiği bir halk ve kozmopolitizmin her alanda yayılmasıyla, uluslararası tekellere sınırsız olanakların yaratılmasıyla, ulusal karakteri ve ulusal değerleri hıza tüketilmiş bir toplum.

4. Küçük ve orta işletmelerin artan iflaslarla ekonomideki varlıklarının hızla küçülmesi ve ortadan kalkması.

5. Ulusal ekonomilerin bütün eski sınır ve sınırlamalarını ortadan kaldırmayı içeren, ekonomik-politik globalizmin temel yaklaşım haline gelmesi.

G. Kore'de 1970-80'li yıllarda kendisini belirgin bir tarzda ortaya koyan bu çizgiler, 90'lı yıllar Türkiye'sinin de temel çizgisi olarak belirginleşiyor. Bugün dünya çapında, devletlerin ya da devletler topluluklarının anlaşmalarıyla değil, uluslarüstü tekellerin şirket evlilikleri ve taşıma stratejileriyle yaratılan ekonomik küreselleşme, "ulusal devlet"lerin işlevlerini de hızla değişikliğe uğratıyor. Devletler, ya da uluslararası siyasi karar mekanizmaları artık, dünya ölçeğinde sermaye hareketlerinin önündeki engelleri kaldırmak, kolaylıklar sağlayan yasalar, kararnameler çıkarmakla uğraşıyor. Sosyal nitelikleri tükenen, koruma duvarlarını kendi içinde çeşitli sektörlerin çatışması, çelişkileri pahasına (Avrupa ile Gümrük birliği konusunda Koç-Sabancı kapışmasında görüldüğü gibi) kaldırmaktan başka yapacak şeyi olmayan günümüz kapitalist devletlerinin, IMF'nin öncülüğündeki politik küreselleşmeden kendilerini yalıtlamaları mümkün değildir.

Nitekim, bugün, Çiller hükümetinin "yangından mal kaçırırcasına" hızla başlattığı özelleştirme; gerekçeleriyle, öncelik sıralamasıyla, raiç bedeli ve satış planıyla IMF'nin elinden çıkma programı harfiyen uygulamaktadır. IMF ve Dünya Bankasının uzmanları bu uygulamanın denetleyicileri olarak bizzat görev başındadırlar.

Öyleyse, şu soru kendiliğinden gündeme gelmektedir: Özelleştirme neden, daha önceki onyıllarda da çok sözü edilmesine rağmen bugün kendisini dayatır bir biçimde hızla uygulamaya konuldu? Bu soruya, uluslarüstü dev tekellerin dünya çapındaki hegemonik yaklaşımları ve taşıma stratejisinin fiilen yarattığı ekonomik küreselleşmeden bağımsız yanıt aramak mümkün değildir. Tek tek ülkelerin farklı dönemlerde, kendi sermaye birikimlerinin geldiği boyuta bağlı olarak yaptıkları özelleştirmelerden farklı biçimde bugün, dünyanın 80 ülkesinde birden eşzamanlı bir özelleştirme hareketinin başlatılması, bu hükümetlerin özelleştirme programlarının (örneğin Fransa'dakiyle Türkiye ya da Hindistan'dakinin) şaşırtıcı derecede birbirine benzemesi tesadüf olmasa gerek.

Kapitalist dünyanın global bunalımı uluslarüstü tekelleri yeni pazar alanları açma, rekabet kavgasında öne geçme, "doymuş pazar"lardan genç, bakir pazarlara taşınma, ucuz emek ve hammaddeleri yerinde kullanma, kirli teknolojileri merkezden çepere doğru kaydırma vb. gibi yollar arayışına sevketmiştir. Taşınma, asıl olarak yeni alanlara yeni üretken yatırımlar anlamına gelmemektedir. Örnekleri, Kore, Tayvan, Meksika ve bugün Türkiye'de de görüldüğü gibi, bir zamanlar bu ülkelerde kapitalist bir sınıf yaratmak için arpalık olarak kullanılan devlet işletmelerinin satın alınması, özel kapitalist şirketlerle ortaklıklar (yine satın alma yoluyla) biçiminde sürmektedir. O nedenledir ki, bizim gibi ülkelerde, taşıma-özelleştirme ilişkisi, kendisini yabancılaştırma sonucuyla ortaya koymaktadır.

Değilse, Türkiye'de özel sektörün sermaye birikiminin geldiği boyutun özelleştirmeyi güncelleştirdiği, yani, sermaye birikiminin dev KİT'leri satın alabilecek ve doğrudan kendine maledecek düzeye gelmiş olduğu için hızla uygulamaya konulduğu gibi bir gerekçelendirme sürecin yanlış kavranmasına yol açar.

Ayrıca, bir yandan "özelleştirme"yi tek kurtuluş, "olmazsa olmaz koşul" olarak gören, ama öte yandan hala "gümrük birliği" vb. konularında devletin korumayı sürdürmesini isteyen, bu yanıyla da yabancı sermayenin iç pazarda kendisini dışlayacağından korkuya kapılan ve Türkiye'nin en büyük sanayicisi ünvanını taşıyan Koç holdingin

bu endişeleri de gösteriyor ki, Türkiye'de özelleştirme, karlı KİT'lerin blok satışlarla yabancılaştırılması sonucunu verecektir. Yabancı sermayenin taşındığı ülkeye "rekabet ve verimlilik" getirdiğini iddia eden YASED G. Sekreteri Arıman, Türk sanayicilerinin yabancı sermayeyi teşvik konusunda hem isteyen-hem istemeyen tutumunu kastederek "60 yıldır sermaye birikimi yapamayan adama daha fazla destek olunmaz. Vergi verip ayakta kalamayacaksa onun yerine yabancı sermaye gelecek. Bizim için önemli olan mülkiyetin kimde olduğu değil, istihdam ve üretimin gerçekleşmesi" diyerek açıkça tutum koyuyor. Öyleki, bu devler savaşında "tutunamayan gider yaklaşımı" giderek hem sermaye hem de hükümet çevrelerinde yaygınlaşıyor.

Türkiye'de özelleştirmenin bir başka zorluğuna dikkat çeken eski DPT müsteşarı İlhan Kesici ise "başarılı bir özelleştirme için halkın ikna edilmesi gerektiğini" söylüyor. Çünkü, bugün Türkiye ekonomisinin nerdeyse üçte ikisini oluşturan KİT'lerin (bunları değerine alacak bir özel sermaye birikiminin olmadığı gözönüne alınırsa) yabancı sermayeye satışının, ülkenini üçte ikisinin yabancılaştırılması demek olacağını görüyor. AT ülkelerinin özelleştirmede, topluluk dışındakilerin satın alacağı hisselerin %20'yi geçmeyeceği kararına işaret eden kimi türk sanayicilerinin, KİT satışlarında kendilerine öncelik ve özel avantajlar gösterilmesini istemeleri, özelleştirme-yabancılaştırma tartışmalarının bir başka boyutunu oluşturuyor.

Böylece, İ. Kesici'nin "ikna edilmesi"ni önerdiği "halk"la neyi kastettiği kendiliğinden ortaya çıkıyor. Türk işbirlikçi tekelleri, uluslararası planda dış pazarlarda rekabetten çoktan vazgeçti; iç pazarda dün devletin elindeki KİT'lerle yürütemediği rekabetini, yarın yabancılaştırılmış KİT'lerle sürdürüp-sürdürememenin telaşını şimdiden yaşıyor ve bir yandan kendisine yabancı ortaklar ararken, bir yandan da devletten özelleştirmede özel korumacılık bekliyor.

Hızlı özelleştirme yanlılarından Rahmi Koç, bu telaşını, "Türkiye ip üstünde" benzetmesiyle dile getirerek, kendileri için bir "şans" olarak gördüğü Çiller hükümetinin ne yapıp-yapıp özelleştirme işini kısa sürede halletmesini istiyor ve şunları söylüyor: "1980'li yıllarda elde ettiğimiz sermayeyi tüketemeyiz.* O halde elimizde olan kağıtla-

rı en iyi şekilde oynamak durumundayız. Bu nasıl olur? *Hükümet Türk sanayiine rekabet gücü kazandıracak her türlü kararı* ve tedbiri bir saniye dahi beklemeden almalıdır.

"Kit'lerin yükünden kurtulmak için özelleştirme hızla yapılmalıdır.

"Buradaki şansımız.. hükümetin başında Tansu Çiller gibi bir hanımın bulunmasıdır." "Özelleştirme gayet cesurane yapılmalıdır"

"*Arjantin'de* satılan bir KİT'i çalışanlar terketmedi. *Ama askerler bazukayla da olsa kapıyı açtılar ve içerdekileri boşalttılar.* Bizim hükümetin de özelleştirmede gayet kararlı olması lazım. Ve işbaşına geldiğinin lik üç ayında mutlaka bu işi halletmelidir."[16]

Görüleceği gibi R. Koç, hükümetten temel olarak iki şey bekliyor: Birincisi, kendilerine rekabet gücü kazandıracak her türlü kararı, kolaylığı özel avantayı sağlayacak tedbirlerin bir saniye dahi beklenmeden alınması; yani kârlı KİT'lerin ölü fiyatına, Türk sanayicilerine devredilmesi; ikincisi, bu KİT'ler de çalışanlar çıkmamakta direndiğinde, özelleştirmeye karşı durduğunda, askeri devreye sokarak, gerekirse "bazukaları"da kullanarak kapıları kırmak, içerdekileri boşaltmak, KİT'leri işçilerin elinden zorla almak konularında gayet kararlı davranılması...

Yine görüleceği gibi, Türk burjuvazisi özelleştirme konusunda dolu-dizgin bir saldırı politikasını göze almış, kurtlar sofrasında talan ve pay kayma yarışında işçileri, çalışanları ateşli silahlara da başvurarak işletmelerden, fabrikalardan dışarı atma kararlılığını kuşanmıştır. Bu acelecilik ve kararlılık Koç gibi sermaye gruplarının yabancı sermaye ile işbirliği kurmakla birlikte, aralarında bir pay kapma çelişkisinin olduğunu da dışavuruyor.

---

* 1980'li yıllarda o sermayeyi nasıl elde ettikleri biliniyor. 12 Eylül faşizminin başta işçi sınıfı olmak üzere tüm çalışanlar üzerinde uyguladığı askersel terör ve disiplin altında, artı-değer sömürü oranını % 500-% 600'lere çıkararak, insanların kanını-iliğini nasıl sömürerek elde ettiklerini işçi ve emekçiler çok iyi biliyor. Ve Koç'da 12 Eylül'de sermaye cenneti haline getirilmiş bir ülke ortamının aynı biçimiyle tekrar yaşanamayacağını biliyor. Onun için acele ediyor

16. *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1993

Türkiye'de özelleştirmenin uluslarötesi tekelci şirketlerin taşınma stratejisiyle bağlantılı olduğu, satışa sunulan KİT'ler içersinde yabancı sermayenin talip olduğu sektörler ve "hanımefendinin hizmeti"ne koşan yabancı aracı firmaların oluşturduğu pazarlama kataloglarıyla da açıkça ortadadır. Türkiye'de de özelleştirme, diğer geri kalmış ülkelerde olduğu gibi doğrudan doğruya IMF, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşlarının yönlendirmesi ve egemenliği altında sürdürülmektedir.

Bu durumu kendi müdürlüğü döneminde açıkça gören TDÇİ (Türkiye Demir Çelik İşletmeleri) eski genel müdürü Sencer İmer, "devletin elindeki demir-çelik işletmelerinin tasfiye edilmek istenmesinin ardında uluslararası çelik tröstlerinin çelik fiyatlarını yükseltme politikasının yattığını" belirtiyor. Ve soruyor, "madem zarar ediyorsa, neden yabancı sermaye TDÇİ'ne gözkoydu?" "Yatırım yapmak istiyorlarsa gelsin yeni işletmeler kursunlar. Türkiye'nin hala demir-çelik açığı var. Karlı olmayan işletmeleri niye alacaklar?"[17] S. İmer, kuşkulanmakta haklı. Çünkü; hükümetin, Morgan Bank'ın (Amerikan) raporunda Türkiye'de bu işletmelerin satılması ya da kapatılması tavsiyesinin ardından, bankalara ağır koşullarla borçlandırma yoluyla, bilinçli bir biçimde TDÇİ'lerini batırma politikası izlediğini kendi gözleriyle görüyor.

Evet, uluslararası çelik tröstleri, dünya çelik üretimi ve fiyatları üzerindeki egemenliklerini korumak, Türkiye'de karlı ve üretken olan bu sektörü alarak, işletmelerinin bir ayağını Türkiye'ye taşımak için TDÇİ'ne (İsdemir'e, Erdemir'e) talip oluyor. Çelik tröstlerinin TDÇİ'ne salyalarını akıtan bir başka önemli neden daha var. O da, Türkiye'de bu işletmelerde işçi maliyetinin son derece düşük olmasıdır. İSDEMİR'in maliyet yapısında işçilik payı %17-18'lerdeyken, bu oran ABD'de %34, Almanya'da %31 düzeyindedir.

Görüldüğü gibi, uluslarötesi çelik tröstlerini ABD'de %34, Almanya'da %31'i bulan işçi maliyetleri yerine, ucuz işçi cenneti Türkiye'ye taşınarak,% 20'lerin altında bir maliyetle aynı ürünü elde etmelerinden kazanacakları astronomik karlar bekliyor. Bunun dünya çelik fiyatları tekeliyle de birleşince nasıl iştah kabartıcı bir yatırım olduğu açık.

---

17. *Aydınlık*, 17 Haziran 1993

Bugün bütün işi ve işlevi, devletin çeşitli şirketlerdeki payını kelepir fiyatlarla yabancı şirketlere satışa sunmak olan KOİ (Kamu Ortaklığı İdaresi)nin, Teletaş'ta bulunan %18 oranındaki devlet payını 21 milyon dolar karşılığında Hollandalı Alcatell holdinge satması, Türkiye borsalarındaki küçük alıcı firmaları bile şaşkına çevirmiştir. Çünkü, mevcut piyasa değeriyle toplam bedeli 316,8 milyar lira olacakken, 244,6 milyar liraya satarak, hisse piyasası değerinin %22,8 altında bir fiyata razı olması, hükümetin "özelleştirmeyle elde edilecek finansmanla kamu açıklarının kapatılması" propagandasının ne denli yalan olduğunu gözler önüne serdi. Bu örnekler, bundan böyle, özelleştirme adı altında Türkiye ekonomisinin yaklaşık üçte ikisini oluşturan temel işletmelerin yabancılaştırılmasının nasıl yol alacağını, uluslarüstü tekellerin önümüzdeki yıllarda, çevresel atık ağırlıklı teknolojileri başta olmak üzere, Türkiye'yi de önemli taşınma alanlarından biri haline getireceğini ortaya koyuyor.

Daha şimdiden, özelleştirmede aracı firmalar, "mali danışmanlık" adı altında milyarlarca dolar paranın ceplerine akmasıyla talanı başlattılar. Her KİT için özel satış planları hazırlamak üzere, "hanımefendinin hizmeti"ne koşan aracı firmalar (diğer adıyla alıcıyla satıcıyı buluşturan komisyoncular) milyarlarca doları tellallık ücreti olarak cebe indiriyorlar. Satıştan kazanacağı "kâr"ı, yine yabancı şirketlere, (uluslararası finans oligarşisinin danışmanlık şirketlerine) komisyon olarak geri aktaracak olan Türkiye devletinin bu yabancılaştırmadan eline geçecek şey, bir tekerlemeyle "sıfıra sıfır, elde var sıfır" olacaktır.

Uluslarüstü finans tekellerinin, dünya çapında yürüttükleri özelleştirme hareketi, ortaya bunlar için yeni ve karlı bir sektör çıkarmıştır: "Aracı şirketler" ya da diğer adıyla "danışmanlık firmaları".... Şirket pazarlamacıları olarak faaliyet gösteren bu sektör, şimdiden cirosunu, Türkiye gibi ülkelerin GSMH'sını milyarlarca dolar aşan düzeylere çıkarmıştır.

Örneğin, İngiltere'de Thatcher'ın özelleştirme danışmanlığını da yürütmüş olan ve Japonya'nın yüzde 20'sine ortak olduğu Amerikan şirketi Wasserstein Perella, dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleştir-

diği özelleştirme satışlarından elde ettiği kârlarla, beş yılda 195 milyar dolar ciro yaparak, Türkiye'nin 119,5 milyar dolar olan (1993 yılı) G.S.M.H. hedefinden 75 milyar dolar daha yüksek bir gelire ulaşmıştır.

Şimdi Türkiye'ye Çiller hükümetinin özelleştirme danışmanlığını üstlenmeye gelen ve "hanımefendinin hizmetindeyiz" diyerek, satış planları sunan W. Perella, ilk başta Tüpraş, Petrol Ofisi, Sümerbank ve Etibank'a talip oluyor. Satış uzmanı, bunların satışının çok kolay olacağını söylüyor. Türkiye'deki Kapsoy Girişim ve Danışmanlık şirketiyle birlikte çalışma kararı alan W. Perella, (Türk şirketinin adı üstündeki içeriğiyle) karlı KİT'leri "kap"ıp "soy"mak için özelleştirme stratejilerini, kurulduğu 1988'den bugüne gerçekleştirdiği 14 büyük alım-satım örneklemeleriyle birlikte hükümete sunmuş durumda. Ve tabiki, Türkiye gibi ülkelerdeki özelleştirme siyasetinin ruhuna uygun olarak, a) halka açılma, b) yerel sermaye ve yabancılara sınırlı satış, ve c) tümüyle yabancıya satış biçiminde formüle ettiği belli başlı üç stratejiden *üçüncüsünü* öneriyor. Yabancılara satılması halinde, "sermayenin, verimliliğin, teknolojisinin, ihracat ve dış yardım olanaklarının olumlu yönde etkileneceği"ni vurguluyor.

Devlet, özelleştirme kapsamına aldığı şirketlere "satış planı" hazırlayan danışmanlık şirketlerine, satış gerçekleştiğinde alacakları komisyon ve başarı pirimi yüzdeleri hariç, sırf kağıt üstündeki plan ücreti olarak, 1988-89 rakamlarıyla yabancılarına toplam 7 milyar 869 milyon dolar, yerli ortaklarına 977 milyon 400 bin TL kaynak aktarmış durumda.[18] Örneğin, geçtiğimiz günlerde Hollandalı Alcatell'e 21 milyon dolara satılan Teletaş'taki KOÎ hissesi için, daha 1989'da plan hazırlayıcıları, danışmanlık ücreti vb. adı altında, Chase İnvest'e 269 bin dolar, Artur Anderson'a 31 milyon 500 bin lira, Prise Waterhouse 18 milyon 750 bin lira gibi, satış yüzdesinden alacaklarının dışında, halkımızın güzel benzetmesiyle "hava parası" verilmiştir.

Bütün bunlar, özelleştirme furyasının, nasıl tam boy soygun ve talan etme furyası olduğunu somut olarak göstermektedir. Özelleştirme adı altında girişilen soygunun, işçi sınıfı ve emekçi halk kitlelerinin

18. Petrol-İş Yayını, Aralık 1989

zerine yıkılacak faturaları, getireceği sosyal yıkımlar, boy verecek yeni işsizlik dalgaları bir yana, aynı zamanda bu durumun kapitalist sistemin kendi kendini kemirmeye başladığının, kendi temellerini yıkmaya yöneldiğinin de bir işareti olduğu açıktır.

Günümüz rantiyeci kapitalizmi, artık, sanayi devrimi döneminin kapitalizminden farklı olarak, varolanı yiyip-tüketme, genişletilmiş yeniden üretimle —yeni üretken yatırımlarla— büyüme yerine, borsa kumarıyla, alım-satım komisyonları, faiz ve repo karlarıyla cirolarını katlayan, çürümüş, asalak, soyguncu sermaye sınıfının kapitalizmidir. Marx, kredi-faiz sisteminin karakterini; dolandırıcılığı, sahtekarlığı son sınırına kadar geliştirerek, toplumsal serveti sömüren azınlığın sayısını gittikçe azaltmak olarak tespit etmişti. Bugün dünya kapitalist sistemi bu karekterini bütün boyutlarıyla herkesin gözleri önüne seriyor.

Türkiye gibi ülkelerde daha da soysuzlaşan ve tam bir soyguncu çetesi haline gelen sömürücü sınıf, uzun yıllar bir arpalık olarak kullandığı KİT'leri, şimdi kemirerek bitirme, KİT'lerin kısmen de olsa taşımakta oldukları ulusal-kamusal karakterini tümüyle ortadan kaldırma girişimi içindedir. Bu anlamıyla, Türkiye'de özelleştirme sadece ekonomik düzeyde uluslarötesi tekellerin yeni globalizmiyle tam bir entegrasyonu sağlamak için "ulusal sınır" ve "ulusal çıkar" düzlemlerinin tümüyle tasfiyesi demek olmuyor; aynı zamanda, henüz kapitalizm sınırları ve kapitalist sınıfın egemenliği altında da olsa "kamusal özellik" taşıyan herşeyin tasfiyesi demek oluyor. Kapitalizmin sosyal misyonunu tümüyle yitirmekte olduğunun en somut, en açık örneği olan özelleştirme, kendi toplumsal dayanaklarını yaşatmak adına da olsa, genelin, kamusalın devamını kucaklama perspektifinin tümüyle bir tarafa bırakıldığını, özel, bireysel çıkarın yine kendi toplumsal temellerini kemirip bitirmek pahasına herşeyin üzerine çıkarıldığını gösteriyor. Toplumsal serveti sömüren ve sayıları gittikçe azalan bir avuç sömürücü azınlığın, üretim sürecinin toplumsal niteliği üzerine kurduğu dizginsiz bireysel vurgunu, sınırsız ticari spekülasyonları ve kredi-faiz kumarıyla, sistemi getirdiği nokta, tarihsel olarak tam boy bir çürüme ve kendi kendini bitirme noktasıdır. Toplumsal

serveti sömüren küçük azınlığın, uluslarüstü tekellerin dünya ölçeğinde yeni ve son vurgunu diyebileceğimiz özelleştirmenin, —ileriye sürülen masum gerekçeleri, yeni kaynaklar yaratacağı vb. yollu demagojileri altında— taşıdığı anlam bundan başka bir şey değildir.

Bu vurgun dalgasıyla, emperyalist tekellerin Türkiye'ye sanayiyi taşımaları, Türkiye'yi emperyalizme her bakımdan tam bağımlı bir ülke konumuna sokacaktır. Çünkü, taşıma olayı, geçmiş sermaye ihracı döneminden farklı olarak bütünlüklü bir olgudur. Toplumsal üretimin bütünlüklü sürecini —pazar, tüketim, tüketim kültürü, istihdam politikası vb.— denetim altına almayı, istediği hedeflere yönlendirmeyi ve hem ekonominin, hem de siyasetin kilit noktalarına doğrudan kendi adamlarını atamayı içeriyor. Bu bakımdan, özelleştirmeye hızlı girişim yapmak amacıyla iktidara oturtulan Çiller hükümeti, esas adıyla, emperyalizmin bir "taşıma hükümeti"dir.

Çitosan'ın kâr getiren modern ve önemli fabkikalarını satın alarak, çimento piyasası üzerinde tekel kuran fransız kökenli çimento tekellerinin, bugün Türkiye'de çimento sanayini, fiyat mekanizmalarını doğrudan denetleyen güç olarak bulunması, taşımanın nasıl bütünlüklü bir süreç olduğunun açık bir örneğidir.

Sabancı ortaklığıyla Türkiye'ye taşınan ve (sınama sürecinde olduğu söylenen) Toyota, sadece ortaklık olarak değil, yan sanayiiyle, müdürleri, personeliyle birlikte geliyor.

"Adapazarında kurulmakta olan Toyota-Sa fabrikasının gereksinme duyacağı yedek parçaların yerli fabrikalarca yeterince kaliteli olarak üretilemeyeceği sonucuna varan Toyota yetkilileri", Japon yan sanayi firmalarıyla Türk firmalarını da biraraya getiriyorlar.

Toyota-Sa Genel Müdürü Ö. Sabancı, "üç yıldır yan sanayii tetkik ettirdiklerini ve istedikleri kaliteyi bulamadıklarını belirterek, 100'den fazla firmanın ürettiği parçayı Japonya'ya gönderip test ettirdik, ama çoğu başarılı çıkmadı. Bunun üzerine, Toyota, Japon yan sanayi kuruluşlarına: *'Türkiye'ye gidip üretim yapacaksınız'* emrini verdi. Bu anlaşmalarda bir kısmı ortaklık, bir kısmı da lisans anlaşması olarak başladı" diyor. Şu ana kadar, cam üretimi konusunda Nihon Glass ile

Camtaş, kataforez boya konusunda Shinto ile ÇBS, fosfat kaplama konusunda Nihon Parkeziring ile Türk Henkel, koltuk ve kapı iç giydirme konusunda TNK ile Pilsa ve far üretimi konusunda Koita ile Bayraktarlar teknik ve ortak yatırım kararları aldı. Özdemir Sabancı, 1 milyon metre kare büyüklüğündeki fabrika arazisinin 400 bin metre karesinde 5-6 adet yan sanayi fabrikası kurulacağını" söylüyor. 1994 yılında üretime geçeceği söylenen fabrikada yılda 100 bin otomobil üretilecek ve 850 işçi çalışacak.[19]

Japon kökenli tekeller, şimdilik Toyota denemesi ile girdikleri Türkiye pazarından memnun kalırlarsa, başka üretim sistemleri ve yan sanayileri ile birlikte Türkiye'ye taşınmayı sürdürceklerdir. Başta Sabancı olmak üzere, ünlü Türk sanayicileri yeni teknoloji ve yeni üretim sistemleri beklentisi içinde Japon tekelleri ile şirket ortaklıklarına gözünü dikmiş durumdalar. Bu tekeller, sadece fabrika sistemini değil, üretim modelini, istihdam politikalarını da (Japon esnek üretim modelinde olduğu gibi) beraberlerinde taşımaktadırlar. Sabancı, "Japon modeli"ni şimdiden Brissa'yı denek yaparak uygulamaya koydu. Daha az istihdamla, daha çok üretim yapan, işçinin hem fabrika içinde hem de fabrika dışında tüm sosyal yaşamını ve düşüncesini kendine bağlayan, sendikaları, işyeri temsilciliklerini işlevsizleştiren, işçilerde, o işletmenin kalitesinin, verimliliğinin, sahibinin kendilerin olduğu yanılsamasıyla "gönüllü seferberlik" ve psikolojik şartlanma yaratan ve işçiyi tek parça üretiminden değil bütün bir üretim sürecinden sorumlu kılan ve "Kalite Kontrol Çemberi" adıyla da bilinen Japon esnek üretim modeli hızla yaygınlaşacaktır.

Taşıma ve özelleştirmeyle başlayan yabancılaştırma sürecinin, işçi sınıfı ve toplumsal mücadele açısından ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan birisi, anti-kapitalist mücadeleyle anti-emperyalist mücadelenin iç içe geçmesi olgusudur. Türkiye'de de giderek artan ölçüde, her hangi bir nedenle başlayacak bir grev bile, doğrudan doğruya anti-emperyalist bir nitelik taşıyacaktır. Türkiye işçi sınıfının başvuracağı bir genel grev, ister politik içerikli olsun, ister ekonomik içerikli olsun, sadece Türk işbirlikçi burjuvazisini değil, Fransız, Alman, ABD, İngiliz, Japon emperyalistlerinin sermayesini de etkileyecektir. Bu yönüyle, grevler ne kadar anti-kapitalist nitelik taşıyorsa, o ölçüde

19. Milliyet, 26 Haziran 1993

de anti-emperyalist olacaktır.

Taşınma ve özelleştirme hareketiyle başlayan süreç, bizim gibi ülkelerin kapitalizmiyle emperyalizm arasında bir eklemlenme yaratmaktadır. Ne tek başına özerk bir ekonomi, ulusal bir kapitalizm, ne de sadece bir dış olgu, dış egemenlik olarak ayrıksı bir emperyalizm vardır. Türkiye, emperyalizmin bir çeperi olarak, dünya kapitalist ekonomisiyle eklemlenmiş, iç dinamikleri fazlasıyla dış dinamiklere bağlanmış bir ülke durumuna gelmiştir. Bu eklemlenme siyasi alanda da kendine gereken yeri açarak başbakanından danışmanlarına, banka müdürlerine kadar, emperyalist ülkeler tarafından yetiştirilip —seçim mizansenleri de kullanılarak— atanan bir siyasi kadro oluşturmuştur. Üstelik bu, topluma da giderek kanıksatılan, doğal bir gelişme gibi gösterilen bir durumdur. Emperyalizm, medyanın gücünü kullanarak, bağımlı, ezilen ülke toplumlarının, eziklik psikolojisini, metropole benzeme, onun gibi olma, onlar gibi yaşama özentisini "gelişme, kalkınma, yenilenme" demagojileriyle kendine çekerek toplumda bağımlılığa, işgalciliğe karşı duyulan genel anti-emperyalist tepkileri önemli ölçüde nötralize edebilmektedir. Ancak bu, anti-emperyalist mücadele kanalının tümüyle kuruması, ortadan kalkması anlamına gelmiyor. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız eklemlenme olgusu nedeniyle, farklı bir boyutta, sınıf mücadelesine içerilmiş bir anti-emperyalist mücadele olarak kendini yeniden üretiyor.

Bugün Türkiye'de özelleştirmeye karşı —önündeki bir dizi pasifleştirici, yolundan saptırıcı engellere rağmen— başlamış ve çeşitli boyutlarda süren mücadelenin, açıkça telaffuz edilsin ya da edilmesin, doğrudan anti-emperyalist içerik taşıyan bir mücadele olduğu, gün geçtikçe billurlaşacaktır. Yakalanan bu halkada sınıf mücadelesi derinleştikçe, bu sınıf savaşımının aynı zamanda bir anti-emperyalist savaşım olduğu gerçeği, yabancılaştırılan şirketlerle karşı karşı gelindiğinde daha somut olarak görülecektir.

Türkiye işçi sınıfı, kendisini bekleyen olumsuz gelişmeler karşısında sessiz-sedasız kalamaz. Emperyalizmin dizginlenmemiş egemenliği ve sınıfa zulmü anlamına gelen özelleştirmeye karşı daha güçlü ve daha örgütlü bir mücadeleye hazırlanmak zorundadır.

Çünkü, genelde toplumun ulusal ve kamusal çıkarlarının bir avuç

servet avcısı sömürücü sınıfın özel çıkarlarına feda edilmesi olan özelleştirme, işçi sınıfı özgülünde şu olumsuzlukları dayatacaktır:

1. Özelleştirme adı altındaki yabancılaştırma en başta yaygın bir işsizleştirmeye yol açacaktır. Bugünden hızla süren toplu tensikatlar dev dalgalar düzeyine çıkacaktır. "Japon modeli" örneğinde görüldüğü gibi 400 işçinin yapacağı üretimi 40 işçiye yaptırma yöntemi Türkiye'de de esas alınacaktır. Az sayıda istihdam edilen işçinin, artık-emek süresi ve emek yoğunluğu artırılırken, mutlak emek süresi (yani işçinin kendi yaşamını idame ettirmek için kullanacağı zorunlu emek süresi) o nispette kısaltılacaktır. İşçi, eskisine göre fazla ücret alıyormuş gibi gösterilecek, ancak ürettiği artık-değer, eskisinin kat kat üstünde olacaktır. Bu bağlamda, özelleştirme eşittir: İşsizleştirme-artı yoğun emek sömürüsü demektir.

2. Özelleştirilecek işletmelerden işçilerin erken emeklilik vb. yoluyla "ikna edilerek" dışa atılması, işçilerin birikmiş emeğinin de yoğun sömürüsü ve talanı demektir.

3. İşçi sınıfının örgütlülük potansiyelini dağıtma, sendikasızlaştırma ve var olan sendikalarını da işlevsizleştirme anlamına gelen bir ideolojik, psikolojik saldırı demektir. İşsizleştirme, örgütlenme girişimlerini, örgütlülüğün karşısında korkunç bir caydırıcı kamçı olarak kullanılacaktır. Elindekini yitirme korkusuyla işçi sınıfı saflarında sonsuz itaatın yaygınlaştırılması, her şey demek olan onurun yitirilmesine yol açacaktır. Patronun, az sayıda işçi üzerinde denetim ve baskı kurma olanaklarının artması, işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesi için kapitalistlere önemli bir fırsat sağlayacaktır.

Bu sayılanlardan hiç birisi, mümkün olduğunca "kara tablolar" çizip, salt olumsuzlukları öne çıkarmak amacını taşımıyor. İşçi sınıfını ve genel olarak ülke ekonomisini bekleyen kara tablo budur ve tümüyle gerçektir. Türkiye'deki somut örneklerin yanında, özelleştirme furyasını Türkiye'den önce başlatmış ve epey yol almış ülkelerde, bu soygunun getirdiği sonuçlara bakmak, Türkiye'de de olanları ve olacakları görmek için yeterlidir. İki örnekle yetinelim.

Bugün, özelleştirme kampanyası içinde hararetli tartışmalara neden olan, PTT'nin "T"sinin yabancılara, "P"sinin taşerona satılması planı var. Özelleştirme hükümeti, bu konuda ısrarlı. Döne döne, bu

satışlardan elde edilecek "yeni kaynaklar"la "yapılacakların" propagandasını yapıyor. Bu propagandanın yalan olduğunu ve gerçekte yapılacak olanın tam bir kaynak sömürüsü ve işçinin, emekçinin alınterinden kesilen birikimlerle yaratılan tüm bu gelişmiş sektörlerin yabancıya ve özel sektöre yok fiyatına aktarılmasından başka bir amacının bulunmadığı, biri gelişmiş merkez, öteki çeper durumunda olan iki ülke örneğinde somutlayalım. Çünkü, bu konuda, sözkonusu bu iki ülkede yapılanlar, Türkiye'de de olacakların "garantisi"dir.

İngiltere'de PTT'nin "T"si, yani telekomünikasyon sistemi özelleştirildi. Büyük mali sermayenin çıkarına, "yok pahasına elden çıkar"ma politikasından başka bir şey olmayan özelleştirme politikasıyla, Bristish Telecom şirketi özel sermayeye satıldı. Sonuç şudur:

- Halkın ödediği telefon ücretleri yükseltilmiştir.

- İş çevrelerinin ödediği telefon ücretleri yükseltilmiştir.

- Telefon alınması, bakım ve onarım hizmetlerinde fiyatlar arttırılmıştır.

- İngiliz elektronik sanayi darbe yemiş, hizmet standartı düşmüştür.

- Sektörde araştırma harcamaları azaltılmıştır.

- İş güvenliği zayıflamış, iş kazaları artmış, British Telecom işçilerinin ücretleri düşürülmüştür.

- British Telecom'da 1982-1985 arasında 16.500 işçi, işten çıkarılmıştır.[20]

İkinci ülke Meksika'dır. Emperyalizme bağımlı,"çeper" ülke durumundaki Meksika'da da özelleştirme kârlı kamu işletmelerinden başlamış, bizim gibi ülkelerde özelleştirmenin taşıdığı anlama uygun olarak tam bir "yabancılaştırma" gerçekleşmiştir. Meksika'da özelleştirmenin sonuçları şunlardır:

- Meksika hava yollarının yüzde 70'i bir Fransız şirketinin eline geçmiştir.

- Meksika telefon şirketi Telemax, 1990 yılında 4,2 milyar dolara-

20. *Aydınlık* 17.08.1993

yani ölü fiyatına, yine bir Fransız asıllı iş adamına satılmıştır. Yüzde 21'ini Fransız asıllı işadamının aldığı telefon şirketinin geri kalan hisseleri Newyork, japonya ve Avrupa borsalarında satılarak, Meksika hükümetinin, stratejik öneme sahip böyle bir kuruluş üzerinde hiç bir denetimi kalmamıştır.

- 600 kamu işletmesi özelleştirilmiş, bu işletmelerden önemli sayıda işçi atılmıştır.

- 1982'de 60 milyar dolar olan dış borcu, 1988'de 105 milyar dolara yükselmiştir.

- Ekonomik büyüme gerilemiş, kamu yatırımları durmuş, özel sektör yatırımları artmamıştır.

- Sosyal amaçlı kamu hizmetlerinin azalmasıyla yaşam standartı düşmüş, çevre sorunları artmış, kötü beslenme ve yetersiz sağlık hizmetinden dolayı çocuk ölümleri, özürlü çocuk sayısında artış olmuştur.

- 1980-1991 yılları arasında asgari ücret yüzde 56 oranında düşmüş, toplu sözleşmelerde ücretler yüzde 54 oranında gerilemiştir.

- Serbest bölgelerde, emperyalist tekellerin taşındığı yeni sanayi bölgelerinde sendikalaşma oranı yüzde 10'da kalmış, ülke genelinde sendikalaşma oranı düşmüştür. Özelleştirmenin ikiz çocukları olan işsizlik ve sendikasızlaştırma kaçınılmaz sonuçlar olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de, Kanun Hükmünde Kararname ile başlatılan ve ulaştırma bakanlığının onaylamasından sonra yürürlüge konacak olan telekominikasyon hizmetlerinin, kısmen veya tamamen yerli ve yabancı şirketlere işletme hakkını devretme çabaları, yukarıda iki örnekle açıkladığımız sonuçların aynısını, hatta Türkiye'nin geri kalmış ülke boyutu da gözönüne alınırsa daha ağır biçimini ortaya çıkaracaktır.

Bütün bunlar, sadece işçi sınıfını değil, bir bütün olarak toplumu yakından ilgilendirmektedir. Zamanında karşı konulmazsa, Türkiye daha yüksek kârdan başka hiç bir "değer" tanımayan bir avuç uluslarötesi emperyalist şirketler ve onların yerli işbirlikçi "taşeron" firmalarının yağmalayıp bütün kaynaklarını kuruttuğu bir ülke olacaktır.

Ne yapılmalıdır?

"Özelleştirmeye hayır" tutumu haykırılmalıdır ve haykırılmaktadır. Ancak, "neye evet" sorusu yanıtlanmadığı sürece, bu pek bir anlam ifade etmez ve global düzeyde sürdürülen bu furya karşısında kendi başına bir pratik eylem değeri taşımaz. Çünkü, "özelleştirmeye hayır", eski biçimin devamına "evet" denecekse, günümüz kapitalizminin geldiği aşamada ve devletlerin artık bir siyasal-kamusal düzenleme mekanizmaları olmaktan çıktığı koşullarımızda bunun hiç bir pratik değerinin olmayacağı açıktır. Ayrıca Türkiye koşullarında özelleştirme, sözcük anlamıyla, üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyetinin özel mülkiyete geçmesi olayı değildir. Taşıma harekatının bütünlüğü içerisinde, emperyalizmin, ülke sermayesinin, meta üretiminin, ticaretin yarıdan fazlasını fiili olarak kendi denetimine alması anlamına gelmektedir. Yerli özel sermayenin bu işgal hareketindeki rolü, emperyalist tekellerin (ortaklıklar, anlaşmalar vb. adı altında) taşeronluğu olacaktır. Bu, yeni sömürgecilik sisteminin ulaştığı bir üst nokta olarak, emperyalizmin yerli işbirlikçileriyle el ele ülkeyi işgal altına alması olayıdır.

İşte bu nedenlerle, "özelleştirmeye hayır" kampanyası ve mücadelesi bu genelı de içeren tarzda, pratik olarak, özelleştirilecek işletmelerin emekçiler tarafından işgal edilmesi perpektifiyle yürümelidir. Özelleştirmeye hayır şiarı, hemen arkasında, "İŞLETMELERE EL KOY, ÖZELLEŞTİRMEYE-YABANCILAŞTIRMAYA SON VER" şiarını getirmelidir.

Özelleştirme adına satılan her işletmedeki işçiler, mühendisler, uzmanlar, teknisyenler, ustabaşılar, yani o birimdeki tüm emek ordusu, işletmeyi işgal etmelidir. Emperyalistlerin işgaline karşı emekçi ordusunun işgali alternatif bir politika ve eylem biçimi olarak geliştirilmelidir.

"Erken emeklilik" vb. adı altında, işçilerin ödenmemiş emeğinin, (birikmiş kıdem tazminatlarının) yarısından da azına, "hiç yoktan iyidir" yaklaşımıyla "ikna" olan ve işçileri "ikna etmeye" çalışan düzen sendikalarının pasifleştirici, boyuneğdirici, onursuz yaklaşımını reddederek, birikmiş emeğin karşılığı olarak işletmelerin işçilere devri talebi ısrarla ileri sürülmelidir.

Kuşkusuz, bu, üretim sürecinde eklemlenmiş olan genel emek ordusunun sıkı bir eylem birlikteliğini, güçlü bir örgütlülüğünü gerektirir. Hem emperyalizm, hem de ülkemiz itibariyle yeni bir dönemi ifade eden günümüz koşullarında, eski mücadele biçim ve örgütlenme yöntemleriyle, emperyalizmin işgaline karşı, emeğin işgal eylemi kotarılamaz. Herşeyden önce, her iki ayağını da düzen içine iyice yerleştirerek, sınıfın eylemini, mücadelesini düzen sınırları içerisinde hapsetmekten, sınıfı dizginleme araçları olmaktan başka fazla bir işlevi kalmamış olan mevcut sendikal yapının ya dönüştürülerek, ya da yeni örgütsel yapılarla değiştirilerek aşılması gerekir. Mevcut sendikalar, bugünden uzlaşma yolunu benimsemiş durumdadır. TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, emperyalizmin işgal olayını gözardı edip, sadece işin kelime anlamıyla ilgilenmekte, "özelleştirmeye hayır"ın ötesine geçmemektedirler. Bu "hayır" ise, işçinin öfkesini dizginlemeye yönelik bir "hayır"dır. Değilse, öte yanda, hükümet ve patronlarla oturup "özelleştirme planı" hazırlıklarına katılıyorlar. Özelleştirilecek işletmelerde, ilk planda işten atılacak işçi listeleri bu sendikaların elinden çıkmadır. Bu durum, artık işçi sınıfının gözü önünde gerçekleşen ve bilincine vuran açık bir gerçektir.

Öyleyse, işçi sınıfının mücadeleci, düzen sınırlarına sürekli vuran, onun eyleminin bizzat kendi eseri olmasını sağlayan yeni kitlesel örgüt mekanizmalarına, ya da sendikaların tümüyle dönüştürülmesine şiddetle ihtiyacı vardır. Bu süreçte, işyeri örgütlenmelerinin işçi komiteleri ya da konseylerinin önemi kat kat artmaktadır. İşçi sınıfının mücadele örgütleri olarak bu komiteler, özelleştirmeye karşı sistemli ve örgütlü bir mücadelenin, işyerleri özelinde başlayıp ülke çapına yayılmasında önemli işlevler üstlenebilirler. Sendikal bürakrasi (hatta son zamanlarda sık sık duyulmaya başladığı gibi, yolsuzluklarla çalkalanan sendikal yönetimleri), ancak tabandaki bu tip örgütlenmeler yoluyla kırılabilir.

Burjuvazinin gerektiğinde "bazukaları da kullanarak" asker zoruyla işçileri kapıdışarı etme hazırlıkları karşısında, artık düzen savunuculuğuna dönüşmüş sendika yönetimleriyle etkili ve güçlü bir karşıkoyuşu örgütlemek mümkün değildir. İşyeri komiteleri ya da işçi konseyleri, burjuvazinin doğrudan silahlı saldırılarını da göğüsleyecek bir örgütlülüğe ve sağlamlığa sahip olmak zorundadır. Kendi bugünü ve geleceği için gerçek bir sınıf dayanışmasına dayanan örgüt-

lülük yaşamsaldır. Bu komite ya da konseyler, özelleştirilen işletmeleri işgal etme hedefini önlerine koymalı ve bunu omuzlayabilecek bir hazırlık içinde olmalıdır. Bunlar, sadece işçilerden değil, o işletmede çalışan, mühendis, memur, uzman, tasarımcı, teknisyen, ustabaşı gibi, üretim sürecinin birbirine eklemlediği tüm emekçilerden oluşmalıdır. Ancak böylesi örgütlenmeler eliyle, yani hem entelektüel emeği, hem de kolektif emeği (işçiyi) kucaklayan bir birliktelikle, işgal edilen işyerleri aynı zamanda kooperatif fabrikaları ya da çalışanların işletmeleri olarak üretim faaliyetini sürdürebilecektir.

Öte yandan, emperyalizmin özelleştirme işgali sadece Türkiye kesimindeki işletmelerle sınırlı değildir. Kürdistan'ı da kapsamaktadır. O nedenle, bu komiteleşmeler Türkiye ve Kürdistan sathında yaygınlığa ve koordinasyona ulaşmak durumundadır. PTT, Tekel, Petrol Ofisi, TÜPRAŞ gibi Kuzey Kürdistan'da da kolları olan işletmeler emperyalist tekellere satılmaya başlanmışken, K. Kürdistan'ın iktisadi durumunda köklü değişmeler yaratacak olan GAP da çeşitli tahvillerle emperyalist ülke borsalarında "görücüye" çıkarılmıştır. Bu nedenle, özelleştirme işgali, Türk ve Kürt halkının, kapitalizme ve emperyalizme karşı ortak mücadelesi için yakalanması gereken önemli halkalardan birisidir. "K. Kürdistan zaten Türk şovenizminin işgalinde, bu olanlar işgalin işgali" diyerek geri durmak doğru değildir. Buna karşı çıkmak her Kürt yurtseverinin görevidir. "İşgalin işgali"olayı, K. Kürdistan'ı fiilen çifte düşmanla kuşatacaktır. Şimdiden her iki işgale karşı birden mücadele vermek, Kürdistan'ın özgür yarınını kurmak için zorunludur. İlhakçı şovenizme karşı mücadele ile, emperyalizme karşı mücadele nesnel olarak iç içe geçmektedir. Kaçınılmaz olarak aynı sürecin kapsamını oluşturan bu mücadelede, Türk ve Kürt proletaryasının, halklarının birlikteliği çok daha güçlü zeminlere sahiptir.

Bütün bu nedenlerle, burjuvazinin özelleştirme saldırısına karşı, genel emek ordusunun, Türkiye ve Kürdistan'da işyerlerine el koyma perspektifi, özelleştirmeye karşı yükseltilecek sınıf mücadelesinin önemli bir hedefi olarak öne çıkarılmalıdır. Bu perspektife, "işçiler el koyarak ya da satın alarak kapitalistleştirilmek mi isteniyor" türünden son derece sığ yaklaşımlarla getirilecek eleştiriler ciddiye alınamaz. İşçi sınıfı, emekçiler, el koymayı, yönetmeyi, yönlendirmeyi bugünden bir ısınma hareketi olarak gündemine almalıdır.

Kooperatif Fabrikaları Perspektifi Güncelleştirilebilir

Özelleştirme işgali, gelip geçici bir olgu değildir. Yani, satılan KİT'ler satılacak, iş olup bitecek gibi bakmamak lazım. Özelleştirme işgali, Türkiye'nin emperyalizmle yeni bir entegrasyon düzeyi olarak köklü etkilere sahip bir olgudur. İş KİT'lerin satılmasıyla bitmeyecektir. Yeni bir yönetim ve entegrasyon sistemi olarak taşıma harekatının Türkiye ve K. Kürdistan'a yerleştirilmesine çalışılacaktır. O bakımdan, özelleştirme işgaline karşı mücadele, sadece KİT'lerin satılmasını önlemekle sınırlı bir mücadele olarak görülmemeli. Emperyalist taşıma harekatının bir sistem olarak yerleşip şekillenmesiyle nesnel yapının önemli değişimlere uğrayacağına şüphe yoktur. Nesnel yapının değişimine denk mücadele güçleri ve mücadele biçimlerinin oluşması da kaçınılmaz bir yasadır. Önemli olan marksistlerin, doğru bir öngörüyle geleceği önceden görebilmeleri, ona denk bir değişime bugünden başlamalarıdır. Ve bugünden geleceği, yani toplum sosyalizmini örmeye başlamalarıdır. Daha bu düzene karşı mücadele verirken, bu sistem içinde filizlenmiş ya da filizlenecek olan geleceğin tohumlarını görüp, bu sürgünleri kapitalizmi yıkma sürecinin sisteme saldırı mevzileri haline getirebilmek gerekir.

Bu amaca bağlı olarak, özelleştirme işgaline karşı, emekçilerin işyerlerine el koyması, işyerlerini işgal etmesi perspektifi, geleceği hedefleyen boyutta ele alınmalıdır. İşte bu noktada şu sorulmalıdır: "Peki işletmelere el konulduktan —ya da işgal edildikten— sonra ne yapılacak?" Bunlar işbirlikçi burjuvaların ya da emperyalistlerin elinden kurtarılarak yeniden devlete mi devredilecektir? Hayır. Ve yine işte bu noktada, Marx'ın, İngiltere'de 1800'lerde kredi sisteminin yol verdiği "işçi kooperatif fabrikaları"na işaret ederek, "burjuva ekonomik-politikasına karşı" "işçi sınıfının ekonomi-politiği" dediği emekçi "kooperatif fabrikaları" perspektifi iyice bilince çıkarılmalıdır. Ya da, bir başka deyişle, geleceği temsil eden sürgünler perspektifi güncelleştirilmelidir. Buna bağlı olarak ele alınması gereken öteki boyut, yerel yönetimler, yerel insiyatiflerdir. Bugün herbiri işletmelere sahip olan ve özelleştirme furyasına katılarak, hisselerini borsalara süren, işletmelerini özelleştirme planlarına açan BİT'lerde (Belediye İktisadi Teşekülleri) yerel yönetimler ve yerel insiyatiflere bağlı olarak elkoyma, kapsamı içinde değerlendirilmesi gereken işletmelerdir.

Yerel yönetimler konusunda, başka ülkelerin örneklerine ya da geniş teorik açıklamalara gerek bile bırakmayan yaşanmış FATSA deneyi, bugün yeni bir düzeyde yeni FATSA'ların yaratılması perspektifiyle güncelleştirilmesi gereken bir örnektir. Yeni FATSALAR yaratmak ve bunları ülke çapında yaygınlaştırmak gerek. Bu doğrultuda yerel insiyatiflere büyük önem vermeli, varolanlarını geliştirmeli ve bu girişimlerin yerel yönetimlere doğrudan yığın baskısı ve dayanağı haline gelmesini sağlamalıyız.

İşçi kooperatif fabrikaları sorununa gelince; bu konuda hemen yükselecek itirazları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Bu perspektif, kapitalizm altında sosyalizm kurma anlamına gelir, kapitalizmden sosyalizme evrimci geçişi öneriyor, dolayısıyla kabul edilemezdir.

2. İşçileri mal-mülk sahibi ederek kapitalistleştirmeyi hedefliyor. İşçi sınıfı birilerinin denetiminde (bu birileri ya patrondur, ya da devlettir) sadece çalışmalıdır, yönetmeye, denetlemeye, kendisi işletmeye kalktığında, yani fabrikanın sahibi olduğunda, burjuvalaşır, dolayısıyla işçilerin işletmelere el koyup kendisi işletmesi kabul edilemez. (Bunu bu kadar açık söylemezler ama, işçi sınıfı hakkında düşündükleri aslında tam da budur.).

3. (Tutamakları daha çürük bir yaklaşımla) Kapitalist sistem buna izin vermez, dolayısıyla böyle birşey mümkün değildir. Dolayısıyla özelleştirmeye hayırla yetinilmeli, varolan durum ehven-i şer olarak savunulmalıdır.

Bu tip itiraz ve eleştirilerin tümü de, temelsiz, öngörüden yoksun ve herşeyi yarına ertleyen, bugünün görevlerini ve zorluklarını omuzlamaktan kaçınan yaklaşımlardan kaynaklanır.

Bütün bu itirazlarla tek tek polemik yapmak yerine, önce, Kooperatif fabrikalarının ne demek olduğunu ve kapitalizm altında bunun ne anlama geldiğini *Kapital*'den uzun bir aktarma yaparak açıklamaya çalışalım.

"İşçilere ait *kooperatif fabrikalar*, fiili kuruluşlarının her yerinde, *mevcut sistemin bütün kusur ve eksikliklerini* doğal olarak yeniden ü-

rettikleri ve üretmek zorunda kaldıkları *halde, eski biçim içersinde yeninin ilk sürgünlerini temsil ederler.* Ama sermaye ile emek arasındaki zıtlık buralarda, önce, ancak bir araya gelmiş emekçileri kendi kendilerinin kapitalistleri haline getirmek, yani bunlara üretim araçlarını kendi emeklerinden yararlanmak için kullanma olanağını vermek şeklinde olsa bile aşılmış olur. *Bunlar*, maddi üretim güçlerindeki ve buna tekabül eden toplumsal üretim biçimindeki gelişme belli bir aşamaya ulaştığı zaman, *yeni bir üretim tarzının eskisinden doğallıkla nasıl doğup büyüdüğünü gösterirler.* Kapitalist üretim tarzının doğurduğu fabrika sistemi olmasa, kooperatif fabrikalar olmazdı. Ne de bunlar aynı üretim tarzından doğan kredi sistemi olmaksızın gelişebilirlerdi. Kredi sistemi yalnız, kapitalist özel girişimlerin kapitalist hisse senetli şirketlere yavaş yavaş dönüşmesi için belli başlı temel olmakla kalmaz, bu kooperatif girişimlerinin az çok ulusal bir ölçekte yavaş yavaş genişlemesi için de aracılık eder. Kapitalist hisse senetli şirketler de kooperatif fabrikalar kadar, kapitalist üretim tarzından ortaklaşa üretim tarzına geçişte geçici biçimler olarak kabul edilmelidir; aradaki tek ayrım zıtlığın birinde negatif, diğerinde ise pozitif olarak çözülmesidir."(abç.)[21]

Burada dikkatle ele alınması gereken nokta, kredi sisteminin doğurduğu hisse senetli şirketlerin henüz kapitalizmde ikincil bir öğe olarak yeni yeni gündeme geldiği, ve yine bu kredi sistemini kullanarak işçilerin kurdukları "kooperatif fabrikalarının" henüz birkaç örnek durumunda olduğu bir dönemde bile, Marx'ın büyük bir uzak görüşlülükle, bunları eski biçimden yeniye geçişte, birini geçici biçimler diğerini geleceğin sürgünleri olarak nitelemesidir.

Bugün kapitalizmde daha yaygın ve belirleyici yön durumuna gelmiş olan hisse senetli şirketlerin emekçilerin kooperatif fabrikalarına dönüştürülmesi ve gerekirse kredi sisteminden yararlanarak kooperatif fabrikalarının işletilmesi neden mümkün olmasın? Kredi düzenleme mekanizmalarının, kapitalizmin ilk evresinde olduğu gibi kolayca kullanılamayacağı, bu düzenleme mekanizmalarının buna izin vermeyeceği itirazı ileri sürülebilir. Ancak, konumuz gereği, sözkonusu olan,

21. K. Marx, *Kapital* C. III, s. 467-8.

zaten yaygın bir biçime ulaşmış olan hisse senetli şirketlerin, özelleştirme saldırısına karşı konularak emek ordusu tarafından işgal edilmesi olayıdır ve bu anlamıyla, emperyalist kredi düzenleme mekanizmalarını da zorlamayı içermektedir.

Öte yandan günümüzde toplumsal üretimin gelişmişlik düzeyi ve fabrika sistemi gözönüne alındığında, bunların Marx'ın sözünü ettiği kooperatif fabrikalarından daha gelişkin bir biçimi ifade edeceği açıktır. Yeter ki biz, Marx'ın olgulara yaklaşım yöntemini kavrayarak, ortaya çıkan olguların gelecek açısından taşıdığı anlamı çözümleyebilelim.

Marx, kapitalizmde kredi sistemini incelerken, bu sistemin yolverdiği işçi kooperatif fabrikalarına dikkat çekerek, neden bunlara "geleceğin sürgünleri" düzeyinde bir önem vermişti? Çünkü o, kapitalizmin a'dan z'ye irdelemesini ve eleştirisini yaparken, bir olgunun olduğu gibi fotoğrafını çekip bırakmıyor, üç boyutlu görünüşünü vererek, hangi dinamikler üzerinde durduğunu, nasıl evrimleştiğini, ve neye dönüşeceğini ortaya koyuyordu. Onun, dünyayı olduğu gibi yorumlayan filozoflardan farkı, gerçekliğin bilgisini dönüştürmek amacıyla ortaya koyan bir bilim adamı olmasındaydı. Onun içindir ki, henüz kapitalizmde daha yeni yeni doğmaya başlayan (o da daha çok devlet tahvilleri biçiminde) hisseli şirketlerin yol vereceği geleceğe; ve henüz İngiltere'de küçük birkaç örnek olarak ortaya çıkmış olan işçi kooperatif fabrikalarının bugünden geleceğin sürgünleri olarak değerlendirilmesine ışık tuttu. Kapitalizmin bugününün sağlıklı bir eleştirisi yapılırken de, Marksist yöntemden şaşmamak gerekiyor. Marx'ın yöntemini izleyerek, bugün daha da belirginleşmiş olguların iç evrimleşmesini, gelişirken uğradıkları değişimi, bu değişimin yaratacağı nicel birikimleri ve bu birikimlerin nasıl bir nitel sıçramaya yol vereceğini ortaya koymamız gerekiyor.

Tekrar başa dönüp, *Kapital*'den yaptığımız aktarmayı maddeleştirerek özetlersek, Marx'ın izlemiş olduğu yöntemi daha kolay kavrayabiliriz:

1. İşçi kooperatif fabrikaları, kapitalist üretim tarzının doğurduğu fabrika sisteminin bir ürünüdür. 2. Bu fabrikaların doğup gelişmesine

olanak tanıyan öğe kredi sistemidir. Kredi sistemi, kooperatif fabrikaların oluşmasında bir temel olduğu gibi, bunların ulusal ölçekte yayılmasına da aracılık eder. 3. Bunlar, kapitalist sistemin bütün kusur ve eksikliklerini doğal olarak yeniden üretmek zorunda kaldıkları halde, kendi özgülünde sermaye ile emek arasındaki zıtlığı pozitif olarak aşarlar. 4. Eskinin içersinde (yani kapitalizmin) yeninin (yani sosyalizmin) ilk sürgünlerini temsil ederler. Ve 5. Böylece, kooperatif fabrikalar, yeni bir üretim tarzının eskisinden doğallıkla nasıl doğup büyüdüğünü gösterirler.

Görüleceği gibi, Marksist yöntemde, eskinin içinde yeninin sürgünlerini yakalama yaklaşımı, her türlü ideolojik kaygunun ötesindedir. Bunun, "kapitalizm altında sosyalizm yaratmak" anlamına gelip gelmeyeceği gibi sığ bir bakış, bir kaygı olarak bile dikkate alınmamakta, olası bu tip sorulara bir cevap oluşturma çabası taşımamaktadır. Günümüz marksistlerinin sığlaştırdıkları ve o nedenle de gözlerinin önünde cereyan eden olguları ifadelendirmekten kaçındıkları "çözümleme" yöntemi ise, uzun dönemdir, kapitalist sistemi fotoğraflamaktan öteye geçmedi.

Bugün artık, kalıplaşmış itirazlar biçiminde yükselen kuşkuculuk bir tarafa bırakılmalıdır. Marx'tan yaptığımız bu uzun alıntıda takip edilen bilimsel yöntemi kavradığımız zaman, Marx'ın sözünü ettiği "işçilerin ekonomi-politiği"nin, neden "kapitalizmden sosyalizme evrimci geçiş" veya "kapitalizm altında sosyalist adacıklar" oluşturmayı değil, zorlu bir toplumsal devrimin manivelaları ya da sıçrama tahtaları olmayı hedeflediği daha kolay anlaşılacaktır.

Burjuva ekonomistlerinin kullandığı skolastik "ekonomik-politika" yönteminden kökten farklı olarak, Marksist-ekonomi politik, diyalektik yasalara göre, yani, yadsımanın yadsınması, zıtların birliği ve mücadelesi, değişim ve gelişim yasalarına uygun bir materyalist bakış üzerine temellendiği için, eskinin bağrından yeninin nasıl doğduğunu, boyveren filizlere nelerin nasıl can verdiğini ve bunların nelere nasıl dönüşeceğini bilimsel bir öngörüye oturtur.

Bu marksist yöntem kavranamadığı sürece, "maddi üretim güçlerindeki ve buna tekabül eden toplumsal üretim biçimindeki gelişme

belli bir aşamaya ulaştığı zaman, yeni bir üretim tarzının eskisinden doğallıkla nasıl doğup büyüdüğü" kolaylıkla görülemez. Dolaysıyla, günümüzün belirginleşmiş olguları olarak emperyalizmin sermaye ihracı dönemiyle sanayiyi taşıma harekatı döneminin farklılıkları, kapitalist özel sanayi ile hisseli işletmeciliğin farklılıkları ve bunların sistem içi yadsıma olaylarının nasıl gerçekleştiği, belki de dikkate değer olgular olarak bile görülmeyecektir. Böyle donmuş bir bakışın arkasından söylenecekler az-çok bellidir: "Kapitalist sömürü değişmedi, herşey olduğu gibi devam ediyor".. Kısaca, "Garp cephesinde yeni birşey yok" gibisinden, statik bir bakışla sorunun üzerinden geçilip gidilir.

Biz, bu tip donmuş bakışlara fazla kulak asmadan, kapitalist sistemde uç veren yeni olguları dikkatle gözleyip, işçi sınıfının yarınını bugünden hazırlamasının hareket noktalarını ısrarla açığa çıkarmaya çalışmak durumundayız. Bu bağlamda, özelleştirme kapsamındaki şirketlere elkoyma yöntemiyle ulaşılabilecek emekçi "kooperatif fabrikaları" ya da işletmeleri, gelecek kavgasında sınıf mücadelesinin önemli mevzileri haline gelebilir. Biraraya gelmiş emekçilerin ortaklıklar oluşturarak, ya da o işletmeyi ortaklaşa devralarak, ödenmemiş emekleri karşılığında hisseli ortaklıklara girerek, Marx'ın sözünü ettiği "kooperatif fabrikaları" biçimine ulaştırmak, bugünden geleceğin sürgünlerini yaratmak bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Çeşitli biçimlerde biraraya gelmiş emekçilerin oluşturacakları kooperatif fabrikaları (ya da işletmeleri) önerisi, günümüz koşullarında sosyalizm uğruna mücadelenin eylem hedeflerinden birisi olarak, günümüz hisseli kapitalist sisteminin ortaya çıkardığı nesnel olgulara da cevap verir.

Kuşkusuz, tekelcilik koşullarında, kooperatif fabrikalar yaşatılamaz, tekeller bunları yok eder denecektir. Uluslararası finans oligarşisinin hegemonyası ve kredi düzenleme mekanizmaları tek belirleyen olarak ele alındığında, böyle bir peşin hüküm yerindedir. Ancak, zaten bu önerme, bir savaşım önerisi, sınıfın meşru konumlardan sisteme bir saldırı önerisi olarak, kendisini kapitalist kredi düzenleme mekanizmalarına bağlayarak yaşatma perspektifiyle sınırlamayacaktır. Öte

yandan kredi ve hisseli işletme sistemi varolduğu müddetçe, emekçilerin kendi aralarında oluşturacakları ortaklıkların, o işletme ya da fabrikada, entellektüel emekle kolektif emeği bütünleştiren genel emek ordusunun bundan yararlanmasının engellenmesi mutlak değildir.

O nedenle bugünden peşin "olmaz"lıklarla sorunun üzerinden atlanılmamalıdır. Bugün genel emek güçlerinin örgütlenmesi ve özelleştirmeye karşı mücadelede belli hedeflerde toparlanması amacıyla "işletmelere elkoymak" perspektifi, bunları kooperatif fabrikaları biçiminde işletme perspektifiyle bir bütünlük içinde sunulabilir. Sınıf mücadelesinin kendi zengin pratiği ise bunlara kendi damgasını vuracak, çağdaş biçimlerini verecektir.

Kuşkusuz, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir eylem ve mücadele hedefi olarak önerdiğimiz, elkoyma ve kooperatif fabrikalarına dönüştürme perspektifi, yerel yönetimlerde etkinlik ve yerel inisiyatifler geliştirme ve diğer bütün mücadele biçimleriyle bir bütünlük içerisinde görülmelidir. Diğer bir anlatımla, kapitalizme, emperyalizme ve şovenizme karşı toplumsal mücadelenin, bugünden işçi sınıfı önderliğinde ele geçireceği mevziler savaşı olarak değerlendirilmelidir.

*'Ortaklaşa Üretime Geçiş'te Diğer Bir Biçim: Hisseli Şirketler**

Marx, kapitalist üretim tarzının doğurduğu kredi sisteminin; "kapitalist özel girişimlerin kapitalist hisse senetli şirketlere yavaş yavaş dönüşmesi için belli başlı temel" olduğunu belirtmişti. Bugün, kapitalist dünyada, ekonomi-politikaların yönlendirici nirengi noktası hali-

*Aslında, bu konu, yani "hisse senetli şirketler"in, ortaklaşa üretime geçişte, (yani komünizme geçişte) toplumsal mülkiyete dönüştürmeye elverişli bir sermaye tabanı sunduğu, "Marksizm ve Sorunlarımız" adlı kitapta belli boyutlarda ele alınmıştı. Ancak, hem konunun ilk ortaya atılış biçimi olması nedeniyle ve hem de bir çok başka konu içinde özetle ele alındığı için, yeterli bir açıklık gerilemedi. Yanlış anlamaya, ya da yanlış yorumlamaya yol açacak cümleler yer aldı. O nedenle, burada, hem konuyla ilgili, *Kapital*'den uzun alıntılar yaparak, hem de eldeki çeşitli verilerle örnekleyerek, bu soruna biraz daha açıklık getirmeye çalışacağım. Ama ondan önce, Marxizm ve Sorunlarımız kitabında yer alan ve kastettiğimiz şeyin, borsalarda işçilerin hisseler alarak sermayeyi toplumsallaştırması gibi yorumlanmasına yol açan bir cümleyi düzeltmek istiyorum

ne gelmiş olan kredi sistemi, kapitalist hisse senetli şirketlerin ve sermaye piyasasının yarattığı borsaların kapitalist dünyayı bir ağ gibi kuşatmasını sağlamıştır. Bugün, sermayesini, hisselere bölerek "halka açılma" adı altında borsalarda boy göstermeye çıkmamış hemen hemen hiç bir kapitalist şirket yok gibidir.

İşte bu noktada, Marx'ın "ortaklaşa üretime geçişte geçici bir biçim olarak" gördüğü kapitalist hisse senetli şirketlerin ilk oluştukları biçimdeki işlevleriyle, bugün kapitalist borsalarda bir kumar ve spekülasyon aracı haline gelmiş olan hisse senedi satışlarının işlevi ve ekonomi üzerindeki rolünü birbirinden ayırt etmek gerekiyor.

Kitapta geçen cümle şöyle: "Böylece hisseli sermayenin tekellere ait olan bölümünün o işletme ya da işletmelerde çalışan işçilere hisseler şeklinde devredilmesiyle sermayenin tabana yayılması ve gerçek anlamda toplumsallaştırılması sağlanacaktır." (s. 74)

Bu cümlenin şöyle olması gerekiyordu: "Böylece, hisseli sermayenin tekellere ait olan bölümünün o işletme ya da işletmelerde çalışanlara devredilmesiyle sermayenin gerçek anlamda toplumsallaştırılması sağlanacaktır".

Kitapta yukarıya aktardığım pasajdaki "işçilere hisseler şeklinde devredilmesi" kavramı, hem önceden bir biçim dayatma hem de verili durumda borsalarda süren hisse senedi satışlara çağrışımda bulunma gibi yanlış yorumlara açıktı. Oysa, o işletme ya da işletmelerde tekellerin sermayesine el koyan işçiler, isterlerse bunu kendi aralarında eşit pay senedi biçiminde ortak kullanıma sunarlar, ya da isterlerse, kendi aralarında seçecekleri bir işletme kollektifinin yönetim ve denetimine devrederler. O nedenle, tekelci şirketlere elkoyduktan sonra onun işletme biçimini, tümüyle hem gelişimin o günkü aşaması hem de işçilerin o işletmedeki örgütlenişi ve istemleri belirleyecektir. Benim bu konuda önemle üzerinde durduğum şey, mülkiyetin gerçek anlamda toplumsallaştırılmasında; işletme, yönetme, denetleme, üretim ve sevketme tasarrufunun, işçi sınıfı adına da olsa, o işletmede bizzat çalışan emek ordusundan başka bir güce (bu işçi sınıfının devletiyim de dese) devredilmemesi gerektiğidir.

Marx, kapitalist üretim tarzının doğurduğu kredi sistemi ve kapita-

list hisse senetli şirketlerin rolüne, neden "yeni bir üretim tarzına geçiş biçimini oluşturmak" düzeyinde önem atfetmişti? Neden bunları, "ortaklaşa üretime geçişte geçici biçim"ler olarak görmüştü? İşte bu soruyu, günümüzdeki somut gelişmelerle ilişkilendirerek yanıtlayamadığımız müddetçe, kapitalizmin iç evrimleşmesini, kendi sınırları içersinde yaşamak zorunda olduğu nicel değişimleri ve bunların hangilerinin, kapitalizmi geleceğin toplumsal sistemine daha yakın hale getirdiğini de kavrayamayız. Çünkü, Lenin'in belirttiği gibi, "Marx, kapitalist toplumun ister istemez ve kaçınılmaz bir şekilde sosyalizme dönüşeceği sonucuna varmışsa, bunu salt modern toplumun ekonomik hareket yasalarına dayanarak ileri sürmüştür."[22] Dolaysıyla, bizim de, bu hareket yasalarının günümüzde nasıl işlediği ve kapitalizmi hangi boyutlara ulaştırdığı ve sonuna ne kadar yaklaştırdığı (tabiki zamansal anlamda değil) sorunlarını önemle ele almamız gerekir.

1840'lı ve 1850'li yıllarda, Avrupa'da hisse senetli şirketler henüz yeni belirmeye başlamıştı. "Devlet tahvilleri, belli başlı borsa senetleri kitlesini temsil ediyordu. Ve bunların toplamı bile henüz nispeten küçüktü. Ayrıca kıta Avrupa'sında ve Amerika'da egemen durumda hisse senetli bankalar vardı. Ve İngiltere'deki aristokrat özel bankaları içersine almaya daha yeni başlamıştı; ama kitle olarak henüz nispeten önemsizdi. Demiryolu hisse senetleri, bugüne oranla henüz zayıftı. Hisse senetli şirket biçiminde daha henüz ancak birkaç tane doğrudan üretici kuruluş vardı."[23]

Buna rağmen Marx, bu gelişmede, kapitalist sanayiinin, ticaretin ve tarımın üzerinde gelişeceği yeni temeli ve bunun genel bir belirleyen olarak yol vereceği yeni toplumsallaşma düzeyini gördü.

Sermayenin gelişim dinamiğini ve kapitalist üretim tarzının hareket yasalarını çok iyi çözümlemiş olduğu için, henüz daha yeni ortaya çıkmaya başlamış bu hisse senetli şirketleri; "hisseli sermaye, sermayenin tüm çelişkileriyle birlikte en mükemmelleşmiş biçimi (komünizme dönüşür)" (*Grundreisse*) biçiminde niteledi.

Engels'in somut gelişmeleri "Ekler" biçiminde kattığı Kapital'in

22. Lenin, *K. Marx ve Doktrini*, s. 39.
23. K. Marx, *Kapital* C. III, s. 945

III. cildinde, Marx'ın bu saptamaya şunlardan hareketle varmış olduğunu görüyoruz:

Hisse senetli şirketlerin kuruluşu:

1. "Üretimin ve girişimin ölçeğinde bireysel sermayeler için olanaksız bulunan muazzam bir genişleme" anlamına geliyor. Çünkü, kredi sistemi temeli üzerinde yükselen hisse senetli şirketlerde, "toplumsal üretimin gelişmesiyle birlikte, üretim araçları, özel üretimin araçları ve özel üretimin ürünleri olmaktan çıkar ve bundan sonra ancak bir araya gelmiş üreticilerin elinde üretim araçları yani bunların toplumsal ürünleri oldukları için gene bunların toplumsal mülkiyeti olabilirler. Ne var ki bu mülksüzleştirme, kapitalist sistem içersinde çelişkili bir biçiminde, toplumsal mülkiyetin bir azınlık tarafından ele geçirilmesi biçiminde görünür. Kredi sistemi bu azınlığa gitgide daha fazla sırf bir maceralar topluluğu niteliği verir. Mülkiyet burada hisse senedi biçiminde bulunduğu için, hareketi ve el değiştirmesi tamamen küçük balıkların köpek balıkları tarafından yutuldukları ve kuzuların borsa kurtları tarafından mideye indirildikleri borsada oynanan bir kumar halini alır. Hisse senetli şirketlerde toplumsal üretim araçlarının özel mülkiyet gibi göründüğü eski biçime karşı bir düşmanlık vardır, ama hisse senedine dönüşme, hala kapitalizmin ağları içersinde kapana sıkışmış haldedir."[24]

Marx ve Engels'i bu gelişmede ilgilendiren en önemli nokta, toplumsal servetin küçük bir azınlık tarafından ele geçirilmesi biçiminde ve kapitalizmin ağları içinde kapana sıkışmış vaziyette de olsa, emeğin ve üretimin toplumsallaşmasında muazzam bir genişlemenin gerçekleşmesiydi.

"Kendisi toplumsal üretim biçimine dayanan ve üretim araçları ile emek gücünün toplumsal yoğunlaşmasını öngören sermaye, burada özel sermayeden farklı olarak, doğrudan doğruya toplumsal sermaye (doğrudan bir araya gelmiş bireylerin sermayeleri) biçimi"ni alıyordu.

İşte, hisseli sermayeyi "mükemmelleştiren", onun doğrudan doğruya toplumsal sermaye görünümü almaya başlamasını çelişkili kılan

24. K. Marx, *Kapital* C. III, s. 467

ise, bunun kapitalizmin ağları içersinde "kapana sıkışmış" halde, küçük bir "maceracılar topluluğu"nun denetiminde bulunmasıydı.

"Kapitalist özel sanayiinin, kapitalist sistemin kendi temeli üzerinde yok edilmesini temsil eden ve yeni üretim alanlarına yayıldıkça, buraları egemenliği altına aldıkça özel sanayii ortadan kaldıran hisse senetli şirketler işi dışında, kredi, bireysel kapitaliste... başkalarının sermeyesi ve malı ve böylece de başkalarının emeği üzerinde mutlak bir denetim olanağı sağlar. Kendi bireysel sermayesi üzerinde değil de toplumsal sermaye üzerindeki bu denetim, ona toplumsal emek üzerinde denetim olanağı verir."[25]

Bugün tüm kapitalist ülkelerde, kredi sisteminin ve borsaların yaygın bir biçim haline getirdiği hisseli ortaklıklar, ya da hisseli sanayi, tarım ve ticaret şirketleri, dünya borsalar piyasasında, işlev olarak yeni üretici alanlara açılmaktan çok, birer rantiyeler topluluğu halini almış olmakla birlikte, iş yönetimi ve denetiminin genel bir idarenin elinde bulunduğu şirketler biçimi oldukça yaygındır.

Örneğin Türkiye'de Şeker Fabrikaları anonim şirketi, Pankobirlik üyelerinin de birçoğunun hissedar olarak katıldığı bir tekel olarak böyledir. 950 ortaklı (en büyük hisse %5'le sınırlı) Erzurum Aşkale Çimento Fabrikası bir başka biçimi örneklemektedir.

Kuşkusuz, Türkiye'de de yaygın biçim almaya başlamış kapitalist hisseli şirketleri bir dizi örneklerle buraya sıralamak mümkündür. Ancak, şeker fabrikaları anonim şirketinin adını belirtmekle ve Emek Sigorta Anonim Şirketinin işleyiş biçimini ve yeni sermaye piyasasının bu şirkette yarattığı değişiklikleri aktarmakla yetineceğiz. Bunun, diğerleri hakkında örnek teşkil etmeye yeteceğini sanıyorum.

Emek Sigorta A.Ş, hissedarlarına yaptığı genel kurul çağrısında, şirketin eski ana sözleşmesini ve işleyiş kurallarını aktararak, yeni bir ana sözleşme ve işleyiş kuralları önerisini gazete ilanlarıyla duyurmuştur.

Şirketin, kayıtlı sermayesi 300 milyar liradır. Ve bu sermaye, her biri 1.000 lira itibari değerde 300 milyon adet paya bölünmüştür.

25. A.g.e. s.465-6.

Şirketin genel kurulu, hisse senedi sahiplerinden oluşmaktadır ve genel kurulda her bir hisse, bir oy hakkı demektir. Bu esasla toplanan genel kurulda, şirketin hisselerinin örneğin %50 ya da %51'ine samhip olan hissedar, oyların da yüzde 50 veya 51'ine sahiptir. Yani, herkes şirkete yatırdığı parası kadar oy hakkına sahihptir. Kararlar, mevcut oyların çoğunluğuyla verilir.

Şirketin işleri ve yönetimini, genel kurul tarafından hissedarlar arasından seçilmiş 5 veya 7 kişilik yönetim kurulu üstlenmektedir. Yönetim kurulu, hissedarlar arasından veya hariçten bir genel müdür tayin eder. Yönetim kurulu, Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine uygun olarak gerekli gördüğü zamanlarda hisse senedi çıkararak sermayeyi artırmaya ve hisse senetlerini birden fazla payı temsil eden küpürler halinde birleştirmeye yetkilidir. Şirket, ayrıca bir de pay sahiplerinden ya da dışardan, bir veya üç yıl görev süresi ile denetçiler seçmektedir. Denetçilerin, yönetim kurulu üyelerinin ve genel müdürün maaşları genel kurul tarafından tespit edilmektedir.[26]

Buraya kadar ve kağıt üstünde görünen, Anonim Şirketin pay ortaklarının seçimine dayalı kurullarının işleyişidir.

Gerçekte ise, pay senetlerinin çoğunluğuna sahip olan kapitalist, bir para-kapitalist olarak hem kendi bireysel sermayesinin dışında kalan geniş bir sermayeyi yönetmekte, denetlemekte, bireysel olarak hiçbir zaman ulaşamayacağı muazzam bir genişleme sağlamakta, ve hem de sermaye artırımı vb. yoluyla küçük pay sahiplerinin paylarını mideye indirerek mülksüzleştirmeyi ve sermayenin merkezileşmesini sürekli tırmandırmaktadır. Her bir hissenin bir oy demek olduğu genel kurul toplantılarında, hisse çoğunluğuna sahip olan oy çoğunluğuyla alınan kararlarla, bu tatlı soygun sessiz-sedasız sürmektedir.

Öte yandan, Emek Sigorta A.Ş, ana sözleşmede yeni değişiklik önerisiyle, borsaların ve borsalarda hisse satışının artan önemine ve tatlı rantiye karlarına paralel olarak, nama yazılı veya hamiline olarak borsalarda işlem gören hisse senetleri ve bunların sahiplerini, genel kurul çağrısı kapsamından çıkartmaktadır. Eski şekilde herbir pay sahibini,

26. *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1993

aynı zamanda genel kurul üyesi olarak kapsayan toplantı çağrıları, artık borsalarda hızla el değiştiren bir kumar kağıdına dönüşmüş olan ve spekülatif kârdan başka hiçbir üretken değer taşımayan hisse senetlerinin alıcılarını kapsamamaktadır. Bu yolla, hem kapitalistlerin birbirlerinin birikmiş sermayelerine bir kurtlar sofrasına dönüşmüş olan sermaye piyasasında el koyması, ve hem de hisse senetlerine yatırım yapmış küçük, orta tasarruf sahiplerinin birikmiş parasını kasasına indirmesi gerçekleşmektedir.

Bu örnekte de görüleceği gibi, doğrudan, bir ana sözleşme ile, biraraya gelmiş bireylerin sermayelerinin bir toplumsal sermaye biçimini aldığı hisseli anonim şirkette, bir yandan (görünürde) "özel mülkiyet olarak sermaye" ortadan kalkıyor (çünkü dışa yansıyan, herbir birimi eşit değerde paya bölünmüş hisselerin ne kadarını satın almışsa, o kadarına ortak olan bir ortaklıktır) öte yandan, başkalarının sermayesi üzerinde denetim kuran para-kapitalist, yarattığı yeni bir asalaklar topluluğuyla (spekülatörler, nominal direktörler) tam bir toplumsal servet avcılığı yapıyor.

Böylece, sermayenin hızla toplumsal sermaye (toplumsal servet) görünümü almasıyla, özel servet sahipliği arasındaki karşıtlık, burada yeni bir boyutta ve yeni bir biçimde ortaya çıkıyor. İşte hisseli sermayenin bu yapısı; yani tüm çelişkilerine rağmen, sermayenin toplumsallaşmasına yol açan mükemmelleşmesi, gerçek toplumsal mülkiyete geçişe en yakın bir geçici biçim oluşturuyor.

Bundan dolayı Marx, "kapitalist hisse senetli şirketler de kooperatif fabrikalar kadar, kapitalist üretim tarzından ortaklaşa üretim tarzına geçişte geçici biçimler olarak kabul edilmelidir. Aradaki tek ayrım, zıtlığın birisinde negatif, diğerinde ise pozitif olarak çözülmesidir"[27] diyor. Yani, her iki biçim de kapitalizm ağları içinde olmakla birlikte, kooperatif fabrikalarından gelecek toplumun ortaklaşa üretimine geçişte; sermaye ile emek arasındaki zıtlık, (buralarda, emekçileri kendi kendilerinin kapitalistleri haline getirmek biçiminde de olsa aşılmış olan zıtlık) pozitif olarak çözümlenirken; kapitalist hisse senetli şirketlerde ise, "bu sermayeyi üreticilerin mülkiyetine dönüştürmeye

27. K. Marx, *Kapital* C. III, s. 468.

yönelik" bir devrimi, zorunlu bir geçiş evresini (yani zıtlığı bir devrimle çözümlemeyi) gerektirmektedir.

Kuşkusuz, bu noktaya kadar geliş, kapitalist sistemin kendi içinde yaşadığı bir evrimleşme sürecinin sonucu olacaktır. Kapitalizmin içine sıkışıp kalmasına rağmen, hisseli ortaklık sistemi, kapitalizm içi zorunlu bir çelişkiyi ifade eder. Bir özel mülkiyet olan sermayeyi, ortak mülkiyete doğru sürüklerken, kapitalist sistem içersinde inkarın inkarı yasasını geleceğe yönelik olarak işletir. Mülksüzlelştirmeyi en üst boyutlara vardırırken, başkalarını mülksüzleştiren bir avuç parakapitalistin mülksüzleştirilmesinin zeminlerini de hızla olgunlaştırır. Hisseli sistem, bu yapısından dolayı, inkarın inkarı yasasını, sistemin bütün dokularına yayma istidadı göstermektedir.

Kredi sistemi, bir sermaye sahibinin bireysel sermayesinin sınırlarının çok ötesinde satınalma gücünün temelini oluşturur. Kredi sahibi sermaye, böylece bir üst belirleyen olarak, geniş bir satın alma ve başka sermayeleri denetleme gücüne ulaşır.

Kapitalist, yeni işletmeler kurmak, ya da kurulu olanı genişletmek için ek finansmana, yeni kaynaklara ihtiyaç duyar. Kar oranının düşmesine yol açmayacak bir ek kaynak transferi onu önceleri kredi sisteminden artan ölçüde yararlanma yoluna sevkeder. Kredi sisteminin faiz yükü vb. gibi zorlukları, kapitalisti, yine bu kredi sistemine dayanarak, hisse satışı yoluyla, toplumda birikmiş bireysel sermayeleri, küçük tasarrufları toplamaya yöneltir. Böylece, hem muazzam bir yeni nakit kaynak elde eder, hem de ölü parayı üretken sermayeye dönüştürerek kendini yeniden üretmekte kullanır. Ama bununla, aynı zamanda sisteminin son sınırlarını da çizmeye başlar. Ölü paranın, üretken sermayeye dönüşmesi kapitalist gelişimi hızlandırır, üretimi, ticari spekülasyonları son sınırlarına kadar tırmandırır; ama bu hızlı gelişim de kapitalizmi son sınırına vardırır. Arz-talep dengesinin, kapitalizmin son sınırlarına doğru artan bir arz fazlalığı biçiminde sürekli bozulması ve geri dönüşü olmayan bir yapısal bunalım içine girmesi, kredi sisteminin, zıtların birliği ve mücadelesi yasası gereği rolünü oynadığını, hem hızlı bir gelişimi, hem de yeni bir toplumsal sisteme geçişin eşi-

ğine getirişini sağlamakta olduğunu ortaya koyar.

Çünkü, üretimin genişlemesine, pazarların genişlemesi aynı boyutta cevap vermez. Pazar ve rekabet kavgasını kızıştıran da budur. Kapitalist sistem, bir dönem, stokçuluk, imha vb. yollarla arz fazlalığının, fiyatlarda düşme, dolaysıyla kâr oranlarında düşüş eğilimine yol vermeden dengelenmesi için çalışır. Ancak, sermayenin sürekli daha fazla kâr amacı, onu, üretimi, ticari spekülasyonları son sınırına kadar kovalattırır, pazar ve rekabet kavgalarını kızıştırır.

Böylece, Marx'ın belirlemesiyle "kredi sistemi, üretken güçlerin maddi gelişmelerini ve bir dünya piyasası kurulmasını hızlandırmaktadır. Yeni bir üretim tarzının bu maddi temellerini böyle bir yetkinlik derecesine yükseltmek, *kapitalist üretim sisteminin tarihsel görevidir* (abç). Aynı zamanda kredi, bu çelişkinin patlamalarını — bunalımları— hızlandırır ve böylece eski üretim biçimini çözüp dağıtacak öğeleri oluşturur."

"Kredi sisteminin özünde yatan iki karakteristiğinden birisi, kapitalist üretimin itici gücü olan başkalarının emeğinin sömürülmesi yoluyla zenginleşmeyi en katıksız ve en dev boyutlara ulaşmış bir kumar ve sahtekarlık sistemi halini alıncaya kadar geliştirmek ve toplumsal serveti sömüren azınlığın sayısını gitgide azaltmak, diğeri de yeni bir üretim tarzına geçiş biçimini oluşturmaktır."[28]

Bu bakımdan, hisseli ortaklıklara dayanan anonim şirketler düzeyi, sadece kapitalizmin "sonal" gelişmesi, kapitalist sistem içinde yadsınanın yadsınmasının bariz bir örneğini oluşturması olarak değil, aynı zamanda, kurulması için mücadele ettiğimiz sosyalizm biçimi konusunda da önemli bir düzeyi ifade etmektedir. Marx'ın deyişiyle, "yeni bir üretim tarzının bu maddi temellerini böyle bir yetkinlik derecesine yükseltme"si; bu maddi temeller üzerinde biçimlenecek sosyalist toplumun kamusal mülkiyeti ortaklaşa üretimin araçları olarak sahiplenmesi düzeyini de belirleyecektir.

Dağılışını yaşayarak gördüğümüz bir sosyalist sistem pratiğini geride bıraktık. Bundan sağlıklı sonuçlar çıkartarak, "nasıl bir sosya-

28. Age. s. 469

lizm" sorusuna doğru yanıtlar bulmamız gerekiyor. Bu yanıtlar, sadece yaşanmış sosyalist pratiğin eksiklikleri, zaafları, olumsuz yanlarını ayıklama üzerine temellendirildiğinde eksikli olacaktır. Bunlardan çıkarılacak derslerle birlikte, esas olarak, tarihsel görevini yerine getirmekte olan verili kapitalist sistem, gelecek topluma nasıl bir maddi zemin sunmaktadır sorusu önemle ele alınmalıdır. Eğer, "yeni bir üretim tarzının eskisinden doğallıkla nasıl doğup büyüdüğünü" saptayan Marksist bakışı esas alıyorsak, eski sistemde yeninin nüvelerini ya da sürgünlerini görebilmek, bunları gelecek toplum mücadelesinde anlamlı kılmak zorundayız.

Üretim araçlarının kapitalizm altında toplumsallaşmaya başlaması kendi başına bir olgu değildir. Bu toplumsallaşma geleceğin sosyalist sisteminde üretim araçları sahipliliği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Kapitalist sistem altında doğrudan bireylerin biraraya gelmesiyle sermayenin toplumsallaşması olgusu, kapitalist sermayeninin ortadan kalktığı sosyalist sistemde doğrudan toplumsal mülkiyete dönüşmesine yol verir. Yani, bu yapılanma dokusal olarak, üretim araçlarının devletin mülkiyetinde olduğu devlet sosyalizmine değil, toplumun ortaklaşa sahipliliğinde olduğu toplum sosyalizmine yetkin bir maddi temel sunar.

Soruna Marksizmin bu bilimsel perspektifinden baktığımız zaman, sermayenin toplumsallaşmasında (dolaysıyla tüm çelişkilerine rağmen mükemmelleşmesinde) önemli bir düzeyi oluşturan hisseli ortaklık sisteminin, gelecek toplumsal sisteme nasıl bir geçiş biçimi oluşturacağını rahatlıkla kavrayabiliriz.

Görüleceği gibi, Marx'ın hisseli sermayede yakaladığı müjde budur. Ve yine, tüm çelişkileriyle birlikte, onu, sermayenin en "mükemmelleşmiş biçimidir" diye nitelemesi ve "komünizme dönüşür" diye ilave etmesi, hisseli şirketlerin kapitalizmin tarihsel görevini yerine getirmesinin göstergeleri olmasından kaynaklanmaktadır.

Ve bugün, Marx'ın, kredi sisteminin karakteristiğinin yol vereceği gelişmeler olarak öngördüğü şeyler gerçekleşmiştir ve gözlerimizin önünde bütün somutluğuyla durmaktadır.

Kredi sistemi, üretken güçlerin maddi gelişmelerini görülmemiş bir hızla sürdürmüş, bir dünya piyasasının kurulmasını sağlamıştır. Bu dünya piyasasında, şimdi, başkalarının emeğinin sömürülmesi yoluyla zenginleşmiş birkaç yüz uluslarötesi şirket, en katıksız ve en dev boyutlarda soygun, kumar ve sahtekarlık sistemi olan borsalar eliyle, üretken değerleri tahrip etmeye başlamıştır. Hisse senetli şirketlerin ilk kuruldukları dönemdeki işleyişleri, emeğin toplumsallaşmasında olduğu gibi, üretim araçlarının ve sermayenin toplumsallaşmasında da hızlı bir gelişim sağlanmasına, bu yolla sermayenin merkezileşmesi ve yeniden üretim için, "girişimin muazzam ölçüde genişlemesine" yol açıyordu.

Oysa, şimdi borsa kumarında dönen ve denetimden çıkmış sermayenin, kapitalizmi sonuna yaklaştıran döngüsü, üretken yatırımların giderek durmasına, üretim dışı rantiye karlarının dev boyutlara ulaşarak, toplumsal servetin katıksız bir soygunla çar-çur edilmesine yol açıyor. O nedenle, doğrudan üretici hisse senetli şirketlerin işlevleriyle, borsa kumarında dönen hisse senedi, tahvil, döviz, hazine bonosu vb. gibi "kıymetli kağıtlar"ın alım-satımını ve bunlardan elde edilen rantiyenin rolünü birbirinden ayrı ele almak gerekiyor.

Borsalar

Bugün kapitalist dünyada borsaların geldiği düzeyi ve oynadığı rolü bütünlüklü olarak görebilmek için, borsaların ilk ortaya çıkışına ve yaygınlaşmasına tanık olmuş Engels'in tespitlerine bakarak, borsaların geçmişini kısaca ele almamız gerekiyor.

Marx'ın yaşadığı yıllarda borsa, henüz, kapitalist sermaye piyasasının önemli bir öğesi durumunda değildi. O nedenle, Marx, kapitalist hisse senetli şirketlerin durumunu ele alırken, "kamuya açılma" adı altında borsalarda süren hisse satışlarının sermaye piyasası ve sermaye birikimi üzerindeki rolünü doğal olarak, Engels'in ele aldığı biçimde bir açıklıkla ortaya koyamamıştı. Ancak, bugün borsalarda Engels'in deyimiyle "para-sermaye olarak başı boş dolaşan kitle"nin, hangi temel üzerinde doğduğunun ve bunların nasıl yeni bir asalaklar zümresi

teşkil edeceklerinin özünü kredi sisteminin inceleyerek açığa çıkarmıştı.

Borsanın giderek artmaya başlayan rolünü gözlemleyen Engels, Marx'ın kredi sistemini incelerken ortaya koyduğu öngörülerinin bir bir gerçekleşmeye başladığını gördü. Yayına hazırladığı *Kapital*'in III. cildine yaptığı eklerde bu gelişmeyi aktardı:

"1865'te borsa, kapitalist sistem içerisinde henüz *ikincil* bir ögeydi. Devlet tahvilleri, belli başlı borsa senetleri kitlesini temsil ediyordu ve bunların toplamı nenüz nispeten küçüktü.

"O tarihlerde borsa, henüz, kapitalistlerin birbirlerini birikmiş sermayelerini alıp götürdükleri tam boy bir kumar sistemi halini almamıştı.

"Kitabın yazıldığı [Kapital C. III] 1865'ten beri, bugün, borsaya, önemli ölçüde artan ve sürekli büyüyen bir rol yükleyen bir değişiklik olmuş, sınayi ve tarımsal tüm üretimin, tüm ticaretin, ulaştırma ve iletişim araçlarının olduğu kadar değişim işlevlerinin de borsa yöneticilerinin elinde toplanmasına doğru bir gelişme görülmüş ve böylece *borsa bizzat kapitalist üretimin en seçkin bir temsilcisi* halini almıştır" (a.b.ç.)[29]

Engels'ten bu aktarmayı, bugün çok daha dev boyutlarda, kapitalist dünyayı bir ağla sarmalamış olan borsaların temelinin daha o günden atıldığını göstermek için yaptık.

Bugüne gelince: Borsada oynanan kumarla elde edilen spekülatif karların elde ediliş biçimi değişmemiştir. "Köpek balıklarının küçük balıkları mideye indirmeleri" hisse senedi, bono ve döviz piyasalarının yükseliş ve düşüş trendini takip ederek kapitalistlerin biribirlerinin birikmiş sermayesini yutmaları, küçük ve orta tasarrufçunun birikimine el koyarak mülksüzleştirmeyi en üst boyutlara çıkarmaları aynen sürmektedir.

Ancak borsalar şimdi sadece ulusal ekonomi sınırları içinde, sanayi, ticaret, bankalar gibi alanları kapsayan "seçkin bir temsilci" değil,

29. Age. s. 945-7

aynı zamanda, dünya piyasasının da belirleyici "temsilcisi" durumundadır.

Öyle ki, sermayenin uluslararasılaşması ve bir dünya piyasası yaratması, bu piyasa üzerinde etkinlik gösteren uluslarötesi tekellerin ve sermaye merkezlerinin önemini kat kat artırmıştır. Para-kent merkezleri diyebileceğimiz dünya borsa kentleri, uluslarötesi bankalar ve sermayenin kapitalist dünyayı global bir ağla kuşattığı ve dünya mali piyasasının kalbinin attığı kentler durumundadır.

New York, Tokyo, Londra, Paris, Milano, Frankfurt ve Zürih ve bunların bölgesel merkezleri durumundaki Hong Kong, Singapur gibi para-kent (ya da borsa kentleri) merkezlerinde toplanan üretken sermaye buralarda parazit paraya dönüşerek uluslarötesi bankalar ve sermaye şirketlerinin elinde toplanmaktadır. Uluslarötesi bankalar ve sermaye şirketleri, bu borsa kentlerinde kurdukları global ağla, borsa kumarını uluslarası boyutta oynamakta, dünya para ve kredi politikalarını belirlemekte, dünya para ve sermaye akışını yönlendirmektedirler.

Bu borsa kentlerinde baş gösteren mali krizlerde, dünya ekonomisi sallanmakta, değersizleşerek havada uçuşan kağıtların yarattığı sosyal bunalım (intihar boyutlarına vardıran soygun) karşısında, devletler siyasal kriz merkezleri olmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Kuşkusuz, bu mali krizlerde, uluslarötesi şirketlerin borsa spekülatörleri kazançlı çıkmakta ve bu piyasalarda sermaye şeklinde dolaşan para, devlet parasından özel sektör parası haline gelmektedir.

Geçtiğimiz aylarda patlak veren Avrupa para sistemindeki krizde de böyle olmuştur. Spekülatörler ve merkez bankaları ellerindeki paraları yatırştırmakla meşgul olurken, borsacılar bu işten karlı çıkmıştır. Döviz piyasalarında her gün 1 trilyon dolar el değiştirmektedir. Denetim dışı ve bir makinanın tuş hareketiyle dolaşan bu para, örneğin Fransa'nın bir yıllık gayri-safi milli hasılasına eşittir (Türkiye'nin bütçesinin on katına). Döviz spekülasyonu, para birimlerinin değerini korumaya çalışan Avrupa ülkeleri merkez bankalarının kaynaklarını aşırı ölçüde zorlamaktadır. Spekülatörler, herhangi bir para birimini zayıf görüp onun değerini düşürmeye çalıştıklarında, ilgili ülkenin merkez bankası, ülkeden bir haftada 100 ile 200 milyar dolarlık bir

sermaye kaçışına şahit olabiliyor. Merkez bankaları müdahele edemez duruma geldiğinde, paranın devalüe edilmesi gerekiyor. Bu boğuşmanın faturası da doğrudan vergi mükelleflerine çıkıyor.[30] Yani, bugün bütün kapitalist ülkelerde zorunlu vergi mükellefi olarak soyulan, sömürülen emekçi halka fatura ediliyor.

Böylece, uluslarötesi sermaye merkezleriyle, bankalar ve sermaye şirketlerinin dünya ekonomisi üzerinde kurduğu global sömürü ağı, devletlerin para ve kredi politikalarını belirleme ve denetimde tutma işlevlerini boşa çıkartıyor. Devletler kredi sistemi ve uluslararası ödemelere ilişkin sorunlarda belirleyici rol oynayamadığı gibi, uluslarötesi finans kuruluşlarının belirlediği ve uyguladığı ekonomik stratejilere bağlı düzenlemeler yapmakla yetiniyorlar.

Denetimden büyük ölçüde çıkmış ve para-kent merkezlerinde, borsacıların bilgisayar tuşlarında ülkeden ülkeye, elden ele başıboş dolaşan milyarlarca doların yeniden üretken sermaye olarak ülkelere, devletlere dönüşü gerçekleştirilemediği için, uluslararası ve ulusal mali krizlerde, devletler hiç bir çözümleyici ve etkili finans politikaları izleyemiyor. *Sosyal fonksiyonunu hızla tüketmekte olan sistemin siyasal kriz merkezleri olarak devletler, uluslarüstü şirketlerin "ayak işlerine" bakan, düzenin muhaliflerini askeri otorite mekanizmalarını öne çıkartarak bastıran terör mekanizmalarına dönüşüyor.*

Öte yandan, eskiden olduğu gibi, borsanın çıkarı için "Avrupa'nın güçlü devletlerinin" Afrika'yı, Asya'yı asker çıkararak işgal etmesi, bunları ele geçirerek borsa şirketlerine kiralaması gerekmiyor.

IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik-politik stratejilerin üretim ve karar mekanizmaları, bu işgali çok rahat bir biçimde gerçekleştiriyor.

Uluslarötesi emperyalist sermayenin finans örgütü IMF ve Dünya Bankası, (Türkiye'de de gördüğümüz gibi) hazırladığı raporlar, reçeteler ve bizzat kendisinin eğitiminden geçirilmiş siyasal bürokratik kadrolarıyla, ulusal ekonomilerin özerk üretimlerine birer birer son veriyor, bunları dünya piyasasının planlarına bağlı kılıyor. O ülkenin

30. *Aydınlık*, 3 Ağustos 1993

ekonomisi, devleti ve siyasal iktidarı üzerinde doğrudan doğruya etkinlik kuruyor. Uzun yıllar IMF'de çalışmış olan Grenadalı iktisatçı David Budhoo'nun deyimiyle IMF, "yoksul ülkelerdeki ekonomiyi batının gelişmiş kapitalist ekonomileri yararına olacak biçimde yönetmek ve yönlendirmek"le görevlidir. Öyle ki, bu finans oligarşisinin politikalarını "soykırımcı" olarak niteleyip, IMF'deki görevinden istifa etmiş olan D.Budhoo, bu kuruluşların "yeni bir uluslararası mafya" olduklarını söylüyor, "istatistiki sahtekarlıklardan tutun, IMF politikalarına karşı çıkan insanları bastırmak, katletmek ve elimine etmeye kadar çeşitli yöntemlerinin" kullanıldığını belirtiyor.[31]

Uluslarötesi ekonomik bütünleşmelerin birer güç odağı olarak öne geçmiş olan bu sermaye merkezlerinde dünya halkları, en hayasız, en acımasız ve en katıksız sömürü ve talanla soyulmaktadır. Uluslarötesi şirketlerin azami kârı için, kamusal değer taşıyan her şeyi son kalıntısına kadar temizlemek ve devletin ekonomik faaliyetlerini sınırlayarak, bunları dünya emekçi halklarının en tatlı biçimde sömürülmesinin birer düzenleme mekanizmaleri haline dönüştürmek amacıyla kıran kırana sürdürülen özelleştirme hareketi de gösteriyor ki, artık dünya ekonomisi emperyalist sermaye borsalarının eline geçmiştir.

Emperyalist sermaye borsalarının dünya ekonomisi üzerinde kurdukları yeni globalizme bağlı olarak, bu soygun düzeninin "ideolojik meşrulaşma" ihtiyacı; yine bu güç odaklarının denetimindeki medyalardan yükselen sahtekarlığa, yalana, aldatmaya dayanan "değişim", "yenileşme", "çağı yakalamak", "çağın gereklerine uygun değişim programları" vb. gibi propagandalarla karşılanmaya çalışılmaktadır.

Gerçekte ise olup biten; uluslarötesi tekeller tarafından dünya toplumsal servetinin en alçakça sömürülmesi, üretken kaynakların tahrip edilmesi, asalaklığın, çürümüşlüğün ve ahlaki yozlaşmanın önü alınmaz bir şekilde yayılmasıdır.

Toplumsal sermayeyi hisseler, bonolar, döviz vb ile borsalara çekerek, sermaye riskini topluma yayan ve Engels'in deyimiyle, "git gide sırf bir maceralar topluluğu" niteliği alan bir avuç toplumsal servet av-

31. Akt. M. Beşeli, *Aydınlık*, 8 Eylül 1993.

cısı azami kar hırsıyla, bütün üretici, ahlaki, sosyal vb. değerleri bir tarafa iterek maceralara atılmaktadır. Riske attığı sermaye, kendi bireysel sermayesi olmayıp, borsa kumarında çekip-çevirdiği toplumsal sermaye olduğu için, sonunda kazanan yine kendisi olmakta, sosyal çöküşün içine itilmiş toplumsal sınıf ve katmanlar onu ilgilendirmemektedir.

Borsaların yarattığı finans oligarşisi (spekülatörler, nominal direktörler ve bir avuç asalak zümre) tam bir rantiye grubu haline gelmiş, yönlendirici sektör niteliğindeki bu borsalar vasıtasıyla kapitalizm en katıksız ve en dev boyutlara ulaşmış bir "kumar ve sahtekarlık sistemi halini" almıştır.

Günümüz kapitalist sistemi, uzun vadeli üretken yatırım kârlarını hedefleyen sanayi kapitalizminden farklı olarak, giderek artak ölçüde kısa vadeli spekülatif ve rantiye kârlarına yönelmiş bir borsa kapitalizmidir.

Burjuvazi, daha çok işgücü satın almak, daha çok yeni yatırım yapmak, yeni istihdam alanları açmak yerine, devletiyle, bankalarıyla, hisseli şirketleriyle, daha çok hisse senedi, bono, değerli maden, değerli kağıt ve antika eşyalar alıp-satma eğilimine girmiştir.

Türkiye'de de özellikle Özal iktidarı döneminde yıldızı parlayan Menkul Kıymetler Borsası, sermaye piyasasının döngüsünü düzenleyen yasa ve kararnamelerle, sistemin asli unsuru haline getirildi.

Sermaye piyasasının ekonomik programlara yansıtılan amacı, kaynak kullanımında etkinlik yaratmak ve parasal birikimin yatırıma dönüştürülmesini sağlamaktır. Ancak, her şeye bir piyasa değeri biçilen bu sistemde sermaye piyasası, tam anlamıyla kaynak talanı ve üretken yatırımlardan kaçışın teşviki anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de sermaye piyasası;

1. Tekelci şirketlere taze, ucuz fon bulmaya hizmet ediyor.

2. Aracı kurumların, profesyonel spekülatörlerin ve devletten "tüyo"lar alan borsa farelerinin havadan kazanç sağlamalarına yarıyor.

3. (Güya) Sermaye piyasasının gelişmesini sağlamak amacıyla ge-

tirildiği söylenen vergi teşvikleri, bu piyasadan elde edilen geliri vergi dışı bıraktığı için, büyük sermaye şirketlerinin piyasa vurgunlarına, vergi vurgunları da ekleniyor.

4. Sermaye piyasasında yatırımcıların (büyük sanayi ve anonim şirketlerinin) hemen hemen tümü, kısa vadeli spekülatif kârlar peşinde koştuğundan, hisse senetleri uzun süreli bir yatırım aracı değil, "itibari değer"inin düşüş-yükseliş grafiğine göre süratle alınıp-satılan para getiren paradan başka bir anlama gelmiyor.

Örneğin, bugün, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında, durmadan yükselen fiyat rekorlarıyla İMKB, kendi ölçeğinde, dünya borsalarından daha geniş bir işlem hacmine ulaşmış durumdadır. Öyle ki, bir günde, (28 Eylül 1993) borsada 2 trilyon 174 milyar liralık hisse senedi el değiştirmiştir.

5. Borsada boy gösteren büyük şirketlerin hemen hemen tümü, sık sık başvurdukları "sermaye artırımı" yoluyla, kendi portföylerinden hisse senedi almış küçük ve orta yatırımcıların, küçük ortakların bütün birikimini soyup kasalarına aktarmaktadırlar. Bunlar, sermaye artırımı sahtekarlığıyla, hisseleri önce büyük ortakları arasında paylaşmakta, sonra bu hisseleri herbiri kendi portföylerinde satışa çıkarmaktadır. Böylece, küçük yatırımcıların ödediği emisyon primleri (yani hisse senedinin satış fiyatıyla itibari değeri arasındaki fark) doğrudan doğruya büyük sermaye şirketlerinin kârı olmaktadır. Sakıp Sabancı'nın, Lassa örneğinde, sermaye artırımı yoluyla, küçük ortaklarının suratına tokatı nasıl patlattığını hatırlayalım.

Özetle, Türkiye'de de borsa, havadan inme paraların, aşırı spekülasyon kârlarının elde edildiği, büyük tekelci şirketlerin, toplumsal serveti soyup talan etme düzeneğidir.

İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) yayımladığı, Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşunun yıllık cirolarına ilişkin verileri bu gidişatın açık göstergesidir.

Para alıp-satma ticaretinin öne çıktığı 1980'li yıllardan bu yana, sanayinin en büyükleri de, bu spekülatif soygun yoluna girip üretim dışından elde ettiği devasa karların cazibesi peşinde koşmaktadır. 500

özel girişimden 400'den çoğunun net blanço karlarında, üretim dışı faaliyetlerden elde ettikleri gelir oranı sürekli yükselmektedir.

İSO verilerine göre, bunların 1992'de elde ettikleri üretim dışı gelir (yani borsa spekülasyonlarından kazandıkları gelir) toplam karın yüzde 38,9'unu oluşturuyor. İSO araştırmasında bu "gelişme", "sanayi kuruluşlarının sınai üretim faaliyetlerinin gittikçe önemini kaybettiği" şeklinde yorumlanıyor. Sanayi şirketleri giderek, uzun vadeli, aynı zamanda ülke ekonomisini de geliştiren üretken yatırım alanları yerine, günlük spekülatif kâr alanlarına yönelmiştir. Repo (geri satın alma sözleşmeleri), menkul kıymet, yatırım fonu, katılma belgesi, hazine bonosu gibi kağıtlara yatırılan paralarla büyük kârlar sağlayan, bu büyük sanayi şirketleri, toplam 20 trilyon lira olan 1992 karlarının 8,8 trilyonunu bu yöntemlerle elde etmişlerdir.

Son dört yıl, sürekli olarak, toplam karlarının yüzde 30'unun üzerinde bulunan üretim dışı kâr oranı, 1991'de de toplam kârın yarısından çoğunu oluşturmuştu. Para ticareti de denen, bu tip üretim dışı faaliyetlerin, vergiden bağışık tutulması ya da yüzde on gibi sınırlı oranda vergilendirilmesi, azami kârdan başka bir amacı olmayan tekelci işletmeleri, vergili, sigortalı, ücretli üretim faaliyetlerinden hızla kaçırıyor. Bu durum, yeni yatırımların durmasına, birçok üretici işletmenin kapısına kilit vurmasına, istiham ve üretim kapasitesinin hızla düşmesine yol açıyor.

Kuşkusuz, sermaye sınıfının bu şekilde üretimden kaçış sürecine girmesi, uluslarötesi tekellerin ve IMF'nin dikte ettiği ekonomi-politikaların doğrudan sonucu durumundadır.

Çokuluslu ya da uluslarötesi şirketlerin, onların yerli taşeron ortaklarının bir tek amacı vardır: Kâr oranlarını korumak ve sürekli yükseltmek. Bunun için, "en ucuz olduğu yerde üretip, en pahalı olduğu yerde satmak", bilanço kârlarını (nereden geldiği fazla önemli değil) sürekli katlamak dışında; işsizlikmiş, açlıkmış, refah düzeyiymiş, toplumsal sorumluluklarmış vb. hiçbir sorun onları ilgilendirmemekte, ahlaki, insani, toplumsal değerler, onların değer yasasının içinde yer almamaktadır.

Borsaların artan rolü ve sermayenin üretimden kaçışının getirdiği sonuçlar, bütün kapitalist dünya da olduğu gibi, Türkiye'de de yaşanmaktadır. Yükselen işsizlik, yeni yatırımların yavaşlaması ya da durması, istihdam olanaklarının sürekli daralması, sık sık başvurulan toplu tensikatlar, ithalatla kapatılmaya çalışılan üretim yetersizliğinin enflasyonu tırmandırması, ithalat- ihracat dengesinde büyük bozulmalar ve büyük ticaret açıkları, her yıl büyük açıklar veren bütçe, her yıl katlanan iç ve dış borç, sosyal hizmetlerin devamlı kısıtlanması, evsiz ve açların sayısının hızla yükselmesi vb..

Marx, kapitalist sermaye birikimini çözümlerken, sermayenin olumlu yönünü, (tüccar-tefeci takımının har vurup savurduğu rantiyeden farklı olarak) artı-değerin bir kısmının "kapitalistlerin özel gereksinmelerini ya da kaprislerinin karşılamak ve tatmin etmek için değil de yeniden üretim için kullanılması" biçiminde tanımlamıştı.

Günümüzde ise, *sanayi kapitalistleri de,* aynen tefeci-tüccar takımı gibi, artı-değer sömürüsüyle elde ettiği kârı para ticaretinde kullanarak daha büyük spekülatif kârlar elde etmekte, ancak bunları yeniden üretime döndürmediği için sermayenin üretken yönünü öldürmektedir. *Bu gün uluslararası borsa kentlerinde, New York, Londra, Tokyo, Zürih, Frankfurt, Milan, Paris, Hong Kong gibi para-kent merkezlerinde, bilgi-işlem tuşlarının başına oturttukları nominal direktörleri eliyle çılgınca bir para ticareti yarışındadır. Artık, denetimden çıkmış ve her mali sarsıntıda havada uçuşan bu kağıtlar, kapitalist dünya sistemini, ilk gong sesinin nerede duyulacağı bilinmeyen son çanlarını çalma noktasına doğru hızla sürüklemektedir.*

Kapitalizmin Global Bunalımı Yapısaldır

Dünya kapitalizminin global bir bunalım içinde olduğunu gerekçelendirmek için artık bolca istatistiki veriler, göstergeler, grafikler sunmak gerekmiyor. Kapitalist dünyanın ileri gelen siyaset ve devlet adamlarından bütün iktisatçılara kadar herkes, sistemin bir bunalım yaşadığı konusunda hemfikir. Sadece, bunalımın nedenleri, kaynakları ve nasıl aşılacağı konusunda görüşler farklılaşıyor; her sınıf kendi

çıkarları doğrultusunda çözüm perspektifi sunuyor.

Ayrıca, bunalımın somut göstergeleri olarak sıralanabilecek

- durdurulamayan enflasyon;

- yükselen işsizlik. Kapasite kullanımında daralmalar, artan iflaslar ve tensikatlar, reel ücretlerde sürekli düşüş;

- genel bir durgunluk, üretken yatırımlarda gerileme, büyüme hızı oranlarında düşüş, sosyal harcamalar ve hizmetlerin kısılması;

- döviz-faiz kıskacına alınmış ekonominin mali krizleri bütçe ve ticaret açıkları;

- artan iç ve dış borçlar;

- yolsuzluk, rüşvet, talan ve siyasal buhranlarla çalkalanan, toplumun karşısına salt birer baskı mekanizmaları olarak dikilmiş devletler, sık sık bileşim değiştiren hükümetler;

- sosyal yıkımlar, ahlaki yozlaşma ve çürüme, açlık, yoksulluk ve işsizliğin yaratığı aile faciaları, intiharlarda artış, çocuk ölümlerinde artış, "suç" oranında artış;

- tıkanmış bir adalet sistemi ve hukuk skandalları, vb. sistemin a'dan z'ye bütün alanlarına yayılmış somut olgular, sokaktaki vatandaşın günlük olarak bizzat yaşadığı, gördüğü gerçekliklerdir.

O nedenle, kapitalist sistemin dünya ölçeğinde (her ülkede dozları farklı biçimlerde hissedilen) kalıcı, yani artık geri dönüşü olmayan bir kriz içinde olduğunu, bir tespit olarak ileri sürmek için geniş açıklamalara, istatistiki verilere bu kitabın kapsamı içinde gerek duymuyorum.

Ayrıca, buraya kadarki bölümlerin tümünde, yapısal krizin çeşitli ülkeler boyutu, kaynakları, çeşitli biçimlerde ele alındı. Burada kısaca, nedenler, kimi sonuçlar ve bu krizin insanlığın geleceği açısından taşıdığı anlamı üzerinde durmaya çalışacağım.

Kapitalizmin yaşadığı global krizi yapısal ve kalıcı kılan başlıca neden, kapitalimin bir toplumsal sistem olma niteliğini kaybetme sürecine girmiş olmasıdır. Sermaye birikiminin tarihsel eğilimi onu bu

noktaya getirmiştir.

Bugüne kadar yıkılmış ve aşılmış bütün sınıflı sistemler, toplumsal sistem olma, toplumun genelini kucaklayarak gelişme özelleklerini kaybetmeye başladıkları noktada yıkım sürecine girmişlerdir.

Despotik köleci Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı böyledir.

Sınıflı bütün toplumsal sistemler, sömürü zemini üzerine kurulur ve bu zemin üzerinde varlıklarını sürdürürler. Sınıflı toplumsal sistemlerin üretim biçimi, dolaysıyla da sömürü biçimi ne olursa olsun, ezdiği, sömürdüğü insanların yaşamını idame ettirecekleri bir toplumsal düzlem yarattıkları ölçüde ayaktadır. Her sınıflı toplum sisteminde, egemenler tarafından ezilen çoğunluk sömürülür, ama bu sömürmenin karşılığı olarak, sömürülene belli bir düzlemde yaşama olanağı sağlanır. Bu olanağı sağladığı ve yeniden ürettiği sürece, o sistem de yaşama ortamı bulur.

Ne zaman, sistemin sömüren kesiminin sömürülene ihtiyacı azalmaya başlar, onu, emeğini sömürmek için de olsa o zamana kadar sürdürdüğü yaşamını idame ettirme olanaklarından azletmeye başlar, işte o zaman, üretim araçları sahipleri ile üretici güçler arasındaki — çelişkili ve çatışmalı da olsa— varolan ilişki bozulur ve sistem yıkımla yüzyüze gelir.

Köleci sistemde köle beylerinin giderek emeğine ihtiyacı azaldığı köleyi sokakta bırakmaya başladığı, feodal ağaların giderek ihtiyacı azaldığı marabaları karın tokluğuna çalıştığı üretim koşullarından da dışladığı tarihsel kesitlerde bu sistemler çökmeye başlamıştır. Her sistemin temelinde toplum vardır. Egemen sömürücü sınıf, sömürüsünü ve egemenliğini bu toplum üzerine kurar. Dolayısıyla kendi egemenliği ve sisteminin devamı için, üzerine oturduğu temelin gereksinmelerini de belli düzeyde karşılar. Bu gereksinmeler ne zaman sistem tarafından bertaraf edilmişse, sistem toplumsal zeminlerini kaybetmiş ve toplum tarafından bertaraf edilmiştir.

Kapitalizm de bugün bu noktaya doğru hızla ilerlemektedir. O nedenle, bugün kapitalizmin yaşadığı genel bunalımın niteliği "devresel" ya da uzun dalgaya yayılmış geleneksel bunalımlarından farklıdır.

Her biri birer sonuç olan, enflasyon, durgunluk, mali kriz ya da arz-talep dengesizliğinden doğan pazar krizleri vb. kısmi, dönemsel krizlerden farklı olarak, yapısal ve geri dönüşü olmayan bir bunalımdır. Çünkü bu bir misyon kaybı, yani toplumsal niteliklerini hızla tüketerek, tarihsel görevini tamamlama sınırına hızla yaklaşıyor oluşunun bunalımıdır.

"Yeni düzen" arayışları, tıkandığı söylenen monaterist politikalar yerine yeniden Keynesçiliğe dönüş tartışmaları, IMF, Dünya Bankası gibi finans kuruluşlarının "acil önlem paketleri", bütün ülkelere dikte ettikleri "devleti küçült, duvarları kaldır, sosyal harcamaları kıs, sermayenin serbest dolalşımı önündeki bütün engel ve sınırlamalara son ver" emirleri, sermayenin bizzat kendi özünden kaynaklanan ve onun önüne geçilmez tarihi eğiliminin yarattığı yapısal bunalımı geriye döndüremez.

Sistemin ekonomik dayanağı üretim ve ticaret, toplumsal dayanağı sermaye ve işçi sınıfıdır. Bu temeller üzerinde gelişen kapitalist üretim biçiminin önünde sürekli engeller oluşur. Bu engellerin ana kaynağı sermayenin kendisidir. Bu engelleri, üretimin artırılması, ticari spekülasyonun tırmandırılması yollarıyla aşmaya çalışmıştır. Sanayi devrimi sürecinde üretimin artırılması artı-değer sömürüsünün katlanması ve sermaye birikiminin yoğunlaşmasıyla, istihdam sorunu belli sınırlar içersinde çözümlenebilmiş, işsizlik bir yedek sanayi ordusu biçiminde ve belli ölçülerde el altında tutulabilmiştir. Bu süreçte, artık-değer sömürüsü katlansa da, canlı işgücünde de —yani doğrudan emek gücü— her zaman bir artış olmuştur.

Ancak, bu süreçte, sermayenin özünde yatan; "doğrudan canlı emek kullanımını yalnızca zorunlu emeğe indirgemek ve bir metanın üretimi için gerekli emeği, emeğin toplumsal üretkenliğini sömürmek yoluyla daima azaltmak ve böylece doğrudan uygulanan canlı emekten azami tasarruf sağlamakk eğilimi" tarihi rolünü oynamış, "doğrudan canlı emek" hızla üretim dışına atılmaya başlanmıştır.

Sermayenin özünde yatan bu eğiliminin yarattığı işsizlik bundan dolayı kalıcıdır; içinde bulunduğu istihdam çıkmazı çözümsüzdür. Bugün, canlı emeğin nicel varlığından büyük tasarruf sağlama eğilimi,

üretimde bilim ve teknolojik uygulamanın artan kullanımıyla geri dönüşü olmayan toplu tensikatlara dönüşmüştür.

Avrupa, Amerika, Japonya gibi emperyalist metropoller de dahil, bütün kapitalist ülkelerde işsizlik, sistemin yapısal bunalımının kalıcı sonucudur. Bir yanda üretimde yaygınlaştırdığı yeni teknoloji ve yeni üretim sistemleriyle, öte yandan yeni üretim ve istihdam alanlarından kaçışı özendiren borsa sahtekarlığıyla, dolaysız emeği her geçen gün etkisizleştirmekte, kendisini var eden ana öğelerden biri olan canlı emeği, üretim sürecinin aktif faktörü olmaktan çıkartmaktadır. Bunu yaratan, sermayenin canlı emekten ve üretim araçlarından azami tasarruf sağlama eğilimi olduğu için, hiçbir geçici tedbir, istihdam çıkmazının sistemde açtığı derin toplumsal yaraları iyileştiremez. Kapitalist dünyanın "7 Büyükleri"nden, yetmiş küçüklerine kadar, bütün ülkeler her yıl "işsizlikle mücadele" programları oluşturmakta, her yılı, işsizliği birkaç puan daha artmış olarak kapamaktadırlar.

Türkiye gibi, üretimde teknolojinin henüz yaygın bir kullanıma sokulmamış olduğu ülkelerde bile, teknolojinin canlı emeği yutmasıyla üretim dışına itilenlerin sayısı her yıl katlanmaktadır. TİSK'in verileriyle, "Türkiye'de imalat sanayinde 1989 yılından itibaren istihdamda daralma başlamış"tır. İmalat sanayi işyerlerinde, üretimde çalışanların sayısı, 1989 yılında %3,3, 1990 yılında %9, 1991 yılında %11,5, 1992 yılında %7,7 oranlarında azalarak, bu alandan işsizler ordusunun saflarına onbinlerce canlı emek gücü atılmıştır. İstihdamdaki azalışa paralel olarak, üretimde çalışılan süre de aynı yıllarda önemli ölçüde azalmış; buna karşın aynı yıllarda imalat sanayi üretiminde artışlar yaşanmıştır. TİSK bu gelişmeyi, "son yıllarda imalat sanayinde işletmelerin otomasyona yönelmeleri, teknoloji yenilemesine gitmeleri sonucu üretim artmış, istihdam ise azalmıştır"[32] biçiminde açıklamaktadır.

Bu gelişme, sermayenin emeğin toplumsal üretkenliğini arturarak, yani bilim ve teknolojiyi kullanarak, canlı emekten ve zamandan tasarruf etme eğiliminin somut bir göstergesidir. Sermayenin karı maksimize etme eğilimi, bu eğilimi durmaksızın körükler. Ve sonunda öyle bir

32. *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1993

noktaya gelir ki, sistem toplumsal ayaklarından birini, yani üzerine oturduğu canlı emek ayağını kesmeye başlar. Sistemin sosyal fonksiyonunu tamamlamakta olduğunun en önemli göstergesi budur. Artık, sermayenin kendisi canlı emeği dışlamakta, onu sosyal yaşamını idame ettirme olanaklarının dışına sürmektedir.

Bu olgu, öbür yandan, üretim artışlarıyla piyasada yaratılan arz bolluğunu tüketecek kitlenin sayısının hızla düşmesi demektir. Dolaysıyla, birçok ülkede ve üretim dalında bir "pazar doyumu" yaşanmaktadır. Bu "pazar doyumu", toplumun alım gücünün yükselmesi ve artan tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasıyla değil, üretimin üst sınıra vurması ve arz bolluğu ile sağlanan bir "doyum"dur. Bu bir tıkanma olayıdır. Ve bu tıkanma, üretimi artırmakla aşılamaz. Çünkü, üretimin genişlemesiyle pazarların genişlemesi her zaman için birbirine orantılı bir gelişim izlememektedir. Yeni pazarlar elde etme, "doymamış pazarlar" arayışı, sermayeyi yeni alanlara taşınma yoluna sevketmiştir. Taşıma harekatı kısa süreli nefes alma olanağı sağlamakla birlikte, hemen kapısında bekleyen tıkanma, onu yeni bunalımlara sokmaktadır. Çünkü, güçlü pazarları doyuma götüren üretim artışını, zayıf pazarların emmesi olanaklı değildir. Zayıf pazarlar çok daha kısa sürede "doyuma" ulaşmaktadır.

Teknoloji ve yeni üretim sistemleriyle aşırı üretim son sınırına kadar zorlanmaktadır. Bu süreçte emek yoğunluğu son haddini bulurken, işgücü fazlasının aşırı oranda yığılması (işsizliğin çığı gibi büyümesi) ve üretim dışına itilmesi, inkarın inkarı yasasının işlerlik alanını genişletmektedir. Aşırı üretim ve kamçılanan aşırı tüketim ihtiyaçları, toplumun zorunlu emek ihtiyacının (yani yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan emeğin), sermayenin emekten azami tasarruf eğilimi nedeniyle, sürekli en aza indirgenmesi ve canlı emeğin nicel olarak da artan oranda üretimden dışlanması sonucu insanlığa bolluk, refah ve mutluluk getirmiyor. Çünkü, üretim artışı ve artan taketim ihtiyaçlarıyla, toplumun talebi karşılama gücünün (arzı tüketme gücünün) oransızlığı, yoksulluğu, mutsuzluğu, sosyal bunalımları birkaç kat artırıyor. Giderek, vitrinlere, stoklara el koy, açlığa yoksulluğa son ver şiarı güncelleşeceğe benziyor.

Kapitalist sistem, üzerine oturduğu toplumsal dayanaklarını hızla yitirdiği gibi, ekonomik dayanaklarından aşırı üretim ve ticaret manivelalarında da geri dönüşü olmayan tıkanıklıklar yaşıyor. Bu tıkanıklığın somut bir göstergesi, bütün kapitalist ülkeler de genel bir özellik olarak öne çıkan borca bağımlılıktır. Borcu borçla kapatma döngüsü; dünya ekonomisini "faiz ile döviz arasına sıkıştırmıştır."

Ticarette aşırı spekülasyon, sermayenin uluslarüstü hereketine yön vermiş, üretime yatırılan sermayenin yaklaşık iki katı oranında merkez bankaları ve devlet kontrolü dışına çıkmış bir sermaye hareketi, faiz ve döviz kıskacına sıkışmış ekonomileri borç batağından çıkamaz hale sokmuştur. Bu duruma işaret eden iktisatçı yazar Taner Berksoy, "ülkeler bu durumdan kurtulmak için geriye dönüşü (de-regülasyon) düşünüyor. Bence bu mümkün değildir"[33] diyerek, sermaye birikiminin tarihsel eğiliminin onu getirdiği bu noktadan geriye dönüşün mümkün olmadığı gerçeğini görüyor.

Bir başka iktisatçı Tülay Arın ise, bu mali spekülasyonların global karakterine işaret ederek, "Türkiye'de, devletin, özel sektörün ve tüketicinin borç bağımlılığı içinde olduğunu" söylüyor. Yani, artık bütün iktisatçılar, kapitalist sistemin krizinin bir başka göstergesi olan borç zincirinin de, sistemin bizzat ürettiği geri dönüşsüz bir eğilimi olduğunu kabul ediyorlar. Hatta, Tülay Arın şunları söylüyor: "O ya da bu politika çok fazla fark getirmez. Hangi kaynaklı olursa olsun spekülatif kazanç sonuçta üretken yatırımlara gitmiyorsa, Türkiye ekonomisinin bu tür sermaye hareketlerine katlanmaması gerekir... Rantiyenin gücü de buradan geliyor, ekonomide hakim unsurlar arasındaki polemik rantı kimin yiyeceği noktasında. Ekonomi, faizin rantını yiyenlerle, devalüasyonun rantını yiyenlerin kıskacına girdi".

Görüleceği gibi, kapitalist sistemin sosyal fonksiyonlarını hızla yitirerek, rantı en çok kimin yiyeceği kavgasında amansız bir yarış sürdüren asalak rantiyecilerin sistemine dönüştüğü, çeşitli iktisatçılar tarafından da rahatlıkla ortaya konuluyor.

Kuşkusuz, ekonominin içine girdiği bu borç-faiz-döviz kıskacına paralel olarak, kapitalist sistemin devleti de bunalım yaşıyor.

33. *Özgür Gündem*, 17 Eylül 1993

Uluslarötesi tekellerin dünya ölçeğindeki ekonomik stratejileri ve hedeflerine uyum sağlamak yönünde "devleti küçültme" projesi, devletin bütün sosyal-kamusal fonksiyonlarını budama projesi olarak uygulamaya konuluyor. Ulaşım, sağlık, eğitim, iletişim vb. alanlarındaki bütün devlet sosyal kuruluşları, hizmetleri özelleştiriliyor. IMF ve Dünya Bankası tarafından, devletlere "neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiği" bir bir öğretiliyor. Uluslarötesi şirketlerin sermaye hareketine kolaylıklar sağlamak, koruma duvarları vb. gibi ulusal çitleri kaldırmak, herşeyi paranın emrine vermek ve sermayenin "ayak işlerine bakmak" dışında, devletin hiçbir sosyal niteliğinin kalmaması gerektiği, devletlerde bu yönde yapılan düzenlemelerle açıkça ortaya konuyor. Bunların dışında devletin bir tek önemli görevi kalıyor: Tekelci şirketlerin sömürüsü ve talanı karşısında muhalif ses yükseltebilecek kesimleri terör ve baskı aygıtlarını güçlendirerek bastırmak, bu amaçla, "devlet düşmanlarına karşı mücadele etmek". Böylece, *ekonomide, sosyal alanda küçük devlet, terörde, otoritede, militarizmde büyük devlet niteliği, kapitalist sistemin geldiği noktanın bir başka sonucu olarak gündeme giriyor.*

Kapitalist sistemin içinde bulunduğu bu yapısal krize ve çıkışsızlığa çözüm üretmek için, çeşitli fikirler, politikalar, ütopyalar geliştiren, içinde Zbigniev Brzesinski, Kahn Bell gibi ünlü burjuva ideologlarının da bulunduğu birçok ekonomist çeşitli araştırmalar, kitaplar yayımlıyor. Batıda sanayi toplumunun son evresine gelindiği konusunda hemfikir olan bu araştırmacılar, kapitalist üretim ilişkilerine hiç değinmeden sanayi-sonrası toplum ütopyaları kuruyor, kapitalist sistemi, sanayi ötesi topluma evrimleştirmenin yollarını arıyorlar. Tabiki, "sınıflarüstü" bir bakışla ele aldıkları bu ütopyaları, kapitalist sistemin çalmaya başlamış olan tehlike çanlarını, bir toplumsal devrim olmadan savuşturma gibi umutsuz bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkıyor.

Bir başkası, "demokrasinin yeniden icat edilmesi gerekir" (Gianni de Michelis. NPQ Türkiye sayı 4) diyerek kapitalizmden ümit kesmeyi ve "demokrasiyi yeniden icat etmeyi" öneriyor. Alvin ve Heidi Toffler "sanki daha dün gece zafer şenliklerinin tam ortasında şer imparatorluğunun [SSCB] tabutu üzerinde dans edip ideolojinin sonunun geldi-

ğini ve liberal demokrasinin nihayi zaferi kazandığını ilan ediyorduk. Oysa şimdi şafağın ışığında liberal demokrasinin kendisinin 21. yüzyıla kalıp kalmayacağını merak ediyoruz" (NPQ sayı 4) diyerek, dramatik bir uslupla kapitalizmin "21. yüz yıla kalıp kalamayacağını merak" ediyorlar.

Bunlardan da anlaşılabileceği gibi, burjuva düşünürler bile, "şafağın ışığında" kapitalizmin çöküşünü görmeye başlamışlardır. Bu düşünürlerin, "demokrasinin yeniden icat edilmesi" veya "liberal demokrasinin restorasyonu" dedikleri şey, kapitalizmi yeniden icat etme özlemidir. Ancak, kapitalist sermaye birikim yasasının, kendi doğal tarihi eğilimini takip ederek bu noktaya geldiğini ve gelinen bu noktadan geriye dönüşün mümkün olamayacağını, insanlığın önünde kapitalizmin yeniden restorasyonunun değil, sosyalizmin beklediğini belirtmem gerekiyor. Tarihin, toplumların diyalektik gelişimi bunu böyle emretmektedir. Daha özelde kapitalist toplumun kendisinin doğal ekonomik hareket yasaları böyle gerektirmektedir.

Sermaye birikiminin tarihi eğilimini çözümleyen büyük düşünür Marx kapitalizmin varacağı bu noktayı, bundan yüz yıl önce görmüş, hayranlık uyandıracak büyük bir açıklık ve somutlukla, kapitalizmin bizzat kendi hareket yasalarının ona nasıl bir son hazırladığını ortaya koymuştur.

Sermaye birikiminin bu tarihsel eğilimini, ortaya çıkışından varacağı son durağa kadar nasıl bir yol izleyeceğini, Marx'tan aynen aktarıyorum.

"Dolaysız üreticilerin mülksüzleştirilmesi amansız bir vandallıkla sürdürülür. En alçakça niyetler, en iğrenç tutkular, nefret uyandıran küçüklükler bu eğilimi kamçılar durur. Kişisel emeğe dayanan özel mülkiyet başkasının emeğinin sömürülmesine dayanan kapitalist özel mülkiyete bırakır yerini... Artık mülksüzleştirilecek olan bağımsız işçi değil, kapitalist, yani bir ücretliler ordusunun ya da mangasının komutanıdır. [Borsa kumarında, kapitalistlerin birbirlerinin sermayesine el koyarak daha büyüğün yararına daha küçüğün mülksüzleştirilmesi olaylarını anımsayalım] Bu mülksüzleştirme kapitalist üretimin, sermayelerin yoğunlaşmasına (temerküzüne) yol açan zorunlu yasalarının

gereğidir. Bu çok sayıda kapitalistin, aralarında birkaçı tarafından mülksüzleştirilmelerine paralel olarak, bilim ve teknoloji gittikçe daha büyük ölçüde uygulanır. Dolayısıyla bir yandan üretim araçlarında tasarruf sağlanırken, öbür yandan bütün uluslar dünya pazarının ağında iç içe girerler. Ve böylece kapitalist rejim uluslararası bir niteliğe bürünür. Bunları tekelleri altında tutan büyük sermaye babalarının sayısı durmadan azalırken, öte yanda sefalet, baskı, kölelik, soysuzlaşma, sömürü alabildiğine artar. Ama bu arada kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile disiplin altına giren, birleşen ve örgütlenen bir sınıfın, işçi sınıfının da direnişi artar. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte ve hükmü altında büyüyüp gelişen üretim biçimi için bir ayak bağı olmaya başlar. Emeğin toplumsallaşması ve üretim araçlarının sayılı ellerde yoğunlaşması sonunda öyle bir noktaya ulaşır ki, artık kapitalist kaplarına sığmaz. Bu kap çatlar, paramparça olur. Artık kapitalist özel mülkiyetin eceli gelmiştir." (abç)

Marx'tan aktardığımız bu uzun paragrafta (sanki bugünü anlatıyormuşcasına) hiçbir yoruma gerek bırakmayacak bir şekilde açık ifade edilen olguların tümünün —biri dışında— gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz.

- İşe emekçileri mülksüzleştirmekle başlalyan sermaye, çok sayıda kapitalistin de en irileri tarafından mülksüzleştirilmesini sağlayarak, sermayenin temerküzünü üst boyutlara çıkarmıştır. Mülksüzleştirme hızla sürmektedir.

- Sermayenin temerküzüne paralel olarak, bilim ve teknolojinin bu sermaye tekeli elinde yaygın bir şekilde tarıma, sanayiye, ticarete, hizmetlere uygulanmasıyla, üretim araçlarında tasarruf, daha düşük istihdamla daha çok daha yoğun üretim yaygınlaşmıştır.

- Emeğin toplumsallaşması ve üretim araçlarının sayılı ellerde yoğunlaşması, kapitalist kabına sığmayacak bir noktaya ulaşmaktadır.

- Bütün uluslar dünya pazarının ağında iç içe girmiş, kapitalist rejim uluslararası bir nitelik kazanmış, bugün ekonomik "küreselleşme" dediğimiz uluslarötesi tekellerin denetiminde bir ekonomik bütünleşme doğmuştur.

- Sermaye tekelini elinde tutan büyük sermaye babalarının sayıları parmaklarla sayılacak şekilde azalmaya başlamış, bunların iğrenç tutkuları, alçalıkları, soysuzlukları ve sömürüleri alabildiğine artmış, dünya toplumsal serveti üzerinde denetim kuran bu kutupta lüks, ihtişam, sefahat, öbür kutupta baskı, kölelik, yoksulluk, açlık, sömürü birikmiştir.

- Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte egemenliği altında büyüyüp gelişen üretim biçimi için gerçek bir ayak bağı oluşturmaya başlamıştır.

- Bütün bu olgular sonucu, kapitalist kap, çatlama, parammparça olma noktasına gelmiştir. Kapitalist sistemin geri dönüşü olmayan yapısal ve global bunalımını işte bu olgular yaratmıştır.

Ancak; bu arada kapitalist üretim sürecinin disiplin altına soktuğu, birleştirip geliştirdiği işçi sınıfının direnişi ise (birçok nesnel, öznel, konjonktürel faktörler nedeniyle) aynı ölçüde artmamıştır.

İşçi sınıfının mücadelesi, örgütlülüğü, diğer emekçi halk kitleleriyle bütünleşme düzeyi, bu kabuğu parçalayıp kapitalist özel mülkiyetin ecel çanlarını çalacak noktada değildir.

Bu tek, ama belirleyici önemdeki fark nedeniyle, sermaye birikiminin tarihsel eğilimi, tarihsel görevini yerine getirip, kapitalist kabuğu parçalanma noktasına hızla sürüklediği halde, bu kabuğu parçalayıp atacak sınıf aynı ölçüde hazır olmadığı için, şimdi kapitalizm kendi kendini kemirmekte, bütün üretken değerleri tahrip etmektedir.

Sanayileşmede, teknolojide, üretimde, ticarette gelinen devasa gelişim boyutu da yeni bir toplumsal sisteme geçişin gecikmesi, kapitalist sistemin global bunalımının tüm topluma yayılmasına, toplumsal, ahlaki değerlerin çürümesine, doğanın tahribatının yaşamı tehdit eder boyutlara tırmanmasına, bitmez tükenmez bir tüketim yarışı içinde insani değerlerin bir bir tahrib edilmesine, insanın kendi özüne yabancılaşmasının derinleşmesine, ırkçılık, faşizm, milliyetçilik, dinci gericilik gibi çağdışı, insanlık dışı akım ve hareketlerin insan yaşamını tehdit etmesine ve emperyalizmin kışkırttığı bölgesel, ulusal, milliyetçi, dinsel savaşlarla, bölgeler, halklar, uluslar arasındaki düşmanlığın yayılmasına yol açıyor.

Kısacası, kapitalist sistemin global bunalımı bir kez daha çağdışı barbarlık, insanlığın ölümü, ya da sosyalizm ikilemini tartışmasız, yakıcı bir ikilem olarak insanlığın önüne koymuştur.

Bu ikilemde, "kim kazanacak?" sorusuna, diyalektik ve tarihsel olarak, "işçi sınıfı ve dolayısıyla insanlık" deyip geçmek sorunu çözmüyor. İşçi sınıfının yeni bir düzeyde örgütlenme ve mücadelesinin nasıl oluşacağı, tarihsel görevini omuzlamada gecikmeye yol açan nedenlerin neler olduğu ve nasıl aşılacağının da bilince çıkarılması gerekiyor.

III

İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE EKLEMLENME OLGUSU

Kapitalist sermaye birikiminin tarihsel eğiliminin sistemi sınırlarına hızla taşıdığını görmüş bulunuyoruz. Bu bölümde ise, işçi sınıfının tarihsel görevini yerine getirmeye yeterli bir hazırlık içinde olmamasının nedenleri üzerinde durmaya çalışacağız.

Önceki bölümde de değindiğimiz gibi, kapitalizmin global bunalımı, her geçen gün, sistemin temelleriyle birlikte toplumdaki tüm üreten değerleri kemirmekte, kaynakları yağmalayıp israf etmekte, kapitalist rejimin yıkılma gerekliliğini dayatmaktadır. Ancak, sınırlarına vurmuş sistem, bu noktaya kendi doğal hareket yasalarıyla ulaşmış olmasına rağmen, bu sınırın başka bir toplumsal sisteme geçiş yapılarak aşılması kendiliğinden olacak şey değildir. Bu noktada, yine sistemin üretip biriktirdiği, üretim sürecinde örgütleyip disiplin altına aldığı işçi sınıfı ve genel emek ordusunun tarihsel rolü devreye girmek, bir toplumsal devrimle sınırlardan kopuşu gerçekleştirmek durumundadır. Ancak sorun da buradadır. İşçi sınıfı hareketi bu noktada gerekli örgütlülük, bilinç ve hazırlık içinde değildir.

Kuşkusuz bu durumun kimisi tali, kimisi belirleyici, kimisi de sınırlı ölçülerde belirleyici bir çok sebebi vardır. Bunların tümünü ayrıntılı bir biçimde ele almak burada olanaklı değil. O nedenle belli-başlı (belirleyici önemde) nedenlerine bakmakla yetineceğiz.

İşçi Sınıfının Bileşimindeki Değişim

Son yıllarda bir çok bilimsel araştırmaya konu olan, kimilerinin burjuva sınıf çıkarları konumundan değerlendirdiği, kimilerinin de "proletarya ortadan mı kalkıyor" diyerek kızdığı olgu şudur:

Günümüzün işçi sınıfı değişmektedir. İşçi sınıfını bileşimi, konumu, niteliği, sanayi devriminin emek-yoğun makinalar sistemine dayanan organizasyonu değişmektetir. Somut bulgularla desteklenmediği sürece, soyut bir söylemden öteye gitmeyen ve dar bakış açısından tepkilerle ya da olmadık anlamlar yüklenerek alkışlarla karşılanan bu olgunun gerçek boyutlarıyla ortaya konması gerekiyor.

Günümüzde, artık kendi kabuklarını parçalanmaya başlayan kapitalizmle birlikte, sanayi topulumu da tarihi sürecini doldurmaktadır. Diğer bir deyişle, sanayi toplumu da sınırlarına dayanmıştır. Borsalar bölümünde de gördüğümüz gibi, sanayiden kaçış, yeni sanayi yatırımlarının durması, yeni üretim metodları ve tarz değişimi arayışları ve sanayi burjuvazisinin de, adeta çıkış noktasına geri dönerek şimdi artan ölçüde üretim-dışı rantiye karları peşinde koşması vb. gelişmeler sanayi toplumunun bir tıkanıklıkla yüzyüze geldiğini gösteriyor. Ancak, bunlar söylendiğinde, dar bir bakış açısından "sanayi ötesi toplum ütopyaları mı savunuluyor" türünden beylik suçlamalara maruz kalındığı için, sorunun üzerine bilimsel bir titizlikle gitmek, bu nesnel gelişmelerin yol vereceği sosyal-politik sonuçları açıklıkla ortaya koymak genellikle güçleşiyor. Ne var ki, ideolojik olarak getirilecek argümanlar ve tepkisel saldırılar ne olursa olsun, gerek kapitalist üretim ilişkilerin gelmiş olduğu boyutu, gerekse de işçi sınıfının nesnel durumunu kavrayabilmek için gözlerimizin önünde gelişen olguları ifadelendirmek gerekiyor.

Kapitalizm, sanayi devrimi de denilen üretim araçlarında devrimle aleti-makinaya, iş aracını-üretim aracına dönüştürerek kolektif emeğin elbirliğine dayanan fabrika örgütlenmesi ile uyumlu bir sanayi toplumu yarattı. Bu teknik temel üzerine kurulan sosyalist sistem de, toplumsal olarak farklı bir sistem olmakla birlikte, nesnel olarak makinalaşmanın, ağır sanayinin üzerinde şekillendi. Denilebilir ki, geride bırakmış olduğumuz yüz yıl, ayrı toplumsal sistemler içinde de olsa, sanayi toplumu oluşturma yüzyılı oldu.

Bugün ise, hem kapitalizm, hem de sosyalizmin yaratttığı sanayi toplumu artık tarihi sürecini doldurmak üzeredir. Emeğin toplumsallaşması ve üretkenliğinin geldiği boyut, bilim ve teknolojinin durmak bilmeyen gelişimi ve üretimde yeni tekniklerin, yeni metodların yaygın kullanımı, sanayi toplumunu yeni bir toplumsal aşamaya geçişin eşiğine getirdi. Bugün, üretimin organizasyonunu, emeğin niteliğini, ürünün dolaşım ve yaratılan zenginliğin paylaşımını doğrudan etkileyen yeni teknolojiler dönemi içindeyiz. Emek-yoğun makinalaşma döneminin yerini, sermaye-yoğun (Bilgisayarlı kontrol tezgahları CNC ve numerik kontrol sistemleri, elektronik ve manyetik devreler vb.) makinalaşma almaktadır.

Üretimin organizasyonunda ortaya çıkan bu değişim, sadece makinalaşmanın, tekniğin genişleme gücünü göstermesi bakımından önemli değildir. Bu temel sanayi toplumunu, geleneksel istihdam sistemini, işçi sınıfının bileşimini ve (dün ağır sanayi işçisi denen işçinin) üretim sürecindeki rolünü, örgütlenme ve mücadele kapasitesini etkilemektedir. Bugün, emek-yoğun sanayi işletmelerinden, yeni teknolojilerin uygulandığı bilgisayar kontrollü üretim sistemlerine geçmeye başlanması, ağır sanayinin giderek eski işlevini yitirmesine, sanayide istihdamın her geçen gün daralarak, canlı emeğin yerini hızla nesnelleşmiş emeğin almasına yol vermektedir. Her geçen gün yoğun bir şekilde sanayi alanına giren teknoloji, diğer bir deyimle dolaylı emek sistemleri, doğrudan emeği üretimden dışlamaktadır. Sanayide her teknolojik yenilik, dolaysız emek gücünün her geçen gün biraz daha ve artan oranda üretim alanından uzaklaştırılması anlamına gelmektedir. "Teknoloji içeri, işçiler dışarı" fesefesi, kapitalist şirketlerin temel güdüsü haline gelmiştir.

Nitekim, dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde sanayide istihdam oranı düşmektedir. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde, teknolojik gelişmelere bağlı olarak her yıl oranı artan bir istihdam düşüşü yaşanmaktadır. Örneğin, imalat sanayinde istihdam ABD'de 1977'de %22,7 iken, 1987'de %18,6'ya düşmüştür. Yedi gelişmiş ülke (G-7) toplamında imalat sanayinde istihdamın payı 1977'de %25 iken, 1987'de %21,3'e düşmüştür. Bu süre içerisinde, imalat sanayiinin

katma-değer payında herhangi bir düşüşün olmaması, kapasite daraltmaktan kaynaklanan bir istihdam düşüşüne değil, yeni teknolojilerin kullanılmasıyla ortaya çıkan bir istihdam daralmasına işaret etmektedir.

Bu olgu, sadece gelişmiş kapitalist ülkelerle sınırlı da değildir. Türkiye'de bile, teknolojinin üretimden dışladığı canlı emek oranı, diğer faktörlerle işten atılmaların yanında belirleyici olmamakla birlikte, azımsanamayacak düzeydedir.

Türkiye'de imalat sanayii; 1980'lerin ortalarına kadar emek-yoğun teknolojilerin, yani cansız emeğe (makinalara) oranla canlı emeğin yoğun olarak kullanıldığı bir süreç içinde kendini üretegelmiştir. İthal ikameli, montaja dayalı sanayileşmenin, 1980'lerin sonuna doğru ortaya çıkardığı, ömrünü tamamlamış ve artık çok yıpranmış makina çöplüğü, imalat sanayiinde tıkanıklıkların, kapasite daralmalarının ve artık-emek sömürüsünün yoğunlaştırılmasıyla aşılması mümkün olmayan bir sınıra dayanmasının nedeni olmaya başlamıştır. Teknoloji yenilemek, teknoloji transferi anlaşmalarına yönelmek kendini dayatmıştır.

Bilindiği gibi, 1981-1988 dönemi, yeni sanayi yatırımlarının ve teknoloji değişiminin adından bile söz edilemeyecek kadar düşük seyrettiği yıllardır; ama buna rağmen, 1970'lerde tamamlanan teknik temel üzerindeki emek-yoğun teknolojilerle, ücretler düşürülüp, emeğin çalışma süreleri ve aşırı çalıştırma artırılarak, 12 Eylül'ün süngü gücüyle, verimlilik artışı sağlanmış, belli oranlarda büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, artı-değer sömürü oranının büyüme hızı, bize, aşırı sömürünün ve emek yoğun çalıştırmanın boyutlarını vermektedir. 1970'de artı-değer sömürü oranı %287'dir. 1982'de %325'e, 1988'de %550'ye çıkarılmıştır. Bu süreçte, ücretin katma-değere oranı %15'lere (1988) düşürülürken, sermaye gelirinin payı %81'e ulaşmıştır.

Görüleceği gibi, 12 Eylül faşist rejiminin "askeri disiplini" altında sermaye sınıfı, aşırı sömürünün altın çağını yaşamıştır. Eskimiş emek yoğun teknolojilerle verimlilik artışı, işçinin çalışma süresi ve temposu yoğunlaştırılarak, grev, toplu sözleşme hakları budanarak

sağlanmış, makina donanımı ve yeni teknolojilere yönelmek yerine, emeğin aşırı çalıştırılmasına yönelinmiştir. Ancak, bu şekildeki yoğun çalıştırmanın ve üretim artışının da bir sınırı vardır. 1980'lerin sonunda, gerek emek-yoğun kapasite kullanımı gerekse de verimlilik artışının sınırına dayanılmış, bu sınırdan sonra aynı yöntemlerle üretim ve kapasite kullanım artışı sağlanamaz olmuştur.

1989'la birlikte, gerek işçi sınıfının mücadelesi ve eylemliliğindeki artış, gerek emek-yoğun aşırı çalıştırmanın sınırlarına dayanmış olması ve gerekse de bu sürece kadar reel ücretlerin sürekli düşürülmesiyle toplumun alım gücünün talebe cevap veremez ölçülerde düşmeye başlaması, iç pazarda talep yetersizliğini gündeme getirmiş, sanayide kapasite kullanımı düşmeye başlamıştır.

İSO'nun imalat sanayinde 200 firma sayısını veri alarak yaptığı bir ankette, kapasite kullanımının düşmesine neden olan faktörlerin başında %62,5 ile talep yetersizliği (iç ve dış pazar sorunu) gelmektedir. %7,4 ücret artışlarını, %6,2, hammadde yetersizliğini, %16,5 finansman maliyetlerinin artışını, %7,4'ü ise diğer sebepleri kapasite düşüşünün nedenleri olarak sıralamaktadır.

1990'lara girerken, sermaye sınıfı, gerek kapasite kullanımındaki düşüşe karşı, gerekse de üretim sürecinin yeni tarzda organizasyonu için bir dizi önlem ve kararlar almıştır. Bu kararların başında işçi çıkarmak gelmektedir.

1 yıl içersinde (1991) imalat sanayi şirketlerinin %48,63'ü işçi çıkarmıştır. %76,37'si, maliyet artışlarını, fiyatlara yansıtarak çözüm bulmaya çalışmaktadır. %27,75'i teknoloji yenileme ve geliştirmeyi hedeflemiştir. %19,65'i yeni pazarlar aramaktadır.

İşçi çıkarmanın nedenlerinin başında da yine %39,56 ile talep yetersizliği gelmektedir. %6,59 otomasyona geçiş, %5,49 ise daha vasıflı işçi alımı gibi faktörlerden oluşmaktadır.

İSO'nun sözkonusu verilerine göre, işçi başına ürün miktarının en yüksek olduğu teknoloji kullananların oranı %39,55'tir.[34]

Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye gibi, emperyalizme ba-

34. Petrol-İş Yıllığı 90-91

ğımlı geri kalmış ülkelerde de sanayide teknoloji kullanımı kendini dayatmış bir olgudur. Henüz, yeni teknolojilere açılma potansiyeli genel toplamın yarısına bile ulaşmamıştır. Ancak, teknoloji tekelini elinde bulunduran uluslarötesi tekellere bağımlılığın daha da artması pahasına dış kontrollü teknoloji transferi sürecine girilmiştir. Bu teknoloji transferinin içinde, emek-yoğun ve "kirli teknolojiler" ağırlıktadır. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi üzerinde yol alan teknolojinin de eşitsiz gelişimi, Türkiye gibi ülkelerde teknoloji transferine duyulan gereksinmeyi daha da artırmaktadır. Teknoloji üretme potansiyelleri emperyalizme bağımlılık tarafından tahrip edilmiş olan geri kalmış ülkeler, teknoloji kullanımı bakımından emperyalist tekellere sıkı sıkıya bağımlı hale gelmişlerdir.

Türkiye'de özellikle 1980'den bu yana teknoloji transfer anlaşmaları her yıl artmaktadır. 1980'de teknoloji transfer eden ülkelerle toplam 10 anlaşma yapılarak %3,8'lik bir oran sağlanmışken, 1985'te 58 anlaşma yapılmış, yıllık oran %22'ye çıkmıştır. 1988'de yapılan teknoloji transfer anlaşmasının sayısı ise 30'dur. Kuşkusuz, bu anlaşmalarda, teknolojiyi transfer eden ülke, teknolojiyi satan ülkenin (ya da şirketin) şartları, kısıtlamaları ve doğrudan kontrolünü peşinen kabul etmektedir. Böylece, bir yandan dışa açılmayı teşvik amaçlı yatırım ve teknoloji tarnsferine büyük fonlar aktarılırken, öte yandan, teknolojiyi satan şirketin pazar kısıtlamalarına boyun eğmek zorunluluğuyla, teknolojiyle sağlanan üretim artışı iç pazarda arz bolluğu ile talep yetersizliği arasındaki dengesizliği daha da büyütmektedir. Yani, kısacası, teknoloji tarnsferi de Türkiye gibi ülkelerin üretim artışı ve pazar sorununu, istihdam açmazı ve kapasite kullanım sorununu çözmemektedir. Başka bir düzeyde bu sorunları —hatta bazılarını daha da derinleştirerek— yeniden üretmektedir.

Herşeyden önce, bu olgu, gelişmiş kapitalist ülkelerden daha derin boyutta, yeni işsizlik dalgaları demektir. İç pazar yetersizliğinin kapasite kullanımında daralmayı koşullandırması, kapasite kullanımındaki düşüşün yaygın işçi çıkarma sonucunu vermesi, işçi sınıfının örgütlülüğü ve mücadelesini geriletmek amacıyla uygulanan toplu tensikatlar gibi, işsiz dalgalarını yükselten faktörlere, son yıllarda teknoloji kullanımının yarattığı işsizlik de eklenmektedir.

İmalat sanayiinde özellikle büyük şirketlerin son yıllarda sermaye-yoğun teknolojilere yönelmeleri, 1989'dan itibaren imalat sanayiinde her yıl artan oranda istihdam daralması yaratmaya başlamıştır.

TİSK imalat sanayiinde çalışanların sayısındaki düşüşleri şöyle vermektedir: İmalat sanayi işyerlerinde üretimde çalışanların sayısı 1989'da %3,3, 1990'da %9, 1991 yılında %11,5, 1992 yılında %7,7 oranlarında azalmıştır.

İstihdamdaki azalışa paralel olarak üretimde çalışılan süre de aynı yıllarda önemli ölçüde azalarak, üretimde çalışılan saatler 1989 yılında %4,5, 1990 yılında binde 9, 1991 yılında %12,6, 1992 yılında ise %6,1 oranında azalmıştır.

İstihdam ve üretimde çalışanların sayısındaki azalmaya karşılık, bu aynı yıllarda imalat sanayiinde üretim 1989'da %2,1, 1990 yılında %9,5, 1991 yılında %1,8, 1992'de %4,3 oranında artış kaydetmiştir.[35] Bu gelişmeleri, imalat sanayiinde otomasyona geçişe ve teknoloji yenilenmesine bağlayan TİSK, üretim artışıyla istihdamın azalması arasındaki açının büyüdüğüne işaret etmektedir.

Kapitalizm üretimde teknoloji kullanımında öyle bir noktaya gelmiştir ki, teknoloji sermaye tekelinin elinde her iki ucu da yaralayan bir mızrağa dönüşmüştür:

- Teknolojik gelişme ve üretimde yeni teknolojilerin artan uygulaması istihdamı daraltmakta, işsizliği büyütmektedir.

- Teknolojik gelişmenin gerisinde kalan, yeni teknolojileri kullanamayanlar ise rekabette yenik düşüp batarak, kapısına kilit vurarak işsizliği büyütmektedir.

Çünkü, günümüzde teknoloji, herşeyden önce kıran kırana bir rekabet faktörüdür. Dünya çapında süren bu kıran kırana rekabete dayanamayan, teknolojik bakımdan kendisini yenileyemeyen işletmeler daha büyüklerin yararına birer birer iflas edip mülksüzleşirken (sermayenin merkezileşmisinde teknoloji, belirleyici manivelalardan biri haline gelirken) bir yandan da emeğin üretkenliğinin sınırlarına gelinmekte, kapitalist üretimin "bir metaın üretimi için gerekli emek zama-

35. *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1993

nını azaltmak" ve "maaliyet-fiyatını en alt düzeyine indirgemek eğilimi," kendini nesnelleşmiş emeğin yetkinleştirilmesinde somutlaştırarak, dolaysız emeğin (canlı emeğin) üretimden hızla dışlanmasına yol vermektedir. İşte, kapitalizmin artık hiçbir şekilde çözümleyemeyeceği ve kalıcı bir sosyal kangren haline gelmiş olan işsizlik, sermayenin bu eğiliminden kaynaklanmaktadır ve kapitalist üretim ilişkilerine bir toplumsal devrimle son verilmeden, bu açmazdan çıkış mümkün değildir.

Bütün bu gelişmeler, üretim sürecinde emeğin konumlanışını, dolaysıyla işçi sınıfının bileşimini ve teknolojiyle ilişkisini nasıl etkilemektedir?

Bunun gereği gibi açıklanabilmesi, daha doğrusu, kapitalizmin bugün geldiği noktanın doğru bir şekilde kavranabilmesi için, yine Marx'a başvurarak, sermaye birikiminin tarihsel eğilimine bakmamız gerekiyor. Değilse, teknolojinin sadece sonuçlarına bakarak gelişmeleri kavramak ve bundan sonra nelere yol vereceğini görmek zordur. Marx'a başvuracağız; çünkü, emek-sermaye ve teknoloji ilişkisinde, Marx'ın öngörüleri, hayranlık verecek ölçüde bugünü anlatmaktadır.

Bilindiği gibi, kapitalist üretim tarzının dolaysız amacı ve belirleyici dürtüsü artı-değer üretimidir. Bu dürtü, sermayeye daha fazla artı-emek üretmenin yollarını yetkinleştirme eğilimi kazandırır. Sermayenin bu zorunlu eğilimi, emek süresinden tasarruf ve üretim maliyetinin asgariye indirilmesi, dolaysıyla daha az emek gücüyle daha çok üretim ve daha çok kar dürtüsü biçiminde kendisini ifade eder.

"Metaın üretimi için gerekli-emek zamanını azaltmak, yani değerini o günkü fiili ortalamanın altına düşürmek... maliyet-fiyatının en alt düzeyine indirgemek eğilimi, emeğin toplumsal üretkenliğini artırmak için güçlü bir manivela halini alır."[36]

Bu eğilim bize makinalaşmanın, otomatik mekanizasyon sisteminin ve günümüzde teknolojinin ulaştığı bilgisayarlı kontrol tezgahları sisteminin temel dürtüsünü verir.

Bu zorunlu eğilim nedeniyle, "Sermaye, artık-değer sömürüsünü

36. K. Marx *Kapital* C. III s. 919

sürdürebilmek için elindeki değeri giderek büyüyen oranlarda doğrudan doğruya artık-değer üretmeyen şekillerde kullanmak zorunda kalacaktır. Artık-değeri üreten sadece işçi, yani-sermaye açısından- işçi ücretidir. Makina artık-değer üretemez. Oysa kapitalizm geliştikçe, rekabete dayanmayı mümkün kılacak ölçüde işçinin artık değer üretebilmesi sermayenin çok büyük bir kısmının makinaya yatırılmasını gerektirecektir."[37]

Nitekim, 1900'lerden bu yana, sabit sermaye bileşiminde, makinalaşmaya, bilimsel araştırmalara ayrılan pay sürekli artış göstererek bugüne gelinmiştir.

Sabit sermaye bileşiminin yıllık hacmindeki değişimle makina ve teçhizatın payındaki değişimin oransal farklılığı bu gelişimi çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin, 1978-1988 dönemi ortalama yıllık değişim oranları bazı ülkeler açısından şöyledir:

Avusturya'da brüt sermaye bileşiminin ortalama yıllık hacmindeki artış toplam %1,5'tir. Makina ve teçhizatın payındaki artış ise %3'tür. Kanada'da toplam %5,8 makina ve teçhizatın payı %10,2; Fransa'da %1,3 makina ve tchizatın payı %...; Finlandiya'da %4,0 makina ve tchizatın payı %7,7; Japonya'da %4,8 makina ve tchizatın payı %8,8; Hollanda'da %1,4 makina ve tchizatın payı %3,2; Lüksemburg'da %2,4makina ve tchizatın payı %4,7; İsveç'te %2,9 makina ve techizatın payı %5,7'dir.

Görüleceği gibi, sermaye bileşiminin ortalama yıllık hacmindeki artış oranları içinde, makina ve teçhizatın payı yıllık artışın en az iki katıdır. Kuşkusuz, OECD ülkeleri açısından bu şekilde seyreden artış sözkonusuyken, Türkiye'de aynı yıllarda, sermaye bileşiminin toplam hacminde yılda ortalama %2,5'lik bir artış olmasına rağmen, bu artış içersinde makina ve teçhizatın payında %5,8 oranında düşüş vardır.[38] Bu durum, imalat sanayinin sabit sermaye yatırımlarındaki düşüşte de görülebilir. Türkiye imalat sanayinde 1976 yılında toplam 3 trilyon 619 milyar liralık bir yatırım gerçekleştirilmişken, 1988'de bu rakam

37. K. Marx, *Grundrisse* s. 633
38. Petrol-İş Yılığı 1990, s. 517

2 trilyon 93 milyar liraya düşmüştür (1987 fiyatlarıyla).

Bu durum, Türkiye gibi geri kalmış ülkelerde (bir an için emperyalizme bağımlılığın getirdiği yükümlülüklerden ayrı ele alacak olursak) makinalaşmanın, dolaysıyla bilimsel araştırma ve teknolojik gelişmelerin neden sağlanamadığının da göstergesidir. Çünkü, Marx "Makinalaşmanın ve dolaysıyla bilimsel araştırma vb.nin toplam toplumsal üretim içindeki payının artması, kapitalist üretim tarzında bu bütünsel üretim sürecinin ifadesi olan sermaye içindeki payının da artması demektir. Böylece sermaye içinde direkt kol emeğinin (dolaysıyla işçi ücretinin) payı küçülürken, sermayenin "kendi yatırımı" olan parça büyür." der. Yukardaki rakamlardan da görmekteyiz ki, gelişmiş kapitalist ülkelerde, brüt sermaye bileşimi içinde her yıl, makina ve teçhizatın payı (yani "sermayenin kendi yatırımı" olan parça) sürekli bir artış göstermiştir. Dolaysıyla, toplam toplumsal üretim içinde bilimsel araştırma ve makinalaşmanın payı da büyümüştür.

Sermayenin belirleyici dürtüsü olan en az maliyetle en az birim zamanda en çok mal üretmek hedefi, sermayenin egemenliğine giren bilim ve teknolojide dönemsel atılımlar biçiminde gelişmeler sağlamıştır. İş aletini makinaya dönüştürmekle başlayan bilimin teknolojik uygulanmasının üretime sokulması süreci, 1900'lerde yarı-otomatik, mekanizasyon sistemini yaratmıştır. "Taylorist iş süreci" de denen bu emek sürecinde; işler parçalara bölünüp çoğaltılarak, sermeyenin vasıflı emeğe duyduğu ihtiyaç ve bağımlılığı en aza indirgenmeye çalışılmış, parçalara ayrılmış iş sürecini otomatik bir montaj hattı üzerinde tamamlayan parça-işçilerle standart, kütlesel üretim sistemi uygulanmıştır. 1940'lı yıllarda ise, yarı-otomatik montaj hattına dayanan Taylorist iş sürecinin aşılması yönünde yeni teknolojik gelişmeler sağlanarak otomasyona geçilmiştir. Otomatik kontrol tezgahları, özellikle çelik, petro-kimya gibi ağır sanayi dallarında yaygınlaştırılarak önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

1960'lara gelindiğinde, yarı-otomatik ve otomatik kontrol tezgahlarıyla kurulan standart kütlesel üretim, aynı tip ürünün standart çoğaltılmasıyla ortaya çıkan muazzam stoklara neden olmuş ve işçiyi kendine tabi kılarak dönen bant sisteminin herhangi bir parçasındaki küçük

bir arıza ya da tıkanıklık bütün sistemi durduran bir faktöre dönüştüğü için, Taylorist iş sürecinin katı işbölümü tıkanmaya başlamıştır.

Sermaye, daha esnek işbölümü, daha esnek istihdam ve aynı üretim bandında ürünü çeşitlendirme arayışına girmiştir. 1960'li yılların ortalarında bilgisayarlı sayısal kontrol sistemleri geliştirilerek, bugün "yeni teknoloji" denilen bilgisayarlı sayısal kontrol tezgahları ve sanayi robotları teknolojisinin temelleri atılmıştır.

Son yirmi senedir ise, başdöndürücü bir hızla geliştirilmektedir. Teknoloji üreten gelişmiş kapitalist ülkelerde, üretim yaşamının her alanında ve hizmetler sektöründe bilgisayarlı kontrol sistemleri ve mikro elektroniğin kullanıldığı makinalar hızla yaygınlaşmaktadır. Örneğin, bugün ABD, Fransa, Japonya ve İsveç gibi ülkelerde, 1990 yılında tüm makina imalat sanayi sektörlerinde şirketlerin yüzde 65'i ürünlerinde elektronik parça kullanmışlardır. (Son üç yılda mikro elektronik teknolojisindeki gelişmelerin, bu oranı daha da yükselttiği söylenebilir).

Japonya başta olmak üzere, yine emperyalist tekellerin ülkelerinde robot üretimi ve çeşitli üretim sektörlerinde robot kullanımı artmaktadır.

1970 yılında toplam 100 robot varken, 1980'de bu sayı 22 bine, 1990'de ise 280 bine çıkmıştır. Robotların yarıdan fazlası Japonya'dadır. İkinci sırada %15'le ABD gelmektedir. Bugün giderek bilgi-işlem ve enformasyon alanlarında da kullanıma sokulan yeni robotlar gelişmektedir; ama esas olarak sanayide (daha çok da otomotiv sanayiinde) yaygın olarak kullanılmaktadır.

Japonya'nın 1990 için robot üretim tahmini 575 bindir. Amerika 31.300'le Japonya'yı takip etmektedir. İngiltere 21 bin, Almanya 12 bin sanayi robotu üretemini hedeflemektedir (1993'de bu plan hedeflerinin üzerine çıktıkları şüphesizdir).

Tekellerin robot teknolojisine ağırlık vermesi, hem üretim artışı rekabeti, hem işgücü maliyetini düşürme, hem de bu yolla üretim sürecinde işçi sınıfıyla mücadele içinde olmaktan kurtulma gibi hedefleri içermektedir. Kuşkusuz, robotların kendisi henüz "ucuz"

bir ürün değildir. Ancak, çalıştırılan süreye bağlı olarak ortalama ömürleri 8 yıl olarak hesaplanan robotlar, üç yılda kendileri için yapılan yatırım maliyetini karşılamaktadırlar. Ayrıca, robotlar "sendikalaşamayacağı"ndan, "greve gidemeyeceği"nden, sermayenin tercihidir ve maliyeti yüksek olsa da, daha çok robot üretme, daha çok robot kullanma iştahı artmaktadır. Öte yandan, üretim artışı ve üretim maliyetleri ve rekabet konusunda da bu yeni teknolojilerin açık farkını görmektedirler.

Her küçük araba için harcanan işgünü saati Ford'da 84, General Motors'da 83 iken; Mazda'da 53, Nissan'da 51'dir.

Her arabà için maliyet ise, Ford'da 3.048 dolar, General Motors'da 2.123 dolar, Mazda'da 1.351 dolar, Nissan'da 1484 dolardır. Bu rakamlardan da görüleceği gibi, sermayenin değişmeyen dürtüsü olan en az maliyetle en az zamanda en çok mal üretme eğilimi, yeni teknolojinin de temel dürtüsüdür ve yeni teknolojiler sermayenin bu eğilimine tümüyle cevap vermektedir. Çünkü, günümüz teknolojileriyle sağlanan verimlilik artışı, geçmiş dönemsel teknolojik gelişmelerle sağlanan artışların çok üzerindedir. Bugün adına "esnek imalat sanayi üretim sistemi" denen bilgisayar destekli tasarım, üretim, boşaltım ve kontrol tezgahlarıyla sağlanan ve programlanmış küçük entegre hücrelerin hiyerarşik yapıda biraraya gelmesiyle bütünleştirilen üretim sistemiyle işgücü verimliliğinde hızlı artışlar yaşanmaktadır. Fransa'da otomobil montajında %2,2, elektrik motorları üretiminde %40 oranında işgücü verimliliği artırılmıştır. İngiltere'de motor üretiminde %10,1, ABD'de elektrik motorları üretiminde %5,4, uzay sanayinde %1,6, Japonya'da makina parçaları ve robot üretiminde %10 artış sağlanmıştır.

Öte yandan, yeni teknolojiler sanayi, inşaat, tıp, otomotiv, uzay araştırmaları vb. alanlarda, yeni ürünler ve yeni kaynaklar ortaya çıkartılmasına, yeni mesleklerin doğmasına, birçok geleneksel mesleğin giderek ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Örneğin, ABD'de 1982-1995 arası mesleklere göre istihdam artış ve azalışı tahmini şöyledir:

En yüksek artışı olacak meslekler:	
Bilgisayar servis teknisyenleri:	%97
Bilgisayar sistem analistleri:	%85
Hukuki yardımcılar:	%94
Bilgisayar programcıları:	%77
Bilgisayar operatörleri:	%76
Büro makina tamircileri:	%72
Fizik terapi yardımcıları:	%68
Elektrik mühendisleri:	%65
Elektronik veri işlemleri :	%64
Sivil mühendislik:	%64
En çok azalışı olacak meslekler ise şunlardır:	
Demiryolu kondüktörleri:	%-32
Ayakkabıcılıkta makina ustaları:	%-30
Telefon operatörleri:	%-20
Taksi sürücüleri:	%-19
Özel ev işçileri:	% -17
Çiftlik çalışanları:	%-16
Kolej ve üniversite öğretim üyeleri:	%-15

Bu rakamlar, bir yandan yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı ve yaygınlaştırdığı yeni meslekleri gösterirken, öte yandan da, giderek meslek olmaktan çıkacak, dolaysıyla bu mesleklerde istihdam edilen işgücünü işsizler dalgasına katacak oranları vermektedir. Nitekim Almanya'nın 1982-2000 dönemi istihdamda sayısal değişim tahminine göre ortaya çıkan rakamlar bu gerçeğin altını çizmektedir. Örneğin, istihdamı azalacak alanlarda (lastik sanayii, dökümhaneler, deri, metal sanayi, ağaç ürünleri, kağıt üretimi, demir-çelik, matbaacılık, hazır giyim, tekstil, tarım-orman-balıkçılık, gemi yapımı, ulaşım, kimya gibi) 2 milyon 17 bin işgücü açıkta bırakılacakken, istihdama açılan yeni alanlarda (sigortacılık, yiyecek-içecek, havacılık-uzay, kredi kuruluşları, komünikasyon, özel organizasyonlar vb. gibi) ancak 1 milyon 732 kişi istihdam edilebilecek. İktisaden faal nüfus artış oranıyla, istihdam oranındaki bu büyük düşüşlerin yarattığı fark gözönüne alınırsa, ka-

pitalist dünyayı nasıl büyük işsiz dalgalarının kuşatacağı rahatlıkla görülür.[39]

Nitekim, Marx'ın, "sermayenin canlı emeği kendine mal ediş süreci" olarak nitelediği makinalaşma ve bilimin teknolojik uygulanması sürecinin bugün geldiği nokta Marx'ın öngörüsünün çok somut kanıtıdır. Marx, "eskiden işçi tarafından yapılan aynı işi makinanın yapmasını mümkün kılan, bir yönüyle mekanik ve kimya yasalarının doğrudan doğruya bilimden kaynaklanan analizi ve uygulamasıdır. Mekanizasyonun bu yoldan gelişmesi, ancak büyük sanayi bir kez ileri bir düzeye ulaştıktan ve bütün bilimsel sermaye tarafından esir alındıktan sonra *bilimsel araştırma o zaman bir meslek niteliğini kazanır* ve bilimin doğrudan doğruya üretime uygulanması araştırmayı yönlendiren ve teşvik eden belirleyici perspektif haline gelir."[40] demişti.

Günümüzde bu gelişmeyi somut olarak izlemekteyiz. Bilimsel araştırma artık, profesyonelce uğraşılan ve parayla satın alınan bir meslek haline getirilmiştir. Bilim adamının yeni bir buluşu artık sadece bilimsel gelişmeye katkı, onun için bir manevi ödül anlamına gelmiyor; maddi ödüller, patent hakları ve şirket ortaklıkları demek oluyor ve bu buluşlar bilimsel araştırmalar üzerinde egemenlik kurmuş olan tekellerin çıkarları doğrultusunda değerlendiriliyor. Fizik ve kimya yasalarının yanında, şimdi tıp, psikoloji gibi dallar da daha hızlı, daha ritmik ve daha verimli üretim bantlarının hizmetine verilmiş durumda.

Emperyalist ülkelerde giderek yaygınlaşmakta olan ve adına "teknopoller" ya da "teknoloji parkları" adı verilen teknoloji araştırma ve üretim merkezleri, bilimsel araştırmanın da artık şirketleştirildiğini ve tekellerin global çıkarları tarafından yönlendirilen bir perspektif halini aldığını gösteriyor. Bugün, tekelci şirketler, hükümetler ve üniversiteler, giderek, çeşitli ölçeklerde, entegre bilimsel araştırma merkezleri oluşturmaktadırlar. ABD, Almanya, İngiltere, Japonya, Fransa gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde, üniversitelerle tekeller arasında Ar-Ge

39. Petrol-İş Yıllığı 1990
40. K. Marx, *Grundrisse*, s.650

birimleri kurulmakta, üniversiteler aynı zamanda birer üretim merkezleri haline gelerek tekellerin hizmetine girmektedir. 1980'lerden bu yana, bu yönde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Örneğin, OECD'nin 1988 verilerine göre; ABD'de 150 kadar bilim parkı bulunmaktadır. Bunların yarısı üniversitelerce oluşturulmuştur ve ABD'de üniversiteler ile tekeller arasındaki bağ, diğer bütün ülkelerden daha sıkı ve doğrudandır. İngiltere'de 1986'da 5 olan bilim parkı, 1987'de 26'ya çıkmıştır. Fransa'da 20 "park" geliştirilmiş ve işletilmektedir. İsveç'te, Guthenburg, Lincoping, Stokholm ve Uppsala üniversiteleri ile birlikte teknoloji parkları kurulmuştur. Japonya'da ise, tüm Japonya'yı kapsayan 24 ayrı bölgede "teknopol" (teknoloji kentleri) oluşturma projeleri uygulamaya konmuştur. Bu doğrultuda üniversitelerle bağlantılı olarak çalışılmaktadır. "Teknopoller" adı verilen ve OECD araştırma raporlarında "en büyük proje" olarak nitelenen teknoloji kentlerinin kurulması, ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa'da yoğun bir şekilde hazırlıkları sürdürülen bir gelişmedir. Bu teknopoller, bugünün teknolojilerini daha da geliştirerek, yarının yeni teknolojilerini üretme ve uygulama merkezleri olarak düşünülmektedir. Üniversiteler-devlet ve şirketlerin ortak birimleri biçiminde oluşturulan ve her ülkede yaygınlaşmaya başlayan "teknoloji parkları," Türkiye gibi geri kalmış ülkelerin bile geri duramayacağı bir gelişme olarak gündemine girmiştir.

Türkiye'de 1987'de Marmara Araştırma Enstitüsü kampüsü üzerinde, Gebze Araştırma Parkı oluşturulmuştur.

Kuşkusuz, bugün, direksiyonunda tekelci şirketler oturuyor olmasına rağmen, bunlar geleceğin maddi teknik temellerinin bu derece yetkin düzeylere çıkarılması bakımından muazzam gelişmelerdir. Kapitalist sömürü çarkının çelişkileri ve sınırları nedeniyle insanlığın toplumsal ilerlemesi açısından değerlendirilme perspektifleri bugün için daraltılmış olmakla birlikte, "insanın doğa üstündeki etkinliğinin", "insanın doğaya hakim gelen iradesinin" ürünleri olarak büyük önem taşımaktadır. Marx "Doğa makina yapmaz, lokomotifler, demiryolları, elektrikli telgraflar vb. üretmez. Bunlar insan çabasının, sanayiinin ü-

rünleridir; doğal hammaddelerin insanın doğaya hakim gelen iradesinin ya da insanın doğa üstündeki etkinliğinin organlarına dönüştürülmesidir. İnsan beyninin insan eliyle yaratılmımş organlarıdır; bilimin nesnelleşmiş gücüdür. Sabit sermayenin gelişme düzeyi, genel toplumsal bilginin ne dereceye kadar dolaysız bir üretici güç haline geldiğini ve dolaysıyla toplumsal yaşam sürecinin koşullarının ne dereceye kadar general intellekt'in (genel zihin) kontrolü altına girmiş olduğunu gösterir."[41] diyerek, teknolojik gelişmelere karşı bakışımızı oturtmamız gereken temeli ortaya koymuştu.

Bugün, kapitalist toplumsal üretim ve ilişkiler sisteminin ayak bağları ve yarattığı uzlaşmaz çelişkilerinden ayrı olarak bilim ve teknolojideki dev ilerlemelere bakışımızda Marx'ın bu yaklaşımı temel olmalıdır. Ancak, bu, sorunun bir yönüdür ve bağlı bulunduğu üretim ilişkilerinden bir anlık bağımsız olarak ele alındığında böyledir. Çünkü, bir de madalyonun öteki yüzü vardır ki, bugün açısından esas olarak bu yönünün yakıcı sonuçlarıyla karşı karşıyayız. Tekellerin egemenliği tarafından dolaysız bir üretici güç haline getirilen toplumsal bilginin toplumsal yaşam koşullarında hergün artan oranda yer alışıyla ve kapitalist sömürü sisteminin dar temeline karşıtlığıyla, bir yandan bu muazzam gelişmenin küçük bir azınlığın hizmetine sokularak, toplumun çoğunluğu açısından emek koşullarından, üretimden dışlanma gibi katlanılmaz bir sonuca yol açmakta, ama öte yandan da bu dar temeli paramparça edecek güçleri çoğaltmaktadır.

"Burjuva iktisat sistemi nasıl adım adım, yavaş yavaş gelişip bugüne geldiyse, nihai sonucu olan olumsazlanması da öyle olacaktır." Bu, tarihin kapitalist sömürü sistemine çizdiği kaçınılmaz sondur. Ancak, bu kaçınılmaz sona, yavaş yavaş nasıl ilerleyeceği, ya da ilerlemekte olduğunu görmek için, bilim ve teknolojideki muazzam gelişmelerin, dolaysız üretim sürecinde ortaya çıkardığı yeni olguları, emeğin koşullarında, konumunda ve bileşiminde yol açtığı değişiklikleri kavramamız gerekiyor. Şimdi de kısaca bunlara bakalım.

---

41. K. Marx, *Grundrisse*, s. 654.

Teknolojik Gelişmeler: Sermaye ve Emek Açısından Sonuçları

Yeni teknolojilerin görünürdeki en bariz sonucu, dev boyutlarda işgücü fazlası yaratması ve canlı emeğin üretim sürecindeki rolünü değiştirmesidir. Kuşkusuz, bu etkiler bütün kapitalist ülkelerde aynı boyutta değildir. Teknolojinin gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkardığı sonuçlarla, gelişmekte olan (ya da geri kalmış) kapitalist ülkelerdeki sonuçları farklılıklar taşımaktadır.

Ancak burada özel ayrımlara indirgemeden genel bir bakış konmaya çalışılacak. Değerlendirilirken, sonuçların, ortaya çıkan yeni olguların her ülkede aynı biçimde ve boyutta olmadığı ancak gelişimin yönü bakımından benzer sonuçlar üreteceğinin kastedildiği hatırda tutulmalıdır.

Yeni Teknolojiler, geleneksel istihdam biçimini ortadan kaldırıyor.

Manifaktür sanayi döneminde, emek-yoğun makinalar ve işbölümü ile, dolaysız emekçi niteliği büyük ölçüde değişmekle birlikte, el emeği hala temel öğeydi. Canlı emek bu süreçte kendi hünerini makinaya aktarıyor, makinayı ürünle kendi hüneri arasında bir aracı olarak kullanıyordu. Bu işbölümünde, belirli bir emek, belirli bir aleti kullanma hünerine indirgenerek, emeğin uzmanlaştırılması sağlanıyordu.

Modern sanayi emek sürecinin bu tarz işleyişini değiştirdi. İş aletinin makinaya dönüşmesi, makinalaşmanın gelişmesiyle, hüner makinaya geçmeye, "makinanın gereksiz fazlalık" haline getirdiği bir bölüm işçi sokağa atılmaya başlanmıştı.

Bu temel üzerine kurulan yarı-otomasyon ya da bant sistemine dayanan Taylorist üretim süreci, parçalara bölünmüş ama birbirine bağlanmış uzun bir işlemler silsilesine ve hiyerarşik kontrole dayanıyordu. Standart istihdam denen; aynı işi mütemadiyen tekrarlayan parça işçilerin birbirine bağlı işlemler silsilesi içinde aynı mekanda kitlesel olarak istihdam edilmesine dayanıyordu.

Bu sistemde kafa ve kol emeği arasında tam bir ayrışma yapılıyor, işin küçük parçalara bölünmesi ve parça işçiliğin basitleştirilmesi, yarı vasıflı hatta vasıfsız işçi çalıştırmayı mümkün kılıyordu. Bu tarzda, Marx'ın da belirttiği gibi, "işçinin salt bir soyutlamaya indirgenen etkinliği her yönüyle makinanın devinimi tarafından belirlenir ve düzenlenir olmuştur. Mekanizmanın cansız parçalarını birbirine ekleyerek amaca yönelik bir otomat gibi çalışmasını sağlayan bilim, makinada işçiye yabancı bir güç, makinanın kendi gücü olarak belirir. (.....) emek, mekanik sistemin çeşitli noktalarına dağılmış bireysel işçilerin varlığında, salt bilinçli bir organdır; mekanizmanın bütünsel sürecine tabi kılınmış bir parça, salt sistemin bir eklemidir"[42] Böylece, modern sanayinin hemen hemen her dalında uygulanan bu sistemde, işçi ve makina, adeta aynı mekanik prensiplere göre çalışan, aralarındaki fark neredeyse belirsizleşmiş birer üretim unsuru haline getirilmektedir.

Ancak, son yirmi yıldır, bu tarz üretim sürecinin değiştirilmesi yönünde de, ileri teknolojik adımlarla önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Standart, kütlesel seri üretim tarzının standart ürün stokları ve aynı mekanda kitlesel istihdamın getirdiği örgütlülük ve mücadeleler ile sık sık krize girmesi, sermaye sınıfını daha esnek üretim ve istihdam arayışına yöneltmiştir. Daha "sorunsuz bir iş süreci", eritilmesi zor stokların doğmasını önleyici çeşitlendirilmiş esnek üretim ve buna bağlı olarak esnek istihdam politikalarını uygulamakta, teknolojinin sağladığı olanaklardan olabildiğince yararlanmaktadır.

Önce Japon otomotiv sanayinde başlayarak hızla yaygınlaşan, bilgi-iletişim, hizmetler gibi alanlarda hızla yaşamın bir parçası haline gelen bilgisayar ve mikroelektroniğin kullanımı, esnek üretim ve esnek istihdamda sermayeye büyük olanaklar sunmuştur.

Bu teknolojiler, sermayeye üretimde; ürünün çeşit bollluğu, talebe göre ürün ve çeşit değiştirme esnekliği, aynı tip seri üretim stoklarından kurtulma şansı vermekte, yaygın işsizlik ortamından yararlanarak da istihdamda istediği kadar esneyebilmektedir.

Bugün, eski standart istihdam biçimi (ya da geleneksel istihdam

42. Age. s. 639

şekilleri) bozularak, yaygın bir şekilde esnek istihdama geçilmektedir.

Düzensiz istihdam biçimi de denen esnek istihdam hem nicelikçe, hem nitelikçe daha küçük oranda ama vazgeçilmesi imkansız bir "çekirdek işçi grupları" etrafında, kısmi-süreli (part-time) çalışma, geçici işçiler, taşeronlaştırma ve eve iş verme, tele-çalışma gibi düzensiz istihdamla sarmalanmış bir sistemdir. Bu istihdam biçimine göre, asıl işi çekip çeviren, tasarım ve kontrolü merkezileştiren yüksek nitelikli çekirdek kadro (esnek uzlanlaşmış grup) etrafında, üretim ve dolaşım bütünlüğünün çeşitli ünitelerine esnek biçimde serpiştirilmiş bir istihdam politikası uygulanmaktadır.

Geçici işçiler, kısmi-süreli çalışan işçiler, eve-iş alan ve teleçalışma yapanlar ve "gizli işçiler" denen taşeron işçileri, mekansal ve sosyal ilişkiler olarak birbirinden koparılmakta, ama üretim sürecinde birbirine eklemlenmiş bir genel üretici güç haline getirilmektedir. Kuşkusuz, istihdamdaki bu esneklik, ücret sistemlerinde de esnekliği beraberinde getiriyor ve daha düşük ücretle, işverenin istediği koşullarda çalışma biçimini yaygınlaştırıyor. Özellikle de kadınların yoğun olarak istihdam edildiği tele-çalışma ve eve-iş alma, sermayenin dayatmalarının daha etkili olmasına, sömürünün daha katmerlenmesine yol açıyor. Çünkü bu tür çalışmalarda, istihdamda sürekliliğin güvencesi bulunmadığı gibi, daha az ücretle, işverenin istediği sürede daha çok ve kaliteli parti üretime uymak zorunluluğu işi yitirme kamçısıyla dayatılıyor.

Yeni teknolojilerin getirdiği olanakları istihdam biçimini istedikleri gibi esnetme ve istedikleri koşullarda istihdam etme doğrultusunda kullanan işverenler, işçi sınıfını örgütsüzleştirmek, bütün sosyal hak ve kazanımları budamak yolunda bu esnemeye büyük önem veriyorlar. Yeni teknolojilerin (ve başka faktörlerin) milyonlarca işçiyi sokağa döktüğü koşullarda işsiz kalmanın, iş bulamamanın korkunç kamçısı, sısyal güvenseden yoksun, düşük ücretli istihdama razı olanların sayısını her geçen gün artırıyor.

Bugün gelişmiş kapitalist ülkelerde "part-time" (kısmi süreli)

çalışanların, eve-iş alanarın ve tele-çalışanların sayısının hızla artması bu esnemenin ve eski nitelikli işgücünün sokağa dökülmesinin bir ürünüdür. 1987 yılı için, ILO kaynaklarına göre toplam 48 milyon olarak belirtilen kısmi-süreli çalışanların sayısının 1990'larda daha da arttığı söylenmektedir. OECD ülkelerinde (1990 yılı için) part-time çalışanların, toplam çalışanlara oranı, Danimarka'da %23,7, Avusturalya'da %21,3, Belçika'da %10,2, Almanya'da %13,2, Japonya'da %17,6, Norveç'te %26,6, İngiltere'de %21,8, ABD'de %16,9, Hollanda'da %33,2'dir. Bunların içinde kadınların oranı ise, bilinebileceği gibi oldukça yüksektir ve en düşük %61, en yüksek %89 gibi oranları bulmaktadır. Geçici işçilik statüsünde de bir o kadar artış sözkonusudur. Geçici sözleşmeli ya da mevsimlik işlerde çalışanların oranı bazı ülkelerde toplam istihdamın %26'sını geçmektedir. Örneğin İspanya'da 1989 verileriyle geçici işçilik oranı %26,6'dır. Portekiz'de %18,7, Yunanistan'da %17,2, Almanya'da %11, Japonya'da %10,8'dir.

Türkiye'de ise, ücretli ve yevmiyeli part-time (kısmi süreli) çalışma DİE anketlerine göre 1988 yılı itibariyle %3 dolayında görülmektedir. Diğer ülkelere göre oldukça düşük olan bu rakam, Türkiye'de part-time çalışmanın tercih edilmediğini değil, tersine part-time çalışılacak işin dahi bulunamadığı göstermektedir. Geçici-mevsimlik işçilerin oranı ise daha yüksektir. DİE'ne göre, 1.148.133 olarak verilen sayı, SSK istatistiklerinde 502.111 olarak verilmekte ve toplam istihdama oranı %15,4 olarak hesaplanmaktadır. Daha çok tarımda ve hizmetler sektöründe istihdam edilen geçici işçi sayısının, kayıtsız durumda olanları da katıldığında bu oranın daha da yüksek olacağı açıktır.

Türkiye'de son yıllarda, çok daha katmerli bir sömürü ve her türlü sosyal güvenceden yoksunluk anlamına gelen taşeronlaştırma yaygın bir istihdam biçimi haline gelmiştir. Gerek büyük özel sanayi şirketleri, gerekse de KİT'lerde hızlı bir taşeronlaştırma yaşanmaktadır. Türkiye genelinde KİT'lerin yüzde 90'ında, idari, ambar, tamir, park, bahçe gibi kollardaki çalışmalar taşeronların

elindedir. 28 şeker fabrikasının 5'i hariç diğerlerinin hepsinde idari, ambar, tamir, park, bahçe gibi bölümleri taşeronlara verilmiştir. Ayrıca, yükleme-boşaltma, temizlik, inşaat-onarım, tadilat, makina imalat, kaynak ve hatta montajda taşeronlaştırılma yaygınlaştırılmaktadır.[43]

"Gizli ücretliler" de denilen taşeronlaştırmayla sermaye sınıfı, üretim sürecinin gerekli kıldığı bütün sosyal sorumluluklarından arınmakta ve sendikasız, sigortasız, kayıtsız ve ücretler taşeron firmanın keyfiyetine bırakılmış işgücüyle üretim yapmanın "keyfini" çıkarmaktadır. Böylece, işçiler hem aracı-taşeron firma sahipleri hem de işveren tarafından çifte sömürüye tabi tutulmaktadır. Türkiye gibi, işsizliğin çok yüksek olduğu , birçok kalifiye işçinin hızla işinden edilerek açığa bırakıldığı bir ülkede, işveren ve taşeron firmalar bu şekildeki standart olmayan istihdamda istedikleri kadar esneyebilmekte, keyfiliği üst boyutlara çıkarabilmektedirler. O nedenle, bugün taşeronlaştırmaya karşı mücadele, işçi sınıfının sosyal hak ve güvenceler uğruna mücadelesinin önemli bir parçası olmak durumundadır. Taşeron firmalarda çalışan işçiler, kayıt, sigorta, sendika ve grev hakkı için, aynı işyerinde çalışan sınıfın diğer üyeleriyle birlikte yoğun bir mücadele içinde olmalıdırlar.

Tele-çalışma ve eve-iş alma biçimindeki istihdamda da son on yıldır hızlı bir tırmanış sözkonusudur. Üretim yapan birim ve merkezlerin uzağında, iletişim teknolojilerinin kullanımıyla yapılan bu istihdam biçiminde daha çok iletişim sanayi, bilgisayar, bankacılık, sigortacılık, basın-yayın, resmi daireler ve kamu sektörü hizmetlerinde, pazarlama ve satış işlerinde, imalat sanayinde, danışmanlık ve sosyal hizmelerde çalışılmaktadır.

Tele-çalışma en yoğun olarak ABD ve İngiltere'de görülmektedir. Diğer gelişmiş kapitalist ülkelerde de yaygın olarak başvurulan istihdam biçimi halini almaktadır. Tele-çalışma ile şirketler, maliyeti önemli ölçüde düşürürlerken, istihdamda esnekliği artırma, verimliliği, yüksek kalifiye eleman gücünden yararlanmayı, sosyal güvenlik gi-

43. *Aydınlık*, 12 Ağustos 1993

derlerini azaltmayı, büro masraflarından ve büyük işyeri yükümlülüğünden kurtulmayı amaçlamaktadırlar. Bunların yanı sıra, tele-çalışma ile üretim birim ve merkezlerden yalıtılmış, kendi evinde ya da işyerinin belirlediği bir yerde çalışma gerçekleştirildiğinden, tele-çalışma işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesi, sosyal hak ve güvenceler için mücadele kapasitesinin düşürülmesi için de tercih edilen bir istihdam biçimi halini almaktadır. Örneğin, ABD'de 1995'te toplam istihdamın %15'nin tele-çalışma statüsü içinde olacağı, İngiltere'de kalifiye işçilerin %15 ile 20'sinin bu statüde çalışacağı tahmini yapılmaktadır.

Bu şekildeki düzensiz, esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına bir de yeni teknolojilerin her gün büyük sayılarla açığa aldığı işçilerin sayısı eklendiğinde, son yıllarda işçi sınıfının örgütlülüğünde, mücadelesinde, sendikalaşmasında yaşanan durgunluğun, gerilemenin nesnel faktörlerinden biri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

OECD ülkelerinde son yılların rakamlarıyla işsiz sayısı 47 milyondur. Gelişmekte olan ülkelerde ise "işsizliğin yaşamlarını kararttığı kişi sayısı tahminen 500 milyondur." (Gelişmekte olan ülkelerde her çalışanın bakmakla yükümlü olduğu aile sayısı da işsizliğin yaşamlarını kararttığı insanlar olark hesaplanmalıdır.) Bütün bunların yanısıra, 1990'lı yılların sonuna doğru, 400 milyon genç iş isteyecektir.

İşsizliğin böylesine yaygın olduğu bir tarihsel momente gelmiş olan kapitalist sistemin, istihdam güvenilirliğini giderek tümüyle yitirmekte olduğu, insanların "yarın" kaygısının yakıcı olarak öne çıktığı ve umutların hızla tüketildiği bir dönemden geçtiği açıktır. "Yeni teknolojilerin, yeni istihdam alanları açacağı" yolundaki tüm ümitvar "tahminler" ve propagandalarla, insanların kendi yaşamında yüzyüze olduğu gerçekler acımasız bir paradoks halindedir.

Son yirmi yılda yeni teknolojilerin yol açtığı işten çıkarmaların sayısı, bu paradoksun her gün daha açık bir şekilde bilince çıkmasını sağlamaktadır.

Örneğin Japonya'da, yeni teknolojilerin sağladığı otomasyon sonucu, makina üretimi yapan bir şirkette kalifiye işçi sayısı 170'ten 36

kişiye, dağıtım ve kontrol işçileri ise 25'ten 3 kişiye düşmüştür.

Yine Japonya'da otomobil montaj işlerinde çalışanların sayısında, yeni teknolojiye geçmekle %50 azalma, "bütünleştirilmiş imalat sanayine" geçmekle de %60 oranında azalma olmuştur.

Yine Japonya'da "esnek üretim sistemi" teknolojisi, otomobil montajında her 12 işçiden yalnızca 1'ini istihdamda bırakmıştır (1985).

- İngiltere'de basın sektöründe yeni teknoloji, 80 bin işçiyi işsiz bırakmıştır. 1978-1984 arasında, sadece mikroelektronik teknoloji nedeniyle 2 milyon işçinin istihdamının yok edildiği açıklanmıştır.

- ABD'de 1978-1984 arası, 2 milyon 400 bin işçi yeni teknoloji nedeniyle işsiz bırakılmıştır. 1987-1990 yılları arasında ABD'nin üç büyük otomobil tekelinde 70 bin işçi atılmıştır.

- Siemens (Almanya) 1985'te büro işçilerinin %40'ını mikroelektronik teknoloji nedeniyle işten çıkarmıştır.

- Fransa'da Renault'da robotların kullanılması, istihdamın %23-30'unda etkili olmaktadır.

- Finlandiya'da makina mühendisliği firmalarında esnek imalat sanayii üretimine geçmekle istihdam üçte iki oranda azalmıştır.

Görüleceği gibi, yeni teknolojilerin getirdiği istihdam daralması, kapitalist üretim ilişkilerinin, aşması mümkün olmayan temel kaoslarından biri durumundadır. Çünkü, sermaye genel toplumsal emeği artan oranda kendisine mal ederek aşırı kar ve sömürü dürtüsüne uygun olarak, bilim ve teknolojinin üretime uygulanmasını durmaksızın geliştirecek, öte yandan bu alandaki her gelişme, her ilerleme, büyük rakamlarda canlı emeğin sürekli üretim dışına itilmesi, açığa alınması anlamına gelecektir. Bu öyle bir çelişkidir ki, bilim ve teknolojinin kullanılış biçimi (kapitalist aşırı kar ve sömürü amacıyla kullanılılş biçimi) değiştirilmeden çözümü mümkün değildir.

Bilindiği gibi, manifaktür sanayiinin gelişerek iş aracının makinaya dönüşmesiyle işçinin yerini almaya başlayan makinalara karşı işçi sınıfının ilk tepkisi bu makinaları tahrip etmek, yıkmak biçiminde ge-

lişmişti. İşçilerin makina ile, (yani maddi üretim araçlarıyla) bunların kullanılış biçimi arasındaki çelişkiyi görmeleri ve saldırılarını makinalara değil, bunları daha yoğun sömürü amacıyla kullanan sermayeye karşı yöneltmeleri, hem zamanla, hem de deneyle kazanılan bir bilince dönüştü.

Bugün, işçilerin yerini alan yeni teknolojilere işçi sınıfının tepkisi, bu bilincin ürünü olarak tahrip etmek, yıkmak, gelişmeye karşı çıkmak biçiminde değil, sonuçlarına karşı mücadele etmek biçiminde gelişmektedir.

Örneğin, bugün İngiltere'de 2000 işçinin çalıştığı bir şirkette yapılan ankette, işyerinde yaşadıkları sorunlara tepkileri ayrı olmakla birlikte, teknolojik değişim karşısındaki tutumlarında yalnızca %7 oranında işçinin karşı tavır içinde olduğu ortaya çıkmıştı. Yine İngiltere'de yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göre (1990), teknolojik değişimden etkilenen işçilerden "mavi yakalılar"ın %36'sı, "Beyaz yakalılar"ın %38'i yeni teknolojik değişimlerden "oldukça yana" olduklarını belirtmişlerdir. "Oldukça karşı" olanlar, mavi yakalılarda %2, beyaz yakalılarda %2'dir. "Biraz karşı" olduğunu belirtenlerin oranı mavi yakalılarda %18, beyaz yakalılarda %14'tür. Sendikaların tutumlarının da, gelişmenin kendisine karşı olmak biçiminde değil, sonuçlarının çalışandan yana olması için mücadele verilmesi gerektiği biçiminde oluştuğu bilinmektedir.

Bu veriler, bir şeyi ortaya çıkarmaktadır: İşçiler, ileri teknolojik gelişmelerin kendisine karşı değillerdir. Ancak bu, yeni teknolojilerin iş ve sosyal yaşama getirdiği sorunlardan bağımsız olarak ele alındığında böyledir. Bu gelişmelerin yarattığı, en başta işsizlik olmak üzere, birçok ekonomik, sosyal, siyasal sorunlar ve soruçlarına karşı, öneriler biçiminde dile gelen tepkiler yaygınlaşmaktadır.

Yeni teknolojilerle, sermayenin üretim sürecinde işçi sınıfının kollektif elbirliği, örgütlenmesi ve bunu sınıf mücadelesine yansıtmasını önleyen bir parçalanma yarattığı, işçi sınıfını kesimlere bölerek, birbirinden yalıtık birimlerde konumlandırarak üretim sürecindeki devindirici ve etkin gücünü kırmayı amaçladığı, sendikasızlaştırma ve sosyal haklara saldırı mekanizması olarak kullandığı bilince çıkmış du-

rumdadır. Bu bağlamda, yeni teknolojilerin uygulanması, sınıf mücadelesi açısından, birisi yakıcı güncel, diğeri nedenlerini de kapsayan başlıca iki temel hedef ortaya çıkarmaktadır. Sendikaların ve son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan "işyeri konseyleri"nin, toplusözleşme önerilerinde, grevlerinin gerekçelerinde dile getirilen bu hedef öneriler şöyledir:

1. Yeni teknolojilerin sonuçları işçiden yana olmalıdır: Bunun için a) İşten çıkarmalar önlenmeli, b) çalışma saatleri kısıltılmalı, daha kısa süreli daha çok vardiya uygulamasına geçilmeli, c) işgüvenliği sorunları çözümlenmeli, d) sendikasızlaştırmaya son verilmeli, e) fazla mesailer kesilmeli, f) standart olmayan işlerde çalışanların tam gün çalışanlar gibi hak ve güvencelere sahip olması sağlanmalı, g) erken emeklilik ve ücret güvencesi sağlanmalı, h) standart olmayan istihdamda yaygın olarak kullanılan geçici işçiler, taşeron işçileri, eve-iş ve sosyal olmayan diğer çalışma statülerinin önlenmesi, ı) yeni teknolojiler üzerine olabildiğince erken haber ve bilgi verilmesi. i) mesleki eğitimin yaygınlaştırılması.

2. İşçinin aleyhine sonuçların önlenmesi için, işçilerin aktif olarak kalitenin ve verimliliğin artırılmasına katılımını sağlayan yeni teknolojilerin karar mekanizmalarına da katılımının sağlanması. İşçiler, yeni teknolojilerin uygulama biçim ve sonuçları üzerinde karar ve denetim hakkına sahip olmak istemektedirler. Bu ikincisi çok önemlidir. Çünkü, teknolojik gelişmelerin sadece sömürülen emekçilerin aleyhine doğurduğu sonuçlarına karşı değil, bu sonuçları ortaya çıkaran nedenlere karşı da savaşımı içermekte, teknolojik gelişmeler üzerinde karar ve denetim hakkına sahip olmak istemiyle işçi sınıfını bu günden geleceğin toplumsal sistemine bilinç olarak hazırlamaktadır. Ayrıca, yeni teknolojilerde "zararlı çevresel atıklara karşı önlem alınması" talebinin sendikaların önerileri ve toplusözleşme görüşmelerinde iş ve çevre sağlığı açısından önlem olarak gündeme getirilmesi, geleceğe ilişkin bilinçlenmenin bir diğer göstergesidir.

Yeni teknolojilerle, "Kalite Kontrol Çemberi" ya da "esnek üretim sistemi" olarak adlandırılan yeni üretim metotlarıyla, az sayıda ama çekirdek işçi grupları biçiminde istihdam edilen işçilerin üretime ve

kalitenin iyileştirilmesine katılımı üst düzeye çıkarılmaktadır. İşveren, işçinin fabrika içi ve dışındaki bütün zamanını, bütün etkinliğini kendisine mal etmek için, işçileri psikolojik şartlandırma dahil, "işyerinin, verimliliğin, kalitenin sahipleri" olarak propaganda etmektedir. Bunun için, işyeri kimlikleri, işyeri marşları vb. türünden manevi özendirmeye ağırlık vererek, işçide üretim sürecinde geniş özgürlük ve sorumluluk tanındığı yanılsamasının oluşmasını sağlamaktadır.

Türkiye'de de Cihan Elektrik ve Brissa'da uygulamaya konan bu "kalite kontrol çemberi" (diğer adıyla Japon modeli) metoduyla, yoğun işçi çıkarımıyla istihdamda küçülme yarattıkları halde, üretimde kalitede hızlı bir artış sağlamaya başlamışlardır. Brissa'da bir işçi temsilcisi bu modeli şöyle algılamakta ve savunmaktadır: "Fabrikamızda işçi-işveren ilişkisi karşılıklı hoşgörü ve diyaloğa dayanıyor. İlke, 'işi üreten ve yapan bilir' oldu. Toplusözleşmeye greve iten nedenler vardı. Bunlar hemen hemen ortadan kaldırıldı. Brissa dünyanın en büyük firmasıdır ve tüm dünyaya lastik üretiyor. Bunun aksamaması gerekiyor. Düne göre bugün anlayış değişti; işyeri hepimizindir."

İşte, zaten yeni modelin işçilerde yaratmak istediği en önemli yanılsama budur. Gerçekte olan, işçinin bütün etkinliğini sermayenin etkinliği haline getirerek, sermayenin üretim sürecini kontrolünü en üst düzeylere çıkarmak, illüzyonik bir "sahiplilik", "özgür çalışma" ortamında işçiyi daha fazla sömürmektir. Nitekim, "işyeri hepimizindir" biçiminde şartlandırılan işçi temsilcisi, kalite ve verimliliğin artırılmasına aktif olarak katılım ölçüsünde, işyerinde kararların alınmasına, planlamaya, denetlemeye katılım istediğinde, üretim araçlarının kapitalist sahipliliği, yani sınıf çelişkisi bütün sertliği ve çıplaklığıyla kendini gösterecektir. O zaman, işçiler patronun yaratmak istediği sahte "sahiplilik" büyüsünü üzerlerinden atarak, gerçek sahiplilik isteyeceklerdir. Demek ki, bu metotta da zıtların mücadelesi bütün hızıyla işlemektedir. Kısa vadede, patron işçi sınıfının zihinsel ve bedensel etkinliğini bu şekilde kendine mal ederek büyük karlar, verimlilik artışı, kalite artışı, daha az hatalı üretim, iş saati ve hammadde kayıbının daha aza düşürülmesi gibi büyük çıkarlar sağlayacaktır; ancak, bu aynı zamanda, karşısına her adımda çıkacak sınıf gerçeğinin sağladığı bi-

linçle işçilerde, gerçek sahiplilik, kararlara, planlamaya ve denetlemeye gerçek katılım istemini körükleyecektir. *Bu olgu, bir kez daha; sermayenin salt kendi çıkarları için attığı hiçbir adımı yoktur ki, karşısındaki sınıfa o adım içersinde yeni mücadele mevzileri, yeni mücadele olanakları ve yeni mücadele hedefleri kazandırmasın, gerçeğini ortaya koymaktadır.*

Emeğin Niteliğinde Yükseliş ve Genel Emek Gücü

Marx; "Sermaye makinayı, ancak ve ancak işçinin zamanının daha büyük bir kısmında sırf sermaye hesabına çalışabilmesini mümkün kıldığı, zamanının daha büyük bir kısmını kendine ait olmaktan çıkarıp bir başkası uğruna çalışma süresi haline getirdiği için kullanır"[44] demişti.

Sermayenin bu amacı ve eğilimi sonucu, dev adımlarla ilerleyen makinalaşma emeğin üretkenliğinin üst boyutlara çıkmasına, sermayenin kâr oranlarının sürekli yükseliş sağlamasına vazgeçilmez teknik temel sundu. Kuşkusuz, sermaye bunu, "üretim araçlarının yoğunlaşmasından ve bunların kitle halinde kullanılmasından ileri gelen toplam tasarruf" ve "emeğin toplumsal bir bileşik haline gelmesinin" avantajlarını kullanarak gerçekleştirdi.

"Üretim sürecinde, üretim araçlarının toplam ya da toplumsal bakımdan bileşik emek tarafından ortaklaşa kullanılmasının sağladığı tasarrufla" ulaşım ve haberleşme araçlarında hızlı gelişmeler (bugünün enformasyon teknoloji düzeyine çıkan dev ilerlemeler), dolaşım zamanında kısalmalar, makinalarına sürekli daha gelişkin, daha yetkin makinalarla yer değiştirmesini sağlayan ilerlemeler kaydetti.

Kuşkusuz, bütün bunlar, "üretime katılan emeğin toplumsal niteliğinde, toplumdaki işbölümünde ve başta doğa bilimleri olmak üzere, entellektüel emekteki gelişmelerde izlenen" gelişmelerdi.

"Sermayenin doğrudan canlı emek kullanımını yalnızca zorunlu emeğe indirgemek, bir metanın üretimi için gerekli emeği, emeğin top-

44. K. Marx, *Grundrisse*, s. 646

lumsal üretkenliğini sömürmek yoluyla daima azaltmak ve böylece doğrudan uygulanan emekten azami tasarruf sağlamak gibi, bir de asgariye indirilmiş bu emeği en ekonomik koşullar altında kullanma eğilimi vardır"[45]

Sermaye bu eğilimini, ancak, üretim sürecinde toplumsal bir bileşik haline getirdiği entellektüel emekle, elbirliğine dayanan kollektif emeğin üretkenliğinden yararlanarak gerçekleştirmektedir. Nitekim, bu süreçte, aralarında her biri kendi rollerini oynamak bakımından bir ayrım olmasına rağmen, üretim sürecinde birbiri içine geçen evrensel emekle (her türlü bilimsel emek; keşifler ve buluşlar) canlı emeğin elbirliğine dayanan kollektif emeğin toplumsal bileşik haline getirilmesi, sermayeye artı-değer sömürüsünü toplumsal emek sömürüsü düzeyine çıkarma temeli sağlamaktadır. Ve böylece, Marx'ın belirlemesiyle, "insan zekası ile ilgili evrensel emeğin [diğer adıyla entellektüel emeğin] bütün yeni gelişmelerinden ve bunların bileşik emek yoluyla toplumsal uygulanmasından aslan payını alanlar genellikle en değersiz ve sefil türden para-kapitalistleridir"[46]

Marx'tan yaptığımız bu kısa alıntılar biçimindeki açıklamalarla üretim teknolojisindeki gelişmelerin doğrudan emekten neleri götürdüğünü, ama öte yandan Marx'ın deyimiyle "kurtulmuş emeğe" (yani kapitalist sınırlamalar ve çelişkelerinden kurtarılmış, gelecek toplumun emeğine) neler getireceğine gelmiş bulunuyoruz.

Çünkü, emek ve sabit sermaye çözümlemelerinde Marx yukarda özetlemeye çalıştığımız temelden hareketle, bilimin teknolojik uygulanması sürecinde, canlı emeğin gelecekte nasıl bir konuma indirgeneceğini, üretim sürecinde genel toplumsal emeğin nasıl bir bileşik emek halinde öne çıkacağını, üretimde nesnelleşmiş emeğin artan yer alışına paralel olarak, insanın toplumsal olarak kendisini geliştirmek için nasıl bir "serbest zaman" temeline kavuşacağını ve bütün bu gelişmelerle sermayenin bizzat kendi eliyle kendi sonunu nasıl hazırladığını ortaya koyacağını açıklıkla ve büyük bir uzak görüşlülükle ortaya koymuştur.

---

45. K. Marx, *Kapital* C. III, s. 95.
46. Age. s. 113.

Marx, "Toplumda bilimsel birikimle genel olarak üretici güç birikimiyle orantılı olarak makinalaşma geliştikçe, genel toplumsal emek, emek değil sermaye biçiminde gözükmeye başlar. Emek aracı maddi içeriği bakımından dolaysız niteliğini kaybedip sabit sermaye haline geldiği ve işçinin karşısına maddeten sermaye olarak çıktığı ölçüde bilim, makinada, işçinin dışında ve ona yabancı birşey olarak belirir. Canlı emek, ondan bağımsız olarak işleyen nesnelleşmiş emeğe [makinalar] tabi kılınır. Eylemi sermayenin ihtiyacına uymadığı takdirde işçi gereksiz bir fazlalık haline gelir." demişti.

Bugün, ilerleyen teknolojinin yarattığı sonuç tam da budur. Bilgisayar tasarımlı, bilgisayar destekli kontrol ve üretim tezgahlarıyla işçinin zihinsel ve bedensel etkinliğnin yerini alan esnek üretim teknolojileri, nicel ve nitel olarak küçük bir orandaki çekirdek işçi gruplarının istihdamı dışında, kendisi için "gereksiz bir fazlalık" haline gelen işçileri yüzbinleri bulan sayılarla açığa atmaktadır.

Marx, "Makina biçimini alan nesnelleşmiş emeğin dolaysız olarak kendisi, sırf bir ürün ya da emek aracı olarak kullanılan bir ürün değil bizzat üretici gücün ta kendisidir. Otomatik sistem bunun sadece en tam, en tutarlı biçmidir. Sistem bir otomat, yani kendi kendini devindiren bir devindirici güç tarafından harekete geçirilir; bu otomat sayısız mekanik ve zihinsel organdan oluşur ve işçinin işlevi salt bunun bilinç sahibi eklemleri olmaktır. Özgül işlevi, makinanın eylemini hammaddeye iletmekte aracı olmak —nezaret etmek, aksamalara engel olmak- haline gelmiştir."[47] demiştir.

Bugün, bilgisayar tasarımlı kontrol tezgahlarının otomasyonu çekip-çevirdiği, robotların üretimde artan oranda kullanıldığı üretim sürecinde, işçinin işlevi tam da Marx'ın dediği hale gelmiştir. Bu otomasyon sisteminin bilinç sahibi eklemi olmak; dijital devindirici dalgaların gözlemcisi, aksamaların gidericisi, dijital tuşların dokunmacısı haline gelmek. Son yıllarda yeni teknolojik araştırmalar, işçini bu işlevlerini de en aza indirme çabası içindedir. Arızaları, aksamaları anında tespit edecek ve kendi kendine giderecek yeni mikroelektronik kontrol devreleri geliştirmeye çalışmaktadırlar. Böylece, sermaye

47. K. Marx, *Grundrisse*, s. 642 vd.

canlı emeğin üretim sürecindeki işlevini makinalara tabi kılmakla, işçiyi makinanın adeta cansız bir eklemi haline getirmekle kalmamakta, "hem nicelikçe daha küçük bir orana hem de nitelikçe, şüphesiz vazgeçilmesi imkansız fakat tali bir ögeye indirgemek"tedir.

Marx'ın belirlemesiyle, "nesnelleşmiş emeğin, canlı emeği kendine mal etmesi olayı, makinalara dayalı üretimde maddi yapısı ve maddi işleyişi bakımından da üretim sürecinin gerçekleşme tarzını, karakterini belirlemektedir. Üretim süreci, emeğin egemen birleştirici öge olarak süreci kucaklaması anlamında bir emek süreci olmaktan çıkmıştır. Makina kılığındaki nesnelleşmiş emek, bizzat emek süreci içersinde egemen bir güç olarak canlı emeğin karşısına dikilir."

Bugün, otomasyon ve bilgisayar destekli üretim sisteminin hızla yaygınlaşmasıyla, emek sürecinin gerçekleşme tarzı ve emeğin niteliği de değişmeye başlamış, daha önce, üretim sürecinde dolaylı olarak iç içe girmekle birlikte hala birbirinden ayrı bağımsız rollerini oynayan entellektüel emekle (bilimsel emek) kollektif emek üretim sürecinde doğrudan birbirine eklemlenmiştir. Alışılmış deyimle, "mavi yakalı" işçilerin yerini hızla yüksek nitelikli "beyaz yakalı"denen işçiler almaya, eski kalifiyelik düzeyi, yeni teknolojilerin gerektidiği yüksek kalifiyelik düzeyiyle aşılmaya başlanmıştır. İşgücünün niteliğinde başgösteren bu gelişme tümüyle olumsuz cepheden ele alınmamalıdır. Verili gerçekler itibarıyle, klasik teknolojilere göre yetiştirilmiş vasıflı emeğin ve eski mesleklerin birçoğunun giderek üretim dışında kalması, bu anlamda yaygın işsizlik, işçi sınıfının üretim sürecindeki etkin rolünün "tali bir ögeye" indirgenmesi, vb. durumlar olumsuz sonuçlar olarak ortaya çıkmakla birlikte, bu gelişmenin gelecek açısından taşıdığı perspektif olumlu yönü olarak görülmelidir.

Bugün, gelişmiş kapitalist ülkeler başta olmak üzere, gelişen teknolojik yenilikler, bir yandan eski kalifiye emeğe ihtiyacı azaltır, hatta bunları kitlesel halde işsizlik denizine atarken, yeni tür kalifiye emeğe duyulan gereksinimi de artırmaktadır. Kuşkusuz, bu yeni tür kalifiye emeğin nicel varlığı en aza düşürülmektedir. Ancak, vazgeçilmezliği ve etkinliği gelecekte daha da artacaktır. Örneğin sistem analistleri ve programcılar, mikroelektroniklerin bakım ve test edilmesinde çalışa-

caklar, tasarımcılar, bilgisayar hizmetlileri vb. yeni tür vasıflı emeğe gereksinim şimdiden artmaktadır. Bunun yanında yarı-kalifiye, ya da rutin ve tekrarlı işlerde işçinin yerini alan makinenin başında sadece bir denetleyici olarak bulunacak kalifiye olmayan emeğe de yer vardır. Ancak esas olarak, yeni tür kalifiye emek, yani zihinsel emekle bedensel emeğin tek bir unsurda ya da unsurlarda içerilmesiyle emeğin yeni bir düzeyde toplumsal bileşik haline gelmesi öne çıkmaktadır. 1989' da bazı ülkeler veri alınarak yapılan bir araştırmada, işte bu türden yeni kalifiye emeğe duyalan gereksinme yüzdeler olarak şöyle hesaplanmıştır:

Kanada'da yeni tür kalifiye emek eksikliği %12,1'dir. İsveç'te kalifiye işçi eksikliği rekor düzeydedir: %61,0. İngiltere'de bu oran %22,7, Finlandiya'da %31.0, Norveç'te ise %2.0'dır. Bu rakamlar, bir yandan bütün dünyada işsizliğin oranları hızla yükselirken, bir yandan da yeni tür kalifiye emek eksikliğinin ortaya çıktığını göstermektedir. Yeni tür kalifiye emek eksikliğini gidermek için, firmalar mesleki eğitime ağırlık vermişlerdir. Örneğin, İngiltere'de 1980'de teknisyenlerin oranı %6 iken, 1995'te bu oranın %40'da çıkacağı hesaplanmıştır. Yani, imalat sanayiinde istihdamın neredeyse yarısına yakınını oluşturacaklardır. Hesaplama ve idari işte çalışanlar 1980'de %11'dir. 1995'te bunun da %15'de çıkacağı, buna karşılık, 1980'de %32 olan ustaların, 1995'te %15'e, 1980'de %41 düzeyinde istihdam edilen kalifiye olmayan ya da yarı-kalifiye işçilerin istihdamdaki oranı ise %10'a düşecektir.

Görüleceği gibi, mikroelektroniğin ve bilgisayar destekli üretimin yaygınlaşması, üretim yaşamının bütün alanlarını, işgücünün niteliğini ve bileşimini derinden etkilemektedir. Otomasyonun gelişmesi, eski tür vasıflı işçiye olan gereksinimi azaltmış, yeni tür vasıflı işçinin oranını da en aza düşürmeyi hedeflemektedir. Bakım ve onarım işi için de daha az sayıda işçi yeterli hale getirilmektedir.

Böylece, "Dolaysız emeğin karşısında, bir yandan genel bilimsel emek, yani doğa bilimlerinin teknolojik uygulaması, bir yandan da üretimin toplumsal bir bütün şeklinde eklemlenişinden ileri gelen genel ürretici güç birinci plana" geçmektedir. Örneğin, ICEF (Uluslararası

Kimya, Enerji ve Genel İşçiler Federasyonu) yeni teknolojilerin emeğin niteliğinde yarattığı değişikliği, üye yapısında "beyaz yakalı ve teknik işçiler" denen işçilerin artışıyla ortaya koymaktadır. ICEF, "Bugün için bile, ICEF kapsamındaki işkollarının bazılarında beyaz yakalı ve teknik işçilerin sayısı, mavi yakalı dediğimiz geleneksel işçi sayısından daha fazla olmuştur. Yeni teknolojiler geleneksel olarak elleri ve bedenleriyle çalışan işçileri ortadan kaldırmakta, makina başında çalışmanın niteliğini değiştirmektedir. Buna paralel olarak şirketler dünya çapındaki işlemleri için geniş araştırma servisleri kurmakta, hizmet sektörünü genişletmektedir" diyor. OECD ülkeleri kapsamında yapılan araştırmalarda, tarım ve sanayi'de, üretim, istihdam ve yatırımda düşüşler yaşanırken, hizmetler sektöründeki hızlı artış, yeni teknolojilerin hizmetler sektöründe de artan bir şekile uygulandığını ve araştırma-geliştirme servislerinin, bilgi toplama-iletişim-anket-reklam vb. servislerin yeni tür kalifiye emek denen "beyaz yakalı işçi"lerin sayısını artırdığını göstermektedir. 1987 rakamlarıyla, OECD ülkelerinde, tarımda üretim %2,8, istihdam %8,4, yatırım %5,1 olarak gerçekleşmiştir. Sanayide üretim %33,5, yatırım %27,0, istihdam %30,1'dir. Hizmetlerde ise üretim %63,7 istihdam %61,6, yatırım %66,9'dur.[48]

Kuşkusuz, verili sonuçları bakımından ele alındığında, teknolojik gelişmenin kapitalist sistemle sınırlanmış koşulları içinde geniş emekçi, yığınlar açısından anlamı işsizlik, iş bulma umudunda düşüş, düzensiz ve güvencesiz istihdam, birleşik gücüne, örgütlülüğüne, sendikalara getirilmiş kısıtlamalar, nesnel engeller ve bir avuç servet avcısı sömürgen sınıfın kârlarını devasa boyutlara çıkarmasıdır. Bu olumsuz sonuçlar ve etkilenmeler, geri kalmış ülkelerde çok daha yoğun, çok daha acımasızca ve çok daha derinden yaşanacaktır.

Nitekim, bu bölümün başında belirttiğimiz konuyla bağlantılı olarak bakacak olursak, bugün kapitalizm tarihsel olarak kendi sınırlarına vurmaya başlamış olduğu halde, işçi sınıfının bu momenti gereken düzeyde bir hazırlık, örgütlülük ve yükselen mücadeleyle karşılayamamasının en önemli nedenlerinden birisinin, işçi sınıfının bu iç de-

48. Petrol-İş Yıllığı 1991, s. 521 vd.

ğişim süreci olduğunu söyleyebiliriz.

Marx, nicelik olarak tali bir öğeye indirgenmiş canlı emekle, bilimsel emeğin üretim sürecinin toplumsal eklemlenişinde biraraya gelerek "genel üretici güç" olarak birinci plana geçmesiyle, üretim sürecinin alacağı karekteri şöyle belirlemişti:

"O halde bir yandan üretim süreci basit emek süreci olmaktan çıkıp, doğal güçleri kendi hizmetine alan ve insani ihtiyaçlarını sağlayan bir bilimsel sürece dönüşmekte ve canlı emek yerine sabit sermayenin bir işlevi olarak görülmektedir. Bireysel emek, genelde kendi başına üretici gözükmekten çıkmakta, ancak doğal güçleri kendisine tabi kılan kollektif emekler çercevesinde üretken olabilmekte[dir]. Çünkü, bir yandan dolaysız emek daha ziyade bir denetleme ve düzenleme faaliyetine dönüştürülür, öte yandan ürün de bireysel, yalıtık bir emeğin ürünü olmaktan çıkar; toplumsal faaliyetlerin birleşip bütünlemesi asıl üretici etmen olarak gözükmeye başlar."[49]

Kapitalist gelişmenin geldiği noktada, üretim sürecinin Marx'ın öngördüğü tarzda gerçekleştiğini somut olarak görmekteyiz. İşte bu yeni tarzda, emeğin toplumsal eklemlenişine uygun olarak geleneksel işçi sınıfı da bir iç değişim yaşamakta, dolaysız emekle entellektüel emek bir bütünleşme içine girmektedir. Artık, giderek, daha çok kol ve beden gücüyle çalışan ağır sanayi işçisinin yerini, nitelik olark esnek uzmanlaşmış (yani sadece bir parça üzerine değil, üretimin çeşitli dalları ve konularında uzmanlaşmış) zihin ve beden emeğini birleştiren işçi almaktadır. Yine, eski tanımlamalarda belirtilen, "mavi yaka", "beyaz yaka" ayrımı, bir bilimsel emek sürecine dönüşen üretim sürecinin toplumsal eklemlenişinde önemini yitirmekte, "yaka renkleri" de birleşmektedir.

Ne var ki, bu süreç henüz nesnel olarak böyledir. Üretim sürecindeki bu eklemlenişe paralel bir yeni sınıf bilinci ve bu bilincin örgütlenmeye, mücadeleye yansıtılması ise, henüz çok küçük adımlar düzeyindedir.

Geleneksel işçi sınıfının üretim sürecindeki eski örgütlenişine gör-

49. K. Marx, *Grundrisse*, s. 643 vd.

biçimlenmiş işçi sendikaları, bu yeni gelişmeler karşısında kendilerini hemen yenileyememişlerdir. Yeni tarzda örgütlenme (yani beden emeğiyle zihin emeğinin toplumsal eklemlenişini kucaklayan tarzda) henüz gerçekleşmemiştir.

Sermayenin esnek istihdam politikasının yarattığı parçlanmayı, örgütlenme ve mücadelede bir negatif faktör olmaktan çıkartacak yeni örgütlenme biçimleri, buna uygun yeni mücadele ve savaşım teknikleri henüz üretilememiştir.

Yine, sermayenin uluslararası boyuttaki üretim faaliyetlerine göre, işçi sınıfının hem sendikal olarak, hem de eylemsel olarak, kendisini uluslararası boyutta tanımlayacak, eylemini uluslararası boyuta taşıyacak tarzda yeni örgütlenme ve mücadele birliği henüz "oması gereken" şey düzleminde ele alınmaktadır.

Bütün bunlara ek olarak, işçi sınıfının (artık üretim sürecindeki yeni bileşimine uygun olarak genel emek gücünün demek gerekir. Ya da, işçi sınıfından anlaşılması gereken bu olmalıdır) geçirmekte olduğu bu yeniden yapılanma sürecinde, dünya konjonktürünü alt-üst eden sosyalist sistemin dağılması ve dünya komünist hareketinin bir bunalım içine girmesi de, işçi sınıfının hazırlık düzeyini olumsuz etkileyen bir başka önemli faktör olarak gündeme girmiştir.

Dünya komünist ve işçi partilerinin içinde bulunduğu durgunluk, hala sosyalist sistemin çöküşünün nedenleri, kaynakları vb. konularının düşünsel üretimin ağırlıklı bölümünü oluşturması, bu büyük enkazın genel olarak Marxist harekette yarattığı iç bunalım, son yıllarda dev adımlarla ilerleyen yeni teknolojik gelişmelerin üretim sürecinde yarattığı yeni olguları çözümlemeyi, yeni bir düşünsel üretim sürecine girerek, bu nesnel gelişmelere uygun örgütsel, politik eylemsel tarzlar geliştirmeyi önemli ölçüde engellemektedir.

Bunlar kadar önemli bir başka faktör ise, kapitalist sistemin bunalımının, çürümüşlüğünün toplumu olumsuz yönde etkilemesidir. Bunalımın işçi sınıfı da dahil, toplumda ahlaki, insani ve sınıfsal değerleri aşındırdığı açıktır.

Çünkü, kapitalizm emeğin kendine yabancılaşmasını maddi bo-

yutlarla sınırlı tutmuyor. Bunu ahlaki boyutlarda da yapıyor. Bu yabancılaşma kendini en açık biçimde ahlaki değerlerin aşınmasında ortaya koyuyor. Bireyciliği, çıkarcılığı, sahtekarlığı ve fırsatçılığı, "toplum yok birey var." felsefesiyle kıran kırana bir rekabet, birbirini dirsekleme kavgasına dönüştüren kapitalist sistem toplumun içinde de çürüme ve yozlaşmanın yayılmasını sağlıyor. Bu durum, "ezilen olmaktan kurtulmanın ezen olmaktan geçtiği" şeklinde kör bir bilincin, toplumun büyük çoğunluğu için olmasa bile, önemli bir kesimde etkili olmasına yol açıyor. Fırsat değerlendirme, köşe dönme, yolsuzluk, rüşvet, bu kör bilincin ağlarına düşmüş insanları, insani benliğine hızla yabancılaştırıyor.

Ayrıca, teknolojik yeniliklerin uygulandığı üretim alanlarında nicelik olarak sayısı en aza düşürülmüş işçilere, diğer alanlara göre farklı ve yüksek bir ücret ödenmesi, yaygınlaştırılmakta olan "Japon modeli"yle, bunlarda "işyeri hepimizin," "işçi-işveren ayrımı kalmadı" vb. gibi aldatıcı bir bilincin oluşturulması da işçilerin sınıf mücadelesini, kararlılığını olumsuz yönden etkiliyor. Örneğin, Brissa'da çalışan 30 yıllık bir işçinin bu konudaki değerlendirmeleri, sözkonusu olumsuz gelişmeye işaret etmesi bakımından oldukça önemli ve düşünrücüdür. Şunları söylüyor:

"Yaklaşık iki yıldır bu model uygulanıyor. Model [Japon modeli] uygulanmadan önce çıkılan grev döneminde yoğun işçi atılması yaşandı. İşçi sayısında azalma olmasına rağmen üretimde bir düşme olmadı, tersine arttı. İki kuşak işçi var. 12 Eylül öncesi işçi bu modele uymada güçlük çekiyor. Daha doğrusu, belli bir deney, alışkanlık ve birikimle geldiği için diringendir. 12 Eylül sonrası işçiler ise daha uyumlu. Bu sistemde işe bağımlılık çok artıyor. İşçiye statü veriliyor, biçimsel de olsa değer veriliyor. İşçilerin çoğunun arabası, evi ve parasal birikimleri var. Ortalama aylık 8 milyonu aştı, dört ikramiye veriliyor. İşçiler yakın köylerden ya da Doğudan geldikleri için bu ortamı avantajlı buluyor ve yitirmek istemiyorlar... Yani, toplusözleşme, grev, sosyal hak vs. sorunlarla fazla ilgili değiller."[50]

Kuşkusuz, uzun vadede, Brissa'da çalışan 30 yıllık işçinin belirt-

50. *Toplumsal Dayanışma*, sayı:15, Haziran 1993

tiği 12 Eylül sonrası işçilerde de sınıf bilinci gelişecek, patronun bugün kurduğu ve "artık değişmeyeceği"ni sandığı "uyum" bozulacaktır. Ancak, bugün açısından bu olgu, işçi sınıfının kendi birliği ve mücadelesi açısından olumsuz yönde etkileyici bir faktördür.

Öznel faktördeki olumsuzluklarla nesnel sürecin bilince ve mücadeleye yansıması arasında önvarsayılan doğal bir zaman sürecinin aynı döneme denk gelmesi nedeniyle, kapitalist sömürü sistemi çılgın bir koşuyla sonuna doğru yaklaşmaktayken, işçi sınıfı böyle bir döneme hazırlıksız yakalanmıştır. Kapitalist sömürü sisteminin pervasızlaşmasının, devletiyle, hükümetleriyle, şirketleriyle bütün sosyal sorumluluklarını sıyırıp atmasının, büyük spekülatif kâr peşinde koşarak bütün üretken toplumsal değerleri ve kaynakları tahrip etmeye başlamasının nedeni budur. Nesnel olarak bu kapitalist sömürü sistemini paramparça edecek güçleri hem nitel olarak hem de nicel olarak hızla biriktiriyor olmasına rağmen, öznel olarak korkuya kapılacağı ve kendi kendini dizginleyeceği düzeyde bir karşı koyuş ve yükselen mücadelenin henüz olmaması, onun şimdiki pervasızlığının nedenidir.

Bu nedenle, komünist hareketin ve tek tek her marksist bireyin ortaya çıkan yeni olguların çözümlenmesine hızla eğilmesi, yeni mücadele ve örgütlenme tarzları geliştirme bakımından dikkat yoğunlaştırması gerekmektedir. O zaman daha rahat göreceğiz ki, dünya konjonktüründeki mevcut gelişmeler, kapitalist dünya sisteminin bugün geldiği düzey, gündeme getirdiği bir dizi olumsuzluk kadar, gerek mücadele açısından, gerekse de gelecek topluma teknik temel açısından bir dizi de yeni olanaklar, olumluluklar getirmektedir.

Emeğin Kurtuluşunun Zemini Güçleniyor

1. Yeni teknolojiler ve bunlar üzerine temellenen esnek üretim perspektifi sıfır hatalı ve sıfır stoklu üretim gerçekleştirmeyi, üretimin planlanışından tüketiciye ulaşıncaya kadar bütün süreci hem işlem hemde zaman bakımından olabildiğince kısaltmayı, maliyetleri düşürmeyi, tüketicinin taleplerine göre ürün çeşitliliğini sağlamayı hedefliyor. Gelişmiş kapitalist ülkelerin bir çoğunda tekelci şirketler bu üre-

tim sistemine geçmiş durumdalar. Bu gelişmelerin, 1990'li yılların sonuna doğru üretim yaşamına getireceği etkiler üzerine uluslararası ekonomik araştırma kuruluşları 1984'te şu tahminlerde bulunuyorlardı:

1990-1991'de:

- İmalatta çalışanların yaklaşık %50'si bilgisayar bakım ve onarımı konusunda yetenekli olacak.

- Kağıt şeritlerin yerini tamamen disketler alacak ve bilgisayar destekli kontrol üniteleri vasıtasıyla operatörlere iş talimatları verilecek.

- ABD, Japonya ve İngiltere'de, 1990 yılında metot ve standart geliştirme işinin %33'ü insan yerine bilgisayarla yapılacak.

- ABD'de basit kontrol programlı ekipmanların %75'i çok program kontrollü ekipmanla değiştirilecek.

- ABD ve İngiltere'de endüstrinin %20'sinde malzeme ve imalatın birlikte (entegre) planlama ve kontrolü sağlanacak.

- Montaj işlemlerinin %30'unda yapıştırıcılar kullanılacak.

1992-1993'de ABD'de haftalık çalışma süresi 32 saate inecek ve toplam işgücünün %50'si kalifiye olacak.

1994-1995'de haftada dört gün çalışma pek muhtemel gözükmese de, haftalık çalışma süresi 32 saate inecek. Ufak firmaların %50'si imalat, planlama ve programlamada kağıt evrak yerine bilgisayar kullanacak.

1996'da bütün firmalar çalışanların morallerini üst düzeyde tutmak için bilgi verme ve motivasyon seansları düzenleyecek.[51]

Kuşkusuz, bütün bunlar, bazıları gerçekleşmiş, bazıları gerçekleşmekte olan ve bazıları da 1990'lı yılların sonuna doğru gerçekleşecek olan gelişme tahminleridir ve sermayenin tarihi eğiliminin sonuçlarıdır.

Sermayenin, daha fazla kar dürtüsüyle de olsa, üretici güçleri bu

51. Petrol-İş Yıllığı 1990

derece yetkinleştirmesi, emeğin toplumsallığının ve üretkenliğinin bu muazzam gelişmesi, sermayenin istemeye istemeye gelecek toplum için yapmak zorunda olduğu büyük hazırlık aşamasıdır aynı zamanda.

"Çünkü burada sermaye —hiç bilmeden— insan emeğini, güç harcama gereğini asgariye indirmektedir. Kurtulmuş emek bundan yararlanacaktır ve kurtuluşunun önkoşulu budur."[52]

Marx'ın bu saptaması çok önemlidir. Sermaye elinde olmadan, istemeden, makinalaşma(teknoloji) sayesinde, insan emeğini, güç harcama gereğini sürekli asgariye indirmektedir. Emeğin süresini ve niceliğini bu kısaltış, tabiki, maliyeti, dolaysıyla değerini sürekli düşürmek, işçinin kendisi için kullanacağı zorunlu emek bölümünün payını sürekli küçültmek içindir. Ama bu "kurtulmuş emek", (yani ücretli kölelik zincirlerinden kurtulmuş emek) için öyle bir ön hazırlıktır ki, Marx bunu, "kurtuluşunun ön koşulu" olarak görmektedir.

Kapitalizmin bu önkoşulu (kitleler halinde işgücünü üretim dışına atma pahasına) hızla yerine getirdiğini somut olarak görüyoruz.

Bugün Amerika'da çalışma süresi haftada üç ya da dört güne indirilmedi. Ama, potansiyel olarak hafta da üç ya da dört gün çalışmakla, toplumsal zenginliğin rahatlıkla üretilebileceği bir temel yaratıldı. Kapitalist sınırlarından kurtarılamadığı müddetçe, emeğin bu temelden, insani yönden gelişmesini ve yetkinleşmesini sağlayacak biçimde, kendine daha çok serbest zaman ayırma biçiminde yaralanamayacağı açıktır. Çünkü, zorunlu emek süresinin minimuma indirgenmesi, dolaysıyla nesnel olarak "emek-dışı serbest zaman yaratılması" olayı, sermaye açısından işçinin artı-emeğini azamiye çıkarmak anlamına gelir ve "emek-dışı serbest zaman" denen şey de ancak sömürücü azınlık için düşünülür. Sermaye varlığını daha çok artı-emek sömürüsüne temellendirdiği için, bir metanın üretimi için gerekli sürenin kısaltılması, ancak, bu sürede daha fazla artı-emek üretmek için öngörülür.

Buna rağmen, böyle yapmakla sermaye, Marx'ın cümleleriyle, "bilmeden ve istemeden, toplumsal *disposable time* (serbest zaman)

52. K. Marx, Grundrisse, s. 646.

koşullarının yaratılmasına, emek süresinin toplumun tümü için giderek azalan bir minimuma indirgenmesine ve böylece herkesin zamanının kendi kişisel geleşimi için serbest bırakılmasına hizmet etmek durumundadır."[53]

İşte, çelişkinin keskinleşmesi, karşıtlığın açık çatışmalı biçimde kendini ortaya koyması bu noktada daha katlanmaz bir hal alır.

Sermayenin, bir yandan, serbest zaman yaratırken, öte yandan bunu "daha çok artık-emek" sömürüsüne çevirmesi, çelişkiyi daha da kızıştırır. Ve "bu çelişki ne kadar gelişirse, işçi kitlesinin kendi artık-emeğini kendine mal etmesi gerektiği de o ölçüde gün ışığına çıkar."

İşçi kitleleri, teknolojinin sağladığı olanaklarla daha az emek süresinde toplum için gerekli zenginliğin üretilebildiğini, sorunun bunun paylaşımında ortaya çıktığını, bu toplumsal servete bir avuç sömürücü sınıfın el koymasına son verildiğinde, gerekli emek dışında kalan serbest zamanın kendine mal edilebileceğini şimdi daha kolay göreceklerdir.

O nedenle, bugün, kapitalist dünyanın her yerinde, "çalışma saatlerinin kısaltılması", "haftalık çalışma günlerinin kısaltılması," "daha kısa süreli daha çok vardiya ve daha geniş istihdam (işsizliğin önlenmesi) gibi güncel talepler, daha yüksek sesle dile getirilebilinir. Bu talepler etrafında emek-sermaye çelişkisinin dünya çapında güncel odak noktaları olarak sınıf savaşımı yoğunlaştırılabilir. Bunun olanakları günden güne artmaktadır.

2. Birincisi kadar önemli bir diğer nokta üretim sürecinin makinaların ağırlıklı olarak devindiği otomatik bir süreç haline gelmesi ve emeğin ortak toplumsal karakterinin öne çıkmasıyla, "emeğin dolaysız varlığının bireyselliğini aşması"nı sağlayan eklemlenmedir. Nasıl ki, üretim sürecinde bireysel emek kendi başına herhangi bir değer taşımayıp, ancak kolektif emekler çerçevesinde varolabiliyorsa, toplumsal emeğin örgütlenmesi ve mücadelesinde de o ölçüde güçlü bir içiçelik sağlama olanaklarına kavuşmaktadır. Örneğin, herhangi bir fabrika içinde işyeri düzeyinde örgütlenmiş ve savaşımını o alanla sınırlamış

53. Age. s. 656.

emeğin mücadelesiyle kıyaslandığında üretimin planlanışından, tüketiciye ulaşıncaya kadar bütün bir süreçte iç içe geçerek birbirine sıkı sıkıya eklemlenmiş olan toplumsal emeğin güçlü bir örgütsel organizasyonu ve savaşımı kuşkusuz ki daha ileri ve daha üst boyutta olacaktır.

Bugün, maddi-teknik temel bakımından henüz söylenen düzeyde bir iç içelik haline gelmemiş olmakla birlikte, Türkiye'de de işçi-memur yapay ayrımına, işçi-teknik personel ayrımına son vererek emeğin toplumsal organizasyonu ve mücedelesi bakışını orturtmak gerekiyor. Bu bağlamda, Türkiye'de memurların sendikalaşma hareketinde çıkan tartışmaları anımsarsak, "memurlar işçilerle birlikte mi örgütlenmeli, ayrı konfederasyon mu kurmalı" biçimindeki yaklaşımlar, mevcut işçi sendikalarının (DİSK dahil) kendilerini eski dar bakıştan kurtaramamalarından, gelişmekte olan yöne uygun bir atılım ve değişim perspektifi üretememelerinden ve tabi ki, Türk-İş gibi, düzen savunucusu sendikaların tutumlarından kaynaklanan bir ikilemdi. Örneğin, Tüm-Bel-Sen Adana Şube Sekreteri Mustafa Türkmen, Türk-İş, DİSK ve Hak-İş'in ücret sendikacılığından öte gitmediklerini, ekonomik istemler dışında bir istemde bulunmadıklarını, demokratik ve siyasi talepleri gözardı ettiklerini, emeğe saldırılar karşısında seyirci kaldıklarını, haklı olarak ileri sürerken, getirdiği çözüm önerisi memurların ayrı bir konfederasyona gitmesi gerektiği oluyordu.

Gerek yasal engellemeler, gerekse bu düzenle bütünleşmiş sendika yönetimlerinin tutumlarına tepkilerle, üretim sürecinde işçi ile gittikçe daha çok eklemlenen "memurların", bilmsel emek güçlerinin ayrı ayrı konfederasyonlaştırılması bir "çözüm" gibi görülse bile, gelecek perspektifi ve emeğin en geniş toplumsal organizasyonu ve mücadelesi açısından geri bir düzeydir. Türkiye'de genel emeğin, üretim sürecinde toplumsal eklemlenişi ilerleyecektir. Bugünden başlamış olan iç içe geçme olgusu gelecekte daha da artacakur. Bunun için, bir yandan hala klasik sendikacılık anlayışını aşamamış, kendini yenileyememişve düzenle gittikçe daha çok bütünleşmiş olan işçi sendikalarının kendilerini yapısal olarak dönüştürmeleri, toplumsal emeğin en geniş organizasyonunu sağlayacak düzeye ve anlayışa ulaştırılmaları için sava-

şım verilirken, bir yandan da, yapay işçi-memur ayrımının örgütlenmede ve mücadelede giderek bir "rekabet"e dönüşmesini önleyecek politikalar geliştirilmelidir.

Emeğin, farklı bölüklerini toplumsal bir bileşik haline kapitalizmin bizzat kendisi getirmektedir. Nesnel olarak gelişen bu süreci, genel toplumsal emek ordusunun örgütlenmesi ve mücadelesine yansıtmak için zeminler her geçen gün olgunlaşmaktadır. Çünkü bu da, kapitalist sermaye birikiminin zorunlu tarihsel eğiliminin bir sonucudur ve o bu tarihsel görevini yerine getirmektedir. Bu açıdan, geleneksel işçi sınıfı üyeleri ile entellektüel emek güçleri de kendi tarihsel görevine uygun bir bilince, örgütlenme ve mücadele tarzına yükselmek zorundadır. Tek bir toplumsal üretim sürecindeki eklemlenişlerini sendikalarına, siyasi örgütlenmelerine ve sınıf mücadelesine yansıtmalıdırlar.

3. Yeni teknolojilerle geliştirilen üretim sistemi, sermayenin uluslararası karakterini, dünya çapında dikey üretim metodlarında daha da somutlaştırmaktadır.

Sermayenin taşıma harekatı bölümünde de kısmen değindiğimiz gibi, dünya çapında sermayenin hareketinde gözlemlenen değişiklikler, bizzat şirketlerin yapılanmalarında da gözlenmektedir. Uluslarötesi tekellerin, dünya çapında genişlemeleriyle, bir yandan hammaddeden üretime, dağıtımdan satış ve hizmetlere kadar tüm işlemleri dikey olarak kendi bünyelerinde toplamakta, enformasyon teknolojisinin avantajlarını kullanarak sermayeyi (finans anlamında), teknolojiyi, araştırma-geliştirme ve stratejik kararları merkezileştirmekte, bir yandan da üretimde desantralizasyona gitmektedir. Yani, üretimi çeşitli ünitelere, parçalara bölerek, bunları özellikle işgücü ve hammadde maliyetleri açısından avantajlı gördükleri bölgelerde, yerel alanlarda konumlandırmaktadırlar. Böylece, bir yandan dünya çapında merkezileşirken, bir yandan da çeşitli parçalarını dünya üzerine yayarak, global bir sömürü ağı kurmaktadır.

Bu olgu, emeğin mücadelesinin uluslararası boyutlarına, klasik anlamda enternasyonal dayanışmadan öte fiilen yer aldığı üretim sürecinin uluslararası eklemlenişinden doğan pratik, eylemsel bir anlam yüklemektedir. Günümüzde işçi sınıfı, kendisini salt ulusal plandaki

mücadeleyle, eylemiyle sınırlayamaz. İstese de sınırlayamaz; çünkü, uluslarötesi tekellerin dünya üretimi üzerinde kurdukları global ağ, şirket yapılanmalarının fiili durumu, nesnel olarak farklı uluslardan emeği aynı üretim süreci içinde bir araya getirmektedir. Bu durum, "bütün ülkelerin proleterleri birleşiniz" şiarına, manevi anlamını aşan düzeyde zorunlu bir fiili temel kazandırıyor. Bu da, sermayenin uluslararası karakterinin, zorunlu eğiliminin, —istemeden— işçi sınıfına, emeğin uluslararası birleşmesine sunmak zorunda olduğu bir başka hizmettir.

IV

ENTERNASYONALİZM VE DÜNYA EMEK CEPHESİ

Enternasyonalizmin Kısa Tarihçesi

Proletaryanın büyük devrimci önderleri Marx ve Engels, "Komünistler Birliği" adlı enternasyonal işçi örgütü için hazırladıkları *Komünist Manifesto*'da "Bütün ülkelerin işçileri birleşiniz!" şiarıyla, işçi sınıfının "dünyayı dönüştürme" parspektifini enternasyonal temele oturtmuşlardı. *Manifesto* hem işçi sınıfının önderliğinde toplumsal devrim perspektifini evrensel boyutlarda ortaya koymasıyla, hem de komünistlerle diğer işçi sınıfı akımları ve burjuva sosyalistleri arasındaki temel farkları çizmesiyle, yayımlandığı dönemde büyük tarihsel bir rol oynadı.

Bu ayrışma ve *Manifesto*'nun yarattığı itilimle Batı Avrupa proletaryası 28 Eylül 1864'te Enternasyonal İşçi Birliğini kurmuştu. Amerika'da ve Avrupa'nın birçok kentinde işgününün kısaltılması, çalışma koşullarının düzeltilmesi talepleri temelinde ortak eylemler gerçekleştirmiş olan I. Enternasyonal, 1874'te (Engels'in deyimiyle, koşulların farklı hale gelmesiyle) dağılmıştı. Ancak, bütün ülkelerin proleterlerinin birliği ruhu derin kökler saldı.

1889'da kurulan II. Enternasyonal ise, yine "Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşin" şiarı ve işçi sınıfının kurtuluşunun bizzat işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği prensibi etrafında, 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın başındaki süreçte, "kapitalizmin barışçıl

dönemi boyunca" proletaryanın örgütlenmesi çalışmalarına ağırlık verdi. Birinci Paylaşım Savaşını önlemek için mücadele yürüttü.

Ancak, halkların karşı çıkışı ve mücadelesine rağmen önlenemeyen paylaşım savaşı patlak verdiğinde, II. Enternasyonalin dağılma ve parçalanmasının da çanlarını çalmıştı.

II. Enternasyonale üye partilerin çoğu "anayurt savunması" adı altında kendi ülkelerinin burjuvalarının yanında yer aldılar. Savaş, bu bakımdan II. Enternasyonalin de sonu oldu. II. Enternasyonalin çığırından çıkartılmasına karşı duran Lenin, 1914'de II. Enternasyonalin kuruluş amaç ve ilkelerinden saptığını ilk gören ve saptayanlardan biriydi. Bundan sonra devrimci-komünistlerle merkezci sosyal-demokratlar arasındaki kopuş derinleşti ve yeni bir enternasyonalin oluşum çabaları başladı.

24 Ocak 1919'da Rus Komünist Partisi, Polonya, Macaristan-Almanya, Avusturya, Letonya, Finlandiya komünist partileri, Sosyal Balkan Federasyonu ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisi yeni bir enternasyonal kurmak amacıyla girişim başlattılar. 2-6 Mart 1919'da 29 ülkeden gelen 51 temsilci Moskova'da toplanarak III. Enternasyonali kurdu.

III. Enternasyonalin eylemsel odağını 1917 Ekim devriminin savunulması, dünyanın tek işçi devleti olan Sovyetlerin emperyalistlerin saldırıları karşısında korunması ve Rusya proletaryasına maddi, manevi desteklerinin sağlanması oluşturuyordu. Ekim Sosyalist devrimi III. Enternasyonalin kurulmasında temel harç rolü oynamıştı. Ekim zaferinin dünya çapında çığır açan ve ezilen halkaları esinlendiren derin etkileriyle Komintern, uluslararası işçi sınıfı hareketinin gelişmesinde, komünist partilerin kurulması ve bolşevikleşlmesinde önemli işlevler yerine getirdi. (Bugün kimi yönlerden eleştiriliyor olsa da, Komintern o dönemdeki tarihsel koşulların somut gereksinmesinin bir ürünü olarak doğdu ve önemli işler başardı.)

1930'lu yıllarda ise, Kominternin dünya çapındaki eylemsel birliği ve mücadelesinin odağını anti-faşist mücadele oluşturuyordu. Avrupa'da tırmanan faşist gericiliğe karşı dünya kamuoyunun duyarlı

hale getirilmesinde, faşizme karşı mücadele taktikleri ve cephelerinin oluşturulmasında ve II. Dünya Savaşının kundaklanmasına karşı anti-savaş kampanya yürütülmesinde Komintern paha biçilmez çalışmalar yürüttü. Dünya çapında anti-faşist müadeleninin örgütlenip geliştirilmesinde önder rol üstlendi.

1943 yılına gelindiğinde, ulusal komünist partilerin kendi ülkelerinin koşullarına göre özgün stratejiler geliştirip daha rahat hareket etmeleri, dünyadaki koşulların artık "tek bir merkezden" yönetilmeyi geçersizleştirdiği ve III. Enternasyonalin örgütlenme biçiminin de artık eskimiş olldluğu gibi nedenlerle Komintern fesh edildi. 1919'dan dağıtıldığı 1943'e kadar bir "dünya partisi" olarak çalışan ve eylem yürüten, her zaman somut sorunlar ve olaylar etrafında sıcak eylemsel dayanışma içerside olan Komintern enternasyonal birliğin ancak somut, eylemsel temellerde ete-kemiğe bürünüp canlı bir birlik olacağının da kanıtıydı.

Kominternin dağılmasından sonra, proletarya enternasyonalizmi dünya çapında tek çatı altında örgütlenme biçiminde değil ama komünist ve işçi partilerin ulusal kurtuluş hareketlerinin ve sosyalist ülkelerin genel dayanışmaları biçiminde sürdü. Sömürgeciliğe karşı yükselen ulusal kurtuluş mücadeleleriyle dayanışma bakımından önemli bir işlevsellik kazanan enternasyonalizmin 1960'lı yıllarda eylemsel mücadele odağını ırkçılığa, sömürgeciliğe karşı anti-emperyalist mücadele oluşturuyordu.

Ancak, 1960'lı yılların sonlarına doğru enternasyonal dayanışmanın eylemsel boyutunda bir düşüş ve gerileme süreci yaşanmaya başlandı.

Dünya devrim dalgasındaki düşüşe sosyalist ülkelerdeki durgunluk dönemi eşlik etmiş, 1970'li yıllarda geri kalmış bağımlı ülkelerde ulusal-toplumsal muhalefet ve faşist diktatörlüklere kaşı halk hareketleri belli boyutlar kazanmakla birlikte, emperyalizmin yeni-sömürgecilik ilişkileri dünya çapında anti-emperyalist mücadelede yeni perspektif ve savaşım biçimlerini gerekli kılmıştı. Ne var ki, 1970'ler ve 1980'ler boyunca, dünya komünist hareketinin başını çeken sosyalist ülkelerin sürekli öne çıkartarak vurgu yaptıkları "barış ve

yumuşama" stratejisi, enternasyonalizmi canlı bir eylemsel dayanışma odağı haline gelemediği gibi, anti-emperyalist, anti-faşist devrimci halk hareketlerinin çoğu zaman gözardı edilmesi gibi bir olumsuzluğa bile yol açtı. Kenilerini sınıf mücadelesi gerçeğinden ziyade, dünya çapında devletler arası bir politika olan "barış ve yumuşama" sürecine adapte etmeye, programlarını ve mücadele stratejilerini buna göre oluşturmaya başylayan komünist ve işçi partilerin çoğu gerilemiş, kimileri de sağa kayarak savaşımın mahiyetini düzen içine hapsetmiştir.

Eylemsel odak ve canlı bir dayanışmadan uzak enternasyonalizmin kağıt üzerinde kalmak ve etkisizleşmekten kaçınamayacağı, enternasyonalizmin doğuşuna ve kısa tarihçesine bakıldığında da rahatlıkla görülecektir. Marx, Komün yenilgisinin dersleri üzerinde dururken son derece hayati öneme sahip olan enternasyonalizme dikkat çekerek, 1871'de ayaklanan Paris işçilerine, Avrupa'nın başka kentlerinde proletaryanın yaratacağı ayaklanmalarla enternasyonal destek ve dayanışma verilmemesini yenilginin sebeblerinden biri olarak kaydetmişti. Bu da açıkça gösteriyor ki, Enternasyonalin kurucularındaki enternasyonalizm anlayışı kağıt üzerinde kalan, manevi düzlemde bir moral destek değil, sıcak eylemsel destek ve dayanışmayı ifade etmektedir. Böylesi sıcak eylemsel halkalar ve bunların etrafına yükselen canlı bir enternasyonal birlik sağlanamadığında, enternasyonalizm manevi değer boyutuyla sınırlı kalmaktadır.

Nitekim, 1960'ların sonlarından bu yana, dünya çapında güçlü ve etkili bir enternasyonal hareket yaratılamamıştır. Bu alandaki boşluk ve durağanlık sağa-sola çekiştirilmeye başlanmış, sosyalist ülkelerle dayanışma o ülke devletleriyle ilişkiler ve sosyalist ülkeler komünist partilerinin ideolojik-teorik öncülüğünü kabul etmek olarak algılanmış, enternasyonalizmin içine protokol ve diplomasi girmiştir. Protokol ve diplomasi ise onu kolayca yozlaştırmıştır. Yoldaşça dayanışma, görüş-alışverişi ve eylem birliğinin yerini devlet protokolleri, partilerin birbirlerini "resmi" tanıyıp tanımamaları gibi, enternasyonalizmin ruhuna aykırı anlayışlar ve uygulamalar almıştır. Bu tip yozlaşmaların proletarya enternasyonalizmin, komünist ve işçi partileri arasındaki i-

lişkiler boyutunu getirdiği nokta, birçok eski "resmi" komünist partisinde çözülme, dağılma ve çürümedir.

Bütün bu olumsuzlukların giderilmesi ve yeniden enternasyonalizmin ruhuna uygun bir birlik ve dayanışma kurulabilmesi için taze başlangıçlar gerekmektedir. Günümüzde kapitalizmin geldiği düzey ve uluslarötesi tekellerin dünya ölçeğinde yeniden yapılanma süreci, birçok konuda olduğu gibi, dünya işçi sınıfının dolaysız yerel ve genel sınıf çıkarlarına dayalı eylemsel aktivite geliştirmelerine, enternasyonal birliği yeniden oluşturmalarına nesnel olanaklar da sunuyor. Kuşkusuz, bunlar kendiliğinden somut güce dönüşmeyecektir. Eğer olanakları güce dönüştürecek öznel önderlikler ve hareketler yoksa, ya da bu gelişmelerin çok gerisinde kalıyorlarsa, belki de çürüyüp gideceklerdir. Bu nedenle, varolan zeminleri ve olanakları ustalıkla değerlendirerek, uç vermiş biçimleri geliştirerek, zorunluluğu bilinçli irade ile birleştirmek gerekir.

Enternasyonalizmin Temellleri Her Zamankinden Daha Güçlü

Buraya kadar incelenen bölümlerden de anlaşılacağı gibi, kapitalist dünyada özellikle son yıllarda hızlanan amansız rekabet ve bütünleşme, bir yandan tekelci piramidin üst noktasını sürekli daraltırken, bir yandan da bu piramidin üzerine oturduğu yatay tabanı alabildiğine genişletiyor. Tekeller arası şirket evlilikleri, borsa kumarı, kendine katma ya da zor durumda bırakıp satın alma vb. yollarla sermaye giderek birkaç elde merkezileşiyor. (Bu bağlamda Lenin'in dün yada tek tekele doğru tırmanış dediği süreç işliyor). Yatay üretim tabanında da neredeyse dünya ölçeğini kapsayan bir sömürü ağı kuruluyor. Bu olgu, artı-değer sömürüsünün uluslararasılaşması demektir. Uluslarötesi tekellerin üretimi parçalara bölerek kendisi için avantajlı bulduğu ülkelere taşıma hareketi ve dünya çapında son yıllarda hızlanarak sürdürülen "özelleştirme" kampanyaları, emperyalizme sermaye ihracı döneminden farklı yeni bir egemenlik sistemi oluşturuyor. Emperyalizmin bu yeni egemenlik sistemi kapitalist ekonominin ulus-

lararası bütünleşmesin sağlayarak, şu ya da bu ulus sermayesi, şu ya da bu ulus kapitalizmi yerine, uluslararası tekellerin sönürü sistemini geçiriyor. Böylece, artı-değer sömürüsü ulusal sınırlar ötesi bir sömürü halini alırken, işçi de kendi toprakları üzerinde emeğini yabancıya pazarlıyor.

Uluslarötesi tekellerin evrensel startejileri "sermayenin ulusu ve vatanı yoktur" belirlemesine somut gerçeklik kazandırıyor. Nerede, daha az maliyetle daha çok üretip daha iyi koşullarda satarsa, orada işletmesini kuruyor, satın alıyor, bir önceki ülkedekini kapatıp bir başka ülkeye taşıyor, kendi ülkesindeki işçilerini sokağa atıp, bir başka ülkedeki emeği satın alıyor.

Kuşkusuz, bu durum "eşitsiz gelişme" bölümünde de belirttiğimiz gibi, gelişmiş kapitalist ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki farklılıkları tümüyle ortadan kaldırıp, herşeyi eşitlemiyor. Ancak, daha önemli birşey oluyor; bu evrensel sömürü ağı içinde birbiriyle eklemlenen gelişmiş kapitalit ülkelerle geri kalmış ülkeler proletaryası arasında ilişkiler, mücadele birliği ve doğrudan eylemsel dayanışma bakımandan zorunlu bir temel oluşturuyor. Örneğin, aynı tekelin Amerika, Almanya ya da Kore'de, Türkiye, İtalya ya da Fransa'da bulunan şirketlerinde çalışanların birbiriyle mücadele bağı sadece siyasi planda ve manevi boyutta bir dayanışmayla artık yetinemeyeceklerini gösteriyor. Birlikte hareket etmek, ortak ve organizeli grev eylemine girmek, sosyal hak ve güvencelerin eşitlenmesini (aynı şirketin farklı ülkelerdeki kolları açısından) istemek, üretim sürecindeki konumlarının zorunlu kıldığı bir gereksinmeye dönüşüyor. Tek bir şirketin farklı ülkelerdeki işletmeleri açısından böyle olduğu gibi, bölgesel ekonomik bloklaşmaların oluşturulduğu bölgelerdeki ortak savaşım ve dolaysıyla bütün bunların dünya ölçeğinde gerekli kıldığı sınıf dayanışması bakımından da, bu gereksinme her geçen gün daha da artıyor. Hem siyasal, hem de ekonomik mücadele planında, hem sendikal, hem de siyasi örgütlenme planında, entermasyonal birlik ve dayanışmanın sıcak eylemsel temeller üzerinde gerçekleştirilmesi nesnel bir zorunluluk halini alıyor. Çünkü, uluslarötesi tekellerin ulusal çitleri birer birer aşarak kapitalist danyanın her tarafında işgücü ve işletme satın alma-

ları, özelleştirme kampanyalarıyla (somutta bizim gibi ülkeler açısından yabancılaştırma demek olan bu stratejiyle) az-çok ulusal-kamusal nitelik taşıyan birikimlere de elkoymaları, birbirinden farklı kategorilerdeki ülkelerin işçi sınıfı ve emekçi halkları arasında deyim uygunsa "kader birliği" yaratıyor. Kitleler halinde işsizlik bugün Türkiye'nin olduğu gibi, Amerika'da yaşayan işçi ve emekçi halkın da yakıcı sorunu haline geliyor. Açlık ve sefalet, doğal çevrenin tahrip edilmesiyle doğan felaketler ve kitle halinde ölümler, Hindistan'da olduğu gibi, İtalya ve Almanya'da da bu sistemin gerçekleri durumunda.

Bu somut gerçekler, kendisini evrensel boyutta tanımlayıp, enternosyonalist kimliğini eylemsel değer haline getirememiş, güncel mücadele hedeflerini, hatta grev eylemini ve sendikalarını uluslararası boyuta taşıyamamış bir işçi sınıfının ulusal çaptaki mücadelesinin, ne denli kahramanca olursa olsun, yetersiz kalacağına işaret etmektedir. Sermayenin uluslarüstü evrensel sömürü staretejilerine karşı, işçi sınıfının mücadelesi, ekonomik ve siyasi örgütleri de kendisini evrensel boyutta tanımlamak, stratejilerini evrensel boyutta oluşturmak zorundadır. Aksi halde, birbirinden kopuk "ulusal müfreze"ler ve salt ulusal çaptaki mücadelelerle etki ve başarı şansı yok gibidir.

Mesela, Şehmus Güzel'in de örnek olarak belirttiği gibi, Türkiye'de MURAT fabrikasındaki bir grevin saşarıya ulaşması için İspanya'da SEAT'ın, İtalya'da FİAT'ın da greve gitmesi gerekmektedir. Ya da, Renault'un 20 ülkedeki işletmesinde işçiler, güncel ekonomik haklar uğruna mücadelede ile birlikte ve zamandaş hareket ettiklerinde etkili ve başarılı olabileceklerdir. Veya, Japon Toyota'da bir grev, Türkiye'deki, Kore, Hong-kong veya Almanya'daki işçilerin eylemsel desteğine yakıcı ihtiyaç duyacaktır. vb....

Diğer yandan bu işletmelerde örgütlenen sendikalar, ortak stratijiler, sıkı koordinasyon ve bu işletmelere karşı ortak politikalar oluşturmadıkları müddetçe, sayasız örnekle de görülebileceği gibi etkisiz kalacaklardır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, dünya işçi sınıfı tekellerin uluslarüstü bütünleşmesine ve merkezileşmesine karşı, kendi uluslararası birliğini oluşturmak, pekiştirmek ve hatta giderek tek bir örgütlenmeye

doğru tırmandırmak zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu birleşme belki tek bir dünya partisi ya da tek bir dünya sendikası biçiminde olmayabilir. Ama, dünya çapında eylemini koordine edecek merkezsel bir odağa duyduğu ihtiyaç tartışmasız biçimde ortadadır.

Bugünkü haliyle, gelişmiş kapitalist üllkelerde farklı, az gelişmiş (ya da geri kalmış) ülkelerde farklı boyutlarda savaşıma yol vermekle birlikte, emek-sermaye çelişkisi dünya çapında kendisini daha dolaysız bir biçimde ortaya koymakta, öne çıkmaktadır. Bu temel çelişkinin yanında kapitalizmle insanlık arasında da bir çelişki doğmuş ve derinleşmektedir. Soğuk savaşın bitiminin ardından, dünyadaki sınıfsal saflaşmanın üstünü örtmek için çoğrafi kamplaşmaları, "kuzey güney çelişkisi" vb. gibi bölgesel farklılıkları öne çıkartan yaklaşımlar son birkaç yılda tükenivermiştir. Sermayenin dünya çapındaki özelleştirme saldırısıyla sınıfsal saflaşma kendisini bariz bir şekilde ortaya koymuş, temel sınıf çelişkisi yeniden ama bu kez dolaysız bir şekilde öne çıkmıştır.

Bugün dünya çapında emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadelenin gelişimini, kavganın boyutunu ve sertleşmesini işte bu temel sınıf çelişkisi etrafında oluşan ve kapitalizmle insanlık arasında bir çelişki boyutuna çıkan çelişkilerin keskinliği belirleyecektir.

İşte bu nesnel gelişmeler üzerinde kendisini nesnel bir zorunluluk olarak dayatmış olan enternasyonal dayanışma ve yeni bir enternasyonalist bakış, sosyalizm savaşımının dünya çapında atağa kaldırılmasında da önemli başlangıçlardan biri olacaktır.

Kuşkusuz, proletarya enternasyonalizmi dünya porletaryasının üretim sürecindeki yeri, bu yerin işçi sınıfında yarattığı sınıfsal karakter, sermayenin uluslararası sömürüsüne karşı sınıf mücadelesinin uluslararası niteliği ve sosyalist bir dünya perspektifinin evrensel boyutu gibi olgulardan hareketle doğar. Ancak, sadece bu nesnel olgular düzeminde ele alındığında, henüz bilimsel ve sınıfsal soyutlamayla sentezlenen bir teorik vargıdır. Bu teorik vargı, ancak eylemsel ve örgütsel temeller üzerinde somut bir güce dönüşür. Proletarya enternasyonalizminin tarihine baktığımızda da görürüz ki, bir sınıfsal-toplumsal gereksinmenin ürünü olarak doğan enternasyonalizm somut eylemsel di-

nemikler üzerinde ete kemiğe bürünmüş ve güçlü atılımlar sağlamıştır.

İşte bu noktada, bugün dünyanın birçok ülkesinde birden uygulanmakta olan özelleştirmeye karşı zorunlu olarak doğan ve giderek yaygınlaşmaya başlayan EMEK CEPHESİ, nicel ve nitel bakımdan güçlendirilerek bu ihtiyacı karşılayacak örgütsel mekanizmalara kavuşturulabilir. İçeriği ve eylemsel kapsamı dünya ölçeğinde bütünleşen sermaye cephesine karşı emeğin enternasyonal birliği ve mücadele cephesi düzeyine ulaştırıldığında, bir sendikalar enternasyonali ya da komünist ve işçi partileri entirnasyonalinden daha kapsamlı, bunları da içerecek tarzda geniş ve etkili bir birlik olacağı kuşkusuzdur.

Dünya Emek Cephesi Yeni Bir Başlangıç Olabilir

Enternasyonalizm konusunda yeni bir bakışa, bu da yetmez, somut girişimci ruha ihtiyacımızın olduğunu bir süredir tekrarlayıp duruyoruz. Son birkaç yıldır, enternasyonalizm ve emeğin uluslararası mücadele sorunları gibi konularda yazılan makale ve belgelerde, günümüzde enternasyonal dayanışmanın örgütsel biçimlerinin Komintern'in devamı şeklinde veya ona benzer bir örgüt biçiminde olmayabileceğini söylüyor, hatta siyasal yapılar arasında görüşmeler ve ortak belgeler temelinde yukardan girişimler yerine, tabandan yığın örgütleri, yığın eylemleri, grevler vb. ortak uluslararası kampanyalar biçiminde gelişebileceğini belirtiyorduk. En iyi buluşların anasının gereksinme olduğu gerçeğinden hareketle de, önceden çizilmiş köşeli planlar, örgütlenme şemaları ve özel biçimler yerine, ortaya çıkmış yeni olguları değerlendirmenin, bu doğrultuda uç vermiş sürgünleri görmenin daha doğru olacağını söylüyorduk.

Bugün de bakışımızı bu oluşturmalıdır. Uluslarası emperyalizm dünyamızı ve insanlığın geleceğini felaketlerle döşüyor. Tarihin ilerleyişini durdurmak, işçi sınıfının mücadelesini yeni saldırılar ve araçlarla bastırmak için sürekli yeni stratejiler, taktikler geliştiriyor. Ama bunları yaparken, öte yanda, insanlığı sürüklediği bu felakete dur diyecek güçleri daha da çoğaltıyor, biriktiriyor; bunları birbiriyle iliş-

kilendiriyor, iç içe geçmesini ve tek bir üretim sürecinde eklemlenmesini sağlıyor. Dahası, bugün emeğin enternasyonal cephesinin örüleceği temel eylemsel halkaları bir bir belirginleştiriyor. Bu sıcak eylemsel odaklar etrafında taze atılımlar yapacak olan proletarya enternasyonalizmi, bunun hem örgütsel biçimlerini, hem de eylemsel zenginliğini en iyi şekilde sağlayacaktır.

İşte, zorunlu bir gereksinmenin ürünü olarak doğmaya başlayan ve giderek yaygınlaşma eğilimi taşıyan EMEK CEPHESİ perspektifi, yukarda sözünü ettiğimiz türde tabandan, yığınsal ve somut pratikler üzerinde gelişecek bir başlangıcın müjdesini veriyor. Uç vermiş bu sürgünü büyütmek, geliştirmek, içeriğini derinleştirerek dünya ölçeğinde yaygınlaştırmak, dünya komünist ve işçi partilerinin, emeğin her türlü yığınsal-demokratik örgütlerinin atıllıktan kurtulmalarında, kendilerini yenilemelerinde de bir canlılık yaratabilir.

Emek cephesini doğuran gelişmeler, sadece sermayenin işçi sınıfına yeni bir saldırısı demek olan özelleştirme sonucuna karşı mücadele gereğinden kaynaklanmıyor. Daha da derinlerde, sermayenin küreselleşme düzleminde kendini yeniden yapılandırma sürecine karşı bütünlüklü bir sınıf mücadelesi dinamiği taşıyor.

Sermayenin yeniden yapılanma sürecinde, "esnek üretim, esnek istihdam" ve "özelleştirme" stratejileriyle hedeflediği iki şey vardır:

Birincisi; 1970'li yıllardan bu yana içine girdiği tıkanmaları ve yapısal krizi aşmak, yeni kar ve finansman kaynakları yaratarak sermayeye yeni nefesler aldırmak ve sermayenin kendisini yeniden tahkim etmesini sağlamak,

İkincisi; genel emek güçlerinin örgütsel, kitlesel demokratik ve siyasal mücadelesini yeni bir saldırıyla kuşatmak, emek güçlerini dağıtıp bölerek, işsizlik kırbacıyla savaşımı sınırlayıp pasifize etmek. Özetle, teknolojik saldırıyı, ideolojik saldırıyla el ele yürütmek.

İşte bu nedenle, bugün "özelleştirme"ye karşı zorunlu bir mücadele birliği olarak doğan emek cephesi, sermayenin bu bütünsel yeniden yapılanma sürecinin tüm sonuçlarına ve nedenlerine karşı mücadele

halkalarında genişleyerek yayılma istidadı taşımaktadır ve önemle üzerinde durulması gerekir.

Teknolojik gelişmelerin işçi ve tüm emekçi halk lehine sonuçlar getirecek biçimde kullanılması, bu bağlamda, bugün sermayenin elinde sınıfa bir saldırı aracı olarak gündeme getirdiği tüm olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması için savaşım yürütmek; dünya emek cephesi için sayısız eylemsel dayanışma halkaları çıkarmaktadır.

Özelleştirmeye karşı aktif, eylemsel dayanışma bunların başında gelmektedir. Sermayenin özelleştirme saldırısına karşı işletmelere çalışanların el koyması, sermayenin zoralımına karşı işçi sınıfının bu birikimleri gerçek anlamda kamulaştırması hedefi, genel emek ordusunun dünya çapında eyleminin ve sıcak dayanışmasının ana perspektifi haline getirilebilir.

Bir kez daha, (yeni teknolojilerin avantajlarının emekten yana değerlendirilmesi amacıyal) işgününün kısaltılması, haftalık çalışma süresinin 3-4 güne indirilmesi, dünya çapında emek cephesinin yakın güncel hedefi ve somut eylemsel temeli haline getirilebilir.

Kuşkusuz, somut olarak ortaya çıkmış olan bu mücadele hedeflerinde emeğin enternasyonal birliğini sağlamak ve sıcak mücadele içersinde, dünya komünist ve işçi partileri enternasyonaline yeniden işlevsellik kazandırmak, yeni olgular doğru değerlendirilirse olanaklıdır. Dünya ölçeğinde bütünleşen sermaye cephesine ve onun talanına karşı emeğin cephesi hızla örülmelidir. Buna şiddetle ihtiyacımız vardır. Dünya komünist-marksist hareketinin, sosyalizm idealinin emekçi halkların güvenini yeniden kazanacak biçimde atağa kaldırılması için de buna ihtiyacımız vardır. Zaman yitirmeksizin düşünce üretimi ve deney birliğini yeniden kurmalı, ortak devrimci savaşım olanaklarını gözden geçirmeli ve dünya emek cephesi perspektifini geliştirip yaygınlaştırmak için harekete geçmeliyiz. Bunu yaparken dünün resmi protokollerinin, diplomasisinin "resmi tanıma-tanımama" gibi statülerinin bugün ortadan kalkmış olmasının getirdiği ortamı yoldaşça dayanışma ruhunu yeniden kazanma olanaklarını değerlendirerek dü-

şünce sistemimizi evrensel bir boyuta oturtmalıyız.

Artık tek başına ve özgüllüğüne aşırı vurgu yapılan birey, grup, parti, sınıf ve ulus gibi olgularla sınırlandırılmış düşünce yapısını, dünyanın ve insanlığın geleceği perspektifiyle aşmanın zamanı gelmiştir. Bu olguları dünyanın dönüştürülmesi temel hedefi içerisinde, emeğin, dolayısıyla insanlığın özgür geleceği fikriyle yerli yerine oturtmak bugün daha olanaklıdır. Çünkü dünyanın geldiği bu noktada, bir kez daha "ya sosyalizm ya da felaketler içinde yok oluş" ikilemi kendisini, dünya ya sermaye cephesinin tekelinde kalacak, ya da emek cephesinin eline geçecek, ikileminde ifade etmektedir.

Bugün artık ikişinin arasında bir yer, yeniden bir "toplumsal uzlaşma" veya "sosyal barış" zemini yoktur. Bu alanda "uzalaştırıcı" politikaların tutunma şansı kalmamıştır* Ya da dünyanın geldiği bu büyük yol ayrımının önüne, grupsal, bireysel hatta ulusal hesaplarla yapay ayrımlar çıkartan görüşlerin eskisi gibi taban bulması kolay değildir.

Bütün bu nedenlerle, emek cephesi bugün sadece işçi sınıfının ulusal ve uluslararası boyuttaki mücadelesi açısından önem taşımıyor, aynı zamanda kapitalizmden umut kesmiş tüm insanlığı etrafında toplama potansiyeli de taşıyor. Bunun için Emek Cephesi, sadece işçi sınıfının sistem içindeki durumunu iyileştirmek talepleriyle sınırlı kalmamalıdır. Bir bütün olarak üretim sürecine egemen olmak, dünyayı bu temelde yeniden düzenlemek hedefiyle, esas olarak sömürünün sonuçlarına ve nedenlerine karşı mücadele vermelidir. Diğer bir deyişle, işçi sınıfı ve emekçi halkın kapitalizme karşı mücadelesinin örgütlü cephesi niteliği taşımalıdır. Kuşkusuz, Emek Cephesinin en istikrarlı, en örgütlü gücü çağdaş işçi sınıfıdır. Yani, açık ifadesiyle söyleyecek olursak, "beyaz" ve "mavi yakası"yla: memuru , doktoru, mühendisi,

---

* "Sosyal barış" zeminine oturmaya çalışan TBKP örneği hatırlanmalıdır. Böyle bir zeminin kalmamış olduğunu bütün açıklığıyla gören TBKP'nin bir dizi ileri geleni şimdi sermayenin yeni arayışlarına tercüman olmaya ve sermayenin kendini yenileme hareketi içinde siyasal olarak yer almaya başlamıştır. Bu yolu deneyenlerin tümü karşılarına bütün somutluğuyla çıkacak olan yerini kesin belirleme zorunluğuyla karşı karşıya gelecek, ya emeğin yenilenme, birleşme hareketine, ya da sermayenin yenilenme hareketine katılacaktır

rogramcısı, tasarımcısı, grafikeri, teknikeri, kollektif işçisiyle bütün bir emek ordusu oluşturacaktır. Ama etrafına ara katmanlardan, emekçi köylülükten güçleri de alacak, bu sistemin ezdiği baskı altına aldığı, yaşamını çekilmez kıldığı insanlığı kucaklayacaktır. Bugün dünyamızın geldiği yol ayrımında "kim üstün gelecek" sorusuna bir kez daha "SOSYALİZM VE İNSANLIK" diyebilmek için, dünyayı dönüştürme kavgasını, insanlığın özgür gelişimini ve geleceğini kendine kaygı eden, bu konularda sorumluluk duyan bütün Marksist güçlerin, bireylerin biraraya gelmesi, beyin gücünü birbirine eklemesi gerekiyor.

Proletarya enternasyonalizmi ve emek cephesi üzerine buraya kadar yapılan değerlendirmelerden, emek cephesinin ulusal planda örülmesi ve sınıf mücadelesinin ulusal çaptaki görevlerinden vazgeçilmesi gibi bir sonuç çıkartmak düz bir mantıkla bile mümkün değildir. Ancak, yine de hatırlatmakta yarar var. Emeğin enternasyonal cephesini oluşturmak tek tek onun ulusal müfrezelerine ve sınıf mücadelesinin ulusal çaptaki yükselişine sıkı sıkıya bağlıdır. Bugün, örneğin bir grevin, herhangi bir hak arama eyleminin bile o işletmenin bir başka ülkedeki işçileriyle sıkı bir eylemsel dayanışma içinde kotarılması gerektiğini, aksi halde başarmanın zor olduğunu söylemek, "enternasyonal çapta olmazsa nasıl olsa başarılamayacak" diyerek enternasyonalizmin kendi kendine doğacağını oturup beklemek demek değildir. Aksine, mücadeleyi uluslararası boyuta taşımak tek tek ulusal boyuttaki savaşım güçlerine daha büyük görevler yükler.

Toparlayacak olursak; bütün bunlar ve daha detaya inildiğinde sayılabilecek bir çok nedenle, bugün proletarya enternasyonalizminin somut eylemsel temeller üzerinde yeniden örülmesine şiddetle ihtiyaç vardır. Dünyayı dönüştürme perspektifli savaşımın bugünkü devrimsel odağını, ulusal-toplumsal kurtuluş devrimleri, anti-emperyalist anti-kapitalist sınıf savaşımı ve sosyalist devrimler oluşturacaktır. Dünya proletaryasının bu temel perspektif yolundaki güncel mücadelesinde herhangi bir hak grevi eyleminden tutun siyasal dayanışma kampanyalarına kadar birlikte eylem görevlerinin gelip odaklandığı

nokta ise, emperyalist sermayenin yeniden yapılanma sürecinin tüm sonuçlarına karşı, özelleştirmeye, işsizliğe, sosyal hak ve güvencelerin budanmasına karşı aktif savaşımdır. Bu somut eylemsel halkalar etrafında enternasoyanal dayanışma şimdi daha güncel ve daha sağlam temellerde yükselecektir.

V

KİMİ SONUÇLAR

Buraya kadar, içinde bulunduğumuz tarihsel, konjonktürel ve toplumsal sürecin dünya kapitalizmi ve Türkiye bağlamında ortaya koyduğu kimi olguların (içinde politik önermeleri taşıyor olsa da) genel analizini yapmaya çalıştık. Kuşkusuz bunun bir amacı vardı: Herkesin bildiği —bilmediği— ya da gözler önünde cereyan eden olguları "bir kez de biz sergileyelim"den öte belli kuramsal sonuçlara varmak ve çağımızın Bolşevik parti teorisine zemin oluşturmaktı. Parti teorisi herhangi bir örgütlenme şemasının açıklaması değil, sınıf mücadelesinin bütünlüklü analizinin örgütlenmeye uyarlanması ise, sınıf mücadelesinin içinden geçtiği sürecin hangi kaynaklar üzerinde devindiğinin ekonomik, sosyal, siyasal ve konjonktürel bir analizine ihtiyaç vardır. Bu çalışma, böyle bir ihtiyacı ne kadar karşılıyor, tartışılır. Ya da bu okuyucunun takdiridir. Ama amacımız budur ve okuyucunun bunu bilmesi lazım.

Dünyada Durum

1917 Ekim Devrimiyle, dünyanın altıda biri olan Rusya'nın kapitalist dünyadan kopmasıyla insanlık yeni bir çağa adım atmıştı. Uzun süre dünyanın gidişatını elinde tutan güçlerden biri olan sosyalist Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşında Hitler faşizmini ağır yenilgiye uğratarak, kendisini dünya sosyalist kutbunun merkezi ekseni düzeyine çıkarmıştı. Sovyetler Birliği'nin merkezi ekseninde Doğu Avrupa ül-

kelerinin "Halk Demokrasileri"yle oluşturulan sosyalist ülkeler topluluğu dünyayı iki sistemli bir konjonktüre oturtmuştu. Dünyadaki bütün dengeler bu iki sistem çerçevesinden kuruluyordu.

Uzun süren soğuk savaş koşullarında ve emperyalizmle yarış içinde yaşamak zorunda kalan, maddi-teknik olgunluk bakımından zaten yeterli bir zemin üzerinde kurulmamış bulunan ve kendisini devlet sosyalizmi biçiminde ortaya koyan sosyalist sistem 1980'li yılların sonunda çöktü. Sosyalist ülkeler topluluğu dağıldı.

Dünya kapitalizminin yaşadığı ve yapısal kaynaklardan kendisini sürekli yeniden üreten genel bunalım koşullarıyla üst üste gelen bu çöküş, dünya güçler dengesinde büyük bir alt üst oluşa, insanlığın büyük bir kargaşa ve belirsizliğin içine sürüklenmesine neden oldu. Giderek yerli yerine oturmaya başlayan büyük dalgalanma içinden şimdi kimi sonuçlar uç vermeye başladı.

Dünyamız, kapitalist emperyalizmin tek kutuplu, "yeni dünya düzeni" kurma stratejisiyle 1990'lı yıllara girdi. Uluslarötesi emperyalist tekellerin dünyasallaştırılmış sömürü ve egemenlik sistemi demek olan "yeni dünya düzeni" kapitalizmin bunalımını hafifletmeyi amaçlıyor. Ancak, herşey gibi, kapitalizmin "yeni dünya düzeni" perspektifi de kendi karşıtını üretiyor: Şimdi dünyanın bütün sorunları, bütün bunalımları tek kutupta toplanıyor. Gözler, tek kutupta yığılan sorunlara çevrildi. Tek dünya egemenliğiyle birlikte, bütün dikkatleri de tek kutupta toplayan emperyalist-kapitazm, şimdi kendi açmazları ve çözümsüzlüklerinin sonuçlarıyla daha doğrudan başbaşadır ve tarihsel, konjonktürel zeminleri düne göre daha zayıftır.

Kapitalizmin iki ana öğesi olan üretim ve ticari spekülasyon üst limitine dayandı. Daha fazla kâr amacıyla teknolojinin üretim sürecine etkin bir şekilde sokulması üretim artışına görülmemiş hız kazandırıyor. Üretim artışı arz-talep dengesini arz lehine bozuyor, "pazar doyumu" yaratıyor. Arz-talep dengesi, kapitalizmin bir daha kolayca çözemeyeceği arz fazlası noktasında bozuluyor. İşten çıkarmaları kitlesel boyutlara vardırmak, mutlak emek süresini kısaltarak artık-emek süresini artırmak, vb. bunalımdan çıkmanın klasik yöntemleri artık yetmiyor.

Üretimin artırılması bunalımın aşılmasında etkili olmuyor; çünkü üretkenlik zaten üst limitine çıkmış ve "pazar doyumu" süreci başlamıştır. Kitlesel işten çıkarmalar bunalımı aşmaya yetmiyor; çünkü alım gücü düşmüş kitlelerin sayısı dev gibi kabarıyor. Tüketimi kamçılamak, özendirmekle de sorun çözülmüyor; çünkü arzı emecek kitlelerin alım gücünün eş orantılı gelişmemesi, bunların arasındaki açının büyümesi, tüketim hacminin düşmesine, büyük durgunluklar yaşayan piyasaların bunalımlarının artmasına yol açıyor. İflaslarla piyasadan silinenlerin sayısı birbirini kovalıyor.

Mutlak emek süresinin kısaltılması emekçinin reel gelir düzeyinin düşürülmesine, tüketim kapasitesinin daralmasına yol veriyor.

Üretimde karşılaşılan bu sorunlar, sermayeyi üretimden kaçışa yönlendiriyor. Dev spekülatif kâr peşinde koşan sermaye, borsalara koşuyor. Borsa kumarı, kapitalist sistemin temel eksenlerinden biri haline geldi. Borsalarda yığılan parazit para miktarı, sanayiye yatırılan paranın birkaç katı dolayında seyrediyor. Parazit borsa parası, sanayi sermayesinin altını oyuyor. Kapitalist sistem, küçük bir kıvılcımla tutuşan dev kağıt yığınlarının içine gömülüyor hızla. Borsalar sadece sanayi sermayesinin altını oymuyor, ticaret sermayesinin aleyhine de işliyor. Sermaye ticaret riskini ve külfetini göze almak yerine, para ticaretine yöneliyor.

Böylece, kapitalizmin iki temel manivelası olan üretim ve ticaret, bizzat kapitalizmin yapısal karakterinden kaynaklanan çelişkilerle çıkışsızlığa sürükleniyor.

"Özelleştirme" vurgunu, kapitalist sistemin bütün dayanaklarını talan eylemine dönüştürdü. Sermayenin manevra alanını genişletmek, bütün kamusal birikimleri ortadan kaldırmak için girişilen özelleştirme hareketi, kapitalist sistemi bir toplumsal sistem olmaktan çıkartıp, bir "para sistemi"ne dönüştürmüştür. Burjuva devletin sosyal yönünü budamak ve bütün sosyal işlevlerini ortadan kaldırarak tekellerin teknik işlerine bakan, emekçi yığınların sömürüye karşı mücadelesinin önüne bir terör aygıtı olarak dikilen bir mekanizmaya dönüştürmek, sistemin kitlelerle son köprülerini de yıkması anlamına geliyor.

Borsa kumarıyla, spekülatif rantiye kârlarıyla, rüşvet, soygun ve talanıyla bir para imparatorluğu haline gelen kapitalist sistemde, rüşvet yemeyen, hırsızlık, dolandırıcılık yapmayan devlet yöneticisi kalmamıştır.

Para imparatorluğu, uluslararası sermayenin etkisine girmiş bütün ülkelerde rüşvet ve şantaj yoluyla dilediği iktidarı yıkmak, dilediğini iktidara getirmek gibi, gelmiş-geçmiş imparatorlukların hiçbirisinin ulaşamayacağı bir güce ulaşmıştır. Ama aynı zamanda bu güç, onun en zayıf noktası haline gelmiştir.

Ürünü işçiden kopartıp, onu sömüren bir yabancı güce dönüştererek, işçiyi kendi ürününe; ürünün içinde cisimleşen 'işi' işçiye ve bu yabancılaşmış iş süreci içinde insanları birbirine yabancılaştıran bu sistem, şimdi kendi sosyal varlığına yabancılaşmakta, insani olan herşeyden tümüyle kopmaktadır.

Artık bir kangrene dönüşmüş olan işsizlik, toplumun sağlık, eğitim ve diğer temel sosyal hizmetler gibi sosyal sorunları, tam bir parazit durumuna gelmiş olan para imparatorluğunu fazla ilgilendirmiyor. Öyle ki, insanın yabancılaşmış gücü olan para, bu defa da yaratmış olduğu toplumsal sistemin kendisine yabançılaşma sürecine girmiştir.

Tek kutuplu, kendi içinde rekabet savaşıyla bölünmüş ve çelişkilerle dolu olan kapitalist-emperyalist dünya, üç emmperyalist güç merkezi arasındaki bölge ve pazar kapma yarışı içinde çalkalanmaktadır. Kıran kırana süren bu rekabet savaşında, ileri teknoloji ve bölgesel ekonomik grupların liderliğini kapmak ya da elden bırakmamak için, insanlık, doğal çevre görülmemiş boyutta tahrip edilmektedir. Emperyalist tekeller taşıma harekatıyla bir yandan daha ucuza üretip daha pahalıya satacakları yeni pazarlar ararken, pazar paylaşım rekabeti de alabildiğine kızışıyor. Taşıma harekatı, gümrük sınırlarını ortadan kaldırarak, sermayenin serbest dolaşımının önündeki engelleri temizleyerek ilerliyor. Sermayenin engelsiz dolaşım kapsamına giren tüm ülkeler, uluslarötesi tekellerin tek pazarı durumuna getiriliyorlar.

Bütün bu çelişkiler ve çatışmalar yumağı içindeki dünya kapitalist sisteminin kendini yeniden üretmesi ve sorunlarını aşması olanaksız.

Çürüme, yozlaşma ve insandışılaşma sistemin bütün dokularına işlemiştir.

İşçi sınıfı, emekçi halk kitleleri, genel olarak insanlık bu çürümenin ve insandışılaşmanın aşılabilmesi için arayış içindedir. Sistemle kitleler arasındaki kopuş, sistemden umutların kesilmesi ve yeni arayışlar kendini her alanda ve çeşitli düzeylerde ortaya koymaya başlamıştır.

Dünya ölçeğinde ve dolaysız bir şekilde öne çıkmış olan emek-sermaye çelişkisi, arayış içindeki kitlelerin kendi sorunları alanından kalkış yapan mücadelelerinin gelip etrafında odaklanacağı temel çelişkidir.

Dünya, şimdi çok daha yalın ve net biçimde, ya sermaye cephesinin dolaysız egemenliği ve sınırsız sömürüsü, ya da emek cephesinin, insanca yaşamanın, kardeşliğin, eşit paylaşımın egemenliği ikilemiyle karşı karşıya bulunmaktadır. En küçüğünden en büyüğüne, en reformcusundan en radikaline, kendi sorunları ve hakları için harekete geçen, başını kaldıran her birey, her topluluk, her toplumsal grup bu yalın gerçekle karşılaşacaktır. Artık, sermaye ile emek arasında toplumsal uzlaşma köprüleri kuran sosyal-demokrasinin, reformizmin hem işçi sınıfı içinde, hem de burjuva cephede toprağının hızla kayması, uzlaşma yolunda hiçbir formülün tutmaması bu somut gerçeğin göstergesidir. Emek sınıfı ve kitleler, bizzat sistemin kendisinin dayattığı radikal kopuşu yaşamak sürecindedirler.

Yığınların bu kaos ve tükeniş ortamından çıkış arayışı, kendisini, nesnel olarak olgunlaşmış olan bir toplumsal devrimde bulacaktır. Yığınların, kendi pratikleri üzerinde işgüdüsel olarak ulaştıkları noktayla, emek sınıfının devrimci partilerinin doğru, tutarlı ve çağın gereklerine uygun bir politik önderliğin ve örgütlülüğün çakışması sonucunda dünya devrim süreci yeni bir atağa geçerek, kapitalist dünya birbiri peşine patlayan toplumsal devrimlerle sarsılacaktır.

Bugün dünya devrim süreci, dolaysız bir şekilde kapitalizme karşı mücadele süreci olarak gelişmektedir. Eski üçlü bileşeni değişen dünya devrim güçleri içinde, genel olarak dünya emek sınıfı belirleyici duruma geçmiştir. Sosyalist sistem, bileşenlerden biri olmaktan çık-

mış, ulusal kurtuluş hareketleri cılız bir varlık düzeyindedir. Ayrıca, bu cılız varlıkları, dünya güçler dengesindeki alt-üst oluştan bu yana, eskisi kadar net bir taraf pozisyonunda da değildir.

Dünya emek sınıfı (beyaz yakalısından mavi yakalısına, tarım proleterine) uluslarötesi tekellerin global sömürü ağı içinde birbirine eklemlenmektedir. İşçi sınıfının evrensel karakteri, giderek dünya çapında tek üretim sürecinde pratik ve eylemsel olarak da öne çıkan bir nitelik halini almaktadır.

Bu somut gelişmeler, proletarya enternasyonalizminin vazgeçilmez eylemsel değerinin arttığını ve dünya devrim sürecine dünya işçi sınıfının birleşik önderliğinin pratik zeminler kazandığını gösteriyor. Proletarya enternasyonalizmi, bugüne kadar ki alışılmış "dayanışma, destek" kavramının ötesinde bir anlam ifade ediyor. Özellikle uluslarötesi tekellerin taşınma alanı içinde olan ülkelerin emekçilerinin kitlesel örgütlenmeler (sendikalar, komiteler ya da konseyler) planında da, siyasi örgütlenme planında da eşgüdümlü bir örgütlenme ve mücadele içinde olmalarının altını çiziyor.

Aynı üretim sürecinde birbirine eklemlenen farklı uluslardan emekçilerin her alanda müşterek örgütlenmeler, eylemler ve birlikte mücadele sürecine girmeleri, yaşamın dayattığı bir zorunluluk olarak beliriyor. Birbirinden kopuk, tek tek ülkelerde verilen mücadelelerle, dünyayı bir ahtapot gibi sarmış olan sermayeye karşı başarılı olmanın mümkün olmadığı görülüyor.

Bu noktada, enternasyonal planda örgütlenme ve mücadelenin, yöntemsel ve örgütsel boyutunun nasıl olacağı sorusu önem kazanmaktadır. Bu konuda önceden çizilmiş planlar ve formüllerle soruna yaklaşmanın doğru olmadığı saklı kalmakla birlikte, dünya emek örgütlerinin ortak savaşımını dünya —ya da o anki verili koşullarda grup ülkeler— çapında yayıp merkezileştirecek bir perspektifle hareket etmeleri gereklidir.

Kuşkusuz, günümüzde işçi sınıfının (genel emek cepnesinin) oluşturacağı enternasyonal yapı, ne II. ne de III. Enternasyonalin yapısında olamaz. Ancak, işçi sınıfı hareketinin iç bilgi akışını, eylem

birliğini, ortak politikalar, taktikler ve etkinlikler geliştirmeyi merkeziliştirecek bir mekanizma ihtiyacı kendisini hissettirmektedir. Dünya emek güçlerinin sıkı bir enternasyonale ihtiyaç duyduğu koşullarımızda böyle bir yapının olmaması büyük eksikliktir. Dünya emek güçlerinin bütün kitlesel, siyasal örgütleri, hatta tek tek komünist bireyler böyle bir enternasyonal yapının yaratılması için elinden gelen çabayı göstermek zorundadır.

Dünya ve Bölge Konjonktürünün Türkiye'ye Etkileri

Kapitalist emperyalist sistem, Sovyetler Birliği ve sosyalist sistemin dağılmasından sonra dengesiz bir sürece girmiş olan dünya konjonktürünü kendine göre düzenleme çabasına girdi. Bu düzenleme içinde, bölgemiz Ortadoğu, emperyalizmin öteden beri üzerinde yoğunlaştığı ayaklardan birisi olarak önemli yer tutuyor. Dünya güçler dengesinin emperyalizm lehine bozulmasından en çok etkilenen Ortadoğu, emperyalizmin bu bölgeye yeni bir çekidüzen verme saldırısına uğradı.

Bilindiği gibi, Ortadoğu bir tarihi çelişkiler kazanıdır. Din ve mezhep çelişkileri, birçok alanında yıllardır sabitleşememiş sınırlar yüzünden çıkan çelişkiler-çatışmalar, Arabistan'ın petrol zenginliğinin üzerine oturmuş bir avuç petrol şeyhiyle yoksul Arap ülkeleri arasındaki çelişkiler, İsrail siyonizminin saldırgan-ilhakçı politikasının yarattığı İsrail-Filistin çelişkisi, "su sorunu" olarak ifade edilen Fırat boyundaki ülkeler arasındaki anlaşmazlık, ezen ve ezilen halklar arasındaki çelişkiler gibi birçok çatışma konusu, bölgeyi çözümü kolay olmayan karmaşık çelişkiler yumağı haline getirmiştir.

Bölgeye kendi stratejik hedefleri doğrultusunda çeki-düzen verme planları geliştiren emperyalizm, kuşkusuz, bu çelişkilerin tümünü çözümlemeyi hedeflemiyor. Bölgede üslendirmek istediği yeni denge ayaklarının zayıf noktaları durumundaki çelişkileri ortadan kaldırmaya çalışırken, bölgedeki askeri-siyasi-ekonomik varlığını gerekçelendiren çelişkilerin ise kendi denetiminde yaşamasından yana.

Örneğin, bugün FKÖ, İsrail, Suriye, Ürdün arasında sağlamaya çalıştığı barış planları, bölgede kendisinin düzenlediği ve denetlediği bir

"istikrar" ortamı, diğer bir deyimle "stabilizasyon" yaratmaya yöneldiğini gösteriyor. Bölgede, istikrarı bozan unsurlardan arındırılmış bir serbest pazarı, İsrail-Filistin ve Lübnan'dan oluşan üçlü sacayağı üzerine kurmayı planlıyor. Bu arada Golan tepeleri yüzünden İsrail ile çelişkileri süren Suriye'yi de bir uzlaşma zemini yaratarak bu sürece katmak istiyor.

Mısır zaten öteden beri işbirlikçisi durumunda ve emperyalizmin bölgede dayandığı önemli mevzilerinden biri. Ürdün, emperyalizmi rahatsız edecek düzeyde sorun çıkartacak durumda ve güçte değil. Dolaysıyla, Filistin, İsrail, Lübnan ve Suriye arasında bir barış ve ittifakın sağlanması demek, Arap-İsrail arasındaki ezeli çelişkiyi tümden ortadan kaldırmaz ama geçici de olsa bir "barış" ortamı yaratılması demektir. Diğer bir ifadeyle, çatışmanın boyutunu küçültmeyi sağlayabilir, "istikrarı bozan" unsurları nötralize edebilir.

Emperyalizme kafa tutmaya yeltenen Irak'a, Körfez Savaşında Mısır ve Suriye'nin de desteğiyle, birleşmiş Milletler şemsiyesi altında emperyalizm tarafından büyük bir darbe vurulmuş, Irak kontrol altına alınmıştır. Önemli bir süre için, Irak bir "tehlike" unsuru olmaktan çıkartılmıştır. Körfez Savaşı sırasında uluslararası boyut kazanan ve emperyalizmin Körfez'de yapmak istediği yeni düzenlemede bir işlev üstlenebilecek düzeye gelmiş olan Irak-Kürt sorunu da, emperyalizmin "stabilize" etmeyi planladığı bölge sorunlarından biri haline gelmiştir.

Körfez Savaşında emperyalizm, Irak ordusunu bozguna uğratmış, Bağdat'ı harabeye çevirmiş fakat Saddam yönetimini yıkmadan geri çekilmiştir. Güneyli Kürtlerin ayaklanmasını desteklemiş, fakat Saddam'ın uçak ve helikopterlerinin ayaklanan Kürtleri bombalamasına gözyummuştur. Bu olaylar, emperyalizmin, Saddam yönetimi ile Güneyli Kürtler arasındaki çelişkinin-çatışmanın kızışarak devam etmesinden yana olduğunu, ABD ve diğer batılı emperyalistlerin çekiç güçünün oluşturduğu güvenlik çemberi içinde kurulan Irak "Kürt Federe hükümetinin" askeri varlığa gerekçe olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Emperyalizm, Körfez'de sıcak askeri müdahele birlikleri bulundurmak için bu alandaki çelişkileri sıcak tutmaktan yanadır.

Emperyalizmin önemli petrol rezervleri üzerinde bulunan Körfez

bölgesine yönelik tarihi politikası bilinmektedir. Bu politika, bölgede olabildiğince küçük devletçiklerin oluşturulması olarak somutlaşmıştır. Emirlikler biçiminde küçük küçük parçalara-devletçiklere-böldüğü Körfez ülkelerinin hemen hemen tümü emperyalizmin denetimi altındadır. Bugün güvenlik şemsiyesi altına aldığı "Kürt federe devleti"de bu tarihi politikasının bir ürünüdür. Irak'ın parçalanması, Kerkük ve Musul'u da kapsayan Kürt Federe devletinin Saddam diktatörlüğüne karşı "güvenliği"nin çekiç güç tarafından sağlanması, emperyalizmin bu tarihi politikasına uygundur. Bu olgular, bölgede önemli sorunlardan biri olan Kürt sorununun, bu perspektif doğrultusunda çözülmesini istediğini göstermektedir.

Kuşkusuz, sorunun önemli bir ucu da gelip Türkiye'ye dayanmaktadır. Türkiye devleti tarihi olarak, Kürt halkının varlığını inkara dayanarak şekillenmiştir. Kürt sorununun çözümüne askeri ağırlıklı bir ezme politikası, bugüne kadar uygulayageldiği temel politikası durumundadır. Ayrıca, şu anda Kuzey Kürdistan'da yürütülen kirli savaşa su gibi akıtılan dev kaynaklar, militarist kurumlar içinde palazlanan ve çıkarlarını bu savaşa bağlamış olan bir militer-sermaye grubu yaratmış durumda. Türk şoven burjuvazisi, bu sorunun inkar ya da askeri politikalarda diretmekle çözümlenemeyeceğini görüyor olmasına rağmen, Türkiye devletinin şekillenmesinin bütünlüğünde düşünüldüğünde, sonunun siyasal yoldan çözümüne isteksiz davranmakta. Ancak, isteksiz davransa da, emperyalizmin bölgedeki planlarına uygun davranmak zorunda kalacaktır. Sorunun uluslararası boyutta ve Türkiye genelinde kendini dayattığı kısmi-siyasal çözüm yoluna bir şekilde adım atacaktır.

Emperyalizm, Körfez'deki ve Akdeniz'deki savaş gemileriyle, karada konumlandırdığı çekiç gücüyle bölgeyi askeri abluka altına almıştır. Bölgedeki devletlerin ise, emperyalizmin askeri varlığına karşı koyacak gücü (ve ayrıca Irak devletinin dışında böyle bir sorunu) olan devlet yoktur. Filistin ulusal kurtuluş mücadelesi ile Kürt ulusal kurtuluş mücadelesinin geneli itibariyle anti-emperyalist tonu —en azından bugün için— bir hayli hafiflemiştir.

Soruna hangi açıdan bakılırsa bakılsın, makro anlamda bölgemizde

emperyalist egemenlik tarihinin en etkin dönemini yaşıyor. Bölgemizde sağladığı bu etkinlikten dolayı, artık lokal çatışmalara fazla ihtiyaç duymuyor ve kendi dışında var olanları da sona erdirip, "istikrarlı" bir serbest pazar alanı yaratmaya çalışıyor.

Türkiye, emperyalizmin bölgede yaratmak istediği "stabilizasyon" politikasında iki açıdan önem taşıyor. Birincisi; Asya, Ortadoğu ve Balkanlar üçgeninde ekonomik, askeri, ideolojik-dinsel ve siyasal akışların köprüsü olarak, ikincisi; emperyalizmin Kürt sorunundaki politikalarına destek verecek güçlü taraf ülke olarak.

Türkiye devletinin Güney Kürdistan "federe devleti"ni tanıması, sıkı ilişkilere girmesi ve bu bağlamda Kuzey Kürdistan sorununu siyasi yöntemlerle çözüme kavuşturması noktasında empermyalizm Türkiye yönetimi üzerine "tavsiye" baskıları uygulamaktadır. Gelinen noktada Türkiye'nin uzun süre bundan kaçınması zordur. Ancak bu yollu bir çözüme olur verse bile, çözümde yol alması o kadar kolay değildir. Zira mevcut devlet yapısının, yani "üniter devlet" politikasının ve anayasal kurumlaşmanın önemli değişikliklere uğratılması gerekir.

Bu "zorluklar"a rağmen, dünya ve bölge konjonktürü ile iç sorunların tırmanış eğrisinin çakıştığı moment, Türkiye yönetimini bu sorunların çözümü doğrultusunda adım atmaya mecbur bırakacak kadar etkilidir. Türkiye'nin emperyalist dünyaya bağımlılığı, emperyalizmin dünyada yeni dengeler yaratma girişiminin bölgede zorunlu kıldığı stabilizasyon, Türkiye'nin bu konjonktür içindeki yeri ve içerde ulusal ve toplumsal muhalefetin yükselmesi, Türkiye yönetimini çözüm noktasına doğru sürükleyecektir. Üzerinde böylesine etkili konjonktürel akıntıların kesiştiği Türkiye'nin, fazla bir seçeneğinin olmadığı açıktır. Tabiki, bu kesişmelerin zorladığı çözümde, sistem kısmi siyasal çözüm ve kısmi demokratikleşme boyutunu aşmamaya, bu sınırlar içine hapsetmeye çalışacatır. Elbetteki, sorunun köklü çözümü, Türkiye ve Kürdistan'da bir toplumsal devrimin işidir. Ancak, kısmi siyasal çözüm ve demokratikleşme boyutlarında da olsa, atılacak adımlar Türkiye'de devrimci toplumsal muhalefetin, Kuzey Kürdistan'da ulusal-toplumsal mücadelenin nefes borularının genişlemesine ve demokrasi mücadelesinin daha da yükselmesine olanaklar açacaktır.

Türkiye'de Devrimin Nesnel Yönü Olgunlaşmaktadır

Dünya kapitalizminin içinde bulunduğu yapısal karakterli genel bunalım, Türkiye gibi, emperyalizme bağımlı, çarpık bir kapitalistleşme yaşamış ülkelerde çok daha yakıcı boyutlarda yaşanmaktadır. Uluslarötesi tekellerin global stratejilerinin getirdiği yeni sorunlar Türkiye işbirlikçi kapitalizmini çözümsüz açmazlar girdabına sokmuştur.

Bu temel sorunlarının başında istihdam çıkmazının büyümesi gelmektedir. İşsizlik kapitalist sistem altında kalıcı bir yara, çözümsüz bir sosyal felakettir. Sermaye birikiminin daha fazla kâr amaçlı tarihsel eğiliminden kaynaklanan nicel olarak daha az sayıda işçiyle daha çok ve daha hızlı üretim perspektifinin yarattığı yapısal işsizliğin üzerine, şimdi uluslarötesi tekellerin taşıma hareketinin, "özelleştirme" vurgununun ve borsa kumarının getirdiği işsizlik eklenmekte, işsizlerin sayısı devasa boyutlara ulaşmaktadır.

Amansız bir pazar ve teknoloji rekabeti içinde olan kapitalist dünyada var olabilmek, ayakta kalmak, rekabet ve teknoloji potansiyelini sürekli artırmaya bağlı hale gelmiştir. Emperyalizme bağımlılık ilişkileri içinde, teknoloji üretme ve istediği teknolojiyi seçip istediği biçimde kullanma potansiyeli ve perspektifleri kurutulmuş olan ülkelerde teknoloji, her iki ucu da yaralayan bir mizrak halindedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerden teknoloji transferi yapmak zorunda olan Türkiye'de de teknolojiye yönelmek emperyalizme daha fazla bağımlı hale gelmek anlamına gelmektedir. Çünkü teknolojiyi satan ülkenin şartlarına peşinen boyun eğmek durumundadır. Bu olgu, üretimde yeni teknolojilerin kullanılması durumunda da, kullanılmaması durumunda da iflasların, kapasite daralmalarının, büyük sayılarda işçi çıkartımının önünün alınmaması demektir.

Bir yandan iflasların, bir yandan kapasite daraltılmasının, bir yandan da teknoloji kullanımı ve "özelleştirme" denen talanın kapı dışarı ettiği büyük kitleler oluşturan işsizler ordusunu "işsizlik sigortası",

"sosyal yardım" vb. kırıntılarla besleyecek bir iktisadi güce sahip olmayan, dahası var olan kimi sosyal niteliklerini de hızla terk eden sistemin bu bunalımı aşmak bir yana, düzelme yolunda kıpırdaması bile giderek olanaksız bir hal almıştır. Sokağa bırakılan her işçi, aynı zamanda açlık ve sefalete terkedilen insan demektir. Gelir dağılımındaki büyük adaletsizliğin biriktirdiği yoksulların sayısını sürekli kabartan işsizler ordusu ise, alım gücü sıfırlanmış toplum demektir.

Bu durum, yeni teknolojilerin kullanılmasıyla, tekellerin taşınma harekatıyla, daha ucuz ve daha yoğunlaştırılmış emek kapasitesiyle sağlanan üretim artışını iç pazar daralmasıyla karşılamaktadır. Alım gücü düşürülen toplum, tüketime dayanan kapitalizmin hitap ettiği kitle olmaktan çıkmaktadır. İç pazar daralması, dış pazarlara açılamamak geriye dönüp yeniden kapasite düşürülmesini, yeni işçi çıkarmalarını gündeme getirmektedir. Arz-talep dengesi arz fazlalığı lehine sürekli bozulmakta, çözümsüzlüğü artırmaktadır. Bu olgular, bolluk içinde açlık çeken yığınların kapitalizmle çatışmasını artıracak, sistemden umudunu giderek tümüyle kesmesine ve saldırganlaşmasına yol açacaktır.

Türkiye kapitalizminin dışa bağımlı çarpıklığından dolayı, hem teknoloji, hem de borsa sistemi, yeterli bir alt yapıya sahip olmadan, zamansız bir şekilde ekonomiye girmiştir. Teknoloji, arz-talep dengesinde bozulmayı arz lehine artırıp çözümsüz bir mecraya sürüklerken, borsa sistemi de sanayi ve üretken yatırım sermayesinin içini kemirmektedir. Henüz gerçek anlamıyla bir sanayileşme dahi oluşmadan, borsaların etkinliğinin artması, varolan potansiyeli de tüketmektedir.

Borsanın Türkiye kapitalizminin bünyesinde zamansız bir şekilde girmesi zaten çarpık bir yapıya sahip olan sanayinin dokularını tahribe yönelmiş, borsayı kısa sürede sistemin belkemiği haline getirmiştir. Borsa, sanayiye, ticaret ya da hizmetlere yönelecek olan yatırım sermayesini spekülatif, kumar sistemine çekerek parazit ve üretken olmayan paraya dönüştürüyor. Borsa kumarı, zahmetsiz dev spekülatif karlar elde eden parazitler gürühunu, kendilerinden başka kimseye yararı olmayan para kapitalistleri yaratıyor. Sistemin parazit yapısının yarat-

tığı çekicilik, kredi ve faiz sistemini, üretken yatırımları teşvik ve destek amaçlı işlevlerinden uzaklaştırarak, kısa süreli, spekülatif rantiye kârlarına yöneltiyor.

Kapitalizm, toplumsal bir sistem olma niteliğini yitiriyor. Burjuva devlet, sömürücülerin, hırsızların, dolandırıcıların ve rüşvetçilerin tek kelimeyle çapul sürülerinin himayecisi durumunda. Sadece ve sadece paranın tek değer haline geldiği mevcut kapitalist sistem, tarihsel sürecinin sonuna yaklaştığı gibi, toplum nezdindeki itibarının da sonuna gelmiştir.

Toplumun her yanını saran çürümüşlüğün kokusu, emekçi yığınların bu sistemden nefret etmesine neden oluyor. Sistemden kopuşun zeminlerini güçlendiriyor. Burjuva siyaset ve devlet adamlarının, ayyuka çıkmış olan pisliğin üzerine yürümek gibi gösterdikleri "yolsuzluklarla mücadele" kampanyaları artık kimseyi inandırmayan, ümitsiz bir çabadan öteye gitmiyor.

Bütün muhalefet partilerinin liderleri, eski bakanlar, genel müdürler, koltukları altında iktidar partisi liderleri ve bakanlarının yolsuzluk dosyalarıyla dolaşıyorlar. Burjuva muhalefet liderleri ve eski bakanların kirli dosyaları da iktidar yöneticilerinin çekmecelerinde. Artık, burjuva muhalefet-iktidar mücadelesinde birbirlerini üretmiş oldukları alternatif politikalarla değil, ellerinin altındaki kirli dosyalarla tehdit ediyorlar. Hem iktidarın hem de burjuva muhalefetin ürettiği tek politika, kimin daha fazla hırsızlık yaptığının, kimin daha fazla rüşvet aldığının sergilenmesidir. Bu seviyesizlik ve çirkinlikler, sadece devlet, hükümet, muhalefet düzleminde değil, özel sermaye alanındaki rekabette de geçerlidir.

Hergün, günlük, "olağan" olayalar biçiminde yaşanan bu çürüme ve çirkinleşme, sadece iktidar ya da devlet katlarını değil, bir bütün olarak işbirlikçi tekelci sistemi sarmıştır ve sistemin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bütün yönleriyle bir çapul ve çapulcular sistemine dönüşmüş olan kapitalizmi, hükümetleri değiştirmekle, hatta devleti belli revizyonlara tabi tutmakla iyileştirmek mümkün değildir. Bu anlamda sistem, sosyal demokrasinin eski rolüne de son vermiştir. Sosyal-demorasinin bölünüp parçalanmasının, toplum içinde var olan

geleneksel gücünü kaybetmesinin nedenlerinden başlıcası budur. Sistemi "iyileştirme" vaadleri, uzlaştırma çabaları, bizzat burjuva devlet ve sistemin kendisi tarafından boşa çıkartılmış, sosyal-demokrasi sistemle kenetlenerek onun tüm çürümüşlüğünü ve pisliklerini taşımaya başlamıştır.

Yönetenler ne eskisi gibi yönetebiliyorlar, ne de yeni yönetme yöntemleri üretebiliyorlar. Yönetilenlerin ise büyük çoğunluğu ne eskisi gibi, ne de şimdiki biçimiyle yönetilmek istemiyor. Bu durum, bir yandan toplumun acz ve yılgınlığa düşerek geleceğe yönelik ümitlerini kaybetmesine, ama öte yandan da bu durumdan bir çıkış aramasına yol açıyor.

Bu arayışa tercüman olmak için devreye sokulan dini-siyasal hareket ve akımlar, empeyalizmin ve bölge Arap gericiliğinin de desteğiyle güçlendiriliyor. Sistemden köklü kopuşun önüne dini gericiliği tampon olarak dikme stratejileri, emperyalizmin toplumları "dinsal uyanış" etrafında yeniden gelenekselleştirme siyasetinden kaynaklanıyor. Emperyalizmin yeniden gelenekselleştirme siyaseti, bir yandan dinsel uyanışı (Asya'da İslamiyeti, Avrupa, Latin Amerika'da kiliseleri destekleyerek) körüklemeyi, öte yandan, dinsel, mezhepsel, bölünmeler, çatışmalar içindeki bir dünya temeli üzerinde egemenlik sürdürmeyi hedefliyor.

İslami hareketlerin emperyalizmle çelişki içindeymiş gibi görünmesi aldatıcıdır. Her türlü gerici akımlar gibi, dinsel gericilik de son tahlilde emperyalist gericilikle aynı noktalarda buluşmakta, uzlaşmaktadır. "Adil düzen," "adil paylaşım" vb. şiarlar halkı aldatmaktan, çağdışı, karanlık bir gericiliğin içine çekmekten başka bir gerçekliğe sahip değildir.

Milyonlarca Kürt halkı, bugünkü yönetim altında yönetilmek, tarihsel-ulusal inkar edilmişliğine boyun eğmek niyetinde değildir. Ulusal özgürlüğü için ölümü göze alarak isyan etmekte, baskılara, sürgünlere, katliamlara karşı direnmektedir. Kendi çözümünü dayatmış bir sorun olarak, mevcut sistemin aczini, baskıdan, şovenizmden, mantıksızlıktan başka bir çözüm üretmediğini sergiliyor. Sistemin açmazlarını derinleştiriyor. Trilyonları yutmaya başlayan "kirli savaş"ın

emekçilerin, çalışanların "zorunlu vergi"lerinin üstüne fatura edilmesi, emekçi halkta savaşa karşı tutumların giderek yaygınlaşmasını sağlıyor.

Burjuva şoven devletin Kürt-Türk çatışmasını körüklemek, alevi-sünni çelişkilerini kızıştırarak Kürt ulusal kurtuluş mücadelesini bölüp parçalamak politikaları, Türk ve Kürt halkının tarihsel bağları ve kader birliğine çarparak bozulmaktadır. Uzun yıllardır inkar, bastırma, yoketme yöntemlerinden medet uman şoven burjuva devlet politikalarının gelip dayandığı nokta çıkmaz sokaktır.

Borsa kumarının, kredi ve faiz politikalarının, iç pazar tıkanıklıkları ve yüksek enflasyonun takattan düşürdüğü küçük imalatçı, esnaf feryat içindedir. Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutan küçük imalatçı ve esnaf kitlesinde yoğun iflaslar yaşanıyor. Bazıları, işbirlikçi tekellerin ya da doğrudan yabancı sermayenin koyduğu şartlar altında çalışan bir "fasoncu" oluyor, ya da ekonomiden giderek siliniyor. Mülksüzleşme yayılıyor. Küçük imalatçı ve esnaafın hoşnutsuzluğu büyümekte.

Son on yıldır en çok geriletilen alanlardan biri de tarım ve köylülük oldu. Ülke genelinde kırsal nüfus yarının altına düşmekle birlikte, yoksulluğun, göçün, kredi faizlerinin yığdığı borçların ve ürün bedelini alamamanın kıskacındaki köylülük yorgun düşmüş durumda. Kentlere akın akın süren göç, beraberinde bir dizi sorun getiriyor; kent yolsullarının, işsizlerin ve sağlıksız gecekondularda her türlü sosyal-insani ihtiyaçlardan uzak bir şekilde yaşamak zorunda kalanların sayısını artırıyor.

"İhracata dayalı sanayileşme" adı altında hayali ihracatçılara, yolsuzluklara, soygun ve kayırmalara büyük kaynaklar aktaran devlet, son yıllarda tarıma yaptığı desteği neredeyse durdurarak tarımın önemli ölçüde gerilemesine yol açmıştır. Demirel hükümetinin, köylüye birikmiş borçların bir kesimini ödemesi hiç bir sorunu çözmemiştir. Sorunları içinden çıkılmaz hal alan emekçi köylülük, kentlerde, işçi sınıfında başgösterecek mücadele kıpırdanmalarına destek verecek bir potansiyel taşımaktadır.

Devlet bürakrasisinin ezdiği, sosyal, sendikal haklarını gasbettiği

memurlar, kamu çalışanları, artık bu gidişe "dur" demenin çıkışı, örgütlenme ve mücadele hareketliliği içindedir. İşçi-memur, tekniksiyen, tasarımcı, programlayıcı gibi personelin üretim sürecinde birbirine eklemlenme olgusu, Türkiye'de de gelişen yön durumundadır. Genel emek sınıfını oluşturan bu güçlerin, üretim sürecinde başalayan eklemlenmesini, örgütlenme ve mücadele sürecine de yansıtmaları gereklidir.

Çağdaş işçi sınıfı (genel emek gücü), sistemin bütün temel sorunlarının, çelişkilerinin odaklandığı ve sosyal yaşamında somutlaştığı bir sınıf olarak, kapitalizme karşı mücadelenin, devrimin örgütlü, kararlı, öncü gücüdür. Bir para imparatorluğuna dönüşmüş olan kapitalist sistemin bizzat kendisinin itmesiyle radikalleşme ve sistemden kopuş sürecine girmiştir. Özelleştirme vurgununa karşı gösterdiği tepki ve direniş, onun eylemsel aktivitesini arttırdığı önemli bir mücadele halkası durumundadır. İşsizliğin tepesinde bir tehdit olarak durması, sınıfın sessiz çoğunluğunun pasif kalmasının etkenlerinden biridir. Ancak, bu tehditin yarattığı korkuyu aşacak, aşmak zorunda kalacaktır. İşsiz kalmamak için, işsizleştirme politikalarına karşı mücadele etmek gerektiği, bizzat kendi deneyleriyle kazandığı bir bilince dönüşecek, daha kısa işgünü, daha çok vardiya ve daha geniş istihdam sağlanmalı taleplerini yükseltecektir.

Türkiye'de yaşamakta olan sosyal, sınıfsal, ulusal toplulukların genel durumu, halklarımızın bugünkü sistem altında bir gün bile kalmaya gönüllü olmadığını ortaya koyuyor. Ne var ki, artık tam boy bir zorbalık makinası olarak öne çıkan devletin yoğun baskısı, işkenceleri, katliamları, sürgün ve zindanları, halkın devrimci eylemi ve patlamalarının önüne set çekmeyi şimdilik başarıyor. Sistem ve devlet siyasal-askersel zora dayanarak ayakta duran, devlet terörünün hukuklaştırıldığı bir sistemdir. Halka karşı kendini kat kat güvenlik çemberleriyle, devlet terörü yasalarıyla koruma altına alan, işkenceyi, "yargısız infazları" sistemin temel işleyişi haline getiren, para-militer sivil çeteler oluşturarak iç savaş tohumları eken, idamları yeniden gündeme alarak topluma gözdağı vermek isteyen bu sistem ve devletle toplum arasındaki uzlaşma köprüleri bir bir yıkılmaktadır. Uzlaşma arayan re-

formistler ise (TBKP örneğinde görüldüğü gibi) köprünün öte yakasına geçerek, sermaye sınıfının temsilcileriyle "yeni oluşumlar" içinde yer almaktadır.

Baskı ve zorbalığın tek dayanak haline getirildiği bütün düzenler gibi Türkiye'de de, bu sindirme politikası ikili bir role sahiptir. Geçici sürede toplumda belli bir suskunluk ve sindirmeye neden olabilir. Ama öte yandan, sisteme ve devlete karşı artık tam cepheden saldırı, yani bir halk ayaklanmasını da mayalandırır.

Kapitalizmin barışçı dönemlerinde çeşitli uzlaşma köprüleri ve bağlarla, sürece yayıp, görece barışçıl bir zeminde tuttuğu, çok daha yorucu, bıktırıcı ilerleme, rutinleşme içine çektiği sınıf mücadelesi, böylesi dönemlerde emekçi halkın dolaysız savaşımı ve ayaklanma potansiyeli üzerinde yükselir. Türkiye'nin mevcut nesnel durumu böyle bir potansiyeli güçlendirmektedir. Türkiye, nesnel olarak toplumsal devrime gebedir. Emekçi halk yığınlarının yaşadığı ve içinden çıkılmaz hal almış köklü toplumsal sorunlar ancak genel emek sınıfının önderliğinde bir toplumsal devrimle aşılabilir. Kapitalizmin biriktirdiği bu pisliklerin, insandışılaşmanın üstesinden gelmek başka türlü mümkün değildir.

Devrimin Karakteri

Her devrimin karakterini o devrime damgasını vuran güçler ve değiştirdiği toplumsal ilişkiler belirler. Türkiye toplumsal devrimini temel gücünü emek sınıfı oluşturacaktır. Genel emek sınıfı, kolektif emek (işçiler), entellektüel emek (emekçi aydınlar) ve evrensel emekten (bilim adamları) oluşmaktadır. Yoksul köylülük emek sınıfının en yakın müttefikidir. Bu genel emek güçlerinin önderliğinde gerçekleşecek toplumsal devrim, kapitalist üretim ilişkilerine son verecek, dolaysız olarak sosyalizmi hedefleyecektir.

İnsan hakları örgütleri, dünya barışı için mücadele hareketleri, çevre koruma ve feminist hareketler gibi sosyal hareketler, emek sınıfının örgütlü mücadelesinin organize edip kapitalizme karşı yönlendireceği güçlerdir. Bu sosyal hareketlerin, yürüyen sınıf mücadelesi et-

rafında gerçek kaynaklara yönelmesi ve kendi alanlarında geleceğe ilişkin sağlıklı projeler üretebilmesi için sisteme yönelik köklü bir bilinçlenmeye gereksinimleri vardır.

Emek sınıfının partisi, bu sosyal hareketlerle yakın bağlar içinde görev üstlenmeli, hareketler için de bir gereklilik haline gelen siyasallaşmalarında destek olmalıdır. Ayrıca, bu sosyal örgütleri, (özellikle çevre koruma, insan hakları gibi) sadece bu düzene karşı ve bu düzende varolması gereken örgütler olarak de görmemek gerekiyor. Sosyalizm altında da böyle örgütlere yer olacak, gereksinme duyulacaktır.

Yıkılmış olan devlet sosyalizminin pratiğinde de görüldüğü gibi, ne kadın sorunları tam anlamıyla çözülebilmiş, ne insan hakları ihlalleri tümüyle ortadan kaldırılmış, ne de çevreye gereken duyarlılık gösterilmiştir. Bu alanlarla duyarlılığı diri tutacak, sorumluluğu topluma paylaştıracak, sorunların çözülmesi doğrultusunda somut, sağlıklı projeler üretilmesine katılım sağlayacak bu tip sosyal örgütlenmelerin gelecek sistemde de varolacağı görülerek, ilişkiler bugünden böyle bir temelde geliştirilmelidir.

Kent küçük esnafları, küçük-orta imalatçı ve emekçi köylülük toplumsal devrimin diğer sosyal bileşenleri durumundadır. Bu tabakalar, işbirlikçi tekelci sistemin, emperyalist tekellerin sömürüsünün baskısı altındadır ve toplumun ezilen kesimleri içinde yer almaktadırlar. Devrimde bu tabakaların da çıkarları vardır. Çünkü, ne devrim, ne de sosyalizm, bu sosyal tabakalara karşı değildir ve onları zorla eritmeyi, ortadan kaldırmayı hedeflemez. Üretim, bölüşüm ve dağıtımda kolektivizasyon süreci, bu sosyal tabakaların kendiliğinden ikna olmaları ve gönüllü katılımını cezbederek ilerlemelidir.

Çağdaş işçi sınıfı (genel emek sınıfı) ve onu çevreleyecek olan bu sosyal güçlerle gerçekleşecek olan toplumsal-siyasal devrimimizin adı, gerçekleşme biçimi ve takip ettiği mücadele yolları ne olursa olsun, karakteri sosyalist devrimdir. Hiç bir ara aşamaya gerek duymadan doğrudan sosyalizmi kurmaya yönelecektir. Toplum sosyalizmi modeli bu çağdaş işçi sınıfı ve onun yakın müttefiklerinin eseri olacaktır.

Nasıl Bir Devlet ve Nasıl Bir Sosyalizm?

Yaşanmış ve çözülmüş olan sosyalizm pratiği, nasıl bir devlet ve nasıl bir sosyalizm sorunsalının temelini, üretimin kontrol ve planlamasının nasıl yapılacağı, emek sürecinin yeni bir tarzada nasıl örgütleneceği sorularının oluşturduğunu ortaya koydu. Kuşkusuz, sosyalizm için maddi-teknik ve sosyal yapının olgunluk düzeyi çok önemlidir. Ancak, bu yapıyı eskisinden nitel olarak farklı yeni bir üretim ilişkileri sistemine dönüştürmek, nasıl bir sosyalist kuruluş ve nasıl bir devlet sorununun esasını oluşturmaktadır. Son derece önemli olan bu temel sorunun netlik kazanması için, sosyalist kuruluşun ilk beşiği olan Rusya'da, bu konuda sürdürülen tartışmalara ve yaşanan deneylere kısaca bakmakta yarar var.

Bilindiği gibi, Rusya, sosyalizmin maddi teknik temelleri bakımından, yeterli bir kapitalistleşme düzeyine henüz ulaşmamış bulunduğu koşullarda, konjonktürel, toplumsal çelişkilerin kesiştiği, sertleştiği bir momentte devrimi karşıladı. Hatta, öyle ki, 1917 Şubatında Petrgrard'da grevler başgöstermeye başladığında, bu grevlerin ülke çapında yayılarak otokrasinin devrilmesine yol açacağını o dönemde çok az insan bilebilirdi, ya da çok az insan dile getiriyordu. Kendiliğinden patlak veren Şubat devrimi, o günlere kadar bir devrim beklentisi içide olmayan (Bolşevikler de dahil) sol siyasal örgütleri de hızla harekete geçirdi.

İşçilerin genel grev içinde başlayan komiteleşme hareketi, kısa sürede işçi asker sovyetleri biçiminde yeni düzenin hangi temel üzerine kurulucağını ortaya koymuştu. İşçiler, Rusya'nın sanayi bölgelerinde hızla kurulan fabrika komiteleriyle yeni düzenin ekonomik örgütlenmesinin temelini de atmışlardı. Henüz bir çok yede menşeviklerin yönetimde yer aldıkları Sovyetler bile (Menşevikler, üretimin kontrolünün işçilere devrilmesine karşı oldukları halde) fabrika komitelerinin yaygınlaşmasını desteklemişlerdi. Petrograd Sovyeti, 1 Mart 1917'de yayınladığı bildiride, "Fabrika ve atelye yönetiminin denetlenmesi işgücünün uygun biçimde örgütlenmesi için fabrika ve atelye komiteleri derhal kurulmalıdır"[54] diyordu. Bolşevik işçiler ve yerel

54. C. Siriani, *İşçi Denetimi ve Sovyet Deneyimi* s. 25

Bolşevik Parti örgütleri fabrika komiteleri hareketinde, kimi yerlerde başlangıçtan beri, kimi alanlarda kısa bir süre sonra etkin olarak yer almışlardı. Mayıs ayında parti önderliği de (Lenin'in Nisan Tezleri'nde ortaya koyduğu yaklaşımları ve Lenin'in çabasıyla) fabrika komitelerini, üretimin örgütlenmesi ve kontrolünde temel organlar olarak "onaylıyordu".

Sovyetlerin oluşumu ve gelişimiyle iç içe bir gelişim kaydeden fabrika komitleri, komite seçimlerini sovyet seçimlerinden önce ya da onunla aynı zamanda yapıyor, kimi yerlerde Sovyet delegleri aynı zamanda komitelerin çekirdeğini oluşturuyordu.

Menşevikler, Şubat Devrimini kapitalist gelişmeye gerekli temeli sağlayacak bir burjuva devrimi olarak tanımladıkları için, üretimde işçi sınıfının kontrol ve denetimine karşı çıkıyor, ekonomi üzerinde sıkı ve geniş bir devlet denetimi kurulması için geçici hükümetin yasa çıkarmasını istiyorlardı. Geçici hükümet, bir bildiri yayınlayarak, bir Ekonomik Danışma Konseyi kurmuştu. Menşevikler, işçi sınıfının "görev"ini, burjuva demokrasisinin güçlenmesi için devlete ve hükümete destek sağlamak olarak tanımlıyor; "fabrika komiteleri sadece üretimin sürdürülmesi ile ilgilenmeli, üretimi ve fabrikaları devralmayı düşünmemelidir... Fabrikatörler bir fabrikayı gözden çıkartırlarsa bu işçilerin eline geçmemeli, şehir yönetim ya da merkezi hükümetin kontrolüne bırakılmalıdır"[55] diyorlardı.

Bolşevikler, bu soruna gerek Menşeviklerden, gerekse Anarkosendikalistlerden farklı bakıyorlardı. Devrim içerisinde, fabrika komiteleri ve sovyet komitelerine dayalı bir kontrol mekanizması zaten kendiliğinden doğmuştu ve bolşevik işçilerin ve yerel parti organlarının çoğu bu harekette aktif rol oynayarak, partinin yakın gelecekte ele alacağı devrime önderlik rolünün temelini atmışlar, partiyi sınıfın tabandan gelişen hareketiyle sıkı bir bağ içine sokmuşlardı.

Nisan Tezleri'nde devrimin sosyalist aşamaya geçişinin çağrısını yapan Lenin, böyle bir kesintisiz geçiş döneminde öne çıkan acil görevi şöyle belirtiyordu: "En acil görevimiz 'sosyalizmi' getirmek değil, İşçi

55. Akt. Siriani, age. s. 68

Delegeleri Sovyeti'nin kontrolü altında ürünlerin sosyal üretimi ve dağıtımını uygulamaktır."[56] Mayıs 1917'de Pravda'da yayınlanan bir başka makalede, burjuva devlet tarafından uygulanan bürokratik kontrole karşı çıkarak, "işçiler sadece kendilerince uygulanacak gerçek kontrolün hemen kurulmasını istemelidir" demişti. Fabrika komiteleri hareketinde aktif rol alan bolşevik işçi önderlerinden biri olan ve Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'ne seçilen Naumov ve Petrograd fabrika komiteleri konferansında işçilerin çoğunluğu, bu komitelerin "ister sendika isterse devlete ait olsun merkezci bürokratik bir çerçeveye alınmasına" karşı çıkarak, "kontrola üstten değil, alttan başlanmalı ve bürokratik olarak değil, demokratik olarak oluşmalıdır" görüşünde ısrar ediyorlardı. Ve Lenin de işçi kontrolü ve fabrika komitelerinin en etkin savunucularından biriydi.

Ekim zaferiyle Bolşevikler iktidara geldiklerinde üretimin yeniden organizasyonu ve yeni bir toplumsal düzenin kuruluşu sırasında devralınan tarihsel, toplumsal, ekonomik bir dizi dev sorunlarla karşı karşıyaydılar. Nüfusun yaklaşık %60'nın okur-yazarlığı yoktu. 7 yıl süren savaş, ülkeyi açlık ve yoksulluk içinde harabeye çevirmişti. İşsizlik artıyor, iç savaş ve yıkılan sınıfın sabotajları ve stokçuluğu ekenomiyi felç ediyordu. İnsanların günlük iaşesini temin etmek temel, yakıcı bir sorundu. Bunun için çözüm, hızlı bir sanayileşmenin, emek üretkenliğinin artırılmasının, "ne pahasına olursa olsun üretimin artırılmasının" yönetsel ve teknik yöntemlerinin bulunmasından geçiyordu. Sıkı bir merkezi kontrol sistemi ve üretimin dağıtımın devlet tarafından sıkı bir disiplin altında yürütülmesi, sosyalizm için gerekli alt yapıyı oluşturmanın tek yolu olarak benimsendi.

Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri kitapçığında ve çeşitli konuşmalarında Lenin, "modern makina sanayinin kurulmasında, disiplin, organizasyon ve uyumlu işbirliği ilkesini temsil eden Almanlar'ın geliştirdiği "devlet kapitalizmi" modeli üzerinde duruyor, işçilerin çalışma disiplinini Almanlar'dan öğrenmesini istiyordu. Amaç; sosyalizmin kapitalizmden daha yüksek bir emek üretkenliği üzerine başarıyla kurulmasının sağlanması için, gerekli organizasyon ve disiplini kısa sürede kurmaktı.

56. Lenin, Akt. Siriani, age. s. 71

".. kesinlikle maddi kaynak, üretici kaynak ve sosyalizmin temeli olan geniş çaplı makinalaşmış sanayi, yüzlerce, binlerce, onbinlerce kişinin ortak çalışmasını yöneten mutlak ve kesin irade birliğini gerektirmektedir. Bunun, teknik, ekonomik ve tarihi açıdan bir gereksinim olduğu kuşkusuzdur"[57] demekteydi. Hatta Lenin, emek üretkenliğinin artırılması için, Taylor sistemini "burjuva sömürüsünün arıtılmış zalimliği"yle birlikte yürüyen "son sözü" olarak görmekle .birlikte, üretimin organizasyonu, disiplin ve bilimsel çalışma ve yönetim sistemlerinin geliştirilmesinde ortaya koyduğu "başarı kombinasyonu"nun örnek alınmasını istiyordu. Buna ek olarak, "parça başı ücret" ödemeyi, "burjuva uzmanlara yüksek maaş ödemeyi", amaca ulaşabilmek için, "hoş olmayan fakat kaçınılmaz uzlaşmalar" olarak uygulamak gerektiğini söylüyordu.

Bu konuda yapılan tartışmalarda sol komünistler de, emek üretkenliğinin artırılmasının Lenin'in belirttiği kadar acil bir gereksinim olduğu görüşündeydiler. Ancak, bunun için, kapitalizmin kullandığı yönetsel yöntemlerin kullanılmasına karşı çıkıyor, bu konuda Lenin'i eleştiriyorlardı. Kendileri ise işlevli bir yeniden örgütlenme modeli getirememekteydiler.

Lenin'in sözünü ettiği, "teknik, ekonomik ve tarihi gereksinim"ler, hızlı bir sanayileşme, bununla iç içe işçilerin kültürel gelişimi, eğitim ve okur-yazar seferberliği gibi temel ve acil sorunların çözümünde, zorunlu olarak yukarıdan aşağıya sıkı, disiplinli ve geniş çaplı bir merkezi otoritenin kurulmasını gündeme getirdi. Lenin, bunun getireceği "bürokratik yozlaşma"nın farkındaydı [redacted] yazılarında ve konuşmalarında "tehlike"ye sık sık dikkat çekiyordu, ama, başarmak için başka yolun olmadığı görüşü kesinlik kazanıyordu.

Böylece, alttan yukarıya demokratik tarzda oluşacak bir işçi kontrolü, üretimin, dağıtımın, stok ve kaynakların, teknik geliştirme ve yenilenme ihtiyaçlarının ve hatta ücretlerin örgütlenmesinde, denetlenmesinde ve planlanmasında etkin katılım örgütleri olan fabrika komiteleri, önce (işleri temsilcilerinden, sovyetlerden, hükümet ve parti

57. Lenin, Akt. Siriani, age. s. 178

temsilcilerinden oluşturulan) Yüksek Ekonomik Konseye tabi kılınarak yukarıdan aşağıya merkezi denetime ve "talimat"a tabi kılındı. Sonra giderek hem fabrika komitelerinin hem de sovyet komitlerinin inisiyatif ve işlevleri tümüyle devlete devredildi. Bu süreçte, işçi ve asker sovyetleri delegeleri, yerlerini hızla partili aydınların ve parti komiserlerinin almaya başladığını gördüler.

Devlet eliyle yukarıdan aşağıya sosyalizm kuruluşu beraberinde bürokratik bir merkezileşmeyi getirmiş, Lenin'in dikkat çektiği "bürokratik yozlaşma" devrimin oluşturduğu kitlesel-toplumsal denetim ve katılım organlarını kemirmeye başlamıştı. Hatta öyle ki, işyeri sorunlarının, ihmaller ve disiplin ihlallerinin yargılanması ve cezalandırılmasında, önceden fabrika komitelerinin (işçilerin seçimiyle) oluşturduğu mahkemelerin yargıçlarını bile devlet atamaktaydı. Üretim araçlarının (toplumsal mülkiyetin) kontrolünü, denetimini ve sahipliğini üstlenen devlet, sonuçta tüm yaşamın organizasyonunda tek belirleyici güç olarak öne çıkıp güçlendi. Devletin bu derece öne çıkıp güçlendiği, düzenli ordunun (devasa bir güç olarak) süreklileşip profesyonalleştiği ve devleti yönetenlere (son olarak parlamentoyla Yeltsin çatışmasında da gördüğümüz gibi) tam itaat düzeyinde yetiştirildiği bir sosyalizmin, emekçi yığınların eseri olan sosyalizmden geriye çok az şey bıraktığı yaşanan somut bir deneyimdir.

Yetmiş yıllık bir sosyalist sürecin bugün ortaya çıkan sonuçlarına baktığımızda, devletin bunca öne çıkıp güçlenmesinin (zorunlu gereksinmeler ortadan kalktıktan sonra bile), toplumun tepesinde bir bürokratik aygıt olarak gücünü korumasının, sosyalist gelişmeyi frenleyici önemli faktörlerden biri olduğunu görürüz.

Dün, Sovyetler Birliği'nde, Brejnev'in iktidarda olduğu dönemde, komünist olanlar da içinde, iktidarın muhaliflerine Brevnev'in emriyle saldıran Kızıl Ordu Komutanlığı, KGB'si, polis teşkilatı, bugün de Boris Yeltsin'in emriyle Yeltsin muhliflerine saldırmakta, öldürmektedir. Bugün, Yeltsin'in emrine aldığı genaraller, polis ve KGB şefleri, dünkü devlet sosyalizminin eğitip yetiştirmiş olduğu elemanlardır.

Kısaca buraya kadar özetlemeye çalıştığımız tarihsel deneyimden elde edeceğimiz derslerle günümüz dünyası ve ülkemizin nesnel ger-

çekliği bütünlüğünden bakarak, Marxizm adına, hala devletin eseri olacak bir sosyalist modeli savunmanın doğru olmadığının altını çizmeliyiz.

Türkiye'de işbirlikçi tekelciliğin ve Türkiye ekonomisinin kapitalist dünya ekonomisine eklemlenme düzeyi ve genel gelişim eğrisi, Türkiye'de gelecek toplumun (yani sosyalizmin) devletçi modelinin değil, toplum sosyalizmi (işçi sınıfı ve emekçi yığınların eseri olarak kurulacak) modelinin teknik, ekonomik ve sosyal temellerini olgunlaştırmaktadır. Henüz belirleyici düzeyde olmamakla birlikte, üretimin ve sermayenin toplumsallaşmasında bir düzeyi ifade eden hisseli şirketler, gelecekte toplumsal mülkiyete (ortak mülkiyete) dönüşüm için bir temel yaratmaktadırlar. Emek sürecinin yeniden yapılandırılmasında denenen; inisiyatifin, kontrolün ve yönetimin birimden merkeze doğru birbirini halka halka çevreleyen bir kontrol sistemiyle merkezileştirilmesi modeli (esnek üretim ve kontrol sistemi) yeni düzenin ekenomiyi yeniden örgütlerken dayanacağı yerel inisiyatiflere, fabrika komiteleri ya da konseylerinin etkinliğine temel oluşturacaktır. Yani, Fordist iş sürecinin katı bir işbölümü, sıkı bir merkeziyetçilik ve yönetimin üretim sürecinden ayrı konumlanması modelinin yerine, kapitalist ülkelerde giderek yaygınlaşma eğilimi gösteren yönetimin üretim süreci içinde konumlanması ve birimden merkeze (yerelden genele doğru bir merkezileşme) üretim ve kalite kontrol sistemi, mevcut sistemin toplumsal işbölümünü devralacak olan sosyalizmde katı bir merkezi planlama ve sıkı bir merkeziyetçiliğe gereksinim bırakmayacak bir temel oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, gerek genel olarak dünya çapında kapitalist gelişmenin geldiği düzeyde, gerekse Türkiye koşullarında, devlet sosyalizmi savunusunun, "tarihsel gereksinmelerin zorunlu kıldığı" bir gerçekliği yoktur. Bu tür ülkelerde, toplumun devlet üzerinde egemen olduğu bir toplum sosyalizminin maddi, teknik ve toplumsal temelleri olgunlaşmaktadır. Gelişim bu doğrultudadır. Nesnel ve öznel gelişmelerin bu olgunluğuna rağmen, hala, bütün üretim araçlarının, bütün toplumsal zenginliğin devlet mülkiyetinde ve sıkı merkezi kontrolde olduğu bir devlet sosyalizmi kurmaya çalışmak, toplumu ilerletici, ge-

liştirici değil, engelleyeci olur. Her koşulda ve sistemde devlet (ne denli önlemi alınmış olursa olsun) toplum üzerinde egemen bir denetim aygıtı olarak kaldığı sürece, bürokratik bir yapı, bir baskı aygıtıdır. Üretim araçlarının, ülkenin zenginliğinin sahibi, toplum adına devlet değil, bizzat bu zenginliğin üreticileri olan emekçi toplumun kendisi olmalıdır. Emekçi toplum, bu ortak malının korunmasını, işletilmesini, geliştirilip zenginleştirilmesini, her adımda ve her nefeste kendini ifade ettiği ve kendisinin kurduğu kitlesel taban örgütleriyle sağlayabilecek, kendisinin oluşturduğu, milisler ve seçtiği yargıçlarıyla da ülkesinin güvenliğini sağlayabilecektir. Adına devlet denecekse, toplumun kendisi (kendi yaşamını tabandan merkeze örgütlemesi) devlet olmalıdır. Böylesi bir devlet, halkın oluşturup denetim atına aldığı, gerektiğinde görevlilerini geri çağırdığı gerçek anlamda bir devlet olmayan devlet olacaktır.

Alt yapıda, üretim araçlarının ortak sahipliliğinin gerçek anlamda emekçi toplum tarafından üstlenilmesi durumunda, doğal olarak devlet de toplumun bu örgütlenmesine göre şekillenecektir, Yani, yukarıdan aşağıya bürokratik bir yapıda değil, alttan yukarıya doğru demokratik bir yapıda oluşturulabilecektir. Bu bağlamda, örneğin, yargı mekanizması mutlaka halkın denetiminde olmalıdır. Halk jürisi sistemi yargı mekanizmasının temelini oluşturmalı; yargıçlar, savcılar, polis müdürleri halk tarafından seçilmelidir. Adaletin temelini evrensel hukuk normları oluşturmalı, insan hakları titizlikle gözetilmelidir.

Her düzeyde ve her alanda seçimle görevlendirilme, seçmenlerin yarıdan fazlasının isteği üzerine görevden geri çağrılma yönetim ilkelerinin esasını oluşturmalıdır.

Sömürü, hırsızlıklık, dolandırıcılık, kaçakçılık, cinsel tecavüz, cinayet, din, dil, ırk, cins ayrımcılığı gibi insanlık dışı suçların dışında hiç bir yasak olmamalıdır. Özgür, egemen ve eşitliği temel alan bir toplum yaratılmalıdır. İdeolojik görüşler, yönetime muhalefet hiç bir şekilde suç olarak görülüp cezalandırılmamalıdır. Toplum sosyalizmi bir yasaklar sistemi haline getirilmemelidir.

Kuşkusuz, toplumun hizmetinde olan devletin, dış ilişkilerin yürütülmesi, sağlık, eğitim, iletişim, ulaşım alanlarında toplumun ihti-

yacına ve ülkenin iktisadi gücüne göre hizmetlerin genelleştirilip merkezileştirilmesi, teknolojik, kültürel gelişimin her düzeyde yaygınlaştırılması için profesyonel (bu anlamda bürokratik) yapılara ihtiyacı olacaktır. Ancak, bu bürokratik aygıtlar, toplumsal örgütler vasıtasıyla kesin bir denitim altına alınmalı, toplumu ve devleti bir ağ gibi kuşatıp güçlenmesinin önüne geçilmelidir.

Bütün bu bakımlardan, daha bugünden, halkın yerel inisiyatif geliştireceği örgütlenmelere, işyeri komitelerine, işçiler içinde giderek kendini hissetirmeye başlayan "özelleştirmeye, sendikasızlaştırmaya karşı mücadele komiteleri" fikrine ve örgütlenmesine büyük önem ve değer vermeli, her biri bugün farklı amaç ve hedeflerle oluşuyor olsa da, bunların içerisinde gelecek toplumun örgütlenmesinin ipuçları dikkatle izlenmelidir. Kuşkusuz, toplumsal devrim ve devrimin bir halk ayaklanması biçiminde gelişmesi toplumun örgütlülüğünü, yeni biçimler ve yeni araçlarla geliştirip zenginleştirecektir. Ancak, bugünden geleceğin filizleri olabilecek örgütlenmelere bilinçlice yönelinmeli, ağırlık verilmelidir.

Kısaca, toplum sosyalizmi ve toplumun örgütlü devleti prensibi doğrultusunda düşünce üretimi, örgütlenme ve mücadele perspektifine yönelinirse, konunun ince detaylarını bile bilince çıkarmak mümkündür. O nedenle, önemli olan, yaşanmış deneyden de dersler çıkartarak, devlet sosyalizmini sosyalizmin tek biçimi olarak görmekten, bu modeli insanlığın kaderiymiş gibi algılamaktan vazgeçip, günümüzün ortaya koyduğu gerçekliklere, nesnel gelişmelere kafa yormaktır.

Ulusal Sorun ve Görevler

Türkiye, birden çok ulus ve azınlığın yaşadığı bir ülkedir. Bugün, TC devleti sınırlarında zorla tutulan Kürdistan'ın ulusal özgürlük sorunu, çözülmesi gereken temel sorunların başında gelmektedir.

Türk şoven burjuvazisi, Kürdistan'ı ekonomik, politik bakımdan ilhak ederek, Kürt ulusunu şoven baskı altına almış, ezilen ulus durumuna getirmiştir. Kürt halkının ulusal demokratik haklarını, istemlerini sürekli, zorbalıkla bastırma polikası izlemiştir.

Gelinen noktada Kürt ulusal sorununun çözümü, ulusal ve uluslararası planda kendini dayatmış durumdadır. Artık, bundan böyle, eskisi

gibi sürdürülemeyecek bir noktaya gelmiştir. Kendini dayatmış bulunan çözümün bir boyutunu, Kürt ulusal kurtuluş güçlerinin de istemiyle oluşan siyasi çözüm oluşturmaktadır. Siyasi çözüm, Kürt ulusal güçlerinin ivedi istemler programının kabul edilmesini gerektirmektedir.

Bugün kendini dayatmış olan kısmi çözüm sorunu, Türkiye'de demokrasi sorunuyla kenetlenmiş durumda. Öyle ki, Kürt ulusal sorununa, mevcut siyasi çözüm düzleminde de olsa çözüm getirilemezse, Türkiye'de demokratik bir ortamın oluşması olanaksızdır. Tarihsel, toplumsal, siyasal yapısı gereği bu iki halkın temel sorunları da, güncel sorunları da iç içe geçmiş, birbirini etkilemektedir. O nedenle, Kürt ulusal sorununun köklü çözümünde olduğu gibi, kısmi çözümünde de Türk ve Kürt halkının birlikte mücadelesi bir zorunluluktur.

Türk halkı, mevcut durumda Kürt halkının ulusal demokratik hakları uğruna verdiği mücadeleyi destekleyip onun çözümüne katkı sağlamadan, kendisi de demokrasi mücadelesini güçlendirip demokratik kazanımlar elde edemez; varolanları da yitirir. Bir kez daha demokrat olmanın kıstası ve Türkiye'de de demokrasi uğruna mücadeleyi yükseltmenin yolu, Kürt halkının haklı özgürlük davasına bakış ve ona verilecek destekten geçmektedir.

Kürt ulusal sorununa köklü çözümün getirilmesinde de durum bundan farklı değildir. Türk ve Kürt emekçileri, birlikte mücadele edip, toplumsal devrimi gerçeklendirmeden ne Kürt halkı gerçek ulusal-toplumsal kurtuluşuna ulaşıp ulusal bağımsızlığını sosyalizmle taçlandırabilir, ne de Türkiye emekçileri toplumsal kurtuluşunu sağlayabilir. Günümüzde, kapitalist ülkelerin emekçi halklarının kaderinin birbirine sıkı sıkıya bağlandığı, kapitalist-emperyalizme karşı sıkı bir enternasyonal birlik ve mücadele gerektiği koşullarımızda, Türk ve Kürt halkının, emekçilerinin tarihsel, toplumsal, siyasal temellere dayanan sıkı birlikteliği ve mücadelesi çok daha yakıcıdır. İki ülkenin devrim dinamikleri iç içedir ve gerçek anlamda köklü bir ulusal-toplumsal kurtuluşu hedefleyen devrim, her iki ülkenin emekçilerinin kurtuluş süreçlerini çakıştırmıştır.

İrademiz dışında, nesnel olgulardan kaynaklanan bu kader birliği, Kürdistan ulusal ve sınıfsal kurtuluş mücadelesini, Türkiye toplumsal

kurtuluş mücadelesinin de temel sorunu haline getirmiştir. Kürt ulusunun Kürt proletaryasının önderliğinde, kendi kaderini özgürce tayin edeceği, ulusal bağımsızlığını toplumsal kurtuluşla tamamlayacağı koşulların oluşması, Türkiye toplumsal devriminin de amacı ve çözümleyeceği görevleri arasındadır. Sorunun köklü ve uzun vadedeki çözümüne böyle bakmakla birlikte, bugünden, kendini dayatmış olan kısmi çözüm yolunda, Türkiye devrim güçlerinin Kürt ulusal mücadelesine etkin destek vermesi vazgeçilmez sorumluluğudur.

Yeni Tip Bolşevik Parti Yaratmak Gerekmektedir

Eski yapılarla Türkiye'de devrimin sorunlarına çözümler üretmenin, gelecek toplum mücadelesinin önder sınıfını örgütleyip, koordineli bir yürüyüş gerçekleştirmenin olanaksız olduğu yaşamda da somutlaşmış bir gerçektir. Mevcut devrimci örgütler, işçi sınıfından, kitlelerden kopmuş, onların gündeminde yer al:mak ve gündemini oluşturmaya katılmaktan epeydir uzaklaşmıştır.

En iyi öğretmen olduğuna Marksistlerin kuşku duymayacağı canlı hayat, mevcut eski yapılarla (iradecilik ne kadar zorlanırsa zorlansın) mevcut olandan daha ilerisinin yapılamayacağını, uzun tartışmalara gerek bırakmayacak kadar açıkça ortaya koymuştur. Toplumu ileriye taşımak bir yana, bir çoğunun giderek daha tutucu bir konuma yapıştıklarını, toplumu geriye çekme süreci içine girdiklerini görmekteyiz.

Çözüm, bu yapıların tümünün bir araya gelmesinde, bir toplam oluşturmasında mıdır? Hayır. Yapısal bir değişime uğramadan, ideolojik, politik, örgütsel bakımdan yapısal bir değişim fikrine açık olmadan, toplam sadece sayı artırımı demektir. Oysa, toplumun, üretken, diri, ileriye, yenilenmeye açık güçlerin önderliğine ihtiyacı var.

Tek çıkar yol, daha fazla zaman kaybetmeden, kurumuş, kısırlaşmış, donmuş, kendi iç dünyasına gömülerek bunalmış yapıları sarsmak, yapısal değişime gitmektir. İleriye açık, genç, dinamik, üretken güçlere açılmak, onların beraberinde getirecekleri taze havayı solumaktır.

Yapısal değişimden, dünya ve ülkemizin koşullarında, toplumun

gelecek perspektifini oluşturup kucaklamaya denk düşen bir bolşevikleşme, çağımızın bolşevik örgütlenme tipini yaratma anlaşılmalıdır.

Böyle bir bolşevikleşmenin üzerine orturacağı zemin, kapitalizmin bugün gelmiş olduğu düzeyde oluşmuş ve geleceği belirleyecek olan genel emek gücüdür. Üretim sürecini basit emek süreci olmaktan çıkartarak karmaşık bilimsel üretim sürecine dönüştüren, geleneksel anlamda kol işçisini entelektüel emekle bütünleştiren kapitalist sistem bu zemini bizlere sunmaktadır. Ülkemizde de giderek toplumsal bir bileşik haline gelmekte olan bu emek zemini üzerinde yükselecek bolşevik yapı, bütün bu genel emek gücünü örgütlü hale getiren, onları kapitalist sisteme karşı gelecek toplum —sosyalizm— kavgasına kanalize eden bir parti olacaktır.

VI

ÇAĞIN BOLŞEVİK YAPISINI YARATMAK

Türkiye devrim mücadelesinde tarihsel öznenin yenilenme ihtiyacı, mücadele alanları ve örgütsel yapının yeni boyutta biçimlendirilmesiyle sınırlı değildir. Evrensel ve stratejik boyutları da vardır. Bu her şeyden önce, yeni ve ileri bir programatik düzeyde kendini ifadelendirecek teorik, ideolojik çalışmayı gerektirmektedir.

Dünyada birçok şey ani denebilecek zaman aralıklarında büyük değişimlere uğramıştır. Bir anlamda, yerleşik değer yargıları birden alt-üst olmuş, soğuk savaş döneminin görece stabilize koşullarının ardından dünyanın ikinci kez sarsılmasına —bu defa insanlığın toplumsal ilerleme yürüyüşünün aleyhine— yol açan büyük bir değişim yaşanmıştır. Evet; dünya sosyalist sisteminin çöküşü, dünyayı bir başka açıdan sarsan ikinci büyük tarihsel olaydır. Genel olarak dünya güç dengeleri üzerinde yarattığı alaboranın boyutları bir yana, dünya devrim güçleri özgülünde yarattığı sarsıcı etkiler açısından bakılsa bile, koşullardaki bu ani değişikliğin büyük kaos ve kargaşasının halen devam etmesinde temel rol oynadığı rahatlıkla görülür.

Sosyalist sistemin çöküşüyle birlikte, dünya gericiliği tam boy sahnenin önüne çıkmış, milliyetçiliği, ırkçılığı, dini yobazlığı yedekleyerek kanlı milliyetçi savaşlar, bölgesel çatışmalar, emperyalist işgal ve gözdağı savaşları ile dünya devrim güçlerine karşı vahşi saldırı ortamı oluşturmuştur. Ne var ki, dünya devrim güçlerinin geçirdiği iç sarsıntı, çağdışı her türlü gericiliği yedekleyen emperyalizmin cephe-

sel saldırılarından kaynaklanan sorunlardan daha derin etkilere sahiptir.

Dünya devrim güçlerinin saflarında "pişmanlık", "teslimiyet", anti-marksist doktrinler, devrimci ideallerin ve "gelecek ütopyalarının" terk edilmesi, kapitalist sistemle bütünleşmiş sosyal-demokrasinin yeniden keşfi ve hatta mistisizm gibi olgular başgöstermiş, bu geçici boğulma ve çözülme ortamı, dünya gericiliğinin dıştan saldırılarıyla birleşerek tam bir kaos yaratmıştır.

Uzun dönem süren "iki kutuplu" dünya koşullarında oluşturulmuş değer yargılarının, teorik-stratejik hattın, sosyal ve siyasal mevzilenmenin ve gelecek toplum projesini (üst belirleyen olarak etkide bulunan sosyalist sistemin çöküşüyle birlikte) eski anlam ve önemini yitirmesi ve değişen dünya koşullarını açıklamaya yetmemesi, dünya devrim güçlerini yakıcı temel sorunlarla yüzyüze getirmiştir. Aynen, Lenin'in betimlemesiyle, "uzun uykularından birden bire uyandırılmış ve en ciddi sorunlarla birden bire karşı karşıya gelmiş insanın" şaşkınlığı, tedirginliği ve herşeyi yeniden öğrenme merakında olduğu gibi, dünya devrim güçleri bütün temel sorunları yeniden inceleme, teoriyi, temel ilkeleri yeniden öğrenme ve kendini sorgulama zorunluluğuyla karşı karşıya gelmiştir.

Dünya konjonktüründeki bu büyük değişimden Marksist hareketin etkilenmemesi düşünülemezdi. Marksist hareket, bir tür genel bunalım ölçüsünde parçalanmalar, dağılmalar, büyük gerilemeler yaşadı. 1910'lu yıllarda işçi sınıfı hareketinin yaşadığı bunalım ve bölünmeye benzer ve hatta belki de kapsamı itibariyle ondan daha derin bir dalgalanma yaşayan işçi sınıfı hareketi, azımsanamayacak bir süredir, dünya sosyalist sisteminin çöken enkazının altından kalkmanın sancılarını yaşıyor. Saflarda başgösteren olumsuzluklar, 1910'lu yıllarda yaşanan olguların adeta tekrarı gibi. Lenin'in, "Marksizmin yaşadığı büyük iç bunalım" olarak tanımladığı bunalımın sonuçlar itibariyle bugünle benzerliği şaşırtıcı boyutlardadır. Lenin, Marksizmin o dönemdeki iç bunalımını şöyle anlatıyordu:

"Ölü bir dogma, tamamlamış, hazır, değişmez bir doktrin olmayıp canlı bir eylem klavuzu olduğu içindir ki Marksizm, sosyal yaşam ko-

şullarında meydana gelen ani değişiklikleri yansıtmazlık edemezdi. Bu değişikliklerin sonucu olarak, büyük bir parçalanma, dağılma, kargaşa ve düzensizlik görüldü; türlü türlü dalgalanmalara tanık olundu. Bir sözcükle marksizm büyük bir iç bunalım geçirdi. Bu parçalanmaya karşı alınacak enerjik önlemler, marksizmin ilkelerini savunmak için çetin ve inatçı bir savaş böylece öncelik kazandı. Görevlerini formüle etmek için marksizmden vazgeçmeyen sınıfların çok geniş tabakaları bir önceki dönemde marksizmin ilkelerini ancak bölük-pörçük bir biçimde benimsemişlerdi; 'sloganlar', taktik sorunlara yanıtlar ezberlemişler ama bu yanıtların marksist kriterlerini anlamamışlardı. Sosyal yaşamın çeşitli alanlarında 'değer yargılarının yeniden gözden geçirilmesi' Marksizmin en genel ve en soyut felsefi ilkelerinin 'revizyonuna' yol açıyordu. İdealizmin çeşitli varyantları ile burjuva felsefesi marksistlere musallat olan Machizm salgınında kendini gösteriyordu. Anlaşılmadan ve üzerinde düşünülmeden ezberlenen 'sloganların' tekrarı, boş ve tumturaklı laflar etme noktasının alıp yürümesine yol açıyordu.

"Bu bunalımın ortaya çıkardığı sorunlara sırtımızı çeviremeyiz. Sorunları laf kalabalığıyla geçiştirmeye çalışmak kadar zararlı, ilkelere aykırı bir şey olamaz. Bugün en önemli görevimiz, bunalımın derinliğini ve onunla savaşma gereğini anlamış bütün marksistleri bir çatı altında toplayarak Marksizmin teorik temellerini ve ilkelerini, burjuva etkisinden sıyrılmayan "yol arkadaşlarının" çeşitli yönlerdeki sapmalarına karşı savunmaktır."[58]

Tarihten öğrenmek gerekirse, kuşkusuz tarihsel dönem olarak 1910'lu yılların dünya şartlarıyla kıyaslanmayacak denli farklı koşullarda bulunuyoruz. Ve yine o dönemden çok farklı olarak, dünya devrim güçlerinin bileşenlerini parçalayıp dağıtan ve marksist hareketin bunalımında temel bir role sahip olan reel sosyalizmin çöküşü gibi büyük bir olaya tanık olduk. Ancak, sosyal şartların değişmesinin, yansıma boyutundaki nesnel etkileriyle, Marksizmin "ölü bir dogma" haline getirilmesinin kesiştiği noktalarda bunalım derin boyutlar kazanmakta, dağılma ve parçalanma yaşanmaktadır. Marksist hareket özgülünde bugün yaşanan iç bunalımın en önemli kaynağı da budur.

58. Akt. *K. Marx ve Doktrini*, s. 130-1

Çünkü, canlı bir eylem klavuzu olarak Marksizm, değişen şartları algılamada, ifadelendirmede ve yenilenmede gereğince kuşanıldığında, sosyal şartlardaki büyük değişikler kendi başına doğrudan bir bunalım sonucunu vermezler. Nitekim, Lenin'den aktardığımız uzun pasajdan da anlaşılacağı gibi, dünya şartlarında başgösteren büyük değişikliklerin kendi başına bir sonucu değil, Marksist hareketin bunları çözümleme ve canlı, dinamik bir savaşım yeteneğini yitirmiş olması nedeniyle Marksizm bir iç bunalım yaşamıştır. Nedir bunalımın bu kaynakları?

1. Marksizmin ilkelerini ancak bölük-pörçük bir biçimde benimsemek; 2. Marksizmi "sloganlaştırmak"; 3. Taktik sorunlara yanıtlar ezberlemek; 4. Marksizmi ölü bir dogma haline getirmek ve 5. burjuva felsefesiyle, idealizmin çeşitli varyantlarıyla savaşma, onların etkilerini kırma yeteneğini büyük ölçüde yitirmek.

Bugünkü bunalımın kaynaklarına baktığımızda da, belki bir-iki fazlasıyla hemen hemen aynı bulguları rahatlıkla tespit edebiliriz. Hatta daha da kötüsü, Marksizm-Leninizmin resmi ideolojiye dönüştürülüp devlet tekeline alınmasıyla kaskatı dondurulduğunu, onun üretken, eleştirel canlı ruhunun ölü bir dogma haline getirildiğini görürüz. Kendisini, resmi ideolojinin durağanlığına, üretimsizliğine terkederek hantallaşmış bir çok "resmi" komünist partinin, bu resmi ilişkiler cenneti ortadan kalkar kalkmaz, "pişmanlık", "teslimiyet", "idealist sapmalar" gibi büyük dalgalanmalar içinde çözüldüğünü görürüz. Durağanlık, sloganlaştırma ve taktik-stratejik sorunlara yanıtlar ezberleyerek (örneğin, dünya çapında "barış ve yumuşama" sloganını, sınıf mücadelesinin her sorununa yanıt veren hazır formül haline getirmekte olduğu gibi) devrimci politik çalışmayı rutin bir faaliyete dönüştürmek, kapitalist sistemde 1970'lerden bu yana hızla ilerleyen değişimleri zamanında çözümlemeyi engellemiş, hem de ortamın birden bire değişmesiyle, büyük bir şaşkınlık ve paniklemenin doğmasına neden olmuştur.

Bu durum, bizim ülkemiz devrimci hareketinde de etkili olmuş, Marksizmin ilkelerini bölük-pörçük biçimde benimsemek (hatta, Marksizm adına, evrensel ve bilimsel hiç bir değer taşımayan "ilke"ler

icat etmek), yanıtlar ezberleyip Marksizmi sloganlaştırmak yaygın bir düşünüş biçimi haline gelmiştir.

Lenin'in "anlaşılmadan ve üzerinde düşünülmeden ezberlemiş sloganların tekrarı, boş ve tumturaklı laflar etme modasının alıp yürümesine yol açıyordu" şeklinde anlattığı durum, bugün ben Marksistim diyen hangi örgüt ya da partide yaşanmıyor? Üstelik fazlası var. Birçok örgüt ve parti Marksizm-Leninizm adına "yaşasın liderimiz falan" diyerek hala lider putu yaratmaya çalışıyor. Böyle bir topluluğun Marksizmin evrensel ilkelerini anladığını ve bilimsel bir düşünce sistemine sahip olduğunu söylemek mümkün değil. Liderleri putlaştırıp, parti ya da örgütü amaç haline getirip fetişleştirenlerin, günümüz dünyasını algılaması ve kendini yenilemesi oldukça güçtür. Böylesi yaklaşımlar, tarihten ders çıkartmanın önünde de engeldir. Lider putlaştırması Stalinle başlamıştır Marksist hareket içinde. Daha sonra, Mao, Enver Hoca, Polpot, Brejnev ve Kim-İl Sung'la devam edegelmiştir. Lider putlaştırma ve partiyi amaç haline getirerek fetişleştirmenin hiç bir yararının görülmediği, tersine özgür, üretken düşüncenin ve gelişimin önünde engelleyici faktör olduğu tarihin ortaya koyduğu bir derstir. Marksistlerin, bu kadar açık tarihi olgulardan hala gereken dersleri çıkartamamaları affedilmez bir hatadır.

Özetle, bugün Marksist hareketin yaşadığı iç bunalımın öznel nedenleri 1910'lu yıllarda yaşadığı bunalımın nedenleriyle hemen hemen aynıdır. Aşılmasında da benzer bir yolu izleyerek, bu bunalımla savaşma gereğini kavrayan, sorgulayan, tartışan ve üreten bütün marksistlerle bir araya gelmenin, güçleri birleştirmenin ve bu sürecin içinden birlikte çıkmanın yollarını mutlaka bulmalıyız. Marksist hareketin tarihini dikkatlice incelediğimizde, 1900'lü yılların başında yaşanan bunalımın Marksist hareketin ideolojik, teorik ve örgütlenme alanında bütünlüklü bir yenilenme hamlesiyle (sosyal-demokrat partilerden kopuşun yol açtığı bölünme pahasına) aşıldığı görüyoruz. Yapısal olarak hantallaşmış, düzenle bağlarını güçlendirmeye başlamış sosyal-demokrat yapıların, 1903'te Rusya'da temelleri atılan yeni tip proletarya partisi örgütlenmesiyle aşılması, o dönemde marksizmin savaşım yeteneği bakımından muazzam bir atılımın yolunu açmıştır.

Bu süreçte, Marksizmi donmuş bir doktrine dönüştürmeye çalışan, burjuva felsefesinin, idealizmin etkilerine açık hale getiren ideolojilerle, güçlü bir ideolojik savaşım içine girilerek, kuramsal planda da bir zenginlik ve canlı bir gelişim kaydedilmiştir.

Marksizm, bugün yaşadığı bunalımını da aşacaktır. Hem de yeni devrimleri geliştirerek, tarihsel deneylerle zenginleşmiş büyük birikimin üzerinde kendini bir üst düzeyde üreterek aşacaktır. Bu şüphesiz böyledir. Ancak, elbette, bu kendiliğinden olacak bir şey değildir. Aynen, Lenin'in döneminde olduğu gibi bugün de, inatçı ve çetin bir savaşım vermenin öncelik kazandığını gören, bunun için enerjik bir çabaya ve mücadeleye giren marksistlerin ideolojik, politik, pratik ve örgütlenme planında komple bir yenilenme hamlesiyle aşılacaktır. Bunun için, en başta, bunalımın ortaya çıkardığı sorunlara sırtımızı çevirmeden, "laf kalabalığıyla" geçiştirmeden ve ideolojik sorunları çözümleme görevleriyle pratik, örgütsel görevleri birbirlerinin arasına mesafeler koyacak şekilde sırakonuma tabi tutmadan, sağlıklı bir bakış oluşturmakla işe başlayabiliriz. Hem uluslararası planda, hem de ülkesel planda böyle bir sorumlulukla hareket eden Marksistlerin bir şekilde bir araya gelmesinin zeminlerini de ancak bu şekilde görebilir, ancak bu şekilde değerlendirebiliriz.

Kuşkusuz, bugün Türkiye devrimci hareketinin genelinde, Marksizmin yaşamış olduğu bu bunalımın kaynaklarını, bizzat kendi yapısındaki tezahürlerini hala göremeyen, bunları yeterince bilince çıkaramayan bir dizi Marksist olduğunu söyleyen örgüt ve parti var. Onlar, benzetme uygunsa, gözlerine takılan tek tek ağaçlarla uğraşarak ormanı gözden kaçırmaktadırlar. Böyle olduğu için, doğal olarak da, Marksist hareketin teorik, ideolojik ve örgütsel bakımdan bütünlüklü olarak kendini yenileme sorunlarıyla değil, tek tek örgüt ya da partisinde ortaya çıkan bozulmalar, dağılmalar, liberal eğilimler ve bunlara karşı iradi tedbirlerle uğraşmaktadır. Tabi ki, tek tek bu gibi sorunlarla da savaşılacaktır; ancak, bunlar, sorunun kaynaklarına yönelik bütünlüklü bir mücadelenin parçaları haline getirilmediği müddetçe, her defasında kendilerini yeniden üreten olumsuzluklar olarak sürüp gidecektir.

O nedenle, sorunun derinliğini kavramış Marksistlerin sorumluluğu bugün bir o kadar ağır ve kapsamlıdır. Bu denli ciddi sorunları, ne laf kalabalığı, ne de kayıtsızlıkla geçiştirmeye hakları yoktur. Marksizmin teorik temellerini ve temel evrensel ilkelerini, onu saptırmaya çalışan her türden ideolojik saldırılara karşı köklü bir kapışma içerisinde yeniden üretmek, burjuva propagandalarının da etkisiyle çekiciliğini ve yığınları etkileme gücünü bir ölçüde yitirmiş olan Marksizmi yeniden başat hale getirmek gibi hiç bir şekilde savsaklanamaz bir görevle yüzyüzeyiz. Bu sorumluluğu taşıyan ve taşımaya kararlı Marksistler, "bizim yeni bir ideolojik üretime ihtiyacımız yok" türünden kuruntuları ciddiye almayarak, hemen hemen bütün sorunlara yeniden ve yeni bir bakışla eğilmek zorundadırlar.

Böyle bir bakışı yerli yerine oturtmak ve gerçekten işlevli olabilmek için, eski düşünme biçimini değiştirmek; dar grup ve birey çıkarları hesaplarından önce, dünyanın geleceğini, insanlığın evrensel kurtuluşunu düşünce sisteminin merkezine oturtmak gerekiyor. Bunun kolay olmadığı açık. Ancak, düşünme yöntemini yenilemeden, dünyayı yorumlama ve dönüştürme savaşımında evrensel bir bakışı temel almadan dar birey ve grup çıkarlarının insanın etrafına ördüğü küçük hesaplar çemberi ve küçük hesapların boğucu atmosferinden kurtulmak mümkün değildir.

Sonra, birkez daha Marksizmin, donmuş, tamamlanmış ölü bir doktrin değil canlı, üretken, somut şartların somut tahlilleriyle ilerleyen bir toplum bilim olduğunun altını çizerken, bunu tekrarlanan bir slogan haline getirmemek için kriterlerini mutlaka bir şekilde anlamak gerekiyor. *Çünkü, canlılık onun hayatı yorumlamasında, gerçekliğin bilincinin ortaya çıkartılmasında ve gerçekliğin değiştirilmesinin ilkelerinin oluşturulmasındadır. Onun için Marksizm, hayata ilkelerden bakmaz, ilkeleri canlı hayatın kendisinden çıkartır.* Marksizmin hazır kalıp cevaplarla dondurulması ya da hayatın canlı pratiğinde kendini üretmesi ikilemi genellikle bu noktada ortaya çıkar. Her olguya, olaya, hayatın canlı pratiğine, önceden oluşturulmuş cevaplarla, ya da yaşamın bir ilkesi olmaktan çıkmış "ilke"lerle bakmak, Marksizmin canlı özünü öldürür ve geriye lafzı kalır. Marksizmin temel kaynaklarından

biri olan diyalektik ve tarihsel materyalizm ise bize; "değişmeyen tek şeyin değişimin kendisi" olduğu ilkesinden hareket etmemizi öğütler. Bu bakışla hareket ettiğimizde, hayatın içerisinden çıkartılan, hayatın dönüştürülmesini formüle eden ilkelerin değişebileceğini, tarihi ve diyalektik gelişimin bunu gerektirdiğini rahatlıkla görebilir, "bu benim değişmez ilkemdir" şeklinde saplanıp kalınan darlıkları aşabiliriz. *Bu anlamda, "değişmez ilkeler" değil, hayatın içerisinde yeniden oluşturulan ilkeler vardır.*

Tekar vurgulayacak olursak; bugün bazılarımızın "sosyalizmin krizi", bazılarımızın "Marksist hareketin iç bunalımı" dediği ve tek bir sorun veya alanla sınırlı değil, ideolojik, teorik, politik ve örgütsel kapsamlı bir bunalımın yaşandığı açıktır. Bunu tesbit etmek, kuşkusuz, bunalımı aşmak yolunda ilk adımdır. Ve hemen arkasından, bu tesbitin gerektirdiği görevleri omuzlamak gelmiyorsa, bu tespit pasifizmin, iş yapmamanın, sorumluluklardan sıyrılıp kurtulmanın boş gevezeliği haline gelir ki, tehlikelidir.

Tüm bunlara rağmen, bugün kendi ülkemizin Marksist hareketi özgülünde baktığımızda, umut verici gelişmeler de yok değildir. Dün olduğu gibi bugün de, bunalımın derinliğini gören ve görebilecek Marksistler vardır ve Lenin'in deyimiyle bunlar "bir çatı altında" toplanarak güçlerini birleştirdiklerinde marksizmin temellerini savunup geliştirebilirler. Onu bugünkü hayatı kucaklayan, çözümleyen ve dönüştüren bir düzeyde yeniden üretebilirler. Bunun bir süreç işi olduğunu unutmadan, bu yolda başlamış olan çabalara, sorgulama ve henüz tespit etme düzeyindeki tartışmalara, en azından böyle bir sorunun varlığını kabul edenlere değer vermek, dikkatle gözleri bunlara çevirmek gerekiyor.

Bu tartışmalar arasında, daha önce Yeni Öncü'de yapılan (bütünlüklü bir çıkış perspektifi oluşturamamış olmakla birlikte) ve en azından Marksizmin yaşadığı sorunları kendisine konu eden tartışmalar, "Tartışma Süreci Yazıları" adı altında kitap biçiminde ürünlerle süren tartışmalar, "Kriz Nasıl Aşılır" ana başlığı altında dizi çalışması sürdürenler, Marksizm ve Gelecek Dergisinin yürütmüş olduğu tartışmalar ve EMEK çevresi ve yazarlarının bu konulardaki çalışma-

ları ve çabaları, (beğenilsin ya da beğenilmesin, yeterli görülsün ya da görülmesin) ülkemizin Marksist hareketinin tartışma zenginliği olarak değerlendirilmelidir. Kuşkusuz, bu tartışmalarda ve çabalarda, sorunların ideolojik-teorik boyutlarına genellikle daha fazla yer verilmektedir. Hatta bazan tek kavram etrafında yoğunlaşan bu tartışmalarda sorunun can alıcı noktalarından biri olan örgütlenme teorisi, bu tartışmaları somut hedeflere yöneltecek, pratik-eylemsel değer katacak örgütsel perspektifler yeterince yer almıyor. Ne var ki, sorunun örgütsel boyutu çözüme kavuşturulmadan, ya da bu tartışmalar bir örgütsel derlenişe düşünsel zemin sunmadan ve bütün bunlarla iç içe dinamik bir mücadele sürecinin yürütülmesine hizmet etmeden, biliyoruz ki giderek anlamsızlaşır, beyinsel tatminden öteye gitmez. O nedenle, sorunun örgütsel boyutunu da çözüme kavuşturmak için komple bir mücadele planına sahip olmak gerekiyor.

Ülkemiz Marksist hareketinin sözkonusu tartışma zenginliği içinde tutturduğu seviye bakımından önemli gördüğüm *Tartışma Süreci Yazıları* da bu eksikliği barındırmaktadır.

Tartışma Süreci Yazıları adlı 1. ve 2. kitap, tutturduğu genel düzey itibariyle son dönemde Türkiye'de yapılmış tartışmaların en seviyelilerinden biri durumundadır. Sadece üslup bakımından değil, içerik bakımından da böyledir. Farklı yöntemler benimsemiş olsalar da, *Tartışma Süreci Yazıları*'nın bir çok yazarı, Marksizmin bugün yaşamakta olduğu "iç bunalım" ve bu bunalımın derinliklerini görmekte, bu bunalımla mücadele amacıyla belli arayışlar içine girmiş durumdadır. Bir başlangıç olarak bu çok önemli.

Ancak, *Tartışma süreci yazıları*'nda süren tartışmanın eksik bıraktığı en önemli şey, örgütsel sorunlara, örgütsel yenilenmeye gereken ağırlığın ve önemin verilmemiş olmasıdır. Sorunların ideolojik-teorik boyutunda derinleşmeyi amaç edinen bir rota tutturmuştur. Halbuki, yaşamakta olduğumuz koşullar ideolojik-teorik sorunlarla birlikte, bu sorunların analizinin üzerine temellendirilecek bir örgütlenme/parti-teorisinin örülmesini ve bunun pratikle iç içe yürütülmesini ertelenemez gereksinme haline getirmiştir.

İki yıl önce soruna farklı bakmak mümkündü. Yani, zamanı olgu-

nun çözümleyici faktörlerinden birisi olarak görmek ve sorunlara yaklaşımda ideolojik/teorik çözümlemeleri başa alarak örgütlemeyi zaman içine yaymak şeklinde bir yaklaşımı benimsemek olanaklıydı. Ama bugün, Türkiye ve dünyadaki hızlı gelişmeler, güçlü bir siyasi yapının zorunluluğunu dayatmış durumda. Hızlı gelişmeler, öznel ögenin yaratılıp yetkinleştirilmesinde zaman faktörünü çok önemli kılmıştır.

Kuşkusuz, mevcut durumda var olan siyasi yapılar, asgari düzeyde de olsa, ihtiyaca cevap verecek durumda olsalardı, zaman faktörüyle yarışmaya gerek kalmazdı. Ama ne yazık ki, gelişmeler hızlı; gidişat kötüye doğru ve örgütlü siyasi yapılar ihtiyaca cevap verebilecek yetenekte değil. Var olanlardan hiç birisi, tek başına bütün Marksistlere çatı olabilecek durumda değil. Bütün Marksistlerin bir araya gelebilecekleri bir yapıyı birlikte oluşturmak acil ve önemli bir görev haline gelmiştir.

Mevcut ortam tüm devrimcilere ağır sorumluluklar yüklemektedir. Eskiyi aşıp yeniyi yaratmanın bütün nesnel ve öznel zeminleri vardır. Bu ortamı değerlendirme fırsatını kaçıran her devrimciye tarih önemli sorumluluklar yükleyecektir. Bütün devrimcileri kucaklayacak bir yapının ve bütünlüklü bir yeni lenmenin gerçekleştirilmesi için acele etmek gerekiyor. Doğru tarzda değerlendirebilirsek, bugün lehimize işliyor; ama yarın aleyhimize işleyecektir. Telaşlanıp paniğe kapılmamak, ama olabildiğince acele etmek gerekiyor. Tarihi fırsatlar her zaman doğmaz. Kaçırılanlar ise bir daha yakalanamaz.

Türkiye'de toplumsal muhalefetin çeşitli bileşenlerinden her biri kendi özgül alanından harekete geçme hazırlığındadır. İşçiler, memurlar ve gençlik belli bir hareketlilik içindedir. Zaman zaman kitlesel eylemler yükseltiyor, istemlerini çeşitlendiriyor ve boyutlarını tırmandırıyorlar. Ama, adına layık bir siyasi önderliğin desteğinden ve örgütleyiciliğinden yoksun olan bu hareketler tırmandıkları boyutta tutunup kalamıyor. Sistemi sarsıcı bütünlüğe ulaşamıyorlar. Bugün gerekli olan, bu bütünlüğü sağlayacak ve toplumsal muhafeti güçlü bir devrimci muhalefet boyutuna yükseltecek devrimci kitle partisinin acil bir görev olarak öne çıkarılmasıdır.

Böylesi bir yapının örülmesinde insan malzemesi temel öneme sa-

hiptir. Özellikle de Türkiye gibi yıpratıcı ve bunaltıcı bir dönemin yaşandığı ve ortamın yıkıcı, sarsıcı etkisinin devam ettiği, binlerce devrimcinin safların dışına düştüğü, ayakta kalanların düşmemek için kendi örgütüne dört elle sarılıp örgütü amaca dönüştürdüğü ve hatta liderlerine taparak tutunmaya çalıştığı bir ülkede, tartışan, sorgulayan, yeni fikirler üreten devrimci kadrolar bulmak fazla kolay değildir.

Eski yapıların kullanılabilir malzemelerini, bugüne taşınması gereken değerlerini alarak yeni bir yapıya taşımak gibi zor ama zorunlu görevini omuzlayacak devrimci kadro çok büyük önem taşıyor. Bu bağlamda *Tartışma Süreci Yazıları*'nın ortaya çıkardığı bağnazlığı aşmış, geçmişe sahiplenen fakat eleştirel yaklaşan, eski köklerinden kopan ama inkarcı tutuma girmeyen, yeniyi ararken eskinin aşınmamış değerlerini kullanmak isteyen insan malzemesi, beklemenin ve belirsizliğin zayiatına uğramadan, siyasi bir örgütün yapı taşları haline gelmelidir. Bu devrimci insan malzemesi bir an önce organize olup politik mücadele içinde örgütlü bir güç düzeyine çıkarılmadığı taktirde, ileriye açık gelişmenin durması ve oluşan birikimin tükenmesi önlenemez. Bu yüzden, "Tartışma Süreci", örgütlü bir derleniş ve örgütlü devrimci aktiviteye hizmet ettiği ölçüde anlamlıdır ve işlevseldir; değilse ne kadar iddialı olursa olsun pek fazla bir anlam ifade etmeyecektir.

Bu sorunun, yani örgütlenme, yığınları örgütlü bir yapı etrafında mücadeleye katma sorununun temelinde çağımızın bolşevik partisinin örgütlenme perspektifinin ve yapısının yaratılması yer alıyor. Kuşkusuz, örgütlenme salt bir pratik sorun değildir. Veya, şu ya da bu örgüt modelinin işleyiş şemasının açıklanması olarak da görülemez. Örgütlenmenin de teorik boyutu vardır. Hatta, organize olmada sınıf mücadelesinin teorik çözümlemesi işin başını çeker. Çağımızda, bolşevik tipte bir parti örgütlenmesinin nasıl olacağı, işe nereden ve nasıl başlamak gerektiği, tarihin sunduğu deney birikiminin nasıl kullanılacağı ve nasıl bir sınıf zemini ve nasıl bir mücadele sürecinin içinde bulunulduğu gibi sorunlara bütünlüklü bir yanıt vermeyi gerektirir. Aksi halde, örgütlenme eskiden olduğu gibi salt pratik koşuşturma ve "nerde hareket orada örgüt" mantığıyla kendiliğinden hareketin ortaya çıkartacağı sonuçlar olarak görülür ki, bu zeminde bir örgütlenme dayanıklı olmaz, dünyayı dönüştürme savaşımının güçlü bir kaldıracı

haline getirilemez. Bu nedenle, teorik açılımlarla birlikte, çağımızın bolşevik partisinin taşıyacağı nitelikler, üzerine oturacağı zeminler, bugünden derinleştirilmesi gereken mücadele alanları ve işleyiş biçimi, bir örgüt felsefesi düzeyinde netleştirilmelidir.

Ancak, bunların yapılabilmesi için, çağımıza uygun yeni birbolşevik parti tipinin yaratılmasına gereksinim duyulup duyulmadığının bilince çıkarılması gerekiyor. Böyle bir gereksinmeyi kaale almayanların, ya da var olan eski yapılarla ve tarihin çoktan aşmış olduğu "ilke"lerle yetinenlerin, teorik tartışmalarda ne denli "derin" bir Marksist kültür ortaya koyarlarsa koysunlar, sorunların aşılması yönünde eylemsel değer üretemeyecekleri açıktır. Bu durumda, en iyi halde bile, yaptıkları entelektüel fikir jimnastiğinden öteye gitmez.

Mevcut örgütsel yapıların üzerine oturduğu dünün geçerli bir çok nedeni değişime uğramış, kimileri geçersizleşmiş, kimileri başka bir boyutta kendini ortaya koymuştur. Bunlar dikkatle tespit edilip gerekleri yerine getirilmeden, mevcut yapılar belli tadilatlardan geçirilerek çağımızın bolşevik örgütlenmeleri haline getirilemezler. Bundan anlaşılması gereken; var olan yapıların üzerine bir çizgi çekilmesi, herşeye sıfırdan başlayarak yepyeni bir şeyin ortaya çıkartılması değildir. Bilinçli br şekilde, sıfırdan başlıyormuşcasına hareket ederek, bu yapıların ileriye yönelik birikim ve değerlerinin yeniye taşınması, çağını doldurmuş anlayış ve işleyişlerden ayıklanarak kendini yeniden üretmesi olayıdır sözkonusu olan. Aksi halde gelişme sağlanamayacağı gibi, var olanı korumak da mümkün olmayacaktır.

Bu nedenlerle, bugün nasıl bir örgütlenmeye ihtiyaç duyduğumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için, parti teorisinin tarihsel özgeçmişine kısaca gözatmak gerekmektedir. Gerek taşıdığımız zaafları, gerekse aşılması ve yenileriyle değiştirilmesi gereken yönleri tarihsel karşılaştırma içinde kavramak daha kolay olacaktır.

İşçi Sınıfı Partisi Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi

Marx, toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir derken, insanların kendi tarihlerinin yapılmasına durağan varlıklar olarak değil, birbirleriyle çeşitli biçimlerde ve alanlarda mücadele içinde olan sosyal

topluluklar olarak katıldıklarını tesbit etmişti. Bireyin, bir başka sınıfa ya da topluluğa karşı kendini ve mücadelesini içinde ifade ettiği topluluk sınıf adını alıyordu. Sınıfların bir arada varoluşları —bilincinde olsunlar ya da olmasınlar— hareketli ve çatışmalı bir konumlanışı ifade ediyordu.

İki temel sınıfa bölünmüş olan modern toplumda sınıfların bu çatışması zaman zaman şiddetli biçimler kazanıyordu. Çeşitli faktörleri ve alanları içine alan bu çatışmada "siyasal partiler, sınıflararası mücadelede kullanılan silahlar" olarak önem kazandılar. Sınıflararası mücadelenin politik boyutunda taşıdığı yadsınmaz öneminden dolayı, Marx, işçi sınıfının da kendisini bir siyasi parti olarak örgütlemesinin gerekliliğinin altını çizdi. Çünkü, "işçi sınıfının kurtuluşu bizzat işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmeli"ydi ve "proletarya ancak ayrı bir siyasal parti [burjuva düzen partilerinden ayrı] kurarak bir sınıf olarak hareket edebilir"di.

Öte yandan, sermayenin sömürüsü uluslararası bir nitelik taşıdığı ve buna karşı mücadelede proletarya da uluslararası sınıf karekterine sahip olduğu için., örgütlenmesini enternasyonal temele oturtmalıydı. Böylece:

1. Proletaryanın bağımsız bir sınıf olarak siyasal partisini yaratma ihtiyacı;

2. Proletaryanın, sermayenin uluslararası niteliğine karşı, mümkün olan her alanda enternasyonal bir örgütlenmeye sahip olma ihtiyacı;

3. Sınıflar arasındaki mücadelede önemli bir silah olan kendi içinde demokratik , hedeflerini açıkça ortaya koyan ve proletaryanın kendi kurtuluşunu gerçekleştirmesinde proletaryaya hizmet eden bir siyasal örgüt kurma ihtiyacı, Marx'ın parti sorununa yaklaşımının temel argümanları olmuştur. Aynı zamanda, Marksist parti terorisinin ana hatlarını veren bu ihtiyaçlardan hareket ettikleri için, Marx ve Engels, hiç bir zaman, belirli bir örgüt biçimini, işleyişini veya bir partiyi tek biçim halinde fetişleştirmemiş, koşullar değiştikçe partinin örgüt ve mücadele biçimlerini ihtiyaca göre değiştirmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Partinin gerekliliği konusunda temel ihtiyaçlar böyle saptanmışken,

pratikte de, Marx'ın Avrupa'da ardıcıl devrimler öngörüsüne uygun olarak proletaryanın ilk siyasal partisi dilebileceğimiz Komünistler Birliği enternasyonal nitelikli bir örgüt olarak kurulmuştu. Marx, bu perspektifini 1. Enternasyonalin tüzüğünde şöyle formüle etmişti: "Emeğin kurtuluşu yerel veya ulusal değil, modern toplumların içinde var olduğu bütün ülkeleri kapsayan bir toplumsal sorundur"[59]

1846'da Marx ve Engels'in kurmuş olduğu ve merkezi Brüksel'de bulunan "Komünist Haberleşme Komitleri" İngiltere, Fransa, Almanya ile bağları sağlayan enternasyonal bir yapı arzediyordu. 1847'de, Almanya'da gizli bir dernek biçiminde faaliyet sürdüren "Haklılar Birliği" ile "komplocu örgütlenme biçimlerine karşı olmak şartıyla" birleşerek, "Komünistler Birliği" adını aldılar. Birliğin kongresinin ana gündemini; "seçimle gelen ve daima görevden alınabilecek kurullar" biçiminde, "bütünüyle demokratik" bir yapının [redacted] oluşturuyordu.

Marx ve Engels'in "bütünüyle demokratik", geniş, açık ve enternasyonal düzeyde tek partide örgütlenme perspektifinin teorik temelini, gelecek toplumda proletarya devletinin gerçek anlamda "devlet olmayan bir devlet" niteliğinde oluşacağı fikri ve Avrupa'da "emeğin toplumsal kurtuluşunu" sağlayacak ardışık devrim öngörüsü oluşturuyordu. Oluşturulmuş olan parti yapısı da, hem Marx'in öngördüğü sosyalizm anlayışına, hem de saptanmış olan devrim stratejisine uygun şekillenmişti. Ancak, İlişkilerinde ve işleyişinde gevşek bir yapıya sahip olan "Komünistler Birliği" örgütü, 1848 burjuva devriminin dalgaları arasında kaybolup gitti. Bu dönemde gelişen sosyal ve siyasal olaylar daha sağlam, daha disiplinli bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu ortaya koydu. Bu yüzden Marx, "işçilerin bağımsızlığını yeniden sağlamak gerekir" diyerek, daha sağlam, daha birleşik ve daha disiplinli bir yapının kurulmasını istediyse de, bu doğrultudaki girişimler beklenen sonucu getiremedi ve 1850'de Birlik dağıldı.

26 Eylül 1864'te kurulan ve Marx ve Engels'in, kurucu işçilerin daveti üzerine çalışmalarında yer ve görev aldıkları I. Enternasyonal, Avrupa işçi sınıfı hareketinin program hedeflerinin netleşmesinde,

59. Akt. J.Molyneux, *Marksizm ve Parti*, s. 28

grev mücadelesinde ve çeşitli olaylarda uluslararası etkilere sahip eylemler gerçekleştirmesine rağmen, gerek içinde çok farklı eğilimlerin bir arada bulunması ve gerekse de çok gevşek bir yapıda olmasından dolayı 1876'da sessiz-sedasız dağıldı.

Bu süreçte, Marx ve Engels'in partinin işlevleri, sınıf içinde konumlanışı ve sınıf mücadelesindeki rolü üzerine *Komünist Manifesto*'da "Proleterler ve Komünistler" başlığı altında belirledikleri görüşleri, işçi sınıfı partisi fikrinin teorik temellerini attığı gibi, onların çeşitli pratik girişimlerinde de temel yaklaşımlarını oluşturdu.

Manifesto'da bu görüşlerini şöyle formüle etmişlerdi:

"Komünistler diğer işçi sınıfı partilerine muhalif ayrı bir parti oluşturmazlar"

"Bir bütün olarak proletaryanınkilerden ayrı ve bağımsız çıkarları yoktur"

"Kendilerine ait sekter ilkeleri, prolerya hareketini biçimlendirmek ve kalıba dökmek için dayatmazlar."

"1. Farklı ülkelerin prolerlerinin ulusal mücadelelerinde ulusun tamamından bağımsız olarak bütün proleryanın ortak çıkarlarına işaret eder ve bunu öne çıkarırlar"

"2. Burjuvaziye karşı işçi sınıfının verdiği mücadelenin içinden geçtiği çeşitli gelişim aşamalarında daima ve her yerde bir bütün olarak işçi sınıfı hareketinin çıkarlarını temsil ederler."

Marx'a göre, tarihin motoru olan sınıf mücadelesinde, bütün ülkelerin işçi sınıfını ilgilendiren temel toplumsal sorun, işçi sınıfının kendi kurtuluşunu kendisinin gerçekleştirmesidir ve bu mücadelede partinin işlevi, proleryanın çıkarlarını "temsil etmek", ona "hizmet etmek" ve bu anlamda önderlik etmektir.

İşçi sınıfı partisi düşüncesinin temel anahtarları olarak bugün de geçerli olan bu fikirler, 1889'da kurulan II. Enternasyonal partileri tarafından daha sonra sulandırılmış, Marx'ın herhangi bir biçimi, işleyişi fetişleştirmeyen yaklaşımının aksine, "tamamen demokratik"lik

adına gevşek, belli bir disiplini olmayan hantal ve giderek parlamenterist partiler niteliği alan yapılar fetişleştirilmiştir.

Uzun yıllar süren "barışçı" parlamenter savaşım koşullarında politikalarını giderek "sınıf barışı" zeminine oturtan, işçi sınıfının bağımsız savaşçı partisi olma niteliğini yitiren ve kapitalizmden sosyalizme evrimci dönüşüm programlarıyla nihai hedefi bilinmez geleceğe erteleyip bir reformlar partisi niteliği alan II. Enternasyonalin sosyal-demokrat partileri, Avrupa'da yeni bir kriz ve savaş koşulları patlak verdiğinde, "sosyalizme ihanet" konumuna kadar vardılar. 1914'de patlak veren savaşta kendi ulusal burjuvalarının yanında yer alarak, adeta intihar edercesine II. Enternasyonal'in bitişini hazırladılar.

II. Enternasyonal'in bu ölümü, sosyal-demokrat partilerde önemli bir bölünme ve parçalanmayı gündeme getirdi. Devrimci Marksizmi benimseyen partiler, 1903'den başlayarak, ekonomizmle, reformizmle mücadele içinde gelişip olgunlaşan Bolşevizmin 1917 Ekim Devrimi'yle yaratmış olduğu muazzam etkiyle Bolşevik Parti'nin etrafında III. Enternasyonal'ı kurdular.

Bolşevizmin Doğuşu

Bolşevizm örgütlenmede yeni tip parti teorisi olarak ilk kez organize bir şekilde RSDİP'in ikinci kongresinde kendisini bir taraf (çoğunluk) olarak ortaya koydu. Ancak, buna öngelen bir düşünce akımı olarak Rusya devrim hareketi içinde, ekonomistlerle, sol sekter komplocu akımlarla ideolojik mücadele içinde şekillendi.

Bolşevizm, elbetteki, örgütsel boyutu itibariyle subjektif bir yapılanma olarak doğdu. Ama, Lenin'in öznel istemlerinin bir ürünü değildi. Nesnel gelişmelerin, dünya ve Rusya koşullarının işçi sınıfı hareketi ve sınıf mücadelesi açısından ortaya çıkardığı temel ihtiyaçlara cevap arayışının ürünüydü. Sosyal-demokrat partilerin hantallaşmaya başlamış gövdelerinin ortaya çıkardığı yetersizliklere, Bernştaynculığın Marksizmi çarpıtan yorumlarına karşı başlamış bulunan tartışmalar ve yeni arayışlar içinde yol almıştı.

Dünyanın içinde bulunduğu konjonktürün analizi, kapitalizmin ulaştığı yeni evrenin sınıf mücadelesi açısından ortaya çıkardığı temel

sorunlar ve bu sorunların çözümlenmesine Bolşeviklerce verilen Marksist yanıtlar, önceki yapılardan hem ideolojik, felsefi hem de örgütsel bakımdan köklü farklılıklar içeriyordu. Bu durum, eski sosyal-demokrat yapılardan koparak yeni bir parti örgütlenmesi yaratmayı gerekli kılmıştı.

Buna rağmen, Rusya'da Bolşevikler 1912'de kendilerini ayrı bir parti olarak resmen kurana kadar, eski yapı içerisinde kalıp mücadele sürdürdüler. Menşeviklerden ve parti içindeki diğer eğilimlerden örgütsel yapı olarak kopuşu gerçekleştirene kadar, yoğun bir tartışma içinde gerek devrim, gerekse de örgüt teorisinin zenginleşmesine büyük katkı sağladılar.

Hangi Konularda Sosyal-Demokrasi Aşıldı?

Lenin, işlevi, işçi sınıfını pasif bir şekilde temsil etmekten ibaret olan sosyal-demokrat partilerin örgüt anlayışını "kuyrukçuluk", sosyalizme kendiliğinden "dereceli geçiş" yaklaşımlarını "tarihsel kadercilik" olarak niteleyip, "tarihe müdahele" yaklaşımını temellendirdiğinde, sosyal-demorat partilerden felsefi olarak kopuşu başlatmıştı. Dünya savaşı karşısında II. Enternasyonalin çöküşü, bu kopuşun politik ve örgütsel olarak da gerçekleşmesi demekti.

Avrupa'da, kapitalizminin görece barışçı ve istikrarlı bir gelişim sağladığı, burjuva devletin toplumla arasına çeşitli köprüler kurarak toplum içinde kökleştiği koşullarda, sosyal demokratlar gevşek, legal, barışçı muhalefet örgütleri haline gelmişlerdi. Bu nitelikleri onların devrim programlarını da belirlemeye başlamıştı. "Asgari" ve "azami" proramlar arasına gittikce genişleyen bir kopukluk koydular. Nihai hedefi bilinmez bir geleceğe erteleyerek, reformist reformlar partisi oldular.

Lenin ve Bolşevikler savaşçı bir devrim partisi olmak gerektiğini, reformları nihai hedefe sıkı sıkıya bağlayarak politik mücadeleyi devrimi ve nihai hedefi belirleyici hale getirecek bir araç olarak görmek gerektiğini, "asgari" ve "azami" programlar arasına tarihsel aşamalar değil, kesintisiz ve müdaheleci geçiş koymak gerektiğini savundular.

Sosyal-demokrat partiler, işçi sınıfının "öncü partisi" fikrine karşı çıkıyor, partinin görevini işçi sınıfına kendiliğinden mücadelesinde pasif bir destekle sınırlıyor, işçi sınıfının ekonomik mücadelesini belirleyici görüyorlardı. Marx'tan kendilerine temel bulmak için, sı sık "ekonomik alt yapı belirleyicidir" yaklaşımına gönderme yapıp çarpıtarak, "tek belirleyici" biçimde yorumluyor, her şeyi alt yapının kendiliğinden evrimci bir şekilde dönüşümüne bağlıyorlardı.

Bolşevizm, işçi sınıfının "öncü partisi" teorisini savundu. "Politik sınıf bilinci işçilere ancak dışarıdan, ekonomik mücadelenin dışından (....) taşınabilir"* diyerek, işçi sınıfının mücadelesini politik düzeye yükseltmenin ve bu mücadelesinde ona öncülük etmenin gereklerini ortaya koydu.

Sosyal-demokrat partiler, barışçıl mücadele koşullarının legal yöntemlerini fetişleştirerek tek biçime bağlı kalmış, kendilerine bağlı legal kitle örgütleriyle hantal, gevşek yapılar olarak barışçıl örgütler haline gelmiş, Avrupa'ra krizin, savaşın getirdiği devrimci koşullara uyum gösterme yeteneğini yitirmişlerdi. Ayrıca, illegal biçimleri kullanmakta isteksizdirler. Bu yüzden devrimci ortamı sınıf mücadelesinin lehine değerlendirememiş, kendi burjuvalarıyla uzlaşmayı seçmişlerdi.

Lenin ve Bolşevikler, örgütlenme ve mücadele yöntemlerinde tek bir biçime bağlı kalmanın yanlışlığını ortaya koydular. Parti, sınıf mücadelesinin içinden geçtiği koşullara göre örgütlenme biçimlerini, mücadele yöntem ve araçlarını süratle değiştirme esnekliğine ve seçme zenginliğine sahip olmalıydı. O nedenle, örneğin, "otokrasi altında *geniş* bir işçiler örgütü düşünmek" "ütopyacılık" demekti. Dar, profesyonel bir çekirdekle üye tabanı sınırlanmış gizli ve sıkı disipline sahip bir parti ile devrimci savaşım yürütülebilir ve otokrasiye karşı savaşım yeteneği kazanılabilirdi. Lenin, "otokratik bir ülkede böyle bir örgütün üye sayısını devrimci faaliyete profesyonel olarak katılan ve siyasi

* Kuşkusuz, bu yaklaşım daha sonra biraz başkalaşacak, "ekonomik mücadelenin dışından bilinçlendirme" yaklaşımı, giderek, işçi sınıfının dışından "aydınlar tarafından götürülür" biçimini alacak, 1905 devriminden sonra yeniden değiştirmekle birlikte, bugüne kadar izleri süren bir çok zaaflı yaklaşımı temel oluşturacaktı. İlerleyen sayfalarda buna değineceğiz

polisle savaşma sanatında profesyonel olarak eğitilmiş kişilerle ne kadar *sınırlarsak* örgütün açığa çıkarılması o kadar güç olacaktır" diyordu.[60]

Kuşkusuz, daha sonraları bir çok eleştiriye uğrayan, özellikle Roza Lüxemburg'un Lenin'e yönelik eleştirilerinde odak noktalardan birisi olan illegal dar örgüt ve profesyonel çekirdeğe o dönemde yapılan aşırı vurgu, Lenin sık sık ülkenin içinde bulunduğu koşullarla bağlantısına dikkat çekmesine rağmen, tarihsel bağlamından kopartılarak ele alındı. Öyle ki, koşullar ne olursa olsun (somutta Türkiye devrimci hareketinin yaklaşımlarında da görüldüğü gibi) örgütlenmenin bu biçimi değişmez "temel ilke" boyutuna çıkartıldı.

Oysa Lenin, sosyal-demokrat partilerin savaşma yeteneğini kaybetmiş gevşek ve tek biçime bağlanmış bulunan legal yapılarına, ekonomizme yönelik eleştirileri ve çarlık polisine karşı mücadelede zorunlu tedbirlerin geliştirilmesi içinde bu soruna haklı olarak aşırı vurgu yapmıştı. Bolşevikler, seçimlerin olmadığı, sendikal örgütlenmenin, grevlerin yasak olduğu otokrasi koşullarında mücadele yürütüyorlardı. Değilse, Lenin, küçük, dar gizli çekirdek örgütlenmesini, geniş işçi partisinin karşısına bir alternatif olarak koymadı. Onun amacı, "politik özgürlük koşullarında bütünüyle seçim ilkesi üzerinde inşa edilecek" geniş kitle partisine geçişti. Ancak, politik özgürlük koşullarını sağlamanın önkoşulu, otokrasiye karşı mücadelede sağlam, dayanıklı ve polisin darbelerini boşa çıkartabilecek bir örgütlenmeye sahip olmaktan geçiyordu. Lenin, dar profesyonel çekirdek ve tümüyle gizli örgütlenme modelinin tarihsel sınırlılığını; "politik özgürlük koşullarında partimiz bütünüyle seçim ilkesi üzerinde inşa edilecektir" diyerek bizzat kendisi kabul ediyordu.

Sosyal-demokrat partiler, genellikle anti-merkezciydi ve demokratik merkeziyetçiliği, disiplini, kararlara uyma zorunluluğunu işletemeyen sınırsız tartışma özgürlüğüne dayalı ve çeşitli eğilimlerin gevşek bir koalisyonu haline gelmişlerdi. Bu yüzden de, parti üyeliği için belirlenmiş normları yoktu. Lenin'le Martov arasında süren (sözcük farkı

60. Akt. *Marksizm ve Parti*, s. 45

gibi görünmesine rağmen) ve farklılığı köklü temellere dayanan tüzük tartışmalarında da görüleceği gibi, parti üyeliğini, programı kabul etmek, partiyi mali ve kişisel olarak desteklemek şeklinde niteliyorlardı.

Lenin, demokratik merkeziyetçiliğin kesin bir biçimde uygulanmasını, azınlığın çoğunluğun iradesine "boyun eğmesi"ni, "tartışmada özgürlük" ama eylemde birlik ve karar alındıktan sonra tek bir iradeye bağlılık ilkesine uyulmasını savundu. Parti, farklı eğilimlerin bir koalisyonu olmamalıydı ve ideolojik birliği esas almalıydı. Bunu için, parti kendi içinde oportünistlere karşı sürekli mücadele vererek partiyi bunlardan temizlemeliydi. Parti üyeliği, sıradan, pasif bir kişisel destek ve katılım sağlamak şeklinde değil, parti örgütlerinden birinde yer alıp fiilen çalışmak olarak görülmeliydi.

Bu kısa özetlemede görüleceği gibi, Bolşevizm, bütün bu temel konularda eski sosyal-demokrat parti anlayışından kopuşun, yeni tip proletarya partisi anlayışının (bugün hala geçerli evrensel boyutları bulunan) teorisi olarak şekillenip gelişti. Rusya'nın çalkantılı koşullarında oynadığı rol ve Ekim Devrimi'nin zaferinde ortaya koyduğu önderlikle, bir çok temel konuda eskiden kopuşun haklılığını kanıtladı.

Ancak, Bolşevik Parti devrimdeki rolü ile haklılığını kanıtlamış olmasına rağmen, kah Lenin'in kimi vurgularının "değişmez ilke" boyutuna yükseltilmesi, kah sosyalizmin kuruluşunda devlet-parti, sınıf ve yığınların kendiliğinden yarattıkları taban örgütleriyle ilişkiler sorununda karşılaşılan zaaflarla, Lenin'in temelini attığı teorik öngörü geriye götürülerek bir çok bakımdan kısırlaştırıldı, donduruldu, yozlaştırıldı.

O nedenle, bugün, çağımızın bolşevik parti anlayışının ipuçlarını ortaya koymaya çalışırken, hem Bolşevizmin doğduğu nesnel koşulları, hem kimi çarpıtılmış yorumlamaları dikkat merkezinde tutmalı ve hem de bugün hangi noktalarda aşılması gerektiğinin nesnel olgularını görebilmeliyiz.

Eski Bolşevik Yapılanma Hangi Bakımlardan Aşılmalı ve Yenilenmelidir?

Herşeyden önce, Rusya, politik özgürlülerin hiç bir biçiminin bulunmadığı, savaşların, açlığın, yoksulluğun, otokratik terörün halkı bunaltarak kendiliğinden hareketlere ittiği, feodal otokrasiyle kapitalizmin iç içe bulunduğu, toplumsal bakımdan henüz geri ve toplumun sadece %40'nın okur-yazar olduğu bir ülkeydi. Rusya'da Çarlıkla kapitalistleşmenin yan yana var olması, iki toplumsal çelişkinin bir arada yaşanmasını, ikisinin birden derişleşmesini sağlıyordu. Bir yandan liberal demokrat burjuvalarla otokrasi arasındaki çelişki, öte yandan emek-sermaye arasındaki çelişki Rusya'nın çatışmalı, hareketli günler yaşamasına neden oluyordu. Bir yandan Çar'a suikast düzenleme eylemleri yapan Narodniklerin dar komplocu mücadelesi, öte yandan "ekonomistlerin" otokrasiye karşı liberal burjuvaziyi desteklemek amaçlı, pasif, yasalcı, işçi sınıfını kendi yolundan saptırıcı mücadelesi sözkonusuydu.

İşte bu koşullar içinde doğan Bolşevizm, işçi sınıfının bir devrim partisine ihtiyacının olduğunu, nihai hedefle asgari program arasına tarihsel aşama ve mesafeler koymamak gerektiğini, işçi sınıfının kendiliğinden eylemiyle politik mücedelenin birliğini sağlamak gerektiğini ve partinin koşullara göre mücadele biçim, araç ve yöntemlerinde esneklik ve zenginliğine sahip olması gerektiğini ortaya koydu. Bunlar, genel çıkarsamalar olarak bugün de doğru ve devrimci yaklaşımlardır.

Ancak, bu çıkarsamaların arka planında süren tartışmalarda ortaya konan, kimisi tarihsel sınırlılık taşıyan, kimisi Rusya koşullarının özgürlüğünden kaynaklanan bir çok görüş, perspektif ve ilke, daha sonraki Marksist kuşaklar (ve bizler) tarafından yeterince gözeltilmeden gelişigüzel kullanıldı, savunuldu. Nelerdi bunlar?

Birincisi: Lenin, eski-sosyal demokratların işçi sınıfına "kuyrukçu" yaklaşımlarını, işçi sınıfının kendiliğinden bilinçlenme yönünün abartmalarını, ekonomik mücadeleye gereğinden çok bel bağlamalarını eleştirirken, "politik sınıf bilinci işçilere *ancak dışarıdan* , yani e-

konomik mücadelenin dışından, işçiler ile işverenler arasındaki ilişkiler alanının dışından taşınabilir" demekteydi. Bu, işçi sınıfının bilincinin salt ekonomizm, sendikalizm sınırları içine hapsedilmesinin yanlışlığının vurgulanması bakımından yerinde bir yaklaşımdı. Burada sözkonusu olan "dışarı", sınıfın dışından anlamında değil, işçi sınıfının bakışını ekonomik mücadeleden dışarıya taşımak, mücadelesine politik bilinç katmak anlamındaydı.

Oysa daha sonra, hem Lenin'in kendisinde hem de Bolşeviklerde bu yaklaşım, giderek işçi sınıfına işçi sınıfının dışından bilinç götürme anlayışına büründü.

Lenin, "işçiler arasında sosyal-demokratik [sosyalist] bilincin olamayacağını söyledik. Bu bilinç onlara dışardan ulaştırılmalıydı. (....) İşçi sınıfı sadece kendi çabasıyla ancak sendikacılık bilincini (...) geliştirebilir. Ne var ki, sosyalizmin teorisi mülk sahibi sınıfların eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen tarih, felsefe ve ekonomi teorilerinden doğup gelişmiştir." demişti. Lenin bunları söylediğinde Rusya 1903'lerin Rusyası'ydı ve henüz 1905 devriminden geçmemişti.

1905 devrimini ve bu devrimde işçi sınıfının kendiliğinden ayaklanarak devrimde iz bırakması, Lenin'in bu ve benzeri bir çok görüşünde vurgu değişikliğine gitmesini sağladı. 1905 devriminden sonraki yazılarında Lenin,

"En ufak bir kuşku duyulmaz ki, devrim Rusya'daki işçiler kitlesine sosyal-demokratizmi (sosyalist bilinci) öğretecektir..."

"İşçi sınıfı içgüdüsel olarak kendiliğinden sosyal demokrattır" [sosyalisttir] demekteydi. Ve, 1907'de yazdığı bir makalesinde, "işçi sınıfı hareketinin elementer içgüdüsü en gelişmiş zihinlerin kavrayışını nasıl da düzeltebilmektedir" diyerek de, kendiliğinden bilinçle "dışardan" bilinç götürme konusundaki eski yaklaşımını işçi sınıfının düzelttiğini ima etmekteydi.

Ne var ki, bizzat Lenin'in yoldaşları olan bolşevikler de dahil, sonraki Bolşeviklerin (ve bizlerin de) hafızasında yer eden; "işçi sınıfına sosyalist bilinç ancak dışarıdan götürülür", "işçi sınıfı kediliğin-

den sınıf bilincine ulaşamaz"dı. Lenin'in bizzat kendisinin daha sonraki gelişmeler ışığında düzelttiği, kesin vurgularını törpülediği görüş, tekrarlana tekrarlana "genel doğru", "temel ilke" düzeyine çıktı.

Bugün hala, kendisine "öncü" diyen bir çok Marksist, "işçi sınıfı kendiliğinden ancak sendikacı olur, ona sınıf bilincini ancak biz götürebiliriz" diyerek, sınıfın kendilerini beklemekten başka şansının(!) olmadığı düşüncesinin iç rahatlığını yaşıyor.

Evet. Çok zaman önce aşılmış olması gereken bu yaklaşım artık aşılmalıdır.

Ayrıca, günümüz işçi sınıfının gerek bilimle ve teknikle ilişkisi, gerek okur-yazarlık oranının ve en az ortaokul-lise eğitiminden geçmiş işçilerin sayısının yüksek olması bakımından ve gerekse de üretim sürecinde ve giderek mücadele içinde geleneksel kol emeği ile entelektüel emeğin eklemlenmesi bakımından, Lenin'in "dışardan bilinç götürme" yaklaşımında temel aldığı 1903 Rusyası'nın işçi sınıfından dağlar kadar farklı düzeyde olduğunu belirtmeye bile gerek yok.

İşçi sınıfı hareketi ve eklemlenme bölümünde genişçe üzerinde durduğumuz bugünkü işçi sınıfı ve sınıf hareketinin düzeyi ile 1900'lerin başındaki işçi sınıfına, kendiliğindenlik ve bilinç sorununda aynı açıdan bakmak anti-diyalektiktir. Geride bırakılmış koskoca bir tarihsel sürecin ve tarihsel gelişmenin, işçi sınıfı üzerinde hiç bir etkide bulunmadığını düşünmek gibi bir şeydir.

Oysa, o zamandan bugüne çok şey değişmiş, günümüzün işçi sınıfı sendikal mücadele düzeyini ve sınıfın gelişiminin gerisinde kalmış sendikaları aşma sürecine girmiştir.

Sınıf bilincinin filizleri işçi sınıfı içerisinde her zaman vardır. Günümüzde, kolektif işçi ile entelektüel emeğin toplumsal bileşiğini ifade eden işçi sınıfında, bu bilincin filizleri daha da boy atmıştır. Artık sadece —eskiden olduğu gibi— toplumsal köken olarak "burjuva entelijensiyasından gelme" unsurlar değil, sınıfın içinde yer alan ve sermayeyle ücretli emek ilişkisi ve çelişkisi içinde yer alan sınıfın kendi aydınları da bilime, kültüre, tarih ve felsefeye açıktır.

61. Akt. Age. passim.

Dolayısıyla, işçi sınıfı içinde kendiliğinden var olan sınıf bilincinin sosyalist bilinç ve örgütlenme düzeyine yükseltilmesi, "dışarıdan" değil, içerden gerçekleştirilebilir. Bu düzeye yükseliş iki koldan gerçekleşir: Birincisi; işçi sınıfının sermaye ile güncel mücadelesinde kazandığı deneyle mücadelesini ve örgütlenmesini daha yükseğe, politik boyutlara taşıma ihtiyacının yarattığı bilinçtir. Diğeri; (işçi sınıfının dışında bir aydın-öncü grup olarak değil) bizzat sınıfın içinde konumlanan, sınıfın içinden çıkan temsilciler ve önderlerin başını çektiği partisinin, sınıfın çıkarlarını toplumsal çıkarlar ve gelecek topluma ulaşma perspektifiyle formüle etmesini sağlayacak politik desteğidir.

Kapitalizm altında, işçi sınıfı içerisinde sınıf bilincinin (özellikle 1900'lerin başındaki işçi sınıfı gözönünde bulundurulduğunda) eşit bir dağılım gösteremeyeceği doğrudur. Sınıfın içinde soyalist sınıf bilinçli işçilerin yanısıra, sınıf bilincinin filizlerinin henüz oluştuğu işçiler ve henüz bir sınıf üyesi olduğunun ayırdına varmamış işçiler bir aradadırlar. Sınıfın bütünlüğünün harekete geçirilmesinde, ileri bilinç düzeyine sahip işçiler her dönem, eylemi başlatıcı, organize edici önder rol oynarlar. O nedenle, işçi sınıfının siyasal partisinin oluşturulmasında önder işçilerin etkin olması, önce onların katılımı ve desteğinin alınması doğal bir süreçtir.

Ancak, tüm bunlardan çıkartılacak sonuç, sınıfın kendi başına politik anlamda hiç bir şey yapamayacağı, işçilerin kendiliğinden sosyalist olamayacağı, onları ancak dışardan gelen okumuşların çekip çevireceği, harekete geçireceği ve örgütleyeceği olmamalıdır.

Bu konuda, Lenin'in 1905'ten önceki yazılarında referans olarak kullandığı Kautsky'nin şu yaklaşımı Marksist doğrular olarak görülemez. Kautsky; "sosyalizm ve sınıf mücadelesi yan yana gelişirler, birbirini doğrumazlar. Modern sosyalist bilinç ancak derin bilimsel bilgi temelinde gelişebilir. (.....) Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva entelijansiyasıdır" demektedir.[62] Kautsky (Lenin'de katıldığı bu görüşüyle), işçi sınıfı hareketiyle (sınıf mücadelesiyle) sosyalist hareket arasına her biri kendi doğrusalında ama ayrı ayrı yürüyen bir mesafe koymuştur. Oysa Marx, modern sosyalizmi ıssız odasındaki masasının

62. Akt. Lenin, *Ne Yapmalı?* s. 40

başında kafasından değil, o güne kadar gelen sınıf mücadeleleri tarihinden, işçi sınıfının, emekçilerin ortaya koyduğu zengin mücadele pratiğinden çıkarmıştır. Bunları bilimsel ifadelere kavuşturmuş, bu mücadelenin varacağı yeri göstermiştir.

İkincisi: "Öncü Parti" sorunudur. "İşçi sınıfının öncüsü parti" anlayışı, esas olarak biraz önce üzerinde durduğumuz "işçi sınıfına dışardan bilinç götürme" tezinden doğmuştur. 1905'ten önceki yazılarında, Kautsky'nin sınıf hareketine mesafeli yaklaşımına atıfta bulunan Lenin, "sınıfın öncüsü olarak parti, sınıfla yakın bağlar içinde, ama aynı zamanda ondan belirli bir uzaklıkta olacak" demekteydi.[63]

Bu "belirli uzaklıkta kalma" ve "işçi sınıfının öncüsü olan parti herşeyden önce işçi sınıfının bütünüyle karıştırılmamalıdır" yaklaşımı, daha o dönemde Bolşevik örgütlerde ve bir çok bolşeviğin zihninde zaaflı algılamalara yol açtı.

Lenin, 1905 devriminde işçi sınıfının kendiliğinden ortaya büyük hedefler koyabileceğini gördüğünde, Ne Yapmalı'da formüle edilen kimi görüşlerindeki vurguları ve tespitleri değiştirmiş, "partinin kapılarını işçilere sonuna kadar açmak" gerektiğini, "parti örgütlerinde her bir entelektüele karşı en az sekiz işçi görmek" istediğini söylemiş ve hatta "Bir eğilim olarak Bolşevizm 1905 bahar ve yazında kesin biçim kazandı" demişti; ama, yine de Bolşeviklerin zihinlerinde, Bolşevizmin ilk doğuşu sırasında söylenenler yer etti. Örneğin;

İşçi sınıfının kendiliğinden sınıf bilincine sahip olamayacağı, mücadelesini politik boyutlara ulaştıramayacağı tezi, 1905 devriminde doğan işçi sovyetlerine, fabrika komitelerine yaklaşımda kimi zigzağlar çizilmesine yol açtı. Bu komitelerin ve sovyetlerin oluşumunda bolşevik işçiler de yer alıyor olmasına rağmen, ilk başlarda bazı yerel parti örgütleri bunları "siyasi partiye alternatif" örgütler gibi görüp, programlarını, hedeflerini ekonomik mücadeleye sınırlamalarını işçilerin sendikal örgütleri gibi çalışmalarını istediler. "Öncü" olan partiydi ve siyasi önderliği, siyasi hedeflerin formüle edilmesini ancak parti yerine getirmeliydi. Sovyetler kendisine siyasal misyonlar biçmemeliydi.

63. Akt. P. Förlich, *R. Luxemburg*, s. 82-3.

Bu yüzden, Bolşeviklerin Petersburg komitesi, yayınladığı bir bildiriyle Peterburg işçi sovyetine "sosyal-demokrat programı derhal kabul edin ya da dağılın" ültimatomu vermişlerdi. Yığınların kendiliğinden oluşturdukları demokratik örgütlenmelere, komünist program dayatma ültimatomları, onlara "dışardan bilinç götürme", onlara belirli bi uzaklıktan öncülük etme yaklaşımlarının yansımasıydı.

Lenin, bu yaklaşımlarla da mücadele etti; Sovyetleri "bütünüyle tek partiye bağlamanın" yanlışlığını göstermeye çalıştı. Yurtdışından gönderdiği (o günlerde henüz yurtdışındaydı) makalede, "kendimizi devrimci halktan soyutlamayacağız; tersine attığımız her adımda ve aldığımız her kararda onlara danışacağız. İşçi sınıfının özgür inisiyatifine tümüyle güveniyoruz, aslında sadece ona inanıyoruz" diye yazdı. Hatta, "politik liderlik sağlayan devrimci bir merkez olarak İşçi Vekilleri Sovyeti (asker ve köylüleri içerecek şekilde genişletilmeli) kendini geçici devrimci hükümet olarak ilan etmeli" diyordu.

1905 Rus devriminde proletaryanın ayaklanması, Lenin'in partiye ilişkin görüşlerini değiştirmişti. 1905 devrimiyle doğan politik özgürlük ortamından yararlanarak, partinin, "bir kitle partisine dönüştürülmesi"ni savunuyordu. "Öncü parti" vurgusunda da değişikler yapmış, parti, öncü olarak yine sınıfın bütünlüğünden ayrı ele alınmakla birlikte, "ileri işçilerin partisi", "sınıfın parçası" gibi vurgularla öncü partinin nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştı.

Tüm bunlara rağmen, "öncü"nün kendini sınıfın üzerinde, ona ilkeler, direktifler, ültimatomlar veren bir yüksek tabaka gibi hissetmesi şeklinde ortaya çıkan zaaflı sonuçlar devam etti. Lenin'in, Bolşevizmin ilk doğuşunda ifade ettiği, "öncü parti sınıfın bütünüyle karıştırılmamalı", "sınıfla bağlar içinde ama ondan belirli bir uzaklıkta" kalmalı belirlemeleri, sonuna kadar Bolşevik partinin (SBKP'nin) niteliğini belirlemiştir.

Bolşevik yapı, kendini işçi sınıfının bütünüyle karıştırmamaya özen göstermiş ve bu anlayış, tabir yerindeyse, partili bir elit tabakanın doğmasına yol vermiştir.

Ekim devriminden sonra (1921'de yapılan 10. parti kongresinde)

öncü parti vurgusunu yeniden öne çıkartan Lenin, "proletarya diktatörlüğü partinin aracılığı olmadan başarılamaz" diyerek, proletarya diktatörlüğünün parti eliyle uygulanabileceği görüşünün sonraki süreçte bütün komünist partilerinin "temel ilke"si haline gelmesine yol vermiştir. Çünkü Lenin, "Parti önderdir, proletaryanın öncüsü ileri karakoludur, doğrudan yönetir" demiştir.

Bu "doğrudan yönetme", giderek, işçi sınıfının bütün örgütlerinin, devletinin yerine partinin geçmesini sağlamış; 70 yıl sonra ortaya çıkan acı sonuçlarıyla da gördüğümüz gibi, parti yığınlardan kopmuş ve devletle bütünleşerek bürokratik bozulmanın içinde adeta erimiştir. Parti sınıftan kopup onun üstünde kendine özerk bir alan yaratarak bürokratik aygıtla bütünleştiği için, iktidarı yıkılırken de işçi sınıfı ona sahip çıkmamıştır.

Lenin'den sonra , günümüze kadar daha da daraltılarak, hatta giderek bir "ayrıcalık" haline getirilerek sürdürülen "öncü parti" ve yığınları doğrundan yönetme anlayışı, bizde çok daha zaaflı sonuçlara yol açmıştır. Bugün hemen hepsi de kendisine "işçi sınıfının öncüsüyüm" diyen parti ve örgütlerin sınıftan kopukluğu, yığınları yönetmek adına fethetmeye kalkan manipülasyoncu yaklaşımları, kendi sekter, dogmatik ilke ve programlarını işçi sınıfına, yığınlara dayatma ve onları kalıba dökme çabaları, sınıfın içine gidip, onunla birlikte biçimleneceğine, sınıfı kendi ayağına çağırma politikaları, tek cümleyle, öncü parti yaklaşımının nasıl da çarpık kavrandığını ve karikatürize edildiğini ortaya koyuyor.

Artık sınıfın dışında kuru öncülük iddialarının ve "parti öncüdür" anlayışının da aşılması gerekiyor. "Öncü sınıfın partisi" olmak perspektifiyle hareket etmek, çağdaş işçi sınıfının (genel emek sınıfının) içine gitmek, onlardan öğrenmek ve onlara güvenmek gerekiyor.

Toplumumuzun ve devrimimizin öncüsü çağdaş işçi sınıfıdır. Parti, bu öncü sınıfın siyasi örgütü, onun içinden çıkan doğal devrimci önderlerin sahiplenip geliştirdiği bir parti olmalıdır. Partinin işçi sınıfına, halka duyduğu güven, temsil ettiği sınıfın da partiye güveninin kıstası olacaktır. Kendisini işçi sınıfının sahibiymiş gibi gören, onu özgürlügüne doğru (zorlamayı da kullanarak) "gütme" "kararlılığı"nda

olan bir partiden (adının önüne ya da sonuna ne kadar öncü kelimesi eklerse eklesin) geriye yığınlardan kopuk, dar, komplocu bir kast kalır.

Üçüncüsü: "Fabrika disiplini", "çelik disiplin" gibi nitelemelerle vurgulanan aşırı disipliner otorite, merkezin mutlak egemenliğini gözeten aşırı merkeziyetçilik ve dar profesyoneller örgütü gibi vurgularda kendini gösteren demokratik-merkeziyetçiliğin dar ve katı yorumlarıdır.

Günümüze kadar gelen süreçte, uygulamada en çok bozulan, en çok çarpıtılan ve bazen tümüyle keyfiyetin teorik kılıfı yapılan demokratik-merkeziyetçilikten ne anlaşılması gereği bir kez daha netleştirilmelidir.

Gerek pratik zekası, gerek iyi bir gözlemci ve gerekse de içinde bulunulan koşullarda vurgunun nereye yapılacağını çok iyi dengeleyen birisi olarak Lenin, Rusya'nın otokrasiye karşı sert mücadele koşullarında "çelik disipline" sahip, "sıkı, dar bir profesyonel çekirdek" ve "eylemde birliğin" kesin bir şekilde sağlanması için tek bir iradeye, merkeze "tam itaat" eden bir partiye sahip olmadan başarı elde edilemeyeceğini görüyor; bu konuda bazan bilinçlice iradeyi öne çıkararak, vurguyu ve çubuğu bu yöne büküyordu. O dönemde Roza Luxemburg'un da eleştirdiği Lenin'in "parti disiplini", "merkeziyetçilik" ve "önderin iradesine" aşırı misyon yükleyen vurguları, Lenin'in çubuğu hangi dönemde, hangi yöne ve neden büktüğü yeterince gözetilmeden kavranamaz. Diğer konularda olduğu gibi bu konuda da, Lenin Rusya'nın sert, çatışmalı koşullarını hesaba katmış, sınıf mücadelesinin içinden geçmekte olduğu dönemin ihtiyaçlarına göre politika belirlemiştir.

Ekonomistlerin, menşeviklerin ve kendi deyimiyle "oportünist sosyal demokratların" grupların koalisyonuna, sınırsız tartışma özgürlüğüne, disiplini ve eylemde birliği bozan aşırı "otonomizmine" dayanan örgüt ilkelerini çarpıcı bir şekilde eleştirirken, çubuğu karşı yöne bükerek sıkı disipline, merkeziyetçiliğe, merkezin yetki ve haklarına aşırı vurgu yapmıştır. Şunları söylemiştir:

"Bürokrasiye karşı demokrasi, aslında otonomizme karşı merkezciliktir. Devrimci sosyal demokrasinin organizasyon ilkesi budur ve oportünist sosyal demokrasi en alttan üste ulaşmak için çabalar ve bundan dolayı mümkün olan her yerde otonomizmi anarşizm noktasına kadar götürür ve "demokrasi"ye saygı duyar. Devrimci sosyal demokrasi ise en üstten alta erişmek ister ve merkezin haklarının ve yetkilerinin bölümler açısından genişletilmesine saygı duyar."[64]

Görüleceği gibi, Lenin burada, merkeziyetçiliğe, merkezin yetki ve haklarının genişletilmesine, örgütlenme ilkesinin "en üstten alta ulaşmak" biçiminde formüle edilmesine vurgu yapar.

1905 Devrimi'nden sonra, Bolşeviklerin gerek üye sayısının, gerek yerel örgütlerinin hızla arttığı, Pravda'nın günlük olarak yayınlanmaya başlandığı, sayısal ve kitlesel bakımdan genişlediği dönemde ise, Lenin'den partinin yerel komitelerinin inisiyatiflerinin geliştirilmesi, herşeyi merkezden beklememesi, bulundukları her alanda önderliği kendilerinin ele alması gerektiğini okuruz. Bunlar, alt alta yazıldığında, çelişki gibi görünecektir. Ancak, burada sözkonusu olan bir çelişki değil, Lenin'in partinin örgütlenme ilkeleri, biçimi, taktiklerinde her farklı dönemde yakalanacak özgül halkayı tutup zincirin bütününe ulaşma yönteminin ürünüdür.

Çelişki, daha sonra, merkezin yetkileri ve rolününün her dönem için tek belirleyen olarak mutlaklaştırılmasından ve dahası sosyalist devrimden sonra da partide her düzeyde seçim ilkesine dayalı (hatırlanırsa Lenin, "politik özgürlük koşullarında partimizi tümüyle seçim ilkesi üzerinde inşa edeceğiz" demişti) alttan yukarıya doğru merkezileşme yerine, atama sisteminin devam etmesinden doğmuştur. Parti merkezi, hatta daha dar bir organ olan politbüro, yukarıdan aşağıya otoriter bir egemenlik kurmuştur. Partinin geniş tabanının inisiyatifinin körelmesine, yönetici azınlığın keyfiyetinin ve yerinden olmamak için kişilik bozulmalarının artmasına yol vermiştir.

Rosa Lüxemburg böylesi olumsuz sonuçların doğacağına daha o zaman dikkat çekerek, Lenin'in (Rusya'da devrim koşulları disipliner

64. Akt. *İşçi Denetimi ve Sovyet deneyimi*, s. 342

bir otoriteye, merkeziyetçilige ihtiyaç duyuyor olsa bile) bunlara aşırı vurgu yapmasını eleştirmiştir. Rosa, böyle bir yapının ilerde ortaya çıkartacağı olumsuz sonuçları şöyle izah etmişti:

"Bir merkez komitenin, parti üyelerine eğitim kamplarındaki askeri birlikler gibi öğretebileceği ayrıntılı taktik setleri var olamaz. Bu yüzden sosyal-demokratik merkeziyetçilik parti üyelerinin öncü parti merkezine mekanik biçimde boyun eğmesini ve körü körüne itaat etmesini temel alamaz.

"Bu anda partinin inisiyatifini köreltmeye girişmek, onu bir dikenli tel şebekesiyle kuşatmak, onu günün muazzam görevlerini yerine getirme bakımından yeteneksizleştirecektir.

"Hareketi kımıldayamaz hale getirecek ve onu bir Merkez Komite'nin manipüle ettiği bir otomata çevirecek bu bürokratik deli gömleğinden daha kesin bir biçimde, genç bir işçi hareketini [1905 yıllarındaki hareket], iktidara aç bir entelektüel elit karşısında köleleştirecek bir şey yoktur.

"(.....) İşçi sınıfı hata yapma ve tarihin diyalektiği içinde öğrenme hakkını talep eder.

"Gelin açık konuşalım: Tarihsel olarak gerçek bir devrimci hareketin işleyeceği hatalar, en zeki Merkez Komitesi'nin yanılmazlığından sınırsız ölçüde daha verimlidir."[65]

Nitekim, Rosa'nın bu çarpıcı cümlelerle dikkat çektiği olumsuzlukların bir bölümü, 1905 devriminin akabinde, Lenin'in partiyi kitlelere açma ve kitle partisine geçiş çağrılarının önüne engel olarak çıkmıştı. Lenin, bu defa da, daha önce önemle üzerinde durduğu, "profesyonel devrimciler" ve "komite adamları"nın kitlelerin inisiyatif geliştirmelerine isteksiz ve köreltici davranışlarına karşı mücadele etti. Devrim öncesi, sert mücadele koşullarında ve gizli faaliyet döneminde bu profesyonel çekirdekler, zor koşullarda partiyi ayakta tutmuş, kararlılığını pekiştirmiş, ne denli gerekli olduklarını kanıtlamışlardı. Ancak, devrimle birlikte yeni bir mücadele biçimine geişte, Lenin'in deyişiyle "tekdüzeliğin gerici özellikleri"nin ayak bağlarına takılmak-

65. Akt. *Marksizm ve Parti*, s. 126-7.

taydılar. 1905 Nisan'ında yapılan Bolşeviklerin üçüncü kongresinde, işçilerin bolşevik komitelere alınması, Lenin'in "her bir entelektüele karşı en az sekiz işçi" çağrısı karşısında direnmişler, karşı çıkmışlardı.

Ancak, esas olarak, (Rosa'nın işaret ettiği) bu türden olumsuzluklar daha yakıcı bir biçimde, yeni bir toplumsal sistemin kuruluşu sırasında ortaya çıktı. Lenin 1922-1923'lerde kaleme aldığı son yazılarında, bürokrasiye karşı mücadele üzerinde önemle durdu ve partinin kitlelerden soyutlanma tehlikesine dikkat çekti. Partiyi reformdan geçirerek kitlelerle daha yakınlaştırılmasını, parti dışı kitle konferansları düzenlenmesini, bürokrasiye karşı savunma yollarından biri olarak görüyordu. Lenin 1922'de, parti siyasetinin üyelerin proleter sosyal karakteri tarafından değil, hala eski "muhafızlarca" belirlenmesini eleştiriyor ve Merkez Komitesini, "sovyet yönetimide görev almamış ve bundan dolayı tabana daha yakın olan ve tipik Sovyet bürokratları gibi yozlaşmamış olan işçiler ve köylüleri içerecek şekilde genişletmeyi" öneriyordu. "Bürokratlar" ve "kibirli komiserler" parti üyesi olmayan kitlelerin önerilerini dikkate almalıdır diyordu. Sendikaların partiden ve devletten bağımsızlığının korunmasını istemiş ve XI. parti kongresinde, "Parti ile devletin organizasyon açısından birbirlerinden ayrılmasını" önermişti. "Bürokratik olmayan bir sosyalizm, sadece öncünün değil, halkının etkin katılımı ile kurulabilir" diyordu.

Ne yazık ki, Lenin bürokrasiyi, bürokratik merkeziyetçi yönetim tarzını tümüyle ortadan kaldıramasa bile, etkisizleştirebilecek kadar yaşayamadı. Sonraki süreç ve bürokratik bozulmanın Sovyetler Birliği'ni getirdiği son biliniyor. 18 milyon üyeye sahip olmasına rağmen, üyeleri ve kitleler üzerinde bürokratik bir merkezi egemenlik kurmuş olan SBKP, yıkılışı sırasında, Kanevski'nin çarpıcı benzetmesiyle, "elinde sadece 'tırnak' işaretleri kalmış" üyelerinin şaşkın ve sessiz seyirciliğiyle karşılaştı.

Bolşevik Parti'nin, farklı tarihsel süreçlerdeki organizasyon ilkelerinin birer kopyasını çıkartarak bütün zamanlara taşıyan "resmi" komünist partiler ve bizler hepimiz, demokratik-merkeziyetçilik diye diye, demokrasi boyutunu ikinci plana iten ya da biçimsel planda bırakan, merkezin (hatta politbüronun) mutlak egemenliğini perçinleyen örgüt-

ler kurduk. Partinin inisiyatifini, yeteneklerini, partililerin içinde bulunduğu anın görev ve sorumluluklarını üstlenme becerisini körelten böylesi yapılarla, sadece işçi kitlelerinden değil, partinin geniş tabanının (taraftar, yakın sempatizan vb.) yakıcı sorunlarından ve önerilerinden de uzaklaştık. Hayatın üretilmesine bilinçli bir örderlik desteğiyle katılmak yerine, hayatı merkezin kontrolünde yönetmeye çalışmak, sorunun idari tedbir boyutunda ne tür teknikler geliştirilirse geliştirilsin, sonuçta bir şekilde gerçek hayattan kopuş ve soyutlanmanın önüne geçilemiyor.

Bütün bu nedenlerle, bugün artık, "dar çekirdek kadro" örgütlenmesini esas alan, sıkı bir merkezi disiplinle birbirine bağlı "profesyonel devrimciler örgütü" tarzında bir parti anlayışını aşarak, yeni bir hayatın üretilmesi kavgasında bilinçle, kendi üretken katkıları ve yetenekleriyle yer alan, yerel inisiyatifleri gelişkin, parti içi demorasiyi merkeziliğe ulaşmak için vazgeçilmez ön koşul haline getiren, yönetimin her düzeyde seçimle görevlendirilmesini, gerektiğinde geri çağrılmasını işleten bir demokratik merkeziyetçiliği sözde değil uygulamada gerçekleştirmek gerekiyor. Çağdaş işçi sınıfının Bolşevik örgütlenmesi, kendi çağının ileri, gelişkin değerlerini içermek; gelecek toplumu, yeni bir hayatı birlikte örme mücadelesine kattığı toplumun gelişmişlik düzeyini örgütlenme ilkelerinde, politikalarında, taktiklerinde hesaba katmak durumundadır. Eski biçimlerle, sınıf mücadelesinin yeni içeriğinin ve çağdaş işçi sınıfının ihtiyacı olan örgüt perspektifinin uyumsuzluğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu uyumsuzluk bugün, var olan örgüt yapılarıyla işçi kitleleri ve yürüyen sınıf hareketi arasındaki kopuklukta kendini göstermektedir. Bu uyumsuzluğun sınıf hareketiyle örgütlü yapılar arasında bir gerilim ve çatışmaya dönüşmeden giderilebilmesi için, örgütlenme ilkeleri, biçimleri bugünkü sınıf içeriği ile uyumlu hale getirilmelidir. Kuşkusuz, bolşevik partinin içeriği işçi sınıfıdır. Ancak bu içerik, işçi sınıfının farklı tarihsel gelişim düzeylerine uyumlu olarak, kendisini farklı biçimler altında ifade edecektir, etmelidir.

Örgüt ve örgütlenme felsefesinde bu diyalektik yaklaşım yeterince gözetilmediği, içeriğin biçimi zorlamaya başladığı uyumsuzluk gide-

rilmediği zaman, Türkiye devrimci hareketinin somutunda da gördüğümüz gibi, eski biçimler aşınmakta, gerilemekte, tükenmekte, hatta yeni içeriğin gelişiminin önünde bir engele dönüşmektedir.

Mevcut Yapılar Aşınmıştır

Türkiye devrimci hareketi zor günler yaşıyor. Yaşanan nesnel süreç bir gereksinme olarak yenilenmeyi dayattığı halde, hem ideolojik bakımdan, hem de örgütsel yapılanma ve anlayışlar bakımından eskiyle idare etme yaklaşımı egemendir. Birçok parti ve örgüt, 20-25 yıl öncesinin dünya ve Türkiye koşullarında çizilmiş ideolojik görüşlerini bir kelime dahi değiştirmeden devam ettirmeyi yetersizliğin değil, "istikrarlı" olmanın bir ürünü sayıyor. İstikrarlı olmayı eskiyi olduğu gibi tekrarlamaktan ibaret gören bu yaklaşımlar, somut şartların somut tahlili demek olan Marksist yöntemden hayli uzakta durmaktalar.

Çeyrek asra yakın bir zaman öncesinin söylemlerini "kural"laştırmış ve kendilerini bu kurallar zinciri içine hapsetmiş yapıların, toplumun diyalektik gelişiminin gerisine düşerek çürümeleri, ne "istikrarlılık" ne de başka bir şey adına önlenemez. Bu, Marksizm adına, Marksizm dışı idealist tapınma tutuculuğudur. Çeyrek asır önce şehit düşmüş devrimci önderlerini yeni değerler yaratarak, onların kendi dönemlerinde oluşturmuş oldukları düşünceleri çağın gerekleri doğrultusunda yenileyip aşarak devrimci tarzda yaşatmanın yerine, onların anıt mezarlarına taparak yaşatmaya çalışıyorlar. Bu idealist tutuculuğun, Türkiye devrimci hareketini bir adım dahi ilerletmediğini ve bundan sonra da ilerletemeyeceğini görmeliyiz artık. Bir Çin atasözü, "ilerlemek istiyorsan köklerinden kopmalısın" der. Bu, köklerini inkar etmelisin anlamında değildir. Köklerin ilerlemeni önleyen bağlayan bağlarından, giderek ona tapınca dönüşen tutuculuktan kopmak gerektiğini anlatır. Marx da "gelenekler tarihin geri vitesidir" derken bunu anlatıyor, gelenekçiliğin, tutuculuğun ilerlemenin önünde geriye çekici, geriletici rolüne işaret ediyordu.

Türkiyeli Marksistler, hem ideolojik ve siyasi planda, hem de örgütsel ve eylemsel planda, terörizmle de, reformizmle de aradaki kalın

çizgileri belirginleştirememişlerdir. Neyin terörizm, sekterizm, neyin reformizm olduğu çoğu kere birbirine karışır. Ve hatta bunlar, kendi siyasal içeriklerinden koparılarak, karşılıklı yürek soğutan sövgülerin vazgeçilmez kavramları haline dönüştürülmüştür..

Çevresine on-onbeş kişi toplayan, ya da içinde bulunduğu örgütten bir kaç yandaş bularak ayrılan herkes kendisini Marksist-Leninist örgüt ilan eder. Geçmiş yapıdan farklılığını, adının yanına ya bir "L", ya da "ML" ekleyerek gösterir. Silahlı mücadele adına, bir iki yere bomba atıp duvarlara bir iki slogan yazmakla ve bu sözümona silahlı eylemlerle ne kadar "L" ya da "ML" olduğunu dosta- düşmana ilan (!) eder.

Düne kadar aynı örgüt içinde yoldaş olarak birlikte mücadele edenler, şu ya da bu nedenle aralarında ayrılık çıktığında birbirlerini "karşı-devrimci" ilan etmekte bir sakınca görmedikleri gibi, silaha sarılıp birbirlerine karşı şiddete başvururlar. Üstelik, çoğu kere bunlar, çok basit kişisel sorunlardan kaynaklanan ayrılıklardır. Ama bütün bunlar, Marksizm-Leninizm adına yapılır; yığınların gözünde Marksizm-Leninizme mal edilir. Marksistler bu tür olumsuzluklara karşı doğru ve tutarlı tavırlar geliştirmekten epeyce uzaklaşmışlardır. Seyirci kalma, siyasi fırsatçılık malzemesi olarak kullanma, körükleme gibi tavırlar ortaya çıkabilmektedir. Bütün bunlar, bir ideolojik çürümenin göstergeleridir.

İdeolojik yapıdaki çürümüşlük bütün örgütsel yapılara sinmiştir. İstisnasız bütün örgütlü yapılar bir bunalım ve çürüme içindedir. Kimisi bunun farkındadır; bunalımdan çıkmanın, çürümeyi önlemenin tedbirlerini almak uğraşısı içindedir. Ancak, çoğu kez bunlar idari ve iradi tedbirler olmaktan öteye gitmediği için de geçici iyileşmelerdir ve kısa sürede yerini yeniden bunalıma, yeni sorunlara bırakmaktadırlar. Sorunun ideolojik-teorik kaynaklarına inmek, örgütsel anlamda da bütünlüklü bir yenilenme sürecine girmek gözde büyütülen, "varolanı da kaybederim" korkusuyla yenilenmeye karşı tepki üreten bir ruh haliyle karşılanmaktadır.

Kimisi, çürümenin açık açık farkındadır; ama bunu kabul etmekte, ilan etmekte zorlanır. Kabul etmeye yanaşmaz. Bir şeyin adını çağırmamakla, o şeyin mevcut olmadığına kendisini inandırmaya çalışır.

Ama böyle yapmakla da erozyonun, çürümenin önünü alamadığını, hem kendini hem de başkalarını kandırmaktan başka bir sonuç alamadığını görür.

Kimisi de "bize bir şey olmaz," "bizi hiç bir şey etkilemez" diyerek, kendisini "karantina altına" almış olmanın, nesnel gelişmelerden yalıtılmış bir kasta dönüşmenin rahatlığı içindedir. Ancak, bu kastların çürümesi, dökülmesi çok daha içler acısıdır. İç patlamalar biçimindedir.

Kim, kendi durumu hakkında ne denli "büyük başarı" grafikleri çizerse çizsin, somut durumda bütün örgütsel yapılar polis darbesinden kaçınamamakta, sık sık darbe yemekte, her darbenin ardından yeniden toparlanma çalışmaları —eski yöntem olduğu gibi sürdürüldüğünden— yeni sarsıcı darbelerle akamete uğratılmaktadır. Hiç bir yapı kendini (hiç olmazsa uzun bir süre için) koruma ve geliştirme yeteneği gösterememektedir. Dönüp-dolaşıp sorunun çözümünü iradi tedbirlerde aramak, operasyon darbelerini teknik yetersizliklere, kişisel hatalar ya da eksikliklere, kurallara yeterince uyum gösterilememesine vb. bağlamak, gerçek nedenlere inilip köklü tedbirler alınmasını önleyen olumsuzluklardan biri durumundadır.

Beyinler öylesine daralmış, düşünme ve sorgulamaya ayrılan zaman öylesine kısaltılmış ki, devrimci mücadele saflarında başgösteren kimlik bunalımı araçların fetişleştirilmesiyle giderilmeye çalışılmaktadır. Öyle ki, illegalite ve (gerçek anlamıyla değil, basit eylemlerle isimlendirilen) silahlı mücadele, devrimciliğin, hatta Marksist-Leninist olmanın tek kıstası ve kimliği haline getirilmektedir.

İllegalite olarak savunulan ise, yıllardır deşifre olmuş, polisin bütün yönleriyle bildiği, dar şematik ve kendini yenileyemeyen gizlenme kurallarıdır. Yaratıcılıktan uzak, yığınsal örtüden yoksun, dolayısıyla da yeni güçler, yeni kadrolar ve yeni biçimler üretme yeteneğinden aciz bir illegal yapılanmanın pek şansının olmadığı ve olmayacağı yaşanan bir yığın deneylerle de somutlaşmıştır.

Silahlı mücadele adına ortaya konan eylemler, silahlı mücadeleyi

gerçek içeriğinden ve işlevinden uzaklaştıran, basit, sulandırılmış, hedefi ve amacı doğru tesbit edilmemiş bombalama ve suikast eylemlerinden öteye gidememiştir. Öyle ki, bunlar bile, örgütün adını duyurmak, yaşadığını hissettirmek için arada sırada yeri ve zamanının doğru seçilip seçilmediğine bakılmaksızın yapılan eylemlerdir. Giderek, bunların elinde ve dilinde silahlı mücadele, unutulmaya yüz tutan örgütlerinin adlarını duyurma amacından başka bir şey değildir. Ve zaten bundan başka bir şeye de hizmet etmemektedir.*

Bu türden donmuş, kalıplaşmış, içeriğe uyumsuzluğu açıkça ortaya çıkmış yapılar ve biçimlerle, yeniyi üretmek mümkün gözükmediği gibi, solun yeniden meşruiyet kazanması da çok zordur.

Örgütsel yapıların her bakımdan sorgulanması, amaca uygun araçlar olma özelliğini koruyup korumadıklarının ve amaca uygun araçlar haline getirilmesi için neler yapılması gerektiğinin bilince çıkarılması ve bu bilinçle eskinin aşılması artık zorunlu bir gereksinmedir. Bu gereksinmeden kaçışın hiç bir çözüm üretemeyeceğini, kendi içine kapanmış ve "herşey yolunda" diyerek kendini kandırmakta olan kastlar bile yakın zamanda görecektir.

Anadolu toprağının yetiştirmiş olduğu devrimci filozof Şeyh Bedreddin'in bugün de akıldan çıkartılmaması gereken çok önemli bir tespiti var. Diyor ki Bedreddin, "Bir şeyi hiç unutmayalım: Araçlar amaca uygun olmalıdır. Düşman bizi ayartmak için kulağımıza hep şunu fısıldayacaktır: 'Hayırlı bir amaç uğruna her araca başvurulabilir'. Ne denli zor durumda kalırsak kalalım, bu ayartmalara asla kanmamalıyız. Saygıdeğer amaçlara, ancak saygıdeğer arçlarla ulaşılabilir"[66]

Amaca uyumsuzluğu açığa çıkmış araçlarda, yöntemlerde diretmek ne kadar yanlışsa, amacın soyluluğuna denk düşmeyen, devrimcilerin

---

* Bugün Türkiye'de silahlı mücadele stratejisinin şartlarının varolup olmadığı, sınıf mücadelesinin bugün bir müfreze savaşası başlatılmasına gereksinme duyup duymadığı ayrı bir tartışma konusu ve doğrusu bu tartışma silahlı mücadeleyi bu denli sulandıran örgütlerle yapılacak tartışmalar da değil.

66. R. Fiş, *Ben de Halimce Bedreddinem*, s. 304.

kabul etmemesi gereken yolları, araçları (örgütü ya da partiyi yaşatmak uğruna da olsa) kullanmakta o kadar yanlıştır. Amaç soyluysa, doğruysa buna ulaşmak için her yol kullanılabilir yaklaşımı, kendisini devrimci ilan eden bir kaç grup ya da örgüt-parti tarafından kullanılmış olsa da, toplum nezdinde tüm devrimci harekete mal edilen güvensizliklerin temeli olmaktadır. Amacın kendisi kadar, aracın soyluluğu da gözetilmeli, haksızlığa, baskılara karşı mücadelede başka türden haksızlık ve baskılara zemin oluşturulmamalıdır. Çünkü devrimci hareketin meşruiyet kazanması için sadece amacının soyluluğu, politikalarının doğruluğu yetmez, kullandığı araç, yol ve yöntemleri de saygıdeğer olmalı, haklılığını perçinlemelidir.

Meşruiyet Yeniden Kazanılmalıdır

Türkiye solu genel olarak meşruiyet kaybına uğramıştır. Gerek illegal planda, gerekse açık alanda önemli boyutlarda bir meşruiyet aşınması vardır. Mevcut yapılar kendilerini aşamadığı, kendilerini yenileyemedeği müddetçe, meşruiyet zeminlerinde bir genleşme yaratmak, yığınların gözünde solun meşruiyetini yeniden kazanmak mümkün gözükmemektedir. Meşruiyetin aşınmasında, solun uzun zamandır toplumun gündemiyle değil de daha çok kendi iç gündemiyle meşgul olmasının, iç sorunlarıyla zaman kaybetmesinin yanısıra, dünya çapında sosyalist sistemin çöküşüyle ortaya çıkan geleceğe umut ve güven bunalımının da büyük payı var. Ancak, bunlar kadar önemli bir diğer sorunumuz, hala 1970'li yılların kafa yapısı, eylem ve örgütlenme biçimleriyle aynen devam etmek, bunların basit tekrarlarıyla yetinmektir.

Bugün Türkiye solunun meşruiyet kazanma kapasitesi düne göre daha sınırlıdır. Bu sınırlılık, kuşkusuz, bir zihniyetin, dar perspektifliliğin ürünüdür. 1970'li yılların şartlarıyla örtüşen meşruiyet kazanma yol ve biçimleri bugünün şartlarında dar ve sınırlıdır. Bu darlık ve sınırlılık önce zihniyetlerde aşılmalıdır. Hem illegal alanda, hem de açık ve legal alanlarda kendi meşru haklarının neler olduğunu ve nasıl kullanılacağını bilmeyen yapılarla toplum nezdinde yaygın bir meşruiyet elde edilemez.

Bu alanda önce bir bakış kırılması düzeltilerek işe başlanmalıdır: Bugün Türkiye'de meşruiyet mücadelesinin alanları ve kanalları mı sınırlıdır, yoksa solun bu alanı gereğince değerlendirme yeteneğini sınırlayan zihniyetlerdeki daralma, yapılarda kastlaşma mı söz konusudur? Bana göre sorunumuz ikincisidir.

Meşruiyet mücadelesinin alanları geniştir. Hem illegal mücadele biçimlerinde, hem de legal alanda sol düşünce ve alternatiflerin yığınların meşru talep ve haklarıyla örtüşmesinin bütün olanakları vardır. Sorun bu olanakları gerçeğe dönüştürme, kullanma sorunudur. Bu konuda solun bütününde olmasa da önemli bir kesiminde legal araçlara duyulan güvensizlik, bu araçların insanı "reformizme bulaştıracağı" biçimindeki (ta Lenin'in dönemindeki sol komünistlerin yargı ve endişelerinin taşınmasından doğan) çekinceler, mücadelenin önüne dar sınırlar örmektedir. Aslında araçlara güvensizlik biçiminde dillendirilen bu güvensizliğin altından, biraz irdelendiğinde, kendine güvensizlik çıkmaktadır. Acemilik çıkmaktadır. Uzun yıllar gizlilik koşullarında yaşamış kadroların tek yanlı şekillenmesi çıkmaktadır.

Meşruiyet mücadelesini illegal alan ve illegal araçlarla sınırlamanın yetersizliği ortadadır. Kaldı ki, illegal alandaki (bugün hala gerekli olan) mücadeleyi sağlamlaştırmanın, illegal mücadele araçları ve yöntemlerini yaratıcı tarzda geliştirmenin yolu da yığınların içine gitmek, onlarla yeniden bütünleşmekten geçiyor. Mevcut illegal yöntemler eskimiş, aşınmış, deşifre olmuştur. Yeni yöntemler, yeni araçlar bulmanın esas ustası ise yığınlardır. Bugün, devrimci örgütler tarafından yıpratılmış, işe yaramaz hale getirilmiş illegal yöntemleri de geçmişte yığınlardan öğrenmiştik. Halkın yaratıcı yeteneklerini de içeren, onların oluşturduğu yığınsal mücadele şemsiyesiyle örtüşen ve bundan dolayı da basit bir gizlenmeyi değil, kendi meşruiyetini yaratan bir illegalite yeniden kazanılmadan, bırakalım yığınların devrimci muhalefetini örgütlemeyi, varlık sürdürmek bile artık mükün değildir.

1980'li yıllardaki süreçte gerek devrimci örgütlerin ağır darbeler alması, gerekse yığınların içinde bulunduğu ruh hali, illegal mücadele alanları ve yöntemlerini daha çok bir gizlenme, örgütünü koruma ve

yaşatma amacıyla sınırladı. Bu sınırlılık hergün eskinin biraz daha karikatürize edilmesine yol açtı. İllegal yapılar kendi içine fazlasıyla kapandı. Çok küçük fırsatlar biçiminde de olsa doğan legal mücadele alanları ve araçlarını kullanmakta zorlandı. Bu tutukluk bugün de tümüyle aşılmış değil.

Bundan sonra ne yapılması gerektiğini az çok hepimiz biliyoruz. Ancak, bilmek, kabul etmek kendiliğinden eski yöntemlerin aşılmasını sağlamıyor. Bu darboğazı aşmak için yığınlara gitmek gerektiğini her devrimci bilir ve bunu her fırsatta yazar, söyler. Ama onlara nasıl gidileceği ve onlarla hangi araçlarla nasıl kucaklaşılacağı konusunda, terüddütler, çekinceler, daha açıkçası yeniye açılma korkusu sürmektedir.

Bu çekinceler ve güvensizlik aşılıp içinde bulunulan kısırdöngüden çıkmak gerekiyor. Yeniden açık alanlara çıkmak, oralarda yığınların sorunlarını dile getirmek, onlarla birlikte çözümler, mücadele halkaları oluşturmak ve onlardan bir kez daha öğrenmek gerekiyor. Örgütlenmeyi ve illegal biçimleri dar bir parti çekirdeğinin gizlenmesi anlamından çıkartıp, onlara mal etmek gerekiyor.

Bugün illegalite, yığınsal mücadelenin meşru kanallarını yaratmak ve örgütlemek mekanizması olmaktan çıkmış, bir gizlenme mekanizmasına dönüşmüştür. Birçok kadro, bu dar yapılar içinde kendi yeteneklerine ve kapasitesine olan güvenini bir ölçüde yitirmiş, açık alanlara, yığınların içine girmekten, onların önünde meşru kavgayı açıktan savunmaktan çekinir hale gelmiştir. Sınırlayıcı faktörlerden biri budur.

Bazılarında da illegallik bir "mesleğe" dönüşmüş, açık alanlardaki görevleri üstlenmekten kaçışa gerekçe oluşturmuştur. İllegaliteyi kendisi için yaşam alanı haline getirmiş, *yığınlarla açıktan diyalog kurmak yerine, onları gizli bir noktadan yönettiği hissinin gizli "güvenini" yaşayan bir çok devrimcide illegallik bir fetiş halini almıştır.*

Böyleleri, açık alanlara gitmek, açık alanlarda mücadeleyi sürdürmek, yığınlarla açık diyalog içinde olmak gerekliliğinden sözedildiği yerlerde, hemen "legalizm", "pasifizm" gibi "ürkütücü" kavramlarla

konum savunusuna geçer. Oysa, bu türden bir illegalliğin pasifizmin bir başka adı olduğu açıkça ortadadır.

Bir kez daha belirtmek gerekir: Devrimci mücadelenin güçlenmesi ve yığınsallaşması için açık alandaki kavga çok daha zor bir kavgadır. Çünkü açık alan, yasal çerçeve ile korunma altına alınmak değildir. Açık alan, devletin kendisini halk yığınlarına karşı koruma altına alan kanunlara rağmen, onları engel oluşturduğu her yerde çiğneyerek, yığınların haklı, diğer deyişle meşru taleplerini ve mücadelesini örgütleme alanıdır. Kavganın her türlü zorlukları bu alanda mevcuttur. Düşmanla doğrudan ve açıktan kapışma, düşmanın doğrudan açık hedefi haline gelme alanları da yine açık mücadele alanlarıdır. Nedir bu alanlar? Fabrikada işçinin işverene, devlete karşı meşru taleplerinin, mücadelesinin sözcülüğü, önderliğidir. İşçi temsilcisi, sendikacısı, işyeri komitesi ya da konseyinin elamanıdır. Okulda haksızlığa, baskıcı eğitim sistemine karşı öğrencilerin demokratik-akademik ve politik mücadelesinin, eylemlerinin organize edilmesinde, gençlik kitlesinin harekete geçirilmesinde başçeken öğrencidir. Gençlerin akademik, demokratik ve politik derneklerinin, birliklerinin oluşumunda aktif olarak yer alandır. Mitingde, yürüyüşte, yığınlara açık toplantılarda, panellerde yer alan —konuşan— örgütleyendir. Seçimlerde, yığınsal mücadele kampanyalarında görüş, öneri oluşturan; eylem, kampanya örgütleyen, propaganda ve ajitasyon yürütendir. Semtlerde, bölgelerde yerel kitle inisiyatiflerinin oluşturulmasına, yerel bölgesel sorunların tartışılıp mücadele programlarının oluşturulmasına katılandır vb. Kısacası, canlı hayatın her alanında aktif, bilinçli, örgütleyici bir özne olarak var olmaktır. İllegalliği gizlenmeye dönüştürmüş bir yapının, kendine kurduğu dar, küçük gizli dünyası içinde bütün bu alanları yönetmeye kalkmasının geçerli hiç bir yanı kalmamıştır. Devrimci yapının her bir elemanı, bulunduğu alanda, o alanın öne çıkan görev ve sorumluluklarını üstlenerek, hayatın yığınlarla birlikte üretilmesinde aktif ve açık olarak var olamadığı müddetçe, ne kendini özgürleştirebilir, ne de yığınların özgürleşme mücadelesine önderlik edebilir. Ne de, yığınsal meşruiyet kazanabilir. Eğer devrimci, riskleri ve zorlukları değil, yığınlara ulaşmayı ve yığınlarla canlı diyalog içinde olmayı bir

ölçü olarak alıyorsa, devrimci mücadeleyi yığınlardan kopuk bir gizlenme olarak değil, tersine mümkün olan her fırsatta açık kavga alanında olmak olarak görmelidir.

Bu alanlarda geniş meşruiyet zeminlerine ve yığınların desteğine ulaşmış bir hareket ya da yapılanma açısından yasallık olsa da olur, olmasa da olur. Çünkü Türkiye koşullarında yasallık hiç bir güvence getirmemektedir. Yasal siyasal partilerin kapatılması, üyelerinin tutuklanması sıradan bir olaydır. O nedenle, siyasal bir partinin kendini idame ettirebilmesi için yasallığın herhangi bir garantisi yoktur. Tek garanti geniş bir meşruiyet zeminidir. Yığınsallaşmadır. İllegal yapının koruyucusu da yine bu meşruiyet ve yığınsallaşmadır. Geniş ve güçlü bir meşruiyet zeminine sahip olmadan, dolayısıyla yığınsal bir güç olmadan ne yasallık ne de yasadışılık kendi başlarına örgütlenmenin sürekliliği için yeterli teminatlar değildir. Yığınsallaşmadan yoksun bir illegalite, somut deneylerden de görüldüğü gibi, yaz-boz tahtasına dönmekten kurtarılamıyor.

Öte yandan yığınlar nezdinde meşruiyet kazanmamış, onların benimseyip sahip çıktığı bir güç haline dönüşmemiş bir örgüt ya da partinin yasallaşmasının da bir anlamı yoktur. Sadece yasal çerçevenin sunduğu olanaklara dayanılarak kurulan yasal partilerin yine bir başka açıdan sadece kendi varlıklarını —o da düzenin izin verdiği ölçüde— korumaktan başka bir işe yaramayacakları açıktır. Bilindiği gibi burjuva düzen, başı dara düştüğünde kendi yasallığını sık sık çiğnemekte, kendini halka karşı güven altına almak üzere oluşturduğu yasalar ve güvenlik çemberleri bile ona yeterli gelmemektedir. Çünkü burjuva devlet bir hukuk devleti değildir.

Temellerine güvenemeyen sistem kendi hukukunu bile sık sık çiğnemekten, zoru asli dayanağı haline getirmekten başka çare bulamamaktadır. Bu bakımdan, yığınsallaşma ve geniş bir meşruiyet kazanılmasında önemi tartışılmaz olan yasal mevzilerin ve araçların kullanılması perspektifi özü itibariyle burjuva sisteme bir saldırıyı, yığınları sistemi aşan bir muhalefete yönlendirmeyi içermek zorundadır. Meşru mücadelenin yasal imkanları ve araçları bu özle değerlendirilmediği müddetçe, legalizmle legal mücadeleyi birbirine karıştıran ya-

nılgılı bakıştan kurtulmak zordur.

Kuşkusuz, burada ayraç sözde ve vurguda altı çizilen devrim, devrimci eylem sözcüklerini kimin ne kadar sıklıkta tekrarladığında değil, meşru sosyalizm mücadelesini yığınlara mal etmede gösterilecek doğru, devrimci politik-pratik tavırda belirginleşecektir.

Türkiye solunda "legalizm", "reformizm" damgasını sık sık kullanan, ne var ki, nesnel şartlara uygun olup olmadığına, yığınları kucaklayıp kucaklamadığına, amaca uygun eylemler niteliği taşıyıp taşımadığına bakmaksızın bir-iki bombalama, tarama eylemiyle devrimci olunacağını sanan örgüt ya da "ordu"lu örgütlerin siyasal-kitlesel pratiğine bakınız; özü itibarıyla legalizm çerçevesini aşmadığını görürsünüz. Çelişki gibi görünmesine rağmen, gerçek durum budur. Onca keskin söylem ve "ordu"lu, "gerilla"lı mücadele sürdürdüklerini iddia eden bu siyasal yapıların kucakladığı toplumsal muhalefet kesiminin boyutu ve siyasal pratiklerinin içeriği legalizm sınırlarını aşmamaktadır.

Bir kez daha sorun, araçların kendi başına ifade ettikleri anlamda değil, hangi amaçla nasıl kullanılacağı, amaca uygun düşüp düşmediği ve burjuva sisteme bütünlüklü saldırıda işe yarayıp yaramayacakları noktasında düğümlenmektedir. Sisteme karşı mücadele bir tek cepheden ve aslileştirilmiş bir tek araçla saldırıyı değil, bir çok cepheden bütünlüklü saldırıyı içeriyorsa, sınıfın zeminlerine dayanan ve toplumsal yaşamın tüm alanlarını kapsayan yığınsal bir muhalefet hareketinin aslileştirilmiş bir tek biçim ve araçla örgütlenemeyeceği açıktır.

Burjuva sisteme karşı toplumsal yaşamın tüm cephelerinden bir saldırıyı içeren yığınsal bir muhalefet hareketini örgütlemek derdi olmayan sol grupların, sadece kendini örgütleyen ve dar silahlı grup eylemleriyle yetinen pratiğinin altında (bilincinde olsunlar ya da olmasınlar) pasifizm, kolaycılık, kendini sınırlama yatmaktadır. En keskin, en sert tavır ve sözlerin altında gizli bir pasifizmin yattığı, tarihin de çok kez tanık olduğu bir durumdur. Nitekim, onca keskin lafza ve görüntüye rağmen, yirmi küsur yıldan fazladır uygulayageldikleri ve

kendileri açısından bir simgeye, bir amentüye dönüşmüş olan "silahlı propaganda savaşı" biçimiyle herhangi bir ilerleme gösterememiş olmaları bu sınırlılığın tarihsel-deneysel kanıtıdır. Bu darlığın, sınırlılığın ideolojik boyutu, halk adına iktidarı fethetmeyi bir grup önder kadronun görevi olarak çizen "öncü savaşı stratejisi"dir. Bunlar, halkla birlikte özgürleşme mücadelesine değil, halkı "kurtarmaya" hazırlanmaktadırlar. Her "kurtarıcı"nın kurtardığı insan-kitle üzerinde "hak" iddia etmesi gibi, bunlar da halkı "gütme" ve halk adına egemenliği kendi ellerine alma "hakları"nın olduğu düşüncesiyle, halkın içinde etken ve önder olmaya değil, halkın üzerinde egemen olmaya çalışırlar. Bu egemenlik anlayışı onları, bugün kendi bünyesinde, yarın geniş yığınlar içinde, egemenliklerini sorgulayan, kabul etmeyenleri şiddete başvurarak tasfiye etmeye götürür. Sol tasfiyecilik, bu yapılarda özgür düşüncenin, beyinlerin özgürleşmesinin önünde en büyük engeldir. Aslında bu tip yapılar "halkı özgürleştireceğiz" demelerine rağmen, pratikte özgürleşmeden korkarlar. Çünkü her özgürleşme eleştirel sorgulamayı gerektirir. Bu durumda otoritelerinin sarsılacağından korktukları için, özgürlükten korkarlar. Kısacası, sekterlikleri ve darlıkları, bu çarpık devrim anlayışlarının bir yansımasıdır.

Bu sınırlılık ve kendine yetme mantığı, bir başka açıdan bakıldığında kendini örgüt fetişizmi olarak ortaya koymaktadır. Savaşımda bir araç olan örgüt, kendi başına bir amaca dönüşmekte, örgütlülük adına savunulan düzey en iyi durumda örgütüne "kutsal bir dergaha" bağlanır gibi tapmaktan öteye gitmemektedir. Örgüt ve örgütlenme yığınları mücadeleye kazanmanın, onlarla birlikte sosyal-siyasal pratiği örgütlemenin aracı olmaktan çıkınca, halk yığınlarından kopuk bir kasta dönüşmesi en mükemmel programlarla bile önlenemez. Bu nitelikteki araçlarla —kendisini amaç olarak ortaya koymuş araçlarla— sosyalizm mücadelesini meşrulaştırmak, devrimci hareketin toplumsal meşruiyet zeminlerini genişletmek mümkün değildir. Tersine, somut sonuçlarıyla da görüldüğü gibi, devrimci sol örgütlerin marjinalleşmesinde, kitlelerden kopuk kastlara dönüşmesinde örgüte tapınç düzeyinde başgösteren fetişizmin büyük rolü vardır.

Örgüt ve örgütlülük, Marksist teorinin canlı klavuzluğunde, değişen sosyal, siyasal şartlara uygun olarak sürekli eleştirel bir yenilenme ve amaca uygun araçlar düzeyinde yetkinleştirme bilinciyle ele alınmalı; eskimiş kendine ayak bağı olmaya başlamış biçimler, yöntemler süratle değiştirilebilmelidir. Herşeyde olduğu gibi, örgütlenmenin diyalektiği de bunu gerektirir.

Türkiye sol hareketinin bu konuda çok yavaş ilerlediği, hatta örgütlenme ve örgütlülüğün zenginliği, çeşitliliği bakımından toplumda gelişen biçimlerin de gerisine düştüğü, halk yığınlarının yaratıcılığından öğrenmeyi uzun zamandır terkettiği açıkça ortadadır. Bu nedenle, devrimci örgütler yaş ortalaması olarak gençleşmekle birlikte zihniyet olarak, bakış açısı olarak eskiyi aşamamaktadır. 20 yaşında, 25 yaşında genç militanların dar sol yapılar içinde kazandıkları kafa yapısı çeyrek asır önce ileri sürülmüş fikirlerle dondurulmuş, kalıplaştırılmıştır. Onun için bir çok devrimci örgütün saflarına genç insanların katılımı belirgin bir yenileşme ve dinamizmle el ele yürümüyor.

Toparlayacak olursak, meşruiyet kazanma mücadelesine "yasalcılık", "legalizm" vb. kalıplaşmış önyargılardan kurtularak açık alanda burjuva sisteme karşı bir çok cepheden bütünlüklü bir saldırı politikasını hayata geçirecek koordineli bir toplumsal örgütlenme ve eylem bütünlüğü olarak bakmak gerekir. Artık, "dar çekirdek kadro" etrafında örülmüş illegal parti ya da örgüt yapılarının kendi doğrultularındaki gelişimiyle toplumsal yaşamın tüm alanlarını ve zenginliğini kapsamaya yetmediğini ve yetmeyeceğini görmeliyiz. Örgütlenmede çeşitliliğe ulaşmak, yasal, meşru örgüt biçimlerinden (legal parti, sendikalar, dernekler, birlikler, konseyler ve komiteler, yerel örgütlülükler vb.) koordineli bir toplumsal muhalefet birliği yaratmak perspektifiyle bakmak gerekir.

Yasaklamaları ve engellemeleri aşmada, toplumsal meşruiyet kavgasında Türkiye'de yasal parti, yayın, gazete, birlikler vb. faaliyetler önemli bir deney birikimi oluşturmuştur. Örneğin HEP'in kapatılma girişimleri karşısında var olan potansiyelini başka isimler altında to-

parlayarak (ÖZDEP, DEP gibi) mücadelesini sürdürme politikası, yasal engellerle mücadele bakımından önemli bir taktik politikadır. Kuşkusuz, bu partilerin programatik politik içerği ve eylemsel aktivitesi kapitalist sisteme karşı bütünlüklü bir saldırıyı içermemektedir. Bu nedenle yasal engelleri aşma mücadelesi de düzen sınırları içerisinde yasal boşluklar ve çelişkilerden yararlanma, etkisizleştirme gibi politikalardan oluşmaktadır. Ancak, böyle de olsa, engellerle mücadele ve kendine meşru alan yaratmak kararlılığı bakımından, pratik diğeri önemlidir.

Türkiye sol güçlerinin önünde de böyle bir pratik kararlılığı göstermek görevi durmaktadır. Yasal engeller, caydırıcı baskılar karşısında, yasal alanları, "sistemden bağımsız örgütlenmek" adına illegaliteye çekilerek terketmek çözüm değildir. Yeni biçimler ve taktiklerle, yığınlar içinde kazanılan meşruiyet zeminleriyle yasal engelleri aşmak, yasaları işlevsiz kılmak ve toplumsal meşruiyetin alanını sürekli genişletmek yükümlülüğümüzün olduğu bilinciyle hareket etmeliyiz. Bu bağlamda, sınıf zeminine dayanan bir toplumsal mücadele ve sistemin bütün temellerine (ekonomik, politik, kültürel, ideolojik, sanatsal, ekolojik) eleştirel saldırı ve sosyalist alternatifin oluşturulması görevini kararlı ve ısrarlı bir pratikle omuzlamak, devrimci Marksistlerin ertelenemez görevidir. Çağın eleştirel ve eylemci tanıklığı, başka türlü başarılamaz.

Örgütsel Yeniden Yapılanmada Prensiplerimiz Neler olmalı?

Buraya kadar yapılan eleştirel değerlendirmelerdeki amaç, günümüzün bolşevik yapılanmasının hangi nitelikleri taşıyacağı (ya da taşıması gerektiği) konusunda belli sonuçlara varmaktır. Kuşkusuz, "kesin" tanımlama ve belirleme, içinde belli bir kalıplaştırma zaafını da taşır. Eski kalıpları aşarken kendimize yeni kalıplar yaratmamak için, örgütlenmeyi de kendi diyalektiği olan canlı bir gelişim süreci o-

larak görmeyi hatırdan çıkarmamakta yarar var. Köşeli tanımlamalar içinde kalıplaşmayı barındırıyor diye, sorunlar, ihtiyaçlar belirsizliğe de terkedilemez. Ancak, örgüt ve örgütlenme diyalektiğine uygun canlı, eleştirel bir bakış yerli yerine oturtulabilirse, hem kalıplaştırmalardan hem de belirsizliklerden kaçınmak mümkündür. Bu bakışı somutlaştırmak için, örgütlenme teorisini başlı başına bir problematik olarak ele almak gerikiyor. Böyle bakılmadığı zaman, bugün Türkiye sol hareketinde (başka ülkelerde de görülüyor) ortaya çıkan eğilimlerde görüldüğü gibi, bugünün somut sorunlarına tarihten yanıt arama yanlışlığına düşülür. Deniyor ki, parti konusunda Rosa Lüxemburg'un görüşleri doğru çıktı, o zaman şimdi de Roza'nın dediği gibi yapalım. Ya da bir başkası; Troçki'nin görüşleri doğruydu, Troçki'yi yeniden okumalıyız. Ya da Mao yeniden keşfediliyor vb.

Gözlerimizin önünde bugünün gerçekleri durunken ve her dönemde Marksistler kendi çağının eleştirel tanığı ve devrimci aktivistleri olmaları gerekirken, bugünün sorunlarına, yeni olgularına, Lenin'den, Rosa'dan, ya da Troçki'den, Mao'dan tanıklık beklemek en hafif deyimiyle büyük bir yeteneksizlik demektir. "Önce Leninistlerdik, ama olmadı, şimdi biraz da Troçkist, Maoist, ya da Rosaist olalım" türünden hafif yaklaşımlarla sorunlara çözüm bulmaya çalışan eğilimler, bir türlü kendisi olamayan, bugüne bir türlü gelemeyen, geçmişte yaşamayı sürdüren eğilimler olarak kalmaya kendi kendilerini mahkum etmektedirler. Lenin, Rosa, Troçki ve Mao kendi çağlarının, yaşadıkları ülkenin nesnel olgularının tanıklığını yaptılar. Çözümlemeleri, önerileri, taktikleri bugünkünden farklı bir dünyanın ve tarihsel dönemin eleştirel tanıklığına dayanıyordu. Bu tanıklıkta (bütünüyle yanılmazlık sözkonusu olamaz) kimisi daha az, kimisi daha çok yanılmış olabilir. Ama bizler bugünün tanıklığını onların yapmasını beklersek, bütünüyle yanılmış olacağız. O nedenle, tarihten ders çıkartmak, tarihi önderlerin yanılgılarından da, doğrularından da öğrenmek, onların söylediklerini, yazdıklarını bugün olduğu gibi tekrarlamak biçiminde olmamalıdır. Kuşkusuz, bugüne tarihin omuzlarında geldik. Ama tarihe materyalist bir gözle bakamaz, ondan gereken dersleri çıkartamaz, tarihin bugünle bağını çağımızın eleştirel tanıklığıyla kuramazsak, tarihin tepesine çöker kalırız.

Bu çalışmamızda, buraya kadar işlenen konulamalarda tarihsel deneylerin ortaya çıkardığı gerçekler, kapitalist sistemin kazandığı yeni boyut ve hangi temeller üzerinde yürüdüğü, işçi sınıfının evrensel boyutlu mücadele sorunları, Türkiye işçi sınıfının nesnel durumu, var olan devrimci örgütlerin durumu ve ihtiyaçlar az-çok netleşmiş durumda. Bundan hareketle örgüt teorisini bir problematik olarak ele alırsak, önümüzde şöyle sorular belirecektir:

1. Bugün hala, "profesyonel devrimciler örgütü", "dar, sıkı çekirdek örgütü" yaklaşımıyla gitmeli mi? Bolşevik partinin devrim öncesi prensipleri bugün hala tekrarlanmalı mı? Dar bir kadroyla, koskoca bir toplumsal mücadeleyi çekip çevirmeyi, toplumu "yönetme"yi düşünmek doğru mu?

Bu gibi sorularda, yüzeysel bakışla sorun genellikle şöyle ele alınıyordu: Devrim öncesi koşullarda bir kitle partisi olmak, kitle partisini savunmak mümkün değil. Dar, aktif bir liderler örgütü kitleleri yönlendirebilir; devrimden sonra kitle partisine dönüşebilir. Bizim de öteden beri tekrarladığımız bu bakış, Leninist partiyi ilkesel-yöntemsel kalıplar biçiminde ele almamızdan kaynaklandı.

Lenin profesyonel devrimciler örgütüne çok vurgu yapmış, parti konusunda iradeciliği fazla öne çıkarmıştı. O dönemde, Lenin'in bu iradeciliğini eleştiren Roza ise, kitlelerin kendiliğinden mücadelesinin önemine ağırlık veriyor, parti konusunda daha geniş ve belirleyicilik yüklenmemiş bir bakışı savunuyordu.

Lenin'le Rosa arasındaki önemli fark, iki ayrı verili durumun üzerine kurulan örgüt perspektifinden doğmuştu.

Rusya, kendiliğinden kitle hareketinin, grev eylemlerinin yaygın olduğu bir dönemden geçiyordu ve Lenin, böyle bir mücadelede eksikliği hissedilen şeyin, ihtiyaç duyulan örgüt biçiminin sıkı, disiplinli dar bir devrimciler örgütü olduğu kanaatine varmıştı. Bunun için, "Bize bir devrimciler örgütü verin Rusya'yı yerinden oynatalım!" diyordu.

Almanya'da ise, geniş, onbinlerce üyesi bulunan, milyonları kucaklayan, günlük gazetesi ve yetmişten fazla yayını bulunan bir

Sosyal Demokrat Parti (komünist parti) ve sendikalar vardı. Ne var ki, kendiğinden kitle eylemleri, grevler pek olmuyordu. Eksikliği hissedilen şey yığınların kendiliğinden inisiyatifinin, hantallaşmış gevşek parti ve işçi örgütlerini harekete geçirecek devrimci atılımıydı. İşte, Rosa da buna dikkat çekerek, çubuğu kendiliğinden hareketin önemine büküyor ve "bize kitlelelerin kendiliğindenliğini verin devrim yapalım!" diyordu. Bu iki ayrı verili durumdan çıkan iki farklı perpektif, örgütlenme teorisinin, örgütlenme biçimlerinin bütün alanlarında yansımasını buldu.

Peki, Türkiye işçi sınıfı hareketi açısından verili durum nedir?

Türkiye'de, ne Rusya'da olduğu gibi yaygın, kitlesel kendiliğinden hareketler var, ne de Almaya'da olduğu gibi milyonlarca taraftarı olan onbinlerce üyesi bulunan geniş bir işçi partisi var. Tarihsel, konjonktürel süreç olarak da hem Rusya'nın, hem de Almanya'nın 1900'lerin başında yaşadığı süreçten çok farklıyız.

Türkiye'de devrimci olan, devrimci olduğunu söyleyen bir dizi örgüt ve parti var. Legal kurulmuş sosyalist partiler var. Ancak, bunlar dar, küçük ve hemen hemen tümü de adına hareket ettiklerini söyledikleri kitlelerden önemli ölçüde kopuklar. Sendikal örgütlenme (işçi sınıfının sayısal olarak çoğunluğunu kapsamıyor olmasına rağmen) mevcut, ama bölünmüş, burjuva etkisine alınarak bürokratik kurumlara dönüştürülmüş. Tabanın zorlamasıyla sendikal yönetimler kimi radikal çıkışlar yapıyor olmasına rağmen, militan bir sendikacılık hareketi yok. İşçi sınıfı ve halkın kendiliğinden hareketleri, eylemleri yer yer boy veriyor ama dar alanlarla sınırlı kalıyor; emeğin kitlesel çoğunluğunu kapsayarak yaygınlaşmıyor. Örneğin, işçi sınıfının "özelleştirme" vurgununa karşı mücadelesi içten içe yayılma eğilimi taşıyor olmakla birlikte, tüm emekçi toplumun ortak bir savaşım halkası haline gelebilmiş değil.

Henüz örgütlü savaşımın mücadele organları düzeyinde değil ama, Türkiye'de toplumun hemen her kesimi çeşitli biçimlerde, mesleki örgütlenmeler, dernekler, cemiyetler ve vakıflar biçiminde bir örgütlülüğe sahip. Özellikle de entelektüel emek güçlerinin, tabiplerin, mühendislerin, çağdaş hukukçuların, eğtimcilerin, çağdaş yazar ve gazetici-

lerin mesleki örgütlenmeleri, önemli bir demokratik potansiyel olarak hızla siyasallaşıyor, demokrasi mücadelesinin güncel siyasal talepleri etrafında bir aktivite gösteriyor. Şu sıralarda büyük bir hareketlilik içinde olan memurların sendikalaşma mücadelesi, dar anlamdaki sendikal mücadeleyi aşan bir potansiyel taşıyor. Kadın dernekleri, çevre koruma örgütleri, insan hakları dernek ve vakıfları, yardımlaşma-dayanışma dernekleri, kültür-sanat merkezleri biçimindeki dernekler vb. sayısız, küçük-büyük örgütlenmeler var.

Öte yandan, (halk demokrasisinin-sosyalizmin) bugünden uç vermiş toplumsal taban örgütlenmeleri olarak görülmesi gereken işçi sınıfının işyerlerinde komiteleşme, konseyler hareketi, çeşitli sorunlar üzerine kurultay, panel çalışmaları, bilinçli kesimlerle kendiliğindenliğin buluştuğu alanlarda hızla çoğalmaya başlayan yerel inisiyatif platformları, özelleştirmeye karşı mücadele komiteleri, sınıf mücadelesinin duyduğu örgütlülük ihtiyacına cevap arayan biçimler olarak gelişiyor.

O nedenle bizim sorunumuz ne kendiliğinden hareket beklemek, ne de kendiliğinden harekete önderlik etmek için dar, sıkı profesyonel bir çekirdek yaratmaktır. Bizim sorunumuz, kendiliğindenlikle yığınların kendi örgütlülüğünün iç içe olduğu bir toplumsal hareketi, onların bu kendi örgütlülüğünü bozup-dağıtmadan, kalıplara ilkelere dökmeye çalışıp daraltmadan, siyasallaştırmak, ortak bir hedef etrafında koordineli bir toplumsal muhalefet hareketine ulaştırmaktır. Bunun için esas sorun; yığınlarla ve onların öz örgütleriyle doğrudan diyaloğa dayanan, her birinin kendi özgül alanında ürettiği talepleri ve mücadele programlarını genel bir doğrultunun ve devrimci toplumsal muhalefetin ayrılmaz bileşeni haline getirerek genelleştiren siyasal önderlik misyonunu gerçek anlamda ve savaşım içinde omuzlamaktır.

Tüm bunların yanında, içinden geçtiğimiz süreç hem dünya çapında hem de ülkemizde işçi sınıfının radikalleşmesini zorunlu kılıyor. İşçi sınıfı radikalleşiyor. Toplumla arasında kurduğu "soyal devlet" köprülerini atan sistem, sermayenin sömürüsünü ve saldırılarını azgınlaştırmıştır. Sistemin bizzat kendisi, "sosyal barış", "toplumsal uzlaşma" zeminlerini bitirmektedir. Sendikalizm, burjuva devletin baskı ve terö-

rünü öne çıkaran politikalarıyla etkisizleşmektedir. Türk-İş gibi bir sendika yönetiminin düne göre daha radikal söylemler kullanmasının altında da işçi sınıfında başgösteren radikalleşme eğilimi yatmaktadır. Dün, iki temel sınıf arasında "uzlaşma" köprüleri kurmaya çalışan sosyal demokratlar da, sosyal reformistler de hızla köprünün öte yanına geçerek sistemle bütünleşmektedirler.

İşçi sınıfının üretim süreci içinde memuruyla, mühendisi, teknikeri, tasarımcısı, doktoruyla eklemlenerek, bir genel emek ordusu oluşturan toplumsal bileşiği, radikalleşmenin öznel temelini güçlendiriyor. Devletin ekonomide küçültülmesi, özel sermayenin ve uluslararası tekellerin bütün kamusal birikimlerini emerek herşeyi özelleştirme kapsamına alması, giderek eğitimcisini, doktorunu, mühendisini, mimarını sermaye ile ücretli emek ilişkisi içine sokuyor. Genel ara katmanların ekonomideki varlıkları hızla eritiliyor; mülksüzleştirme yaygınlaştırılıyor. Terör hukuku, devletin asli dayanağı haline gelmiş durumda. Parlamenter temsili sistem fiilen tıkanmış, "parlamenter demokrasi" denen şey giderek tarihe karışmaktadır. Bütün bunlar, bir yandan kapitalist sistemin çürümüşlüğünü açıkça ortaya koymakta, öte yandan işçi sınıfı ve emekçi halkın sistemden radikal kopuşunu hızlandırmaktadır.

İşçi sınıfının radikalleşmesi, doğrudan sınıf bilincinin başını çektiği bir kopuş değildir; ancak, sistemin itilimi olmakla birlikte, bilinç ögesinden tümüyle yalıtık da değildir. Bu kendiliğinden radikalleşme kendi bilincini de içermekte, sistemden köklü kopuşu bilinçli ve yeni bir toplumsal sisteme geçiş tarzında örgütlemenin nesnel ve öznel temellerini güçlendirmektedir.

İşçi sınıfının kendi hareketi ve varlığı radikal konum almayı nesnel olarak gündemleştirirken, bu radikalleşmenin küçük burjuva radikal akım ve örgütlere (silahlı devrim, dar profesyonel örgütün iktidarı silahla fethetme yaklaşımını savunan örgütlere) belirli bir akışa yönelmemesi, tersine bu tip hareketlerin giderek güdükleşip erimeleri de gösteriyor ki, bu radikalleşme eğilimi sağlıklı ve çağdaş temellerde bir bolşevikleşme için güçlü zeminler sunuyor. Sınıf içindeki zeminlerini (toplumsal uzlaşma) hızla kaybeden reformist sosyalistlerle, küçük

burjuva radikalizminin aynı dönemde ve birbirine yakın ölçülerde güdükleşip erimesi, sınıfın da radikalleşmesinin sağlıklı temellerde oluştuğunu gösteriyor.

Radikal küçük burjuva hareketler, yeni sosyal hareketler (feministler, çevre hareketleri, insan hakları mücadeleleri vb.) kendilerini radikalleşen sınıf hareketinin etrafında bulmak zorundalar.

İşte bu verili koşullarda ihtiyacı duyulan yeni tip bolşevik örgütlenme, ne "dar profesyoneller örgütü", ne de "geniş gevşek bir kitle partisi" yaklaşımıyla ele alınamaz.

Yeni tip bolşevikleşme, sınıfın radikalleşen hareketi ve varlığı içinde aranmalı, orada oluşturulmalı; "dar yapı"sına ya da "geniş"liğine, bu hareket damgasını vurmalıdır. Çağdaş işçi sınıfının uç veren ve gelişme eğilimi gösteren sistemden radikal kopuş hareketini, önceden oluşturulmuş köşeli dar kalıplara dökmeye çalışmak ne kadar yanlışsa, hantal, gevşek, her türlü eğilimin bir aradaki koalisyonuna dayanan, savaşma yeteneği ve kapasitesi düşük bir "geniş parti" yaklaşımına tahvil edip pasifleştirmek de o kadar yanlıştır. Bize gerekli olan, genel emek sınıfı hareketinin içinden yeniden doğmak, onlarla canlı bir diyalog içinde olmak, onlardan öğrenmek, onların gereksinim duyduğu partiye biçim vermek, onda kendisini ifade etme hakkına olanak tanımaktır. Bu süreçte, partinin, ya da çağdaş işçi sınıfının ileri, bilinçli unsurlarının, önderlerinin yapıcı, ilerletici yaklaşımı kitlelerin "sağduyu"sundaki doğru düşünme ögeleri, gelenceksel önyargılardan, burjuva etkilerinden ayrıştırmaya çalışmak, özgürleşmelerine ve örgütlenmelerine doğrudan katılmak, destek olmaktır. Hareketin dışında oluşturulmuş ilkelerin, programların sınıfa empoze edilmesiyle, direktifler, talimatlarla bu görevin başarılamayacağı bilinmelidir.

2. Örgüt, felsefesinin temeline neleri oturtmalıdır? Örgütlenmede merkezine neyi alacaktır? "Öncü parti" yaklaşımını mı, öncü sınıfın partisi yaklaşımını mı, amacı mı, aracı mı, insanı mı, edilgen bireyi mi? Dar kadro örgütlenmesini mi, yığınları mı, "öncünün" kendini örgütlemesini mi, yığınların örgütlenmesine önderliği mi? vb.

Çağımızın bolşevik örgütlenmesine "öncü parti", "öncünün öncüsü" yaklaşımıyla değil, öncü sınıfın partisi yaklaşımıyla bakılmalıdır. Örgüt felsefesi, insanı temel almalı, örgütlenmeyi, aynı zamanda insanın özgürleşmesinin bir aracı, ona giden yolda kullanacağı vazgeçilmez diyalog mekanizması olarak görmelidir. Egemen sömürücü sınıflar tarafından yıllardır ezilen, baskı altında tutulan insanın, içinde bulunduğu eziklik psikolojisini yenecek, onları yeni bir yaşamın kurucuları, tarihsel özneleri olarak görecek ve eğitecek bir önderlik yaklaşımını esas almalıdır.

3. Sınıfsal planda, hala geleneksel işçi zeminiyle yetinmek doğru mu? İşçi sınıfının bugünkü toplumsal bileşimini esas almak gerekmez mi?

Bu sorulara çağımızın yeni tip bolşevik örgütlenmesi, işçi sınıfının üretim sürecinde oluşan toplumsal bileşiğini kapsayarak cevap vermelidir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, emeğin tanımı değişmiş ve bileşenleri zenginleşmiş durumdadır. Kolektif emek (yani geleneksel işçi) üretim sürecini tek başına belirlemiyor. Bütünlüklü toplumsal üretim sürecini, genel emek gücü, yani entelektüel emekle kolektif emeğin bütünlüğü belirliyor. Teknolojinin, makinaların üretimde kullanılması, bilimsel emeğin mevcut üretim sürecinde bir ücretli emek durumuna getirilmesi, kolektif işçiyle, bilim emekçilerini üretim sürecinde birbirine eklemlemektedir. Bu eklemlenme Türkiye'de de gelişen ve geleceği belirleyecek temel eğilim durumundadır. Bu somut nedenlerden dolayı, bugüne kadar alışılmış deyimle "işçi" ya da "proleter" tanımı tek başına üretim sürecinin bütün emek gücünü ifade etmiyor. Genel bilimsel emeğin, yeni "doğa bilimlerinin teknolojik uygulaması"nın gerçekleştiği ve üretim sürecinin bir ögesi haline getirildiği bütün alanlarda, geleneksel kol emekçileri devindirici güç olmaktan çıkıyor. Bu üretim alanlarında üretim sürecinin bütünlüğünde ve denetlenmesinde geleneksel kol emeğiyle entelektüel emeğin "genel emek gücü" biçiminde eklemlenmesi devinim sağlıyor. Dolayısıyla,yeni bir üretim tarzına geçiş için, eski üretim ilişkilerinin yıkılması eyleminde de genel üretici güçler temel rol oynayacaktır. Bu bileşiğin, biri ya da

ötekinin sayısal olarak çoğunlukta olması, üretim sürecinin devindirimesi ya da durdurulması bakımından herhangi birinin lehine ya da aleyhine bir durum yaratmayacaktır. Eklemlenme olayı her iki durumda da aynıdır ve ortak bir role sahip olacaklardır.

İşte, çağımızın bolşevik partisi, bu genel emek gücünün partisi olmak durumundadır. İşçi sınıfının partisi söylemi de bunu ifade etmeli bu kapsamda kullanılmalıdır. Bu anlamda, eskiden bir mühendis, doktor, eğitimci, mimar, ya da hukukçu için söylenen "küçük burjuva aydın" nitelemesinden hareketle; "partinin kapılarını işçilere sonuna kadar açmalı, ama aydınlara, entelektüellere dikkat etmeli" uyarısı, çağımızın bolşevik partisinin uyarısı olmamalıdır. Kuşkusuz, bu bilim emekçileri dediğimiz aydınlar dün de partide yer alması gereken unsurlar olarak görülüyordu. Ancak, bunların "sınıf intiharı" yapmaları bekleniyor, proletaryanın özellikleri ve bakışını özümleyerek gelmeleri isteniyordu. Oysa bugün, üretimde ve mücadele alanlarında kolektif emekçiyle eklemlenen bu bilim emekçileri, partinin temel sınıfsal güçleri arasında görülmelidir. Sistem tarafından ücretli emek içerisine çekilen bilim emekçileri, "sınıf intiharı yapması" gereken "küçük burjuvalar" olarak değil, çağdaş işçi sınıfının (genel emek sınıfının) toplumsal bileşiği olarak adlandırılmalıdır. Dolayısıyla, günümüzün bolşevik partisinden sözedildiğinde, bunun sınıfsal zemininin bu genel emek gücüne dayanacağı bilince çıkartılmalıdır. Emeğin günümüzdeki toplumsal bileşiklerine yaklaşımda bu bakış tarzıyla hareket edilmelidir.

4. Politik planda mücadele perspektifinin ana içeriğini, "herşey iktidar için", "önce iktidar" yaklaşımı mı oluşturmalıdır, yoksa, toplumu dönüştürme savaşımının tüm alanlarında demokrasiyi, sosyalizmi savaşıma bugünden içermeyi mi esas almalıdır? Daha doğrusu, çağımızın bolşevik partisinin politik mücedele felsefesini, "iktidardan yığınlara ulaşmak" mı, yığınlardan iktidara ulaşmak mı oluşturacak?

Kuşkusuz. bu sorunun "önce iktidar" biçiminde konuluşunda, "öncünün öncüsü parti" yaklaşımı ve "devrimin karakterini iktidar belirler" biçimindeki devrim perspektifi önemli role sahiptir.

Çağımızın bolşevik partisi. politik mücadele felsefesini (iktidarı almak bir devrimde belirleyici öneme sahip olmakla birlikte) toplumsal dönüşüm ve sosyalizme dönük yeni bir yaşam kurma mücadelesini iktidarın alınışından sonraya erteleyen bir bakışla değil, bugünden yığınların içinde filizlenmiş biçimlere, geleceğin iktidar organlarına özenle eğilen bir bakışla oluşturmalıdır. İktidarın alınışı çok önemli bir andır, halkın iktidar olmasından vazgeçilemez; ancak, herşey iktidarın alınışından sonra birden bire değişecekmiş gibi, herşeyi iktidarın alınışına bağlamak doğru değildir. "Nitel sıçrama" olayını yanlış kavramının da payı olan bu bakışta, "nitel sıçrama" noktasına gelene kadar geçen nicel birikim dönemi neredeyse unutulmakta ya da hafife alınmaktadır. Bu anlamda sosyalizm mücadelesi "nitel sıçrama aşaması"na ulaşmadan önce salt bir propaganda, ajitasyon mücadelesi olarak görülmektedir. Oysa, politik mücadele perspektifini, toplumsal dönüşüm mücadelesinin araçlarından biri olarak görmek, esas amacın bir anlık, bir gecelik eylemden ibaret olamayan toplumsal devrimi gerçekleştirmek olduğunu unutmamak gerekiyor.

Bu bağlamda her toplumsal devrimin bir siyasal devrim boyutu vardır ve bu kendisini iktidarın alınışında ifade eder. Ancak, siyasal devrim tek başına toplumsal devrimin yerine geçemez, ya da toplumun dönüşümü olayı iktidarın alınışından sonra yukarıdan aşağıya bir fethetme süreci olarak görülemez. Marx, "içerdiği bütün üretici güçler gelişmeden önce bir toplumsal yapı asla yok olmaz, yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, *bu ilişkilerin maddi koşulları eski toplumun bağrında çiçek açmadan* asla gelip yerlerini alamazlar"[67] derken, gelecek toplumun filizlerinin eski toplumun bağrında çiçek açmaya başlayacağını, yani nicel birikim süreci denen gelecek toplumun maddi koşullarının olgunlaşması olayını anlatmaktadır. Nitel sıçrama, yani eski toplumsal yapının yerine, yeni bir toplumsal yapının yerleşmesi için, toplumun gelişiminin önündeki engeli, ayak bağını kırıp atacak devrim ve siyasal iktidarın alınışı ancak bu olgunlaşmış maddi olgular üzerinde yerli yerine oturabilir.

67. K. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, s. 25

Halk için, halk adına iktidarı almak ya da halkın parti ("öncü") için iktidarı alması yaklaşımları devrimci, diyalogcu düşünme ve eylem tarzı değildir. Çağımızın bolşevik partisi, iktidardan yığınlara değil, yığınlarla birlikte iktidara ulaşmanın, gelecek toplumun nüvelerini bugünden görüp geliştirmenin yollarını döşemelidir. Üst yapı, ancak bu durumda ekonomik yapının dönüştürülmesine etkide bulunabilir, yığınların gerçek iktidarı niteliği kazanabilir. Ayrıca, tekrarlamaya gerek yok ki, Türkiye'de toplumun gelişim düzeyi herşeyin yukarıdan aşağıya katı bir merkezi planlama ve devlet disiplini altında değil, toplumun kendi kendini yönetmesi, denetlemesi, aşağıdan yukarıya doğru iktidarı gerçekleştirmesi doğrultusunda ilerlemektedir.

5. Örgütsel işleyiş planında, demokratik merkeziyetçilik, merkezin aşırı belirleyici iradesi altında olmayı sürdürmeli mi? Bugüne kadar uygulamada ortaya çıkan "merkeziyetçi demokrasi" mi, yoksa demokrasiden merkeziliğe ulaşma mı esas alınmalı?

Yeni tip bolşevik parti, demokratik merkeziyetçiliği gerçek içeriği ile işleyişe geçirmeli; önce merkeziyetçilik, önce merkezin iradesi sonra demokrasi biçimindeki merkezin yetki ve haklarına aşırı vurguya son vermelidir.

Yetki ve sorumluluk dağılımında tabana, bölgelere ağırlık verilmeli, inisiyatif tanınmalıdır. Eski yapıda olduğu gibi, parti örgütlerinin mekanik biçimde merkeze boyun eğmesi veya körü körüne itaat etmesi bitmelidir. Merkez, ne kadar gelişkin ve yetkin olursa olsun, bütün bir kolektivitenin yerine geçemez, mücadelenin bütün alanlarının görev sorumluluk ve yetkilerini kendinde toplayamaz. Bu nedenle, parti örgütleri, bulundukları alanların görev ve sorumluluklarında tam yetkili olmalıdırlar.

Yönetcilerin seçimle görevlendirilmesi prensibi, [illegallik vb adına) hiç bir şekilde ve gerekçeyle uygulamadan kaldırılmamalıdır. Seçmek ve geri çağırmak hakkı tam olarak kullanılmayan bir partide, yozlaşmanın, bürokratlaşmanın önü kolay kolay alınamaz.

Kuşkusuz, parti içinde demokrasinin etkin bir şekilde varlığı partinin bir merkezi yapısının olmaması, partinin yerel federe merkezlere

bölünmesi, her bir bölgenin ve organın başına buyruk olması anlamına gelmez. Her yapıda olduğu gibi, parti örgütlenmesinde de bir merkezi yapı şarttır. Ancak, merkezilik, demoratik tarzda ve aşağıdan yukarıya seçimle oluşmalı, kararların alınmasında, uygulanmasında, denetlenmesinde kolektivitenin bütünlüğü inisiyatifli ve katılımcı olmalıdır.

Parti içi demokrasinin bir başka boyutu, açıklık, dürüstlük ve samimiyetin egemen kılınmasıdır. Örgüt çıkarları vb. gereği iç gizliliği temel alan partilerde, bu iç gizlilik bir süre sonra, açıklığın, dürüstlüğün ortadan kalkmasına, giderek pisliklerin gizlenmesine dönüşüyor. O nedenle, illegal konumlanmak zorundaysa bile, hatalarını, eksiklerini, yanlışlarını açıkça ortaya koymaktan, parti içinde (önemli teknik sırlar dışında) tam bir açıklık uygulamaktan kaçınmamalıdır.

Tabiki, devrimci ve mücadeleci bir partide disiplin, alınan kararların uygulanmasında eylem birliği, herhangi bir konuda, eylem kararlarında azınlıkta kalan görüşün, çoğunluğun iradesine (eleştirileri, görüşleri saklı kalmakla birlikte) uyma zorunluluğu olacaktır. Disiplinin olmadığı, hiç bir karar ve kuralın tanınmadığı bir parti, işçi sınıfının devrim mücadelesinde amaca uygun bir araç olma niteliğini yitirir. Ancak, disiplin ve irade birliği, parti içinde özgür tartışma ortamı, üyelerinin aktif ve demokratik katılımı varsa, inisiyatif ve öz disiplini gelişkin bireylerin kolektivitesi işliyorsa, gerçek yerini bulabilir, sağlam temellerde kurulabilir. Özgürlüğün olmadığı yerde otorite, baskıcı bir otoriterliğe dönüşebileceği gibi, disiplinin olmadığı yerdede, özgürlüğün bir anlamı kalmaz. Özgürlük, belli bir irade ve ortak davranış birliğini dışlamıyorsa (ki dışlamamalıdır), belirli bir disiplinin sağlanmasını ister. Özgürlüğün olmadığı yerde disiplin baskıya dönüşeceği gibi, disiplinin olmadığı yerde özgürlük de anarşiye dönüşür. Birbirini doğuran, birbirini oluşturup besleyen ve diyalektik bir uyum içinde olan özgürlük ve disiplin bu kendi iç uyumundan koparılmamalıdır.

Yeni tip bolşevik partinin gözeteceği önemli prensiplerden biri de kolektivite-birey ilişkisidir. Kolektivite adına bireyleri edilgen nesneler haline getiren, bireyin özgür yaratılarını ve gelişmesini önleyen yaklaşımlarla mücadele edilmelidir. Parti, özgür yaratılarıyla, gelişkin yetenekleriyle gelişmiş bireylerin kolektivitesini, bunun bütünlüğünü

esas almalı; kolektivite erimiş birey denklemine kesinlikle prim vermemelidir. Bireyler ne denli gelişkin ve yetenekli olursa, kolektivitenin de o denli güçlü ve işlevsel olacağı hatırdan çıkartılmamalıdır.

Sonuç olarak, günümüz toplumunun sorunları çok yönlü, ihtiyaçları geçmişten farklı, talepleri çeşitli ve zengindir. Bu çok yönlülük ve zenginlik bir uzmanlar, yetkin bireyler kolektivitesince birbiriyle uyumlu bir bütünlüğe kavuşturulmazsa, partinin toplumsal dönüşüm mücadelesinde işleyen bir araç haline getirilmesi başarılamaz. Bunu başarabilmek için, Türkiye işçi sınıfı ve halk yığınları bize gereken zeminleri ve olanakları sunuyor. Yeter ki, emekçi yığınlarla, mütavaziliği elden bırakmayan, sevgi dolu, cesur bir diyaloğu esas alan ilişkiler kurulabilsin; dünyayı dönüştürme mücadelesine onlarla birlikte, onlardan öğrenerek, onları kendi eylemleri üzerinde eğiterek girilebilsin. O zaman, halkın yaratıcılığının ne kadar da gelişkin olduğu görülecek, gelecek toplum bir ütopya olmaktan çıkıp, halkın günlük savaşımının uzandığı somut bir hedef haline gelecektir.

Evet. Burası Türkiye! Eğer, düzeni değiştirmek için mücadele eden düzen karşıtı bir partinin mensubuysanız, bazı kitaplarınızı yeraltı mahzenlerinde, bazılarını "sürgün" de, bazılarını "yakalandım - yakalanacağım" acelesiyle illegal mekanlarda, bazılarını da dışarda başlayıp idamla yargılanarak konulduğunuz cezaevinde bulursunuz. Türkiye'de bu çürümüş düzeni yıkıp, emekçilerin özgürlüğüne, eşitliğine, kardeşliğine dayanan bir toplumsal düzen için mücadele vermeyenlerin, gücü yetenekleri, becerileri ölçüsünde katkı yapmayanların bir insanlık ayıbı işlediklerini özel olarak belirtmeye gerek var mı? Bence gerek yok. "Bence de yok" diyen herkesin ilgi duyup okuyacağı, yararlanacağı umuduyla yazdığım bu kitap, bu yolda yürüyenlere katkı sağlarsa ne mutlu bana...